

06:18

Thomas P. Boje
Bjarne Ibsen

FRIVILLIGHED OG NONPROFIT I DANMARK

– OMFANG, ORGANISATION, ØKONOMI OG BESKÆFTIGELSE



06:18

FRIVILLIGHED OG NONPROFIT I DANMARK

– OMFANG, ORGANISATION, ØKONOMI OG
BESKÆFTIGELSE

Thomas P. Boje
Bjarne Ibsen

KØBENHAVN 2006
SOCIALFORSKNINGSINSTITUTTET

FRIVILLIGHED OG NONPROFIT I DANMARK – OMFANG, ORGANISATION,
ØKONOMI OG BESKÆFTIGELSE

Afdelingsleder: Ole Gregersen
Afdelingen for socialpolitik og velfærdsydelse

Projektet har været fulgt af en koordinationsgruppe og en følgegruppe.
Koordinationsgruppen har bestået af repræsentanter fra Beskæftigelsesministeriet, Integrationsministeriet, Kulturministeriet, Sundhedsministeriet og Undervisningsministeriet.
Følgegruppen har bestået af repræsentanter fra: Kristeligt Studentersetlement, KFUM's Sociale Arbejde, Diabetesforeningen, Kræftens Bekæmpelse, Dansk Røde Kors, Dansk Flygtningehjælp, Danmarks Idrætsforbund, Danske Gymnastik- og Idrætsforeninger, Amatørernes Kunst og Kultur Samråd (AKKS), Dansk Folkeoplysnings Samråd, Dansk Ungdoms Fællesråd, Torben Grønnebæk, Rådet for Frivilligt Socialt Arbejde, ISOBRO, Folkekirkelige Organisationers Fællesudvalg (FKOF).

ISSN: 1396-1810
ISBN: 87-7487-821-2

Layout: Hedda Bank
Oplag: 800
Tryk: BookPartnerMedia A/S

© 2006 Socialforskningsinstituttet

Socialforskningsinstituttet
Herluf Trolles Gade 11
1052 København K
Tlf. 33 48 08 00
sf@sf.dk
www.sf.dk

Socialforskningsinstituttets publikationer kan frit citeres med tydelig angivelse af kilden. Skrifter, der omtaler, anmelder, henviser til eller gengiver Socialforskningsinstituttets publikationer, bedes sendt til instituttet.

INDHOLD

	FORORD	7
	RESUMÉ	9
1	INDLEDNING	15
	<i>Af Bjarne Ibsen og Thomas P. Boje</i>	
	Baggrund	15
	Om undersøgelsen	18
	 DEL 1: DE FRIVILLIGE ORGANISATIONER: FORENINGER, SELVEJENDE INSTITUTIONER OG ALMENNYTTIGE FONDE	 25

2	METODE	27
	<i>Af Bjarne Ibsen</i>	
	Registrering af frivillige foreninger og organisationer	27
	Spørgeskemaundersøgelse	33
	Statistiske analyser	38
3	FORENINGSLIVET I DANMARK	41
	<i>Af Bjarne Ibsen</i>	
	Udbredelse, mangfoldighed og udvikling	43
	Selvbestemmelse	57
	Værdier	62
	Det frivillige arbejde	66
	Problemer	76
	Ligheder og forskelle i foreningslivet	83
4	DE SELVEJENDE INSTITUTIONER	97
	<i>Af Bjarne Ibsen og Ulla Habermann</i>	
	Udbredelse, mangfoldighed og udvikling	99
	Selvbestemmelse og organisering	113
	Værdier	118
	Frivilligt arbejde	121
	Problemer	124
	Sammenfatning og perspektiver	131
5	ALMENNYTTIGE FONDE	137
	<i>Af Bjarne Ibsen</i>	
	Udbredelse, mangfoldighed og udvikling	139
	Fondenes organisering	146
	Bestyrelse og frivillige	146
	Værdier og holdninger	147
	Vilkår og problemer	150
	Sammenfatning og perspektiver	151

	DEL 2: NONPROFITSEKTORENS SAMFUNDSØKONOMISKE OG BESKÆFTIGELSESMÆSSIGE BETYDNING	159
6	METODE FOR DEN SAMFUNDSØKONOMISKE OG BESKÆFTIGELSESMÆSSIGE ANALYSE <i>Af Thomas P. Boje</i>	159
	Indledning	159
	Nationalregnskabsanalysen	160
	Befolkningsundersøgelsen	164
	Organisationsundersøgelsen	166
7	NONPROFITSEKTORENS STØRRELSE I DANMARK <i>Af Thomas P. Boje</i>	169
	Antal enheder – foreninger, institutioner og fonde	169
	Antal medlemmer i danske nonprofitorganisationer	174
8	NONPROFITSEKTORENS INDTÆGTER OG UDGIFTER SAMT VÆRDITILVÆKST <i>Af Thomas P. Boje</i>	179
	Medlemskontingent og deltagerbetaling	187
	Udgifter i den frivillige sektor 2004	190
	Nonprofitsektorens økonomiske værditilvækst i 2003-2004	193
9	NONPROFITSEKTORENS BESKÆFTIGELSESMÆSSIGE STØRRELSE OG SAMMENSÆTNING PÅ DET DANSKE ARBEJDSMARKED <i>Af Thomas P. Boje</i>	199
	Opsamling	212

10	DEN DANSKE NONPROFITSEKTOR SAMMENLIGNET MED ANDRE EUROPÆISKE LANDE	217
	<i>Af Thomas P. Boje</i>	
11	DEN DANSKE FRIVILLIGE NONPROFITSEKTORS ORGANISATION OG OMFANG – SAMMENFATNING	225
	<i>Af Thomas P. Boje og Bjarne Ibsen</i>	
	Baggrund	225
	Organisationsformer og aktiviteter	226
	Størrelse	229
	Sammenligning med andre lande	232
	Udvikling	233
	Lønnet arbejde og ulønnet frivilligt arbejde	234
	Selvbestemmelse	237
	Værdier	240
	Få problemer	240
	BILAG 1	243
	BILAG 2	255
	BILAG 3	259
	Branche kategorier (dansk branchekode 2003, db03)	259
	BILAG 4	261
	LITTERATUR	267
	SFI-UDGIVELSER SIDEN 2005	273

FORORD

Denne rapport indeholder resultaterne fra to af de tre delstudier, som udgør den danske Frivillighedsundersøgelse, der har til formål at kortlægge og analysere den frivillige nonprofitsektors omfang og betydning i Danmark. De to delstudier ser på 1) den frivillige nonprofitsektors organisationer, herunder organisatorisk opbygning, formål og økonomiske forhold, samt 2) den frivillige nonprofitsektors økonomiske og beskæftigelsesmæssige betydning i det danske samfund. Alle oplysninger indhentet i de tre undersøgelser hidrører fra årene 2003 og 2004.

Undersøgelsen indgår i den internationale undersøgelse af den frivillige nonprofitsektor The Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project, der omfatter ca. 50 lande.

Resultaterne fra den tredje delundersøgelse, der handler om den danske befolknings deltagelse i frivilligt arbejde og uformelle hjælpeaktiviteter er tidligere offentliggjort i Inger Koch-Nielsen, Lars Skov Henriksen, Torben Fridberg og David Rosdahl: *Frivilligt arbejde. Den frivillige indsats i Danmark*. København: Socialforskningsinstituttet, Rapport 05:20, 2005. Samtidigt med herværende rapport udgives endvidere en afsluttende og sammenfattende rapport fra Frivillighedsundersøgelsen: Thomas P. Boje, Torben Fridberg og Bjarne Ibsen (red): *Den frivillige sektor i Danmark – omfang og betydning*. Socialforskningsinstituttet rapport 06:19.

Alle rapporter kan downloades fra SFI's hjemmeside www.sfi.dk

eller fra Frivillighedsundersøgelsens hjemmeside <http://www.frivillighedsus.dk/Web/Site/Om+Frivillighedsunders%F8gelsen>, hvor man også kan finde en række arbejdsnotater og pjecer med resultater fra undersøgelsen.

Projektet er gennemført i et samarbejde mellem Socialforskningsinstituttet ved seniorforsker Inger Koch-Nielsen og seniorforsker Torben Fridberg, Roskilde Universitetscenter ved professor Thomas P. Boje, Syddansk Universitet, Center for forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund ved forskningsleder Bjarne Ibsen, samt Center for frivilligt socialt arbejde, Odense.

Denne rapport er skrevet af professor Thomas P. Boje, RUC, og forskningsleder Bjarne Ibsen SDU. Seniorforsker Ulla Habermann, SDU, har medvirket ved udarbejdelsen af kapitel 4 om selvejende institutioner. En særlig tak skal rettes til Lars Skov Henriksen, Aalborg Universitet, der har fungeret som referee på rapporten.

Undersøgelsen er finansieret af Socialministeriet, Kulturministeriet, Undervisningsministeriet, Integrationsministeriet, Sundhedsministeriet og Beskæftigelsesministeriet med Socialministeriet som den koordinerende part.

København, august 2006

Jørgen Søndergaard

RESUMÉ

Denne rapport dokumenterer som den første af sin art den frivillige non-profitsektors størrelse, karakteristika samt socioøkonomiske og beskæftigelsesmæssige betydning i Danmark. Undersøgelserne, som rapporten bygger på, indgår i Frivillighedsundersøgelsen, som er det danske bidrag til den internationale undersøgelse af den frivillige nonprofitsektor *The Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project*.

Tidligere har Socialforskningsinstituttet udgivet en rapport, der dokumenterer resultater fra en delundersøgelse af, hvem de frivillige i Danmark er (Koch-Nielsen et al., 2005). Endelig sætter en sammenfatningsrapport hele Frivillighedsundersøgelsen ind i et større samfundsmæssigt og internationalt perspektiv (Boje et al., 2006). Visse dele af Organisationsundersøgelsen er baseret på oplysninger fra Fyns Amt, som vi imidlertid vurderer som repræsentative for hele landet.

Organisationsformer og aktiviteter

Den helt dominerende organisationsform i antal og tilslutning er foreningen, der både omfatter lokale foreninger og frivillige landsorganisationer. Dertil kommer den selvejende institution og den almennyttige fond, som har meget færre enheder, men stor økonomisk og beskæftigelsesmæssig betydning for sektoren som helhed. Man kan skelne mellem fem typer af foreninger:

- 57 pct. af alle foreninger er kulturforeninger, fritids- og hobbyforeninger, idrætsforeninger og (fritids)undervisningsforeninger.
- 12 pct. er arbejdsrelaterede foreninger (brancheforeninger, professionsforeninger, fagforeninger mv.).
- 11 pct. er idébaserede foreninger, som man også kan kalde 'budskabsforeninger', der arbejder for bestemte holdninger, værdier, ideologier eller 'sager'.
- 11 pct. er foreninger for 'bolig og lokalsamfund'.
- 9 pct. er de sociale og sygdomsbekæmpende foreninger.

Blandt de *selvejende institutioner* kan man skelne mellem fire typer:

- Selvejende institutioner inden for det sociale og sygdomsforebyggende område, dvs. daginstitutioner og legestuer, plejehjem, krisecentre, institutioner for handicappede, centre for misbrugere, væresteder og herberger, rådgivningscentre, sociale fritidsklubber mv. I Fyns Amt udgør de sociale selvejende institutioner 33 pct. af de selvejende institutioner.
- De frie skoler, dvs. de frie og private grundskoler og de frie kostskoler, der består af efterskoler og højskoler. Disse institutioner udgør 27 pct. af de selvejende institutioner i Fyns Amt.
- Selvejende institutioner for idrætsanlæg, museer og andre kulturelle opgaver. De udgør 24 pct. af de selvejende institutioner i Fyns Amt.
- Private forsamlingshuse, borgerhuse og aktivitetscentre, der benytter sig af den selvejende organisationsform. De udgør 16 pct. af de selvejende institutioner i Fyns Amt.

De almennyttige fonde er en institutionalisering af privat velgørenhed, hvis opgave er at støtte specifikke formål af almennyttig karakter. Fondene består af ganske få meget store og mange relativt små fonde med en beskedne kapital.

Foreninger er mere uafhængige end selvejende institutioner

En forudsætning for, at man meningsfuldt kan tale om en frivillig non-profitorganisation, er, at den i en betydelig grad selv bestemmer over egne anliggender og ikke er kontrolleret af offentlige myndigheder eller andre organisationer. Langt de fleste foreninger har egne vedtægter, egen bestyrelse, egen generalforsamling og eget regnskab, og samtidig udgør kontingenter og andre deltagerbetaling, indtægter fra arrangementer og det frivillige arbejde langt den største del af foreningernes ressourcer.

Blandt de selvejende institutioner er andelen, som har egen bestyrelse, afholder egen generalforsamling e.l. og selv fører regnskabet, lidt lavere end blandt foreningerne. Den største forskel fra foreningerne er, at de selvejende institutioner i meget højere grad er afhængige af offentlig økonomisk støtte. I gennemsnit kommer halvdelen af indtægterne fra offentlige kasser.

Værdibaserede organisationer

To ud af tre foreninger og organisationer er ifølge eget udsagn baseret på bestemte værdier eller ideologier. Det er dog især holdninger og værdier, som der i meget lille grad er uenighed om i Danmark i vore dage: 'Folkelig oplysning', 'social solidaritet', 'humanitære værdier' og 'grønne værdier'. De 'gamle' religiøse og politiske ideologier, som tidligere skilte store dele af befolkningen og foreningslivet, spiller derimod en forholdsvis lille rolle. Blandt de selvejende institutioner er det kun 40 pct., som svarer, at de bygger på sådanne værdier mv. Her finder vi imidlertid en meget stor forskel mellem institutionerne. Inden for velfærdsområderne – 'undervisning', 'socialforsorg' og 'sundhed' – bygger institutionerne i meget højere grad på særlige værdier eller ideologier end inden for 'idræt', 'kultur' og 'lokalsamfund'.

101.000 frivillige nonprofitorganisationer

Det samlede antal af frivillige organisationer kan opgøres til ca. 101.000. Heraf var 45 pct. registreret med et CVR-nummer og omfattet af Danmarks Statistiks database, og følgelig må de forventes at have enten lønnet arbejdskraft eller være momsregistreret. Af det samlede antal udgør de lokale og regionale foreninger langt de fleste med mere end 83.000 organisationer. Der er ca. 6.200 almennyttige fonde, knap 8.000 selvejende institutioner og ca. 3.000 landsorganisationer.

Den frivillige sektor i vækst

Halvdelen af foreningerne og landsorganisationerne er dannet siden 1975, og hver fjerde er dannet siden 1990. Det tyder på en betydelig vækst i det samlede antal foreninger og organisationer. Tilsvarende er mere end halvdelen af de selvejende institutioner dannet siden 1975, og hver tredje er dannet siden 1990. Næsten det samme mønster finder vi blandt de almennyttige fonde. Halvdelen er dannet siden 1975, mens hver femte er dannet siden 1990.

Flest frivillige organisationer inden for 'idræt og kultur'

De dominerende sektorer er 'idræt, motion og dans', 'fritid og hobby' og 'kunst og kultur'. De omfatter godt 36 pct. af nonprofitorganisationerne i Danmark. De tre velfærdssektorer – 'uddannelse mv.', 'sundhed' og 'social service' – omfatter godt 14 pct. af nonprofitsektorens enheder. 'Bolig og lokalsamfund' omfatter også godt 14 pct., mens sektoren 'branche og faglige organisationer' omfatter 10 pct. af nonprofitsektorens organisationer. De øvrige underkategorier omfatter kun et beskedent antal organisationer.

9,6 pct. af BNP

– størst værditilvækst inden for 'uddannelse' og 'social service'

Den samlede produktionsværdi i sektoren er for 2003 opgjort til godt 72 mia. danske kroner. Til at fremskaffe denne produktion er der forbrugt materialer og serviceydelser for i alt knap 36 mia., hvilket giver en samlet værditilvækst i sektoren på 36,7 mia. danske kroner, svarende til 2,6 pct. af det samlede bruttonationalprodukt (BNP) i Danmark i 2003. Hvis vi tilføjer offentlig støtte, gaver, kontingenter, renteindtægter mv., disponerer den samlede sektor over knap 105 mia. kr.

Mere end tre fjerdedele af værditilvæksten i 2003 i den frivillige sektor er skabt inden for de to store velfærdssektorer 'uddannelse mv.' samt 'social service'. Over 90 pct. af den totale værditilvækst skabes af disse to sammen med 'branche- og faglige organisationer' samt 'kultur og fritid'.

Den ulønnede frivillige indsats' samlede økonomiske værdi, baseret på en forholdsvis lav timeløn, er i undersøgelsen beregnet til 35,3 mia. kr. svarende til 2,6 pct. af det danske BNP.

Lægges den beregnede værdi af det ulønnede frivillige arbejde (35,3 mia. kr.) sammen med den værditilvækst, som skabes i nonprofitsektoren (36,7 mia. kr.), og de overførsler, som bliver foretaget i form af medlemsafgifter, tilskud fra stat og kommune, fonde mv. (62,5 mia. kr.), kan sektorens samlede økonomiske betydning opgøres til 134,5 mia. kr. svarende til 9,6 pct. af det samlede danske bruttonationalprodukt i 2004.

Mere lønnet end ulønnet arbejde

Det totale antal aktive i nonprofitsektoren i Danmark svarede i 2004 til 250.661 heltidsaktive personer med hver 1.650 arbejdstimer pr. år. Det lønnede arbejde udgjorde i 2004 140.620 heltidsansatte, svarende til 3,9 pct. af den samlede erhvervsaktive befolkning i Danmark, og det ulønnede frivillige arbejde udgjorde 110.041 heltidsaktive, svarende til 3,1 pct. af

den erhvervsaktive befolkning. Det betalte arbejde fyldte således mere end det ulønnede – nemlig 56,1 pct. af den totale arbejdsindsats i den frivillige sektor. Knap to tredjedele af de lønnede er ansat inden for 'uddannelse mv.' og 'social service', og det er fortrinsvis i selvejende institutioner. I foreningslivet er det kun 20 pct. af foreningerne, som har lønnet arbejdskraft. Den helt overvejende andel af de frivillige er beskæftiget inden for 'kultur og fritid', hvor næsten halvdelen af det samlede ulønnede arbejde bliver udført.

Frivilligt arbejde skal ikke lønnes – og der er frivillige nok

Frivillighedsidealet står meget stærkt i foreningerne. Ganske få procent af foreningerne synes, at arbejdet i højere grad burde overtages af lønnede, og denne holdning findes først og fremmest blandt de arbejdsrelaterede foreninger. Blandt de selvejende institutioner er holdningen en anelse mere nuanceret. De fleste foreninger og selvejende institutioner synes da heller ikke, at de har store problemer med at rekruttere nye frivillige.

Det store flertal af foreningerne synes i det hele taget ikke, at de har store problemer. Skal de nævne nogen, er de største at få nye medlemmer, at få dem til at møde op til møder og at skaffe nye frivillige. Dernæst nævnes økonomien. De selvejende institutioner giver i lidt højere grad end foreningerne udtryk for, at de har visse problemer. De største problemer for de selvejende institutioner er økonomien og især (oplevede) nedskæringer i den offentlige støtte. Dernæst kommer forholdet til den offentlige sektor med stigende krav og mange regler.

Den frivillige nonprofitsektor i internationalt perspektiv

Den danske frivillige nonprofitsektors økonomiske betydning skiller sig ud fra de andre skandinaviske lande ved, at dens udgifter beløber sig til 6,6 pct. af det samlede BNP, mens de i Norge og Sverige ligger på omkring 4 pct. Årsagen til den økonomisk større frivillige sektor i Danmark skal primært findes i det store antal selvejende nonprofitinstitutioner inden for velfærdssektoren ('undervisning' og 'social service'). Den danske frivillige sektor er økonomisk set på størrelse med den britiske. Den er dog væsentligt mindre end den hollandske, der har den største andel med 15,5 pct. af landets BNP.

Holland skiller sig også ud ved, at den frivillige sektor har den største andel af lønarbejdere målt i forhold til landets samlede erhvervsaktive befolkning. Herefter følger Storbritannien, og Danmark ligger på en tredjeplads. Rækkefølgen er anderledes, når vi ser på andelen af frivilligt

ulønnet arbejde i forhold til landenes samlede erhvervsaktive befolkning. Her topper Sverige med en frivillig ulønnet arbejdsmængde, som er mere end dobbelt så stor som i Danmark. I den danske frivillige sektor bliver der altså, som i Holland og Storbritannien, udført mere arbejde af lønnet arbejdskraft end af ulønnet frivillig arbejdskraft, mens de frivillige er i overtal i Sverige som Norge.

Jo mere involveret i tilvejebringelse af velfærdsydelser ('undervisning' og 'social service'), jo mere professionaliseret synes sektoren at være, og jo større vil den lønnede arbejdsindsats være i forhold til den ulønnede frivillige.

INDLEDNING

Bjarne Ibsen og Thomas P. Boye

BAGGRUND

I en international sammenhæng har der siden begyndelsen af 1990'erne været en betydelig interesse for udviklingen af det civile samfunds institutioner som alternativ til både statslige og markedsmæssige løsninger på tidens samfundsmæssige problemer – nationalt såvel som globalt. Denne interesse er kommet til udtryk i den store politiske og mediemæssige opmærksomhed omkring frivillige organisationer og den betydelige forskningsmæssige interesse omkring problemstillinger såsom aktivt medborgerskab, frivilligt arbejde, integration og social kapital. Dette synes at have givet den frivillige sektor/nonprofitsektoren en større legitimitet med øgede forventninger til sektorens rolle i løsningen af samfundets opgaver og problemer.

Samtidig har der i mange lande været en vækst i antallet af civilsamfundsmæssige organisationer, som alene eller i samvirke med offentlige og kommercielle institutioner står for tilvejebringelse af forskellige former for velfærds- og sundhedsydelser, tilbyder forskellige former for uddannelse, organiserer en stor del af såvel børns som voksnes fritids- og kulturaktiviteter, bidrager aktivt i kampen for beskyttelse af miljøet og til at udvikle forudsætningerne for bæredygtige omgivelser mv.

Interessen for det civile samfund/den frivillige sektor/nonprofitsektoren er især knyttet til to dimensioner. Den første dimension er sek-

torens betydning som 'serviceleverandør', dvs. dens rolle i løsningen af en række velfærdsopgaver, som den offentlige sektor i mange årtier primært har haft ansvaret for i Danmark. I skandinavisk sammenhæng taler man om en udvikling fra velfærdsstat til velfærdssamfund karakteriseret ved, at flere sociale aktører medvirker i velfærdspolitikken, dels i form af en ændring i arbejdsdelingen mellem det offentlige, markedet, frivillige organisationer og individet i løsningen og finansieringen af velfærdsopgaver (velfærdspluralisme), dels ved at samarbejdet mellem de nævnte aktører ændrer karakter, fx ved udlicitering af sociale opgaver til private foretagender, eller ved at frivillige organisationer inddrages i løsningen af specifikke sociale problemer (velfærdsmix).

En anden og lige så væsentlig dimension er det civile samfunds demokratiske betydning. Den demokratiske organisationsform, der først og fremmest karakteriserer foreningerne og de frivillige organisationer, er uløseligt forbundet med det moderne demokrati. På den ene side opstod foreningerne på samme tidspunkt, som demokratiet blev indført som konstitutionel styreform i Danmark. Dannelsen af en forening blev en realisering af de demokratiske idealer og principper. Den frie foreningsdannelse – retten til at slutte sig sammen – er et karakteristisk kendetegn ved de fleste demokratiske forfatninger og en så fundamental demokratisk rettighed, at det er stadfæstet i menneskerettighedskonventionen. På den anden side er det også en almindelig opfattelse, at foreningerne og de frivillige organisationer er et vigtigt fundament – ja, måske ligefrem en forudsætning – for demokratiet. For det *første* antages det, at det er i foreningerne og organisationerne, at borgernes ønsker og interesser dannes, udveksles, artikuleres og omformes til politiske krav. For det *andet* tillægges foreningerne stor betydning for individets skoling til de demokratiske principper, procedurer og spilleregler. For det *tredje* har interessen for det civile samfund sat fokus på grundlæggende normer, værdier og forudsætninger for et demokratisk samfund – såsom dialog, myndiggørelse, tillid og gensidighed – hvad især den mere formaliserede del af civilsamfundet tillægges betydning for udviklingen og fastholdelsen af. De seneste to årtier har den demokratiske dimension ved det civile samfund/den frivillige sektor fået voksende opmærksomhed i samfundsvidenskaberne i form af bl.a. Hirsts teori om 'det associative demokrati' (Hirst, 1994) og Putnam's fortolkning og analyser af 'den sociale kapital' (Putnam, 1993; 2000).

Den store opmærksomhed omkring den frivillige sektor/nonprofitsektoren og dens betydning for det sociale og kulturelle liv har afstedkommet en betydelig interesse blandt samfundsforskere i at forklare sek-

tores udbredelse og funktion. Med årene har interessen især samlet sig om to forklaringer.

Denne første teori, afhængighedsteorien, antager, at den frivillige nonprofitsektors størrelse og sammensætning afhænger af størrelsen og karakteren af den offentlige sektor. Ikke i snæver forstand på den måde, at en udvidelse af den offentlige sektor sker på bekostning af den frivillige sektor og omvendt, men at organisationssystemet og den enkelte nonprofitorganisationers opgaver, funktioner og strukturer i vid udstrækning er bestemt af de rammer, som det politiske system og den offentlige sektor sætter (Micheletti, 1994). Til forskel fra de teorier, der antager, at der er en basal konflikt og konkurrence mellem den frivillige og den offentlige sektor, bygger denne teori i højere grad på den opfattelse, at udviklingen af den frivillige sektor/nonprofitsektoren er tæt forbundet med udviklingen af den offentlige sektor, og at forholdet mellem de to sektorer er præget af integration, gensidig afhængighed og konsensus (Salamon, 1987; Kuhnle & Selle, 1992; Salamon & Anheir, 1998). Ud fra denne teori må man antage, at der er en positiv sammenhæng mellem de offentlige udgifter til serviceydelser og størrelsen af den frivillige sektor på specifikke samfundsområder. Der er fundet empirisk belæg for denne sammenhæng i en sammenligning af den frivillige sektor i 22 lande (Salamon, Sokolowski & Anheir, 2000). Afhængighedsteorien kan således forklare relationen mellem den offentlige sektor og den frivillige nonprofitsektor, men den siger intet om de samfundsmæssige omstændigheder, som betinger denne relation, og den kan ikke forklare de betydelige forskelle, der eksisterer i forholdet mellem marked, stat og den frivillige nonprofitsektor mellem forskellige velfærdssystemer. Det giver den anden teori et bedre bud på.

Den anden teori – i den internationale litteratur benævnt som 'social origins teorien' – antager, at den frivillige nonprofitsektors størrelse og karakter er et resultat af tidligere sociale bevægelser og konflikter og deraf afledte organisationsdannelser. Til forskel fra de økonomiske teorier antager denne teori, at valget mellem markeds-, stats- eller nonprofitløsninger ikke er et frit valg for borgerne. Tværtimod er disse valg – eller mulige valg – i høj grad bestemt af organisatoriske og institutionelle mønstre, der har rod i tidligere tiders sociale bevægelser, konflikter mv. Inspireret af bl.a. Esping-Andersens forklaring på de forskellige velfærdsstatsmodellers opståen (Esping-Andersen, 1990) antages det, at nonprofitorganisationer har dybe historiske rødder i historisk betingede sociale modsetninger og bevægelser, og at den frivillige nonprofitsektors størrelse og karakter er et resultat af et komplekst – historisk såvel som nutidigt –

samspil om magt mellem sociale klasser og institutioner. En af de centrale teser går ud på, at nonprofitorganisationerne tilpasser sig omgivelsernes ændringer langsommere end de markedsbaserede og offentlige organisationer. Ifølge denne tese optager og fastholder frivillige organisationer i længere tid de mønstre og strukturer, som tidligere tiders sociale konflikter og relationer til staten skabte. De organisatoriske strukturer kan skyldes en række faktorer, som fastholder det eksisterende organisationsmønster, selvom de samfundsmæssige forhold, som skabte denne struktur, har mindre eller ingen betydning i dag (Stinchcombe, 1965; Hannan & Freeman, 1977). Inspireret af denne teori har Salamon og Anheir (1998) identificeret fire forskellige nonprofitsektormodeller, der har rod såvel i specifikke velfærdsstatslige systemer som i forskellige konstellationer af sociale kræfter. I disse modeller tillægges især arbejderbevægelsens (tidligere) samfundsmæssige position en stor rolle, men flere undersøgelser viser, at også andre sociale bevægelser må inddrages for at kunne forstå nonprofitsektorens størrelse og særlige karakter (Sivesind, Lorentzen, Selle & Wollebæk, 2002: 120).

OM UNDERSØGELSEN

På trods af den betydning, som foreninger, frivillige nonprofitorganisationer og andre sider af det civile samfund altid er blevet tillagt for demokratiet, og den rolle, man siden midten af 1980'erne har tillagt den frivillige sektor/nonprofitsektoren for velfærdssamfundets udvikling, er sektorens faktiske størrelse og sammensætning, dens karakteristika og udvikling samt dens samfundsmæssige betydning kun sporadisk undersøgt. Det var baggrunden for iværksættelsen af en 'kortlægning af den frivillige nonprofitsektor i Danmark', i kort form benævnt som 'Frivillighedsundersøgelsen', som seks ministerier står bag: Socialministeriet, Kulturministeriet, Undervisningsministeriet, Indenrigs- og Sundhedsministeriet, Beskæftigelsesministeriet og Integrationsministeriet. Projektet indgår i den internationale undersøgelse af den frivillige nonprofitsektor 'The Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project' og følger derfor i vidt omfang dette forskningsprojekts design og definitioner.

Formålet med den danske undersøgelse er således at få en systematisk og pålidelig viden om den danske frivillige nonprofitsektor – dens størrelse, sammensætning, karakteristika, udvikling og potentialer – på en måde, som gør resultaterne sammenlignelige med resultaterne fra tilsva-

rende undersøgelser i andre lande. Med baggrund i den viden, som er blevet indsamlet gennem de forskellige delanalyser af den danske 'frivillighedsundersøgelse', er det muligt at vurdere den frivillige sektors/non-profitsektorens samfundsmæssige rolle under vidt forskellige politiske og økonomiske forhold og hermed indhente nyttig kundskab til at forstå muligheder og begrænsninger ved den frivillige sektor som serviceproducent såvel som dens rolle i udviklingen af demokratiske processer og i skabelsen af bæredygtige sociale og kulturelle institutioner.

I overensstemmelse med det internationale forskningsprojekt omfatter den danske kortlægning tre undersøgelser og analyser:

1. En *survey-undersøgelse* af befolkningens deltagelse i frivilligt arbejde. Resultaterne af denne undersøgelse kan læses i den første bog fra forskningsprojektet: 'Frivilligt arbejde. Den frivillige indsats i Danmark', som er skrevet af Inger Koch-Nielsen, Lars Skov Henriksen, Torben Fridberg og David Rosdahl (Socialforskningsinstituttet, 05:20).
2. En *undersøgelse af den frivillige sektors organisering*. Denne del af projektet omfatter en registrering af alle former for frivillige organisationer og en efterfølgende kvantitativ undersøgelse af et udvalg af de registrerede organisationer. Resultaterne af denne kortlægning kan læses i kapitlerne 2 til 5 i denne bog.
3. En *undersøgelse af den frivillige sektors samfundsøkonomiske og beskæftigelsesmæssige betydning*, som er baseret på flere forskellige kilder: oplysninger fra spørgeskemaundersøgelsen af nonprofitorganisationerne, oplysninger fra undersøgelsen af befolkningens deltagelse i frivilligt arbejde samt oplysninger hentet fra nationalregnskabsstatistikken, som Danmarks Statistik har leveret. Resultaterne af denne analyse kan læses i kapitlerne 6 til 10 i denne bog.

Mens undersøgelsen af den frivillige indsats i Danmark (befolkningsundersøgelsen) omfatter alt frivilligt arbejde – ikke alene i nonprofitsektoren, men også i den offentlige sektor, den kommercielle sektor samt uformelt frivilligt arbejde – er organisations- og økonomianalysen afgrænset til organisationer, der opfylder følgende fem kendetegn:

- For det første skal enheden være en *institutionaliseret realitet*, dvs. den skal have et navn, en juridisk status og have eksisteret over en vis tid.
- For det andet skal organisationen være *privat* (ikke-offentlig), dvs. at

den ikke er en del af eller kontrolleret af den offentlige sektor, og at den er organisatorisk adskilt derfra.

- For det tredje skal organisationen fungere *nonprofit*, dvs. at det ikke er organisationens primære formål at generere profit, hverken direkte eller indirekte, og organisationen er ikke primært styret af kommercielle mål og hensyn.
- For det fjerde skal organisationen være *selvbestemmende*, dvs. at organisationen selv bestemmer over egne anliggender og ikke er kontrolleret af andre organisationer.
- For det femte skal organisationen være *frivillig*, dvs. at deltagelse og medlemskab er frivilligt, og at der også udføres frivilligt, ulønnet arbejde i organisationen.

I en dansk sammenhæng inkluderer denne definition af frivillige organisationer især tre forskellige organisationsformer: *foreningen*, *den selvejende institution* og *den almennyttige fond*. For alle tre typer gælder det, at a) de er oprettet på privatretligt grundlag, b) de drives ikke med profit for øje, og c) de har en selvstændig bestyrelse, der selv kan træffe beslutning om eventuelt ophør. Definitionen og afgrænsningen af den frivillige sektor er udførligt beskrevet og diskuteret i rapporten 'Den frivillige sektor i Danmark' (Ibsen & Habermann, 2005). I bogens første del – organisationsanalysen – er disse tre organisationsformers udbredelse, karakteristika og problemer analyseret særskilt, mens deres samfundsøkonomiske og beskæftigelsesmæssige betydning er analyseret under et i bogens anden del.

'Frivillighedsundersøgelsen' er opbygget på en sådan måde, at den tilgodeser tre metodiske principper:

- *Det komparative princip*: Undersøgelsen følger tilnærmelsesvis de samme definitioner og metoder, som de øvrige lande under 'Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project' har fulgt. Derved er resultaterne fra den danske undersøgelse sammenlignelige med resultaterne fra de øvrige deltagende lande i undersøgelsen. Kapitel 10 i denne bog indeholder en kort sammenligning med de øvrige nordiske lande af den frivillige nonprofitsektors størrelse. 'Frivillighedsundersøgelsens' datamateriale giver dog muligheder for langt mere omfattende sammenligninger, som forventes offentliggjort i senere publikationer.
- *Det longitudinale princip*: Undersøgelserne er grundlaget for opfølgende undersøgelser på individ-, organisations- og samfundsniveau,

som kan belyse forandringer i den frivillige sektor. Da der ikke tidligere er gennemført en tilsvarende kortlægning af hele den frivillige nonprofitsektor, er det ikke muligt at foretage analyser af udviklingen indtil i dag.

- *Det differentielle princip:* Undersøgelsen omfatter alle sider af den frivillige sektor/nonprofitsektoren og giver derfor mulighed for en sammenligning af denne sektors størrelse, karakteristika og økonomi inden for forskellige samfundsområder.

I denne bog koncentrerer vi os om det sidste metodiske princip, det differentielle princip, dvs. en analyse af forskellene på den frivillige organisation og dens økonomi mellem forskellige samfundsområder. Opdelingen følger den såkaldte ICNPO-klassifikation; 'International Classification of Nonprofit Organizations' (Salamon et al., 2003), som består af 12 overordnede kategorier af organisationer, som hver er opdelt i flere underkategorier (se bilag 1). Organisationskategorierne er udviklet i den første fase af det internationale forskningsprojekt (i begyndelsen af 1990'erne) og er derfor inspireret af den frivillige sektors/nonprofitsektorens sammensætning i de involverede lande fra denne første del af projektet (bl.a. USA og Sverige). De 12 overordnede kategorier er følgende:

- Kultur og fritid
- Uddannelse mv.
- Sundhed og sygdom
- Social service
- Miljø og natur
- Bolig og lokalsamfund
- Politik, rådgivning og bistand
- Filantropi
- Internationale aktiviteter
- Religion
- Branche og faglige organisationer
- Andre

Som følge af, at klassifikationen primært er udviklet på baggrund af engelsk-amerikanske traditioner for nonprofitsektoren, er der nogle af organisationskategorierne, som ikke umiddelbart passer så godt til dansk samfund og kultur. I denne bogs analyser af organisationsstrukturen er hovedkategorien 'kultur og fritid' opdelt i tre organisationskategorier: 'kultur

og kunst', 'idræt, motion og dans' samt 'fritid og hobby'. Den vigtigste begrundelse for denne opsplitning er, at hver af disse sektorer udgør en stor andel af den frivillige sektor i Danmark. Endvidere er kategorien 'filantropi' i dele af organisationsanalysen – i kapitlerne 3 og 4 – placeret under kategorien 'andre organisationer', mens den i den økonomiske analyse i anden del af bogen er opretholdt som selvstændig kategori. Det skyldes, at de såkaldte 'filantropiske' organisationer, som vi har defineret dem i denne undersøgelse, primært består af almennyttige fonde, som der er foretaget en selvstændig analyse af i kapitel 5.

I bogens analyser betegnes sektoren skiftevis som 'den frivillige sektor' og som 'nonprofitsektoren'. Den frivillige sektor er i daglig tale nok den mest gængse betegnelse for sektoren, men denne betegnelse kunne indikere, at arbejdet i organisationen primært er frivilligt, og det er på ingen måde tilfældet i store dele af sektoren. I de fleste selvejende institutioner og almennyttige fonde samt væsentlige dele af de ikke finansielle markedsproducenter udgør det frivillige arbejde en meget begrænset del af det samlede arbejde. I disse sammenhænge er betegnelsen 'nonprofitsektoren' derfor at foretrække som betegnelse for sektoren.

Sigtet med denne bog er primært at præsentere 'kortlægningen' af den frivillige sektor/nonprofitsektoren i Danmark: Sektorens samlede størrelse, økonomi og karakteristika samt forskellene derpå mellem samfundsområder. Analysen er overvejende beskrivende, mens forklaringerne på forskellene vil blive analyseret i senere publikationer. Selvom bogen indeholder mange tabeller, er mange dog udeladt fra denne publikation. Interesserede læsere kan se en komplet samling af alle tabeller fra undersøgelsen på www.frivillighedsus.dk. Bogen indeholder 11 kapitler inklusive dette første indledende kapitel.

Del 1 af bogen omfatter analysen af den frivillige sektors organisering og struktur og er opdelt i følgende kapitler:

I kapitel 2 beskrives organisationsundersøgelsens metoder, dels hvordan der først blev gennemført en registrering af foreninger, landsorganisationer, selvejende institutioner og almennyttige fonde, dels hvordan der dernæst blev gennemført en spørgeskemaundersøgelse af et udvalg af de registrerede organisationer.

I kapitel 3 analyseres foreninger og frivillige landsorganisationer. Først analyseres organisationsformens udbredelse totalt og opdelt på ovenstående samfundsområder. Dernæst analyseres tre sider ved den frivillige organisering, som normalt tillægges afgørende betydning for den frivillige sektors legitimitet: graden af selvbestemmelse, værdier, som organisationen

bygger på, samt det frivillige arbejde i organisationen. Efter disse tre afsnit følger en analyse af organisationsformens problemer, og endelig afsluttes analysen med en sammenfatning og perspektivering.

Kapitel 4 er en analyse af selvejende institutioner. Analysen er disponeret på samme måde som analysen af foreningerne. Men til forskel fra foreningsanalysen er sammenligningen afgrænset til fire samfundsområder, hvor man især finder de selvejende institutioner: kultur og idræt (kulturinstitutioner og idrætsanlæg), 'skole og undervisning' (private og frie skoler), 'social og sundhed' (sociale institutioner) samt 'bolig- og lokalsamfund' (forsamlings- og beboerhuse).

I kapitel 5 analyseres de almennyttige fonde, som tilnærmelsesvis er disponeret som analysen af foreninger og de selvejende institutioner.

Del 2 af bogen omfatter den samfundsøkonomiske og beskæftigelsesmæssige analyse af den danske nonprofitsektor. Denne analyse er struktureret på følgende måde:

Kapitel 6 indeholder en beskrivelse af de forskellige typer af data, som anvendes til at belyse nonprofitsektorens samfundsøkonomiske og beskæftigelsesmæssige betydning.

I kapitel 7 foretages et estimat af antallet af organisationsenheder samt antallet af medlemmer, som er omfattet af nonprofitsektoren.

Kapitel 8 indeholder en beskrivelse af nonprofitsektorens økonomiske størrelse og betydning for den samlede danske økonomi.

I kapitel 9 analyseres nonprofitsektorens beskæftigelsesmæssige omfang, og hvilken plads den indtager i forhold til den samlede danske erhvervsaktive befolkning/beskæftigelse.

I kapitel 10 bliver der foretaget en sammenligning mellem nonprofitsektoren i Danmark og de øvrige nordiske lande.

I det afsluttende kapitel 11 sammenfattes og perspektiveres bogens analyser.

DEL 1:
DE FRIVILLIGE ORGANISATIONER:
FORENINGER, SELVEJENDE
INSTITUTIONER OG
ALMENNYTTIGE FONDE

METODE

Bjarne Ibsen

Dette kapitel indeholder en beskrivelse af, hvordan Organisationsundersøgelsen er gennemført. I kapitel 6 beskrives datagrundlaget for analysen af den frivillige sektors økonomiske og beskæftigelsesmæssige betydning. Organisationsundersøgelsen er gennemført i to trin. Først blev der foretaget en registrering af frivillige organisationer i Danmark på såvel lokalt og regionalt plan som nationalt plan. Dernæst blev der gennemført fire spørgeskemaundersøgelser af et udvalg af de registrerede foreninger, landsorganisationer, selvejende institutioner samt almennyttige fonde.

REGISTRERING AF FRIVILLIGE FORENINGER OG ORGANISATIONER

Der findes ikke et register for frivillige organisationer hverken totalt eller på de enkelte organisationsområder. Derfor måtte der foretages en registrering af de frivillige organisationer for dels at få et totalt billede af den frivillige sektors udbredelse og sammensætning, dels at få en population af organisationer til spørgeskemaundersøgelsen.

Tidligere undersøgelser

Der er tidligere gennemført kortlægninger af dele af den frivillige sektors organisering og efterfølgende spørgeskemaundersøgelser. På landsplan fore-

tog Buksti og Johansen (1977) i slutningen af 1970'erne en registrering af landsdækkende interesseorganisationer. Undersøgelsen omfattede dog ikke alle de typer af frivillige nonprofitorganisationer og -institutioner, som denne undersøgelse gør. I begyndelsen af 1990'erne gennemførte Anker (1995) en kortlægning af de landsdækkende frivillige organisationer inden for den sociale sektor som led i Socialforskningsinstituttets undersøgelse af det frivillige sociale arbejde i Danmark. Tilsvarende har Center for frivilligt socialt arbejde foretaget en registrering af landsdækkende frivillige organisationer inden for det sociale og sygdomsbekæmpende område.

På lokalt og regionalt plan er der inden for de sidste 15 år gennemført flere registreringer og undersøgelser af frivillige organisationer, men enten omfatter de ikke alle samfundsområder, eller også er de afgrænset til få kommuner. I 1993 gennemførte Ibsen (1994) en undersøgelse i 17 kommuner fordelt på 4 amtskommuner, men denne undersøgelse omfattede alene foreninger inden for fritids- og kulturområdet og det sociale, humanitære og sygdomsbekæmpende område. I 1997 gennemførte Ibsen en undersøgelse af idrætsforeningerne i de samme 17 kommuner. I 1998 gennemførte Torpe en totalregistrering af foreninger i Skanderborg Kommune (Schøler & Torpe, 1999), og en tilsvarende registrering og efterfølgende spørgeskemaundersøgelse er gennemført i Aalborg Kommune i 2001 som led i en undersøgelse af foreningslivets rolle for demokratiet (Torpe & Kjeldgaard, 2003). Endelig stod Center for Forskning og Udvikling i Landdistrikter i 2002 for en undersøgelse af foreningslivets betydning i en landkommune (Helle Kommune i Ribe Amt) (Nielsen & Thuesen, 2002).

Registreringen på lokalt plan (Fyns Amt)

På det regionale og lokale plan ville en registrering af alle frivillige organisationer i hele landet kræve mange flere ressourcer, end denne undersøgelse har haft til rådighed. Denne del af undersøgelsen blev derfor afgrænset til Fyns Amt. Ingen af amterne er helt repræsentative for Danmark. Det skyldes især, at der er store forskelle mellem Storkøbenhavn og resten af landet. I sammenligning med de øvrige amter er Fyns Amt dog et af de amter, der er mest repræsentativt for Danmark, både når vi ser på gennemsnitstal, og når vi interesserer os for variationer. Den største forskel finder vi på den gennemsnitlige indkomst, som er lavere i Fyns Amt end i landet som helhed. De store forskelle findes her mellem Hovedstadsregionen, hvor indkomstniveauet er relativt højt, og resten af landet, hvor indkomsten gennemsnitligt er under landsgennemsnittet. Til gengæld er andelen, som bor i parcel- og rækkehus, større i Fyns Amt end i landet som

helhed. Fordelingen af befolkningen på uddannelsesgrupper er næsten den samme i Fyns Amt som i Danmark som helhed, selvom andelen med en lang videregående uddannelse er lidt lavere i Fyns Amt. Der er også små forskelle på fordelingen mellem beskæftigelsesgrupper, men arbejdsløsheden var på undersøgelsestidspunktet lidt højere i Fyns Amt end i Danmark som helhed. Tilslutningen til de forskellige politiske partier (Folketingsvalget i 2001) er næsten den samme, bortset fra at Det Konservative Folkeparti har en noget større tilslutning i Fyns Amt end på landsplan, mens det modsatte gør sig gældende for Venstre. En sammenligning af Odense med andre større byer (undtaget København) viser tilsvarende meget små forskelle. Der er således små forskelle på gennemsnitsindkomsten, ledigheden, fordelingen på ejer- og lejerboliger og fordelingen på indkomstgrupper. På baggrund af de relativt homologe strukturelle forhold i Fyns Amt i sammenligning med resten af landet kan det antages, at resultaterne af denne undersøgelse er tilnærmelsesvist repræsentative for landet som helhed, dog med det forbehold, at de strukturelle forskelle mellem Storkøbenhavn og resten af landet kan være en bias i en aggregering af resultaterne fra denne undersøgelse til landsplan.

Det er tilstræbt at registrere alle lokale og regionale foreninger, frivillige organisationer, selvejende institutioner og almennyttige fonde i Fyns Amt. Følgende kilder blev anvendt til registreringer:

- De forskellige kommunale forvaltninger, fx fritids- og kulturforvaltningen (foreninger, der får støtte efter folkeoplysningsloven, selvejende idrætshaller og museer mv.), socialforvaltningen (foreninger, der får støtte efter servicelovens § 115 samt selvejende sociale institutioner, som kommunen har indgået en driftsaftale med) samt teknisk forvaltning (grundejerforeninger, boligforeninger mv.) i hver kommune i Fyns Amt.
- Kommunale vejvisere og telefonbøger, hvor hovedparten af de lokale foreninger og selvejende institutioner er optaget.
- Sammenslutninger af foreninger i kommunen eller regionen, fx Samvirkende Idrætsforeninger og Pensionisternes Samvirke.
- Landsorganisationers medlemsregistre for tilknyttede lokale foreninger og selvejende institutioner.
- Diverse hjemmesider på internettet.
- Lokale informanter, dvs. personer, organisationer eller institutioner med et stort kendskab til, hvad der foregår i de lokale områder (bl.a. lokale museer, biblioteker og frivillighedsformidlinger).

Registreringen af almennyttige fonde skete primært ved at benytte KRAKs fonds- og legatvejviser, og ved at kommunerne velvilligt har givet oplysninger om, hvilke fonde de har registreret.

Registreringen på landsplan

På landsplan tilstræbtes en total registrering af alle frivillige landsdækkende organisationer i Danmark, der falder ind under afgrænsningen. En sådan registrering er ikke tidligere gennemført, men på dele af den frivillige sektor er der som beskrevet ovenfor tidligere gennemført en registrering. Registreringen af landsdækkende organisationer blev gennemført ved at benytte følgende kilder:

- Statslige myndigheder og registre
- Paraplyorganisationer og centre for organisationer på forskellige samfundsområder
- Telefonbøger
- Internettet
- Lokale organisationers informationer om landsorganisationer, de er medlem af
- Personer med indsigt på det pågældende samfundsområde.

For registreringen af landsorganisationer var internettet den vigtigste kilde. Ud fra allerede registrerede foreninger i Fyns Amt blev der søgt på en række strategiske ord som fx 'musik' og 'foreninger'. Til søgningen benyttes flere søgemaskiner, herunder Google, Alta Vista, Eniro og Jubii. Dernæst søgtes de registrerede organisationers hjemmesider for at checke, om det er en frivillig organisation, og for evt. at få oplysninger om fx medlemsorganisationer eller links til andre organisationer. På landsplan var det vigtigt at få identificeret paraplyorganisationer, hvorfra der kunne hentes oplysninger om tilknyttede organisationer.

Registreringen var en proces, hvor der i en lang periode skete tilføjelser og rettelser i databasen over registrerede foreninger, organisationer og selvejende institutioner. Registreringen omfatter navn, adresse, organisationstype samt basale informationer om medlemstal og omsætning, hvis kilderne har oplysninger derom.

Vanskeligheder ved registreringen

Der er tre vanskeligheder ved en sådan registrering. Det første problem er at finde frem til eksisterende frivillige organisationer. Med hensyn til de

lokale og regionale foreninger, selvejende institutioner og almennyttige fonde skønnes det, at registreringen er næsten total, dels fordi langt de fleste foreninger, selvejende institutioner og almennyttige fonde reklamerer med deres eksistens, dels fordi det på det lokale og regionale niveau er forholdsvis let at finde gode kilder med oplysninger om foreninger og selvejende institutioner i området. På landsplan har dette været meget vanskeligere. For det første er det vanskeligt at afgøre, om en forening eller organisation er 'landsdækkende' eller 'lokal'/'regional', bl.a. fordi grænsen mellem 'det lokale' og 'det landsdækkende' ikke er så tydelig mere. For eksempel findes der en del organisationer, som har et lokalt udgangspunkt, men alligevel har medlemmer fra hele landet (især inden for 'fritid og kultur', fx fanklubber til store fodboldklubber, og inden for 'religion'). Og der findes mange relativt små organisationer, selvom de har medlemmer fra hele landet (fx mange organisationer for bestemte bådklasser og biltyper). For det andet findes der et stort antal små organisationer, som har lille offentlig bevågenhed, primært har et introvert sigte og ikke er medlem af en paraplyorganisation. For det tredje findes der ikke en landsdækkende 'vejviser' med telefonnumre på foreninger og organisationer, som der findes på lokalt plan, og offentlige myndigheders kendskab til organisationer er typisk afgrænset til de organisationer, som de har et formelt samarbejde med (fx støtter økonomisk). Det må derfor antages, at registreringen af landsorganisationer ikke er lige så god, som registreringen af de lokale og regionale foreninger er. Siden den formelle registrering blev afsluttet, er forskergruppen flere gange stødt på organisationer, som ikke blev registreret. Det er dog fortrinsvis meget små organisationer. Det er især på områderne 'kultur og kunst', 'fritid og hobbies' og 'arbejde og erhverv', at der givetvis findes flere organisationer end de registrerede. På de store og velkendte foreningsområder har det været forholdsvis let at finde frem til foreningerne. Men der findes også et stort antal 'usædvanlige' foreninger, hvis registrering er mere tilfældig (fx 'Foreningen for den brune sovs bevarelse' og 'Ædedolkenes klub'). Endelig har organisationer for andre kulturer og nationaliteter givet problemer, fordi vi ikke har kunnet læse relevante hjemmesider.

Det andet problem ved registreringen er at afgøre, om der nu også er tale om en frivillig nonprofitorganisation, der opfylder de fem kriterier i definitionen. De fleste af de benyttede kilder indeholder ikke oplysninger om organisationens formelle juridiske status, om der er tale om en vedvarende organisationsdannelse, om den benytter sig af frivillige mv. Navnet vil dog normalt fortælle, hvilken organisationstype der er tale om (hvis

forening, klub eller organisation indgår i navnet), men der findes 'foreninger', der ikke falder ind under definitionen (fx brugsforeninger, fordi de fordeler overskud (dividende) til medlemmerne), og tilsvarende er der organisationer, som opfylder kriterierne, der benytter andre betegnelser (fx selskab). Ud fra de til undersøgelsen tilgængelige ressourcer har det ikke været muligt at checke hver enkelt af de registrerede enheder, men i tvivlstilfælde er det forsøgt at indhente supplerende oplysninger. På nogle områder gav det problemer at finde ud af, om en 'organisation' er en forening eller et privat, kommercielt firma. Især inden for områder, hvor foreningsbegrebet ikke står så stærkt (fx inden for dans, hvor der både findes danseforeninger og danseinstitutter). Et helt andet problem er, at udbredelsen af hjemmesider på internettet for alle mulige interesser også har medført, at nogle interesser blot er samlet om en hjemmeside, som en person eller gruppe har taget initiativ til af ren og skær interesse, uden at der er tale om en forening. Vi har valgt kun at registrere de 'interesser', som utvetydigt fortæller, at de er organiseret som en forening eller frivillig organisation. Besvarelserne af spørgeskemaet viser, at næsten alle de registrerede foreninger og organisationer (som har besvaret spørgeskemaet) falder ind under definitionen.

Det tredje problem er at indplacere de registrerede enheder i de organisationskategorier, som er udstykket af det internationale forskningsprojekt (Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project), som undersøgelsen indgår i. Her skelnes der mellem 12 organisationskategorier, som yderligere er opdelt i flere underkategorier (se bilag 1). Organisationskategorierne er udviklet i den første fase af det internationale forskningsprojekt (i begyndelsen af 1990'erne) og er derfor inspireret af den frivillige sektors sammensætning i de involverede lande fra denne første del af projektet (bl.a. USA og Sverige). Derfor er der nogle af organisationskategorierne, som ikke umiddelbart passer så godt til dansk samfund og kultur. Det har især været vanskeligt at afgøre indplaceringen af en række fritids- og kulturforeninger i enten 'kultur og kunst' eller 'anden fritid og hobbyaktivitet'. Ligeledes har det i nogle tilfælde været vanskeligt at afgøre, om en fagligt relateret forening skulle indplaceres under 'profession' eller under 'fagligt arbejde'. Endvidere er det fx svært at afgøre, om en forening for et bestemt dyr er en 'brancheforening' (avlforening) eller en 'hobbyforening'. Hvis det skønnes, at medlemmerne har en indtægt ved deres aktivitet/interesse, er de registreret under 'brancheforeninger' (se mere detaljeret i bilag 1, hvilke foreninger der hører ind under de forskellige organisationskategorier). I langt de fleste tilfælde har det dog været let

at indplacere de registrerede foreninger og organisationer. Der blev udarbejdet en vejledning for studentermedhjælperne, som stod for registreringen, med eksempler på foreninger, som hører ind under de enkelte organisationsgrupper. Hvis der var tvivl om indplaceringen af en organisation, blev det overladt til den ansvarlige forsker at afgøre, hvor organisationen hørte til. Endelig blev hele organisationsdatabasen til slut gennemgået af den ansvarlige forsker for at rette fejl og opnå en ensartet og stringent registrering. Mange foreninger og organisationer har flere aktiviteter og formål, som går på tværs af de kategorier, som her benyttes. Det centrale kriterium for indplaceringen har imidlertid været enhedens primære aktivitet og formål. Som grundlag for dette er organisationens navn benyttet. De største vanskeligheder skyldes derfor, at en del foreninger har 'kryptiske' navne, som ikke umiddelbart fortæller, hvad organisationen beskæftiger sig med.

SPØRGESKEMAUNDERSØGELSE

Da registreringen af frivillige foreninger og landsorganisationer var afsluttet, gennemførtes en spørgeskemaundersøgelse for hver af de fire typer af frivillige organisationer: foreningerne, de selvejende institutioner, de almennyttige fonde og de frivillige landsorganisationer.

Spørgeskemaerne

Til hver af de fire organisationsformer udformedes et særskilt spørgeskema, som dels indeholdt en række spørgsmål, som gik igen i alle fire skemaer, dels indeholdt enkelte spørgsmål, som tog sigte på den pågældende organisationsform. Spørgsmålene følger i store træk oplægget fra den internationale undersøgelse, der angiver en række spørgsmål, der *skal* med, samt spørgsmål, som *kan* tages med. De konkrete spørgsmålsformuleringer, dvs. oversættelserne fra engelsk, er for mange spørgsmåls vedkommende tæt på formuleringen i den tilsvarende norske undersøgelse i bestræbelsen på især at kunne analysere ligheder og forskelle på den frivillige sektors organisering mellem Danmark og Norge. Men derudover indeholder spørgeskemaet også en række andre spørgsmål, der er interessante i en dansk sammenhæng. Flere af disse spørgsmål er gentagelser fra tidligere danske undersøgelser med sigte på at belyse udviklingen på disse spørgsmål (se spørgeskemaerne på forskningsprojektets hjemmeside: www.frivillighedsus.dk).

Antal udsendte skemaer

Af flere grunde blev spørgeskemaerne udsendt til et relativt stort antal foreninger, organisationer, selvejende institutioner og almennyttige fonde, dels for at tage højde for, at det forventedes, at mange ikke ville besvare det tilsendte skema, som erfaringer fra tilsvarende undersøgelser har vist, dels for at få tilstrækkeligt med svar på de mindre organisationsområder til at kunne gennemføre statistisk valide analyser af de forskellige områder af den frivillige sektor og sammenligninger på tværs af samfundsområder.

Til spørgeskemaundersøgelsen af *foreningerne* i Fyns Amt blev 4.319 foreninger udvalgt. Af ressourcemæssige grunde blev halvdelen af de registrerede foreninger inden for 'idræt' og 'fritid og hobby' sorteret fra til denne del af undersøgelsen. På de øvrige foreningskategorier indgik alle de registrerede foreninger i spørgeskemaundersøgelsen. En del af brevene til foreningerne kom imidlertid retur, fordi adressaten var ubekendt, og efterfølgende lykkedes det ikke at finde en ny adresse på 272 foreninger. Spørgeskemaet er derfor reelt sendt til 4.047 foreninger.

Til undersøgelsen af de *landsdækkende organisationer* blev 1.817 organisationer udvalgt. På landsplan blev skemaet heller ikke sendt til alle de knap 3.000 registrerede organisationer. Således blev halvdelen af fritids- og hobbyorganisationerne og hver tredje organisation blandt brancheorganisationerne, professionsorganisationerne og de faglige organisationer udvalgt til spørgeskemaundersøgelsen, mens alle de registrerede organisationer på de øvrige organisationskategorier fik tilsendt et spørgeskema. Af disse blev 156 sorteret fra, fordi organisationen ikke hørte til på den adresse, brevet blev sendt til, og det efterfølgende ikke lykkedes at finde en ny adresse. Det reelle antal organisationer, som dette spørgeskema blev sendt til, er derfor 1.661.

Til forskel fra foreningerne og landsorganisationerne fik alle de registrerede *selvejende institutioner* et spørgeskema tilsendt. Fra ovennævnte kilder blev ca. 650 selvejende institutioner registreret. En del af skemaerne kom imidlertid retur, fordi postvæsenet ikke kunne finde adressaten, eller fordi institutionen oplyste, at den ikke er en selvejende institution. Endvidere blev enkelte skemaer returneret med oplysning om, at institutionen er ophørt. Derfor er det reelle antal institutioner, som vi kender eksistensen af, og som modtog et skema, 600. Det har ikke været muligt at kontrollere, om alle de registrerede institutioner også opfylder kriterierne for at være en selvejende institution. Blandt de registrerede enheder kan der derfor være enheder, som ikke er en selvejende institution (fx foreninger, der har en driftsoverenskomst med kommunen).

Registreringen af *de almennyttige fonde* fandt frem til 582 fonde. Af disse blev 352 fonde udvalgt til spørgeskemaundersøgelsen. Udvælgelsen skete for at tage højde for det forhold, at mange fonde deler adresse med andre fonde, fordi disse fonde administreres af samme person. I disse tilfælde blev én af fondene på den pågældende adresse udvalgt til undersøgelsen, fordi vi forventede, at det ville blive svært at få administratoren af de pågældende fonde til at besvare spørgeskemaet for alle fondene.

Fremgangsmåden

Undersøgelsen blev gennemført som en almindelig postspørgeskemaundersøgelse. Andre metoder såsom telefoninterview og e-survey blev overvejet, men fravalgt, fordi besvarelsen i mange organisationer og institutioner kræver, at forskellige dokumenter skal findes, og flere personer involveres (typisk formanden og kassereren). Af samme grund tager det også længere tid at besvare et sådant spørgeskema, end det tager at besvare normale personrettede spørgeskemaer.

Spørgeskemaet til foreningerne, de selvejende institutioner og de almennyttige fonde i Fyns Amt blev udsendt i april 2004. Samtidig blev alle lokale medier i Fyns Amt informeret om undersøgelsen i håbet om, at de ville omtale undersøgelsen og derved fremme foreningernes og institutionernes forståelse af, at det var vigtigt at svare. Cirka en måned efter udsendelsen modtog de foreninger, institutioner og fonde, som på dette tidspunkt ikke havde besvaret og returneret spørgeskemaet, en rykkerskrivelse. I bestræbelsen på at opnå en høj besvarelsesprocent blev alle enheder, der ikke havde besvaret spørgeskemaet, forsøgt kontaktede telefonisk en til to uger efter udsendelsen af rykkerskrivelsen for at motivere dem til at besvare skemaet. Kombinationen af en rykkerskrivelse og en telefonopringning viste sig at have en meget positiv indvirkning på besvarelsesprocenten. Hovedparten af besvarelserne var i hus før sommerferien, men enkelte besvarede først skemaet i august måned. Derfor sluttede indsamlingen af besvarede skemaer i begyndelsen af september 2004.

Af ressourcemæssige grunde blev undersøgelsen af landsorganisationerne først iværksat et halvt år senere, dvs. i oktober 2004. Proceduren fulgte i store træk proceduren for undersøgelsen i Fyns Amt.

Svarprocent

Som nævnt ovenfor modtog 4.047 foreninger i Fyns Amt et spørgeskema sidst i april måned. En måned senere havde 30 pct. besvaret skemaet, og efter yderligere en måned havde 48 pct. svaret. Da indsamlingen sluttede

pr. 1. september 2004, havde 2.029 foreninger besvaret henvendelsen, hvilket svarer til 50 pct. Næsten samme svarprocent, som foreningsundersøgelsen i Aalborg, der blev gennemført i efteråret 2001, kom op på (Torpe & Kjeldgaard, 2003). 130 foreninger returnerede dog spørgeskemaet ubesvaret, fordi foreningen er ophørt eller 'hvilende'. Det reelle antal besvarede spørgeskemaer er derfor 1.889 (= 49 pct. af foreningerne, som modtog spørgeskemaet).

Der er imidlertid store forskelle på besvarelsesprocenten mellem de forskellige samfundsområder. I foreningsundersøgelsen er der forholdsvis flest, der har besvaret spørgeskemaet inden for 'internationalt arbejde' (77 pct.), 'religion' (70 pct.), 'det sociale område' (66 pct.) og 'sundhed' (60 pct.). Den laveste besvarelsesprocent finder vi blandt 'miljø- og naturforeningerne' (33 pct.), de 'arbejdsrelaterede foreninger' (brancheforeninger, professionsforeninger og fagforeninger) (35 pct.) og de 'politiske foreninger' (44 pct.). På de øvrige områder har omkring halvdelen besvaret skemaet (tabel 2.1). Det er først og fremmest formændene for foreningerne, som har besvaret spørgeskemaet. Det er tilfældet for 73 pct. af besvarelsene, mens kassereren helt eller delvist har besvaret 21 pct. af skemaerne. Et andet bestyrelsesmedlem har medvirket ved besvarelsen i 8 pct. af foreningerne, og endelig svarer 5 pct., at skemaet er besvaret af en ansat leder eller administrator.

Desværre er besvarelsesprocenten ikke helt så høj i undersøgelsen af landsorganisationerne. Af de 1.661 organisationer, som modtog et spørgeskema, besvarede 649 organisationer skemaet svarende til 39 pct. Også her finder vi den laveste besvarelsesprocent i gruppen af arbejdsrelaterede organisationer, hvor kun 18 pct. besvarede skemaet, og 'lokalsamfund og bolig', hvor hver fjerde organisation har svaret. Omkring hver tredje organisation har besvaret skemaet inden for 'religion', 'internationalt arbejde' og 'miljø og natur'. Den højeste besvarelsesprocent har 'kunst og kultur' og 'idræt og motion', hvor godt halvdelen af organisationerne har svaret (tabel 2.1). I landsorganisationerne har formanden været involveret i besvarelsen af skemaet i 53 pct. af organisationerne, mens 25 pct. af skemaerne er besvaret af en ansat leder eller administrator, og resten af skemaerne er besvaret af enten sekretæren eller et andet bestyrelsesmedlem.

Spørgeskemaet til de selvejende institutioner blev besvaret helt eller delvist af 260 institutioner svarende til 44 pct. af de 600 institutioner. Besvarelsesprocenten varierer en del mellem de forskellige samfundsområder. Ser vi bort fra samfundsområder med ganske få selvejende institutioner, finder vi den højeste besvarelsesprocent inden for 'undervisning',

hvor mere end halvdelen af de registrerede selvejende institutioner har svaret, mens kun hver tredje institution inden for 'bolig og lokalsamfund' har svaret (tabel 4.1). 59 pct. af skemaerne blev besvaret af en ansat leder eller administrator, 18 pct. blev besvaret af formanden, og 14 pct. blev besvaret af kassereren.

Skemaet til de almennyttige fonde blev helt eller delvist besvaret af 146 fonde, svarende til 41 pct. af de 352 fonde, som fik spørgeskemaet tilsendt. 31 pct. af skemaerne blev besvaret af en ansat leder eller administrator, 27 pct. blev besvaret af formanden, en tilsvarende andel blev besvaret af sekretæren, og resten af skemaerne blev besvaret af en anden person.

Tabel 2.1

Andel af foreninger i Fyns Amt og andel af landsorganisationer, som modtog et spørgeskema og har besvaret spørgeskemaet, opdelt på organisationskategorier.

	Foreninger i Fyns Amt			Landsorganisationer		
	Antal udsendte skemaer	Antal besvarede skemaer ¹	Svar procent	Antal udsendte skemaer	Antal besvarede skemaer	Svar procent
Organisationskategorier						
Kunst og kultur	473	245	51,8	110	61	55,5
Idræt, motion og dans	691	361	52,2	165	86	52,1
Fritid og hobby	470	241	51,3	242	103	42,6
Undervisning og skole	258	143	55,4	53	24	45,3
Sundhed	134	80	59,7	250	125	50,0
Social indsats	322	211	65,5	93	45	48,4
Miljø og natur	69	23	33,3	45	16	35,6
Lokalsamfund og bolig	532	250	47,0	17	4	23,5
Politik, juridisk bistand mv.	394	174	44,2	43	21	48,8
Internationalt arbejde	77	59	76,6	147	56	38,1
Religion	40	28	70,0	51	17	33,3
Branche, profession og fagligt	520	182	35,0	387	69	17,8
Andet ²	67	32	47,8	58	22	37,9
I alt	4047	2029	50,1	1661	649	39,1

1. Inklusive returnerede skemaer, som ikke er besvaret, men hvor foreningen har oplyst, at den enten er nedlagt eller 'hvilende'.

2. Inklusive organisationstypologien 'filantropi og frivillighed', som er en særlig organisations- typologi i den internationale undersøgelse.

Det er værd at bemærke, at der er et tydeligt sammenfald mellem andelen af foreninger mv., der har besvaret spørgeskemaet, og den betydning, frivilligheden tillægges på de samme samfundsområder. Den lave besvarelsesprocent blandt især branche-, professions- og fagforeningerne på såvel lokalt plan som landsplan, selvejende institutioner på bolig- og lokalsamfundsområdet (forsamlingshuse mv.) samt de almennyttige fonde som helhed betyder imidlertid, at resultaterne for den frivillige sektor på disse samfundsområder er behæftet med en vis usikkerhed. Ved at sammenligne de foreninger og institutioner, der ikke har besvaret spørgeskemaet med de foreninger og institutioner, der har besvaret skemaet, har det dog ikke været muligt at identificere et tydeligt skævt besvarelsesmønster mellem de forskellige typer af foreninger inden for hver af samfundskategorierne. På et område, 'idrætten', er det muligt at sammenligne svarene med svarene fra såvel en undersøgelse af idrætsforeninger i Fyns Amt, gennemført i 2003, og en repræsentativ landsdækkende undersøgelse af idrætsforeninger, der blev gennemført samtidig med denne undersøgelse (Ibsen 2006). Sammenligningen viser stor overensstemmelse mellem svarene på identiske spørgsmål i disse undersøgelser, og det giver grund til at tro, at resultaterne fra denne undersøgelse er et dækkende billede for alle idrætsforeninger, og at det samme gælder for de øvrige samfundsområder, hvor der er opnået en pæn besvarelsesprocent.

STATISTISKE ANALYSER

Gennem hele organisationsanalysen koncentrerer vi os om at sammenligne den frivillige sektors størrelse og karakter mellem forskellige samfundsområder. Dette skyldes først og fremmest et ønske om at formidle en mere differentieret viden om sektoren, bl.a. 'folkeoplysningsområdet' og 'det frivillige sociale område', som har forskellige mål og meget forskellige vilkår (lovgivning mv.). Samtidig viser analyserne, at den samfundsmæssige kontekst har meget større betydning for variationerne i den frivillige organiserings karakter end andre variable, fx foreningernes og de selvejende institutioners størrelse samt urbaniseringsgraden. Kommende analyser vil gå mere i dybden med forklaringerne på variationerne i den frivillige organisering.

Af nævnte grunde består den statistiske dokumentation derfor primært af en række bivariate tabeller, der viser forskellene på de undersøgte variable mellem de samfundsområder, som de frivillige organisatio-

ner er opdelt på. For ikke at gøre tabellerne for store og uoverskuelige er talværdien for såvel statistisk sammenhæng mellem de to variable som statistisk signifikans udeladt fra tabellerne. Til at teste den statistiske styrke af sammenhængen mellem to variable er 'Cramers V' koefficienten benyttet i de tilfælde, hvor begge variable er nominale variable, og eta koefficienten i de tilfælde, hvor den afhængige variabel er kontinuert. Det statistiske mål for sammenhængens styrke varierer for de fleste af analyserne mellem 0,2 og 0,4. Med få undtagelser viser testene, at der er en statistisk signifikant sandsynlighed på mindst 99 pct. for, at den fundne sammenhæng mellem de to variable er gældende i hele populationen af frivillige organisationer. De fleste af analyserne viser også, at der fortsat er en statistisk signifikant sammenhæng, når der kontrolleres for organisationernes størrelse, som normalt er en udslagsgivende variabel i forenings- og organisationsanalyser. I de få tilfælde, hvor forskellene ikke er statistisk signifikante, oplyses dette i en kommentar til den pågældende tabel.

I alle analyser, hvor tallene fra spørgeskemaundersøgelsen er grundlaget for beregninger af den frivillige sektors størrelse på landsplan, er der taget højde for, at andelen af besvarede spørgeskemaer i forhold til det samlede antal registrerede organisationer varierer fra samfundsområde til samfundsområde, dvs. at der under beregningen er sket en vægtning af data. Ved øvrige analyser er der ikke foretaget en sådan vægtning. Dels fordi en sådan vægtning kun har relevans ved beregning af værdierne for foreningslivet, landsorganisationerne, de selvejende institutioner og fondene som helhed, og det primære sigte med analyserne er at belyse forskelle og ligheder på den frivillige sektor mellem forskellige samfundsområder. Dels fordi en vægtning af data på langt de fleste variable kun ændrer ganske lidt på tallene for hele populationen.

FORENINGSLIVET I DANMARK

Bjarne Ibsen

En forening opfattes normalt som en sammenslutning af mennesker (eller andre foreninger og sammenslutninger) med et fælles mål eller en fælles interesse, som er organiseret og ledet efter almindelige demokratiske regler og procedurer. Organisationsformen opstod i begyndelsen af 1800-tallet og adskilte sig fra før-moderne sammenslutninger ved at være formaliseret (typisk med nedskrevne regler), ved at være et afgrænset interessefællesskab, ved at medlemskabet er frivilligt og i princippet åbent for alle, og ved at have en demokratisk beslutningsstruktur (Balle-Petersen, 1976; Clemmensen, 1987).

Foreningen som organisatorisk princip for organiseringen af fælles interesser og mål vandt mere og mere indpas i løbet af 1800-tallet i takt med de strukturelle ændringer i samfundet, der førte til dannelsen af nye klasser. Modsætningerne mellem de nye klasser kunne ikke indpasses i den traditionelle organisationsstruktur, og foreningerne udfyldte det organisatoriske tomrum, som skiftet fra det traditionelle feudale stændersamfund til det moderne kapitalistiske klassesamfund efterlod. Den samfundsmæssige differentiering skabte behov for nye fællesskaber, og den samfundsmæssige forandring skabte nye organisationsidealer. Foreningerne opstod som sammenslutningsform, samtidig med at de feudale institutioner i by og på land blev nedbrudt (Clemmensen, 1987).

Foreningerne blev samtidig i det små og nære en realisering af demokratiets principper og idealer. I overgangsfasen fra det traditionelle

samfund til det moderne samfund opstod nye problemer for individerne, og det førte til dannelsen af nye sociale grupperinger, klasser eller kategorier. I disse grupper opstod der nye værdier, som tilsammen dannede en sammenhængende struktur/kultur, der blev grundlaget for en social utopi om, hvorledes verden bør indrettes. Det gjaldt også de organisatoriske strukturer i de sociale bevægelser (Gundelach, 1988). Derved blev foreningerne den altdominerende organisationsform for de store samfundsændringer gennem mere end hundrede år.

Det er en grundlovssikret ret at danne foreninger. I § 78 i Danmarks Riges Grundlov fremgår det, at 'borgerne har ret til uden forudgående tilladelse at danne foreninger i ethvert lovligt øjemed', og 'ingen forening kan opløses ved en regeringsforanstaltning. Dog kan en forening foreløbig forbydes, men der skal da straks anlægges sag imod den til dens opløsning'. I Foreningsfrihedsloven er det endvidere fastlagt, at en arbejdsgiver ikke må afskedige en lønmodtager, fordi denne er medlem af en bestemt forening, eller fordi denne ikke er medlem af en bestemt forening (Lovbekendtgørelse nr. 443 af 13. juni 1990).¹ Men der findes ingen egentlig lov om foreninger i Danmark, dvs. en lov, som stiller specifikke krav til, hvordan en forening skal se ud for at være lovlig, for at kunne modtage offentlige tilskud mv. Definitionen deraf er derfor overladt til den specifikke lovgivning, der tager sigte på foreninger. Det gælder fx Folkeoplysningsloven, som indeholder reglerne for 'offentlige tilskud mv. til den frie folkeoplysende virksomhed, der bygger på fællesskab og de enkelte initiativtageres idégrundlag'. For at modtage støtte skal den folkeoplysende virksomhed være etableret af en forening, og kravene til denne er bl.a., at den har en bestyrelse, der er valgt af medlemmerne eller medlemsorganisationerne, at den har et formuleret formål med foreningsdannelsen, og at den har en virksomhed, der er almennyttig og kontinuerlig (LOV nr. 480 af 31/05/2000).²

1. Dette gælder dog ikke, hvis virksomheden har som sit udtrykte formål at fremme et bestemt politisk, religiøst eller kulturelt standpunkt, og den pågældendes foreningsforhold må anses for at være af betydning for virksomheden.

2. I fondsloven er der endvidere en bestemmelse for 'arbejdsgiverforeninger, fagforeninger og andre faglige sammenslutninger, der har til hovedformål at varetage de økonomiske interesser for den erhvervsgruppe, som medlemmerne hører til, og foreninger, hvis midler hovedsageligt består af bidrag fra de nævnte foreninger', hvoraf det fremgår, at der for sådanne foreninger skal oprettes en vedtægt med angivelse af foreningens navn, tilhørssted, formål, hvordan ledelsen udpeges mv., der skal indsendes til skattemyndighederne i den kommune, hvor foreningen hører til (Lovbekendtgørelse nr. 698 af 11. august 1992).

Analysen af foreningslivet er delt i seks afsnit. De fire første sætter fokus på konstituerende sider af frivillige organisationer: Foreningernes *aktiviteter, mål og medlemmer*, graden af *selvbestemmelse*, de *værdier* foreningerne bygger på samt *det frivillige arbejdes* betydning. I det første afsnit beskrives foreningslivets udbredelse og udvikling, fordelingen af foreningerne på samfundsområder samt de forskellige foreningskategoriers karakteristika, hvad angår aktiviteter, foreningsstørrelse og medlemsfordeling. I det andet afsnit analyseres foreningernes selvbestemmelse såvel organisatorisk som økonomisk. I det tredje afsnit belyses det, hvilke værdier foreningerne i særlig grad bygger på eller søger at fremme. Det fjerde afsnit sætter fokus på omfanget af frivilligt arbejde i foreningerne og foreningernes holdning dertil. I det femte afsnit analyseres foreningernes selvopfattede problemer: rekruttering af nye medlemmer og frivillige, økonomien, forholdet til det offentlige mv. Sidst i kapitlet sammenfattes og perspektiveres analyserne.

UDBREDELSE, MANGFOLDIGHED OG UDVIKLING

Der er stor mangfoldighed i foreningslivet. Der findes store landsdækkende foreninger (landsorganisationer) med mere end 1 mio. medlemmer, og der findes et mylder af meget små foreninger med under 100 medlemmer. Der er foreninger, som beskæftiger sig med medlemmernes løn- og arbejdsforhold, andre foreninger samler folk med samme tro eller politiske holdning, andre igen arbejder for at hjælpe personer med en bestemt sygdom, og mange, mange foreninger samler børn og voksne om en af de mange kultur- og fritidsinteresser, danskerne engagerer sig i.

Vi vil i dette afsnit give et overblik over denne mangfoldighed. Hvordan foreningerne fordeler sig på forskellige samfundsområder, hvilke foreninger hvert af disse områder omfatter, og hvad der karakteriserer foreningerne på de forskellige samfundsområder (mål, størrelse og medlemmer). Men først skal vi se på, hvor mange foreninger og frivillige organisationer der findes.

Udbredelse og foreningstæthed

Da registreringen af foreninger i Fyns Amt afsluttedes medio 2004, var der registreret 5.764 lokale og regionale foreninger. I forhold til indbyggertal er der 82 indbyggere pr. forening i Fyns Amt. En undersøgelse af for-

eningslivet i Aalborg fra 2001 kom frem til, at der fandtes en forening for hver 80 indbyggere i kommunen (Torpe & Kjeldgaard, 2003). Hvis disse tal er repræsentative for Danmark som helhed, er der ca. 65.500 foreninger i Danmark. Dertil kommer landsorganisationerne, som der i denne undersøgelse er registreret 2.992 af.

En analyse af variationerne i foreningstætheden, dvs. antallet af indbyggere pr. forening, mellem kommunerne i Fyns Amt viser imidlertid store forskelle. Den største foreningstæthed findes i Rudkøbing Kommune med 44 indbyggere pr. forening, Tranekær Kommune med 50 indbyggere pr. forening og Ullerslev Kommune med 61 indbyggere pr. forening. Den laveste findes i Svendborg Kommune og Odense Kommune med henholdsvis 105 og 99 indbyggere pr. forening (tabel 3.1). Analysen viser, at jo større kommunerne er, jo lavere er foreningstætheden. Det skyldes imidlertid ikke kommunens størrelse isoleret set, men snarere det forhold, at der typisk bor forholdsvis flere ældre i de små kommuner end i de større kommuner, og andelen af ældre i kommunen har en signifikant positiv betydning for foreningstætheden (Thøgersen, 2006: 47).

Mangfoldighed

Foreningerne og organisationerne er som beskrevet i indledningen kategoriseret i en række forenings- og organisationskategorier. Nedenfor er disse kategorier yderligere opdelt på fem overordnede kategorier eller typer af foreninger:

- Kultur og fritid
- Velfærd og sundhed
- Bolig og lokalsamfund
- Ideologi og politik
- Arbejde

Det centrale kriterium for denne kategorisering er foreningens eller organisationens primære aktivitet og formål. Tabel 3.2 viser, hvordan de registrerede foreninger og landsorganisationer fordeler sig på disse forenings- og organisationskategorier.

Hver af disse forenings- og organisationskategorier omfatter imidlertid meget forskellige foreninger og organisationer. Nedenfor er hver af hovedkategorierne beskrevet med fokus på tre dimensioner ved foreningerne:

Tabel 3.1

Foreningstætheden (antal indbyggere pr. forening) i de fynske kommuner.

	Antal forenin- ger	For- enings- tætheden		Antal forenin- ger	For- enings- tætheden
Assens	181	60	Odense	1.772	105
Bogense	92	69	Otterup	139	78
Broby	78	80	Ringe	186	60
Egebjerg	123	72	Rudkøbing	151	44
Ejby	116	87	Ryslinge	90	78
Faaborg	267	65	Svendborg	434	99
Glamsbjerg	87	69	Sydlangeland	56	74
Gudme	104	61	Søndersø	161	70
Haarby	60	83	Tommerup	89	88
Kerteminde	145	76	Tranekær	70	50
Langeskov	75	84	Ullerslev	94	61
Marstal	53	62	Vissenbjerg	68	90
Middelfart	300	68	Ærøskøbing	51	73
Munkebo	94	54	Ørbæk	82	83
Nyborg	274	69	Årslev	117	79
Nørre Åby	63	86	Aarup	59	92
		105	I alt	5.731	

Det samlede antal foreninger i denne tabel er lidt mindre end det totale antal registrerede foreninger i amtet. Det skyldes, at registreringen også omfatter amtsforeninger, der ikke indgår i denne analyse.

Indplaceringen af foreningerne på kommunerne er for en del foreninger forbundet med stor usikkerhed, fordi disse foreninger har aktiviteter i flere kommuner. Indplaceringen er sket efter den adresse, som er registreret for foreningen (enten foreningens tilholdssted eller en kontrakt-persons adresse). Et andet usikkerhedsmoment er, at postnumrene ikke altid følger kommunegrænserne.

- Hvilke aktiviteter foreningerne beskæftiger sig med. I spørgeskemaet har foreningerne og organisationerne svaret på, hvad de beskæftiger sig med. Organisationen kunne sætte kryds ud for 42 forskellige aktiviteter fordelt på de 12 hovedkategorier, som organisationerne er opdelt efter. Svarene fremgår af bilag 2.³
- Hvor mange medlemmer foreningerne har. De fleste foreninger er forholdsvis små. Hver femte forening har mellem 0 og 30 medlemmer, og tre ud af fem foreninger har færre end 100 medlemmer. I medlemsstatistikkerne tæller de store foreninger imidlertid meget. Hver femte forening har flere end 250 medlemmer, og 4 pct. af foreningerne

3. Svarene viser for det første, hvor stor overensstemmelsen er mellem den kategorisering, der er foretaget i denne undersøgelse, og organisationernes egen opfattelse af, hvad de beskæftiger sig med. For det andet viser svarene, hvilke aktiviteter organisationerne beskæftiger sig med ud over den primære aktivitet (Bilag 2, tabel 2.2.).

Tabel 3.2

Antallet af registrerede foreninger og landsorganisationer, opdelt på samfundsområder / foreningskategorier.

SAMFUNDSOMRÅDER/ FORENINGSKATEGORIER	Forening i Fyns Amt		Landsorganisationer	
	N =	Pct.	N =	Pct.
Kultur og fritid	3.281	57	923	30,8
Kunst og kultur	524	9,1	119	4,0
Idræt, motion og dans	1.444	25,1	188	6,3
Fritid og hobby	1.039	18,0	552	18,4
Undervisning og uddannelse	274	4,8	64	2,1
Velfærd og sundhed	499	8,6	395	13,2
Sundhed	158	2,7	288	9,6
Social indsats og hjælp	341	5,9	107	3,6
Bolig og lokalsamfund	619	10,7	18	0,6
Ideologi og politik	606	10,6	342	11,4
Politik, juridisk bistand mv.	407	7,1	47	1,6
Religion	39	,7	64	2,1
Internationalt arbejde	90	1,6	178	5,9
Miljø og natur	70	1,2	53	1,8
Arbejde	682	11,8	1.245	41,6
Andet	76	1,3	69	2,3
I alt	5.764	100,0	2.992	100,0

har mere end 1.000 medlemmer. Mellem foreningskategorierne er der imidlertid store forskelle på fordelingen mellem små og store foreninger.

- Hvilke medlemmer foreningerne har – køn, alder og etnisk herkomst. Selvom det er en central side af foreningslivets selvforståelse, at den enkelte forening er åben for alle, så er de fleste foreninger forholdsvis selektive, hvad angår målgruppe og medlemsrekruttering. Ser vi på alle foreningerne under ét, har tre ud af fem foreninger ikke børnemedlemmer, og det er kun omkring hver tiende forening, der er en decideret børne- og ungdomsforening, hvor mere end halvdelen af medlemmerne er under 18 år. Langt de fleste foreninger har medlemmer af begge køn. Foreninger, som (næsten) er forbeholdt det ene køn, finder vi i 16 pct. af foreningerne. Endelig har de fleste foreninger ingen medlemmer af anden etnisk herkomst. Tre ud af fem foreninger svarer, at de ikke har medlemmer fra etniske minoritetsgrupper, eller også kender de ikke til det, og det er i meget få foreninger, at de etniske minoriteter udgør mere end halvdelen af medlemmerne. Det afspejler givetvis en skævhed i undersøgelsen, idet meget få etniske foreninger har besvaret skemaet. Undersøgelsen viser imidlertid, at der er store variationer fra foreningskategori til foreningskategori på medlemmer-

nes fordeling på køn, alder og etnisk/kulturel baggrund, og der er også store forskelle fra forening til forening inden for hver foreningskategori.

Kultur og fritid

Flest foreninger finder vi inden for 'kultur, fritid, idræt og undervisning', som tilsammen udgør 57 pct. af foreningerne i amtet.

Hver fjerde forening er en idrætsforening, der omfatter foreninger for mange forskellige idrætsaktiviteter. Der er såkaldt flerstrengede idrætsforeninger, som har flere idrætsaktiviteter på programmet, og enstrengede foreninger for et holdboldspil (fx fodbold og håndbold), et individuelt boldspil (badminton, tennis mv.), gymnastik, dans, kampsport, skydning, ridning, sejlsport og mange, mange flere idrætsgrene, der har relativt lille udbredelse. Endvidere er der firmaidrætsforeninger, dvs. foreninger, der organiserer idræt og motion for ansatte på arbejdspladser, og mange støtteforeninger, der typisk samler penge ind til en idrætsforenings aktiviteter. Det karakteriserer denne foreningskategori, at det er interessen for en eller flere idrætsaktiviteter, der optager foreningerne. Selvom der er store forventninger til idrættens forebyggende værdi, er det kun 5 pct. af disse foreninger, som svarer, at de beskæftiger sig med aktiviteter eller målgrupper under 'sundhed og sygdom', og 6 pct., der har aktiviteter inden for 'social indsats'. Endnu mindre er andelen, som har sat kryds ved 'uddannelse og undervisning', hvor en af svarmulighederne er 'anden oplysningsvirksomhed og debataktivitet', til trods for at hovedparten af idrætsforeningerne er støttet i henhold til Folkeoplysningsloven. I gennemsnit er idrætsforeningerne lidt mindre end gennemsnitsstørrelsen for alle foreninger, men området omfatter forholdsvis mange store foreninger. Hver fjerde idrætsforening har således mere end 250 medlemmer. Hovedparten af idrætsforeningerne har en overvægt af mænd og drenge, mens kvinderne og pigerne kun udgør flertallet af medlemmerne i hver femte forening. Tre ud af fem idrætsforeninger har medlemmer, der er under 18 år, men det er kun i hver femte forening, at denne aldersgruppe udgør flertallet. I sammenligning med foreningslivet som helhed har forholdsvis mange idrætsforeninger medlemmer af anden etnisk herkomst. Det gælder to ud af fem foreninger, men i langt de fleste af disse foreninger udgør denne gruppe mindre end 10 pct. af medlemmerne.

Knap hver femte forening er en fritids- eller hobbyforening, der spænder over mange forskellige fritids- og hobbyaktiviteter: spil af forskellig slags (fx skak, bridge og backgammon), dyreforeninger (fx kanin, hund,

duer og bier), computer- og netklubber, foreninger for have og natur (ornitologi, botanik), motor- og flyveklubber, spejderkorps og lignende børne- og ungdomskorps, frivillige fritids- og ungdomsklubber, loger (fx Junior Chamber, Frimurerlogen og Lions Club), soldaterforeninger, jagt- og fiskeri, samlerforeninger (fx frimærker og mønter), amatørgastronomiske foreninger samt hygge- og humørklubber. Disse foreninger er typisk bredere orienteret end både kulturforeningerne og idrætsforeningerne. For eksempel svarer hver femte forening, at de bl.a. tager sigte på 'miljø', og andelen, der har aktiviteter inden for 'social indsats', er dobbelt så stor som i kategorien 'idræt'. Fritids- og hobbyforeningerne er typisk små. Kun 5 pct. af foreningerne har mere end 250 medlemmer, og tre ud af fire har færre end 100 medlemmer. Det er den foreningskategori, som har flest foreninger med relativt få (under 10 pct.); eller ingen piger eller kvinder. Samtidig er mange af disse foreninger meget aldersspecifikke. Knap halvdelen af foreningerne har ingen medlemmer, der er yngre end 18 år, mens de i hver femte forening udgør næsten alle medlemmerne. Det sidste hænger sammen med, at spejder- og andre børne- og ungdomskorps er placeret under denne kategori. Endelig er der forholdsvis få af disse foreninger, som har medlemmer af anden etnisk herkomst. Kun hver fjerde forening har dette, og da for næsten alle foreningers vedkommende som en lille andel af medlemsskaren.

Hver tiende forening er en kulturforening. Det er især sang- og musikforeninger, men også foreninger for amatørteater, radio- og fjernsynsklubber, lokallistoriske foreninger, museumsforeninger, kunstforeninger, etniske kulturforeninger og foreninger til bevarelse af bygninger, skibe eller et landskab. Mange af disse foreninger beskæftiger sig i et vist omfang med eller opfatter deres aktivitet som 'undervisning' eller 'oplysningsvirksomhed'. Det gælder hver fjerde af kulturforeningerne. Derudover svarer hver femte af foreningerne, at de også tager sigte på 'lokalsamfundet'. Men ellers karakteriserer det denne foreningskategori, at det er interessen for en eller flere kulturaktiviteter, som optager foreningerne. Kulturforeningerne har forholdsvis mange meget små foreninger. Hver tredje forening har færre end 30 medlemmer. Men der findes også en del større foreninger, næsten hver femte forening, med mere end 250 medlemmer. De fleste af kulturforeningerne har en forholdsvis ligelig kønsfordeling med lidt flere foreninger med overvægt af kvinder end foreninger med overvægt af mænd. Lige som fritids- og hobbyforeningerne har langt de fleste af disse foreninger – næsten hver fjerde – ingen medlemmer under 18 år, men til forskel fra fritids- og hobbyforeningerne er der meget få kulturforeninger,

hvor børne- og ungdomsmedlemmerne udgør majoriteten af medlemmerne. Det er også et af de foreningsområder, som har forholdsvis færrest medlemmer med en anden etnisk herkomst end dansk. Tre ud af fire foreninger svarer, at de ikke har medlemmer fra en etnisk minoritet. På dette område findes der givetvis en del etniske kulturforeninger, som ikke er blevet registreret eller ikke har besvaret spørgeskemaet.

Inden for denne store gruppe af kultur- og fritidsforeninger har vi også placeret skole-, undervisnings- og uddannelsesforeningerne, der udgør 5 pct. af alle de registrerede foreninger. Denne gruppe kan opdeles i to grupper. Den første er de mange aftenskoler og oplysningsforbunds lokale afdelinger (AOF, FOF, LOF mv.) samt husholdningsforeninger, foredragsforeninger og andre, som tilbyder voksenundervisning, foredrag mv. i fritiden. Den anden gruppe er støtteforeninger til såvel offentlige som private skoler og uddannelsesinstitutioner. Disse foreningers svar viser, at de i lige så høj grad opfatter sig som foreninger for 'kultur og fritid'. Derudover svarer hver fjerde forening, at de også tager sigte på lokalsamfund, og hver tiende forening har endvidere aktiviteter under 'sundhed og sygdom' og/eller 'social indsats'. Skole- og undervisningsforeningerne er også forholdsvis små eller mellemstore. Kun knap hver tiende forening har mere end 250 medlemmer, hvilket er halvt så mange som alle foreningerne under ét. Til gengæld er det en foreningskategori, hvor hovedparten af foreningerne har en overvægt af kvindelige medlemmer. Kun omkring 15 pct. af foreningerne har flere mandlige end kvindelige medlemmer. For hele foreningslivet gælder det i to ud af fem foreninger. Skole- og undervisningsforeningerne har typisk ingen eller meget få børne- og ungdomsmedlemmer. Området består som nævnt overvejende af foreninger for voksenundervisning (aftenskoler) og skolestøtteforeninger, hvor det typisk er forældrene, som er medlemmer.

Ser vi på, hvor tværgående foreningerne er inden for denne hovedkategori, 'kultur og fritid', er det også meget begrænset, hvor mange kulturforeninger der beskæftiger sig med idræt mv., idrætsforeninger, der beskæftiger sig med 'kulturaktiviteter' osv. 6 pct. af kulturforeningerne beskæftiger sig også med 'idræt, sport, motion eller dans', og 9 pct. beskæftiger sig med en 'fritids- eller hobbyaktivitet'. Tilsvarende er det kun 6 pct. af idrætsforeningerne, der også beskæftiger sig med 'kultur, kunst, musik, historie mv.', mens 15 pct. beskæftiger sig med en 'fritids- eller hobbyaktivitet'. Lidt mere tværgående er fritids- og hobbyforeningerne, og det kan hænge sammen med, at denne kategori er mindre entydig end 'idræt' og 'kunst og kultur'. 12 pct. af disse foreninger beskæftiger sig bl.a.

med 'kultur, kunst, musik, historie mv.', og 19 pct. beskæftiger sig med 'idræt, sport, motion eller dans'.

Arbejde

Det næststørste foreningsområde er de arbejdsrelaterede foreninger, dvs. erhvervs- og brancheforeninger (fx erhvervsråd, handelsstandsforeninger, håndværkerforeninger, foreninger for butikker og forretninger i en gade samt foreninger for diverse brancher (malermestre, kørelærere, el-installatører mv.)), professionsforeninger (det er foreninger for personer med en bestemt uddannelse eller et bestemt job, dog ikke med sigte på løn- og ansættelsesvilkår, fx Odontologisk Selskab og Bygnings- og Landskabsarkitekter) samt fagforeninger og arbejdsgiverforeninger. Disse foreninger udgør tilsammen 12 pct. af de registrerede foreninger.

Inden for denne kategori er de fleste foreninger i sagens natur bredt orienteret i forhold til de kategorier, som her er grundlaget for analysen. For eksempel vil foreninger for uddannede inden for en kulturaktivitet, musik fx, både markere, at det er en forening, der beskæftiger sig med kultur, og en forening for en bestemt faggruppe. Knap hver tredje af disse foreninger beskæftiger sig da også med en kultur- eller fritidsaktivitet, en tilsvarende andel beskæftiger sig med undervisning og uddannelse (fx kurser for medlemmer), hver fjerde er orienteret mod lokalsamfundet, og endelig er det den foreningskategori – ud over de politiske foreninger – som har forholdsvis flest foreninger, der har politiske og rådgivningsmæssige aktiviteter (især brancheforeninger, fagforeninger og arbejdsgiverforeninger). Det er denne foreningskategori, som suverænt har flest medlemmer (i gennemsnit). Hver tredje forening har mere end 250 medlemmer, og knap hver femte forening har mere end 1.000 medlemmer. Samtidig findes der dog også mange små foreninger, hver femte, med under 30 medlemmer. Det er et foreningsområde, som domineres af mændene. To ud af tre foreninger har flere mænd end kvinder. Af gode grunde har meget få af disse foreninger medlemmer under 18 år. En forholdsvis stor del af foreningerne, hver tredje, har medlemmer med anden etnisk herkomst, men i næsten alle disse foreninger udgør gruppen mindre en 10 pct. af medlemmerne.

Bolig og lokalsamfund

Det tredjestørste foreningsområde er foreninger for 'bolig og lokalsamfund', der udgør 11 pct. af foreningerne. Det er først og fremmest boligforeninger, grundejerforeninger, beboerforeninger, borgerforeninger, ejer-

lejlighedsforeninger og kolonihaveforeninger, men kategorien omfatter også foreninger for lokale installationer og huse (især vindmøller, antenner og forsamlingshuse), foreninger for lokale opgaver og interesser (fx dige- og pumpelaug, genbrugsforeninger og foreninger til fremme af et lokalt områdes infrastruktur).

Det særlige ved disse foreninger er, som betegnelsen siger, at de har et lokalt sigte. Hele 86 pct. af foreningerne hører til i en landsby, et boligkvarter eller et skoledistrikt/en bydel. For det øvrige foreningsliv er det under hver tredje forening, som svarer, at de hører til i et sådant lokalsamfund. I forlængelse deraf svarer to ud af tre af disse foreninger, at *'foreningen først og fremmest er en forening for folk, der interesserer sig for de særlige aktiviteter, som foreningen beskæftiger sig med'*. Blandt de øvrige foreninger er det under hver femte forening. Men denne lokale orientering er meget afgrænset til bestemte interesser (fx et boligkvarter eller et fælleshus). En meget lille del af foreningerne føler sig forpligtet i forhold til lokalsamfundets problemer. For hver fire foreninger svarer de tre entydigt, at det ikke er foreningens opgave at løse sociale problemer.

Bolig- og lokalsamfundsforeningerne er lige så afgrænsede i deres primære sigte, som kulturforeningerne og idrætsforeningerne er, men hver tredje af disse foreninger svarer dog, at de bl.a. beskæftiger sig med en eller flere fritids- og kulturaktiviteter. Blandt disse foreninger er der forholdsvis mange mellemstore (101 til 250 medlemmer) og store foreninger, som tilsammen udgør mere end halvdelen af foreningerne. I de fleste foreninger er der en ligelig fordeling mellem mænd og kvinder, eller også kender foreningen ikke til kønsfordelingen. Meget få af disse foreninger har børne- og ungdomsmedlemmer, eller også udgør de en ubetydelig andel. Etniske minoriteter udgør en meget lille del af medlemmerne i disse foreninger, eller også har foreningen ikke kendskab til medlemmernes etniske herkomst.

Ideologi og politik

Foreninger, der arbejder for bestemte holdninger, værdier, ideologier eller 'sager' ('politik', 'religion', 'miljø og natur' samt 'internationale relationer'), udgør 11 pct. af foreningerne. Hovedparten af disse foreninger er de politiske vælgerforeninger, tværpolitiske lister, politiske ungdomsorganisationer og andre politiske foreninger (fx Junibevægelsen og Selskabet til værn for dansk folkestyre). Men dertil kommer juridiske rådgivningsforeninger, foreninger til forebyggelse af kriminalitet, forbrugerforeninger samt foreninger for civile rettigheder og menneskerettigheder. De egen-

tlige religiøse foreninger udgør en noget mindre del. Det er fx Luthers Missionsforening, Indre Mission, Baptistmenigheder, Katolske foreninger, Kirkeligt Samfund, valg- og frimenigheder, Pinsekirken og Jehovas Vidner. I denne gruppe af foreninger har vi også placeret foreninger, der arbejder for en bestemt 'sag'. Det gælder miljøforeninger, naturfredningsforeninger og dyreværnsforeninger samt foreninger, hvis primære sigte er internationale mål eller internationalt samarbejde. Det er fx Amnesty International, ASF-Dansk Folkehjælp, Dansk Flygtningehjælp, Dansk Røde Kors, Foreningen Norden, Venskabsforeninger (fx Ghana Venskabsgruppen) og internationale hjælpeforeninger (fx Sri Lanka Hjælpen).

De politiske, religiøse og sagsorienterede foreninger er typisk brede i deres sigte. De politiske og juridiske foreninger opfatter sig i større grad end de øvrige foreningskategorier som foreninger for lokalsamfund, og hver tredje af disse foreninger svarer, at de bl.a. har undervisnings-, oplysnings- og debataktiviteter. Mens meget få af foreningerne har et religiøst formål og sigte, kendetegner det de religiøse foreninger, at de foruden forkyndelse også beskæftiger sig med en kultur- eller fritidsaktivitet, med undervisning, med social service og med internationale aktiviteter. Der er typisk tale om små foreninger. Tre fjerdedele af de religiøse foreninger og halvdelen af de politiske foreninger har under 60 medlemmer. Der er en forholdsvis ligelig kønsfordeling i disse foreninger, men dog med flere kvinder end mænd i hver fjerde religiøse forening, mens det i de politiske foreninger er lige omvendt, idet halvdelen af foreningerne har flere mænd end kvinder. I fire ud af fem politiske foreninger har man ingen medlemmer under 18 år. De religiøse foreninger domineres også af voksne, men her har tre ud af fire foreninger dog børne- og ungdomsmedlemmer. Fire ud af fem foreninger har medlemmer med anden etnisk baggrund, men i disse foreninger udgør de etniske minoriteter mindre end 10 pct. af medlemmerne.

Miljø-, natur- og dyreværnsforeningerne har også en forholdsvis bred orientering. Hver tredje forening beskæftiger sig også med fritids- og kulturaktiviteter (eller opfatter foreningens aktiviteter som fritids- og kulturaktiviteter), hver tredje beskæftiger sig med undervisning eller oplysning, og samme andel er orienteret mod lokalsamfundet. Miljø- og naturforeningerne omfatter både meget små foreninger og forholdsvis store foreninger. En stor del af foreningerne har ikke kendskab til medlemmernes køn, alder og etniske baggrund, men i næsten alle de foreninger, som har svaret på disse spørgsmål, udgør de voksne medlemmer alle eller næsten alle medlemmerne.

Foreningerne under kategorien 'internationale aktiviteter' er i sigens natur også bredt orienteret, fordi den internationale orientering som regel tager udgangspunkt i en interesse for fx en kulturaktivitet eller for social service og solidaritet. Det er samtidig den kategori, der i størst grad bl.a. beskæftiger sig med økonomisk støtte til særlige formål. Der er kun få store foreninger, men forholdsvis mange mellemstore (mellem 101 og 250 medlemmer). Kønsfordelingen er ligelig eller med en overvægt af kvindelige medlemmer. Næsten alle foreningerne har udelukkende eller næsten udelukkende voksne medlemmer, og trods foreningernes internationale orientering så er andelen af foreningerne med medlemmer af anden etnisk herkomst ikke større end i foreningslivet som helhed.

Velfærd og sundhed

Den sidste gruppe af foreninger er de sociale og sygdomsbekæmpende foreninger, der tilsammen udgør 9 pct. af foreningerne. Denne gruppe omfatter også meget forskellige typer af foreninger og organisationer: de sygdomsbekæmpende foreninger, der især er lokale afdelinger af store landsdækkende organisationer (fx Kræftens Bekæmpelse, Hjerteforeningen, Gigtforeningen, Hjernesagen mv.), foreninger for handicappede, afholdsforeninger, støtteforeninger for plejehjem og andre sociale institutioner, de mange ældre- og pensionistforeninger, omsorgs- og samværsklubber for typisk ældre, børneklubber og legestuer (frivillige 'børneinstitutioner'), diverse støtteforeninger, besøgstjeneste, familieplejeforeninger, foreninger for hjemløse mv.

De sundhedsorienterede og sygdomsbekæmpende foreninger har i vid udstrækning kultur- og fritidsaktiviteter (hver tredje forening) og uddannelsesaktiviteter (hver fjerde). Dertil kommer at tre ud af fire af disse foreninger også har aktiviteter inden for 'social indsats', og hver femte forening har aktiviteter inden for 'politik, rådgivning og juridisk bistand'. Det er således foreninger med et meget bredt sigte og arbejdsfelt. Der er forholdsvis mange store foreninger i denne foreningskategori. Hver tredje forening har mere end 250 medlemmer (mod hver femte i hele foreningslivet), og knap hver tredje forening har færre end 60 medlemmer (mod to ud af fem i hele foreningslivet). Det er et foreningsområde, hvor en meget større andel har flere kvinder end mænd end det modsatte. På dette foreningsområde er der dog også mange foreninger, som svarer, at de ikke har kendskab til medlemsfordelingen. To ud af tre foreninger har ingen medlemmer under 18 år, og der findes kun få foreninger, hvor børne- og ungdomsmedlemmerne udgør mere end 10 pct. af medlemmerne. Hver

femte forening svarer, at mindre end 10 pct. af medlemmerne er af anden etnisk herkomst. Resten af foreningerne svarer, at de ikke har medlemmer fra etniske minoriteter eller ikke har kendskab til det.

Det gælder også de 'sociale foreninger', dvs. foreninger, som er orienteret mod hjælp til udsatte grupper, social forebyggelse, selvhjælp, besøgstjeneste samt støtte til sociale institutioner. Disse foreninger er dog i meget mindre grad orienteret mod 'sundhed og sygdomsforebyggelse', end de sygdomsbekæmpende foreninger er orienteret mod 'social indsats'. Til gengæld beskæftiger de sig i meget høj grad med fritids- og kulturaktiviteter og tager i højere grad sigte på lokalsamfundet end foreningslivet som helhed. Det sidste skyldes især, at en stor del af disse foreninger er for ældre. Af denne foreningstype er der forholdsvis mange helt små foreninger, men der findes heller ikke mange meget store foreninger. Det er et foreningsområde, der er klart domineret af kvinder. Mere end halvdelen af foreningerne har flere kvindelige end mandlige medlemmer. Det omvendte gælder kun for hver femte forening. Det er samtidig det foreningsområde, som har færrest børn. Ni ud af ti foreninger har ingen medlemmer under 18 år. Det er her, de mange pensionist- og ældreforeninger findes.

Landsorganisationerne

Landsorganisationerne fordeler sig anderledes på ovennævnte hovedområder. Det helt dominerende samfundsområde for landsorganisationer er de arbejdsrelaterede organisationer, som tilsammen udgør 42 pct. af organisationerne. Det er mere end tre gange så stor en andel som på lokalt plan (på lokalt niveau er fagklubber på de enkelte virksomheder ikke medregnet). Det næststørste område er kultur-, fritids- og idrætsorganisationerne, der tæller 29 pct. af organisationerne, men i sammenligning med de lokale foreninger er det kun ca. halvt så stor en andel. De sociale og sygdomsbekæmpende organisationer udgør en større andel på landsplan, 13 pct., end på lokalt plan, hvilket primært skyldes de mange sygdomsbekæmpende organisationer, der enten ikke har lokale foreninger eller har relativt få deraf. De politiske, religiøse og værdibaserede organisationer udgør 6 pct. af landsorganisationerne, og det er lidt mindre end på lokalt plan.

Landsorganisationernes mål- og aktivitetsmønster adskiller sig betydeligt fra foreningernes svar. For det første er landsorganisationerne bredere i deres aktiviteter, end foreningerne er. Forskellene er især markante på 'uddannelse og undervisning', som 20 pct. af foreningerne angiver, at de beskæftiger sig med mod 41 pct. af landsorganisationerne. Inden for 'sundhed og sygdom' er forskellene endnu større (9 pct. kontra 29 pct.).

Det er også tankevækkende, at mens kun 12 pct. af foreningerne svarer, at de beskæftiger sig med aktiviteter inden for 'lokalsamfund og bolig', så svarer hele 28 pct. af landsorganisationerne, at de gør det. Både for 'politik', 'international aktivitet' og 'arbejde og erhverv' er andelen af landsorganisationerne, som svarer, at de har aktiviteter inden for dette område, dobbelt så stor som andelen af foreningerne, der svarer det samme. For det andet beskæftiger landsorganisationer inden for kategorierne 'skole og undervisning', 'sundhed og sygdom' samt 'social indsats og hjælp' sig i meget mindre grad med kultur- og fritidsaktiviteter, end foreningerne på samme område gør.

I sammenligning med foreningerne er forskellene mellem de store og de små landsorganisationer meget, meget større. De største organisationer har mere end en mio. medlemmer, mens der også findes mange små landsorganisationer, der ikke er større end de lokale foreninger. 18 organisationer, svarende til 3 pct. af de organisationer, der har besvaret spørgeskemaet, har tilsammen 74 pct. af alle medlemmerne i alle de organisationer, der har besvaret spørgeskemaet. Det genfinder vi også inden for flere af organisationskategorierne. For eksempel er der forholdsvis mange små landsorganisationer inden for 'kultur, idræt og fritid' og inden for de arbejdsrelaterede organisationer, men det er samtidig de to områder, hvor der også findes organisationer med mere end en mio. medlemmer.

Udvikling

Da der som nævnt ikke tidligere er gennemført en tilsvarende undersøgelse af hele foreningslivet i Danmark, er det begrænset, hvad undersøgelsen kan sige om udviklingen i foreningslivet. Udviklingen kan derfor alene belyses ud fra foreningernes alder, udviklingen i medlemstallet de seneste fem år forud for spørgeskemaets besvarelse samt foreningernes vurdering af udviklingen.

Nye foreninger

Foreningernes alder kan være en indikation på udviklingen i foreningslivet inden for de forskellige kategorier. Undersøgelsen viser, at der de seneste 15 år er dannet mange nye foreninger. Hver fjerde forening er dannet siden 1990, og det er kun omkring hver fjerde af de eksisterende foreninger, der er dannet før 1950 (tabel 3.3).

De gamle foreninger finder vi især inden for 'religion' og 'arbejde'. To ud af tre af de religiøse foreninger og halvdelen af de arbejdsrelaterede foreninger, som har besvaret spørgeskemaet, er dannet før 1950. Omvendt

Tabel 3.3

Årstal for foreningens oprettelse, opdelt på foreningskategorier (procentandel af foreningerne).

FORENINGSKATEGORIER	Hvornår blev foreningen stiftet?					N =
	Før 1900	Mellem 1900 og 1949	Mellem 1950 og 1974	Mellem 1975 og 1989	Mellem 1990 og 2004	
Kunst og kultur	5,0	12,5	18,0	39,0	25,5	200
Ildræt, motion og dans	8,1	23,2	19,4	25,8	23,5	310
Fritid og hobby	3,0	41,6	20,8	14,9	19,8	202
Skole og undervisning	7,1	27,4	14,2	24,8	26,5	113
Sundhed/sygdom	1,5	12,3	18,5	26,2	41,5	65
Social indsats/hjælp mv.	,0	11,6	23,8	29,9	34,8	164
Miljø, natur mv.	7,1	28,6	,0	21,4	42,9	14
Bolig og lokalsamfund	2,4	11,0	31,9	35,2	19,5	210
Politik, juridisk bistand mv.	5,0	28,0	29,0	10,0	28,0	100
Internationale aktiviteter	,0	27,3	20,5	31,8	20,5	44
Religion	40,0	26,7	6,7	6,7	20,0	15
Arbejde og erhverv	22,7	31,3	11,7	18,8	15,6	128
Andre foreninger	9,5	33,3	19,0	23,8	14,3	21
Alle foreninger	6,2	22,5	20,8	26,0	24,5	1.586

finder vi især de nye foreninger inden for 'kultur og kunst', 'sundhed og sygdom', 'social indsats' og 'miljø og dyrebeskyttelse', hvoraf to ud af tre foreninger er dannet siden 1975. Disse forskelle kan skyldes, at dannelsen af nye foreninger især har fundet sted inden for disse samfundsområder, men det kan også skyldes, at der er større udskiftning af foreninger – nedlæggelse af gamle og oprettelse af nye – inden for 'kultur og kunst', 'sundhed', 'social indsats' og 'miljø og dyrebeskyttelse'.

Landsorganisationernes fordeling mellem gamle og nye organisationer ligner til forveksling mønstrene hos foreningerne inden for organisationskategorierne.

Medlemsudvikling

Medlemsudviklingen er en anden måde at belyse vækst eller tilbagegang i foreningslivet på. To ud af fem foreninger svarer, at de har fået flere medlemmer de seneste fem år, mens hver fjerde forening har oplevet det modsatte. Der er altså flere foreninger, som kan melde om fremgang end om tilbagegang. Andelen af foreningerne, som svarer, at de på tidspunktet for besvarelsen af spørgeskemaet havde flere medlemmer end fem år tidligere, er størst inden for 'sundhed', 'social indsats' og 'idræt'. Det er kun

blandt de arbejdsrelaterede foreninger, at andelen af foreninger, der har haft tilbagegang, er signifikant større end andelen, der har haft fremgang.

Andelen af landsorganisationerne, som svarer, at organisationen har flere medlemmer i dag end fem år tidligere, er på næsten alle foreningskategorierne større end hos foreningerne, og tilsammen svarer godt halvdelen af landsorganisationerne, at de har fået flere medlemmer de seneste fem år.

SELVBESTEMMELSE

En forudsætning for, at man meningsfuldt kan tale om en frivillig organisation, er, at den er selvbestemmende, dvs. at organisationen selv bestemmer over egne anliggender og ikke er kontrolleret af offentlige myndigheder eller andre organisationer. Flere forhold kan imidlertid begrænse denne selvbestemmelse. Blandt andet kan tilslutningen til en hovedforening eller landsorganisation sætte grænser for, hvad foreningen kan. For eksempel stiller mange organisationer bestemte krav til medlemsforeningers vedtægter og formål. Endvidere kan selvbestemmelsen være begrænset af foreningens afhængighed af ekstern økonomisk støtte og de krav, der eventuelt følger med for at opnå pengene.

Af disse grunde skal vi i dette afsnit først belyse foreningernes formelle uafhængighed og dernæst belyse deres økonomiske uafhængighed.

Formel uafhængighed

Den formelle selvbestemmelse eller uafhængighed er her belyst ud fra foreningernes svar på, hvordan foreningen er organiseret. Om den har egne vedtægter eller følger en hovedforenings eller landsorganisations standardvedtægter, om den selv afholder en generalforsamling, og om den selv fører et regnskab.

Fire ud af fem foreninger svarer, at de har 'egne vedtægter', mens næsten alle resterende svarer, at de følger standardvedtægter fra en hovedforening eller landsorganisation. Det sidste finder vi især blandt foreninger, som er nært knyttet til en landsorganisation og nærmest kan betragtes som en lokal afdeling af organisationen. Det gælder især de sygdomsbekæmpende foreninger, miljø- og naturforeningerne, de internationale foreninger samt de politiske foreninger. De mest 'selvstændige' i formel forstand finder vi blandt amatørkulturforeningerne og bolig- og lokalsam-

fundsforeningerne, hvor andelen, som er medlem af en landsorganisation, heller ikke er særlig høj.

Ni ud af ti foreninger afholder egen generalforsamling. På dette spørgsmål er der kun små forskelle mellem foreningskategorierne. Kun foreninger inden for 'miljø og natur' afviger med en meget lavere andel. Tilsvarende har ni ud af ti foreninger eget regnskab, og en tilsvarende andel har egen bestyrelse. Her er der også små variationer mellem foreningerne (tabel 3.4).

På et andet spørgsmål svarer 92 pct. af foreningerne, at de har en bestyrelse, der er valgt af medlemmerne, mens 8 pct. har en anden ledelsesform (selvsupplerende, udpeget af hovedforening, uformel gruppe eller anden ledelsesform). Det sidste finder vi især blandt de sociale og sygdomsbekæmpende foreninger, miljø- og dyrebskyttelsesforeninger samt foreninger, der er internationalt orienteret, hvoraf det kun er ca. fire ud af fem foreninger, som er valgt af medlemmerne.

Når nogle foreninger svarer, at de ikke har egen generalforsamling, ikke fører eget regnskab eller ikke har egen bestyrelse, kan det skyldes ukorrekt besvarelse af spørgsmålet, men det kan også hænge sammen med, at nogle foreninger nærmest er en 'afdeling' under en hovedforening eller landsorganisation, og det betyder i nogle tilfælde, at den lokale afdeling ikke har alle disse karakteristika for formel selvstændighed. 99 pct. af foreningerne svarer imidlertid, at de opfylder mindst ét af disse kriterier for selvstændighed, men det er kun 68 pct., der opfylder alle fire kriterier. Den højeste selvstændighed finder vi blandt bolig- og lokalsamfundsforeningerne samt amatørkulturforeningerne, hvor knap ni ud af ti foreninger opfylder alle fire kriterier. Den laveste selvstændighed har foreningerne inden for 'miljø og natur', 'internationale aktiviteter', 'politik' samt 'sundhed og sygdomsforebyggelse', hvor under halvdelen af foreningerne opfylder alle fire kriterier.

Tabel 3.4 viser endvidere, at langt de fleste foreninger har en flad struktur. Mindre end hver tiende forening har således et forretningsudvalg, og endnu færre foreninger benytter sig af et sekretariat. Begge dele finder vi især i de arbejdsrelaterede foreninger.

Medlemskab af anden organisation

De fleste foreninger er en del af eller medlem af en anden forening eller organisation. Enten i form af en hovedforening bestående af en række selvstændige 'afdelinger' eller i form af en regional organisation eller landsorganisation. Begge dele kan i varierende grad begrænse foreningens uaf-

Tabel 3.4

Foreningernes formelle organisering, opdelt på foreningskategorier (procent).

FORENINGSKATEGORIER	Egne vedtægter	Standardvedtægter	Egen generalforsamling	Eget regnskab	En bestyrelse	Et foretningsudvalg	Et sekretariat	N =
Kunst og kultur	95,0	8,2	94,5	89,5	91,4	4,1	6,4	208
Ildræt, motion og dans	89,2	12,8	92,4	89,2	90,7	12,2	6,7	317
Fritid og hobby	70,5	38,4	95,5	92,9	91,5	5,4	1,8	214
Skole og undervisning	72,9	34,1	91,5	83,7	86,8	3,9	10,1	118
Sundhed/sygdom	57,3	49,3	92,0	81,3	82,7	10,7	9,3	69
Social indsats/hjælp mv.	76,1	18,6	91,0	77,7	81,9	4,8	4,3	171
Miljø, natur mv.	45,5	59,1	59,1	81,8	72,7	9,1	13,6	13
Bolig og lokalsamfund	97,0	5,1	93,6	89,8	91,9	3,4	4,3	220
Politik, juridisk bistand mv.	54,8	59,6	91,1	87,0	88,4	17,8	8,9	133
Internationale aktiviteter	32,1	81,1	92,5	86,8	88,7	18,9	7,5	49
Religion	73,9	30,4	95,7	87,0	100	,0	4,3	22
Arbejde og erhverv	87,9	22,8	95,3	92,6	95,3	16,1	26,8	142
Andre foreninger	76,0	36,0	84,0	76,0	80,0	8,0	8,0	21
Alle foreninger	79,4	25,6	92,6	87,6	89,4	8,6	7,8	1.697

hængighed. I nogle organisationer skal foreningen nøje følge en række krav fra hovedforeningen eller landsorganisationen (bl.a. i forhold til navn og vedtægter). I de fleste organisationer er et medlemskab dog ikke forbundet med større krav.

Hver femte forening er medlem af en hovedforening eller fællesforening. Det er især almindeligt inden for 'idræt', 'undervisning', 'sundhed' og 'politik'. Tre ud af fem foreninger er medlem af en regional organisation (typisk en amtsorganisation) og/eller en landsorganisation. Den største organiseringsgrad finder vi hos 'internationale aktiviteter', 'politik mv.', 'miljø og natur', 'religion', 'idræt' og 'sundhed'. Omvendt ser vi, at bolig- og lokalforeningerne har en meget lav organiseringsgrad (tabel 3.5).

Økonomisk uafhængighed

Selvom de fleste foreninger har stor formel selvstændighed, kan afhængigheden af indtægter fra eksterne kilder begrænse foreningernes handlefrihed, dels af de formelle krav, som ofte følger med pengene fra især det offentlige, dels af de uformelle forventninger, som foreningerne må bestræbe sig på at leve op til. Samtidig giver ekstern økonomisk støtte imidlertid foreningerne nogle muligheder for at skabe aktivitet og realisere nogle af foreningens mål, som de som regel ikke ville kunne realisere uden.

Tabel 3.5

Andel af foreningerne, der er medlem af en hovedforening/fællesforening i samme kommune, og andelen, som er medlem af en landsdækkende organisation o.l., opdelt på foreningskategorier (procent).

FORENINGSKATEGORIER	En hovedforening eller fællesforening i samme kommune	En regional organisation eller en landsorganisation	N =
Kunst og kultur	12,8	53,5	226
Ildræt, motion og dans	25,7	71,4	346
Fritid og hobby	19,7	65,9	229
Skole og undervisning	23,3	60,9	133
Sundhed/sygdom	22,4	71,1	76
Social indsats/hjælp mv.	14,8	41,8	196
Miljø, natur mv.	18,2	72,7	22
Bolig og lokalsamfund	5,4	20,7	242
Politik, juridisk bistand mv.	33,6	80,3	152
Internationale aktiviteter	18,9	86,8	53
Religion	16,7	75,0	24
Arbejde og erhverv	21,3	56,0	150
Andre organisationer	17,9	78,6	28
Alle organisationer	19,1	58,3	1.877

Vi skal her belyse, i hvor høj grad foreningerne er afhængige af eksternt økonomisk støtte, og hvem de får støtte fra.

I gennemsnit udgør kontingenter og andre medlemsbetalinger halvdelen af foreningernes indtægter. Lægger vi dertil indtægterne fra arrangementer og aktiviteter i foreningen (samt udleje af lokaler mv.) og 'andre indtægter', udgør egenfinansieringen omkring tre fjerdedele af foreningernes samlede indtægter. Den resterende fjerdedel kommer først og fremmest fra den offentlige sektor (helt overvejende kommunerne), mens de private bidrag (sponsorer, gaver mv.) udgør under en tiendedel af indtægterne. Man skal dog være opmærksom på, at mange foreninger benytter sig af offentlige lokaler, der som regel stilles gratis til rådighed for foreningerne. Denne støtte indgår ikke i foreningernes regnskaber. Modsat er værdien af det frivillige arbejde, som kan betragtes som en del af egenfinansieringen, heller ikke medtaget.

Der er imidlertid store forskelle på, hvor meget foreningskategorierne er afhængige af penge fra eksterne kilder. I såvel de religiøse foreninger som foreningerne inden for 'sundhed og sygdom' kommer mere end halvdelen af indtægterne fra eksterne kilder. For begge typer vedkommende er det dog private kilder (gaver, fonde, hovedorganisation), som udgør den vigtigste indtægtskilde. Endvidere kommer en forholdsvis

stor del af indtægterne i de sociale foreninger fra eksterne kilder, men her er det primært fra det offentlige. Den eksterne støtte udgør den mindste andel i bolig- og lokalsamfundsforeningerne og branche-, professions- og fagforeningerne, hvor under en tiendedel af indtægterne kommer fra eksterne kilder. I de øvrige foreningskategorier udgør de eksterne indtægter i gennemsnit ca. en fjerdedel af indtægterne (tabel 3.6).

Det er dog kun en mindre del af foreningerne, som har en driftsaftale, kontrakt eller anden skriftlig aftale med kommunen eller amtet om bestemte opgaver og aktiviteter. Kun lidt over hver tiende forening har en sådan aftale eller kontrakt, og der er små forskelle mellem foreningskategorierne.

Tabel 3.6

Indtægternes procentuelle fordeling på indtægtskilder, opdelt på foreningskategorier.

FORENINGSKATEGORIER	Kontingenter og deltagerbetaling	Arrangementer og udløje af lokaler	Gaver, indsamlinger, arv mv.	Reklamer, sponsering og støtte fra virksomheder	Private fonde, støtteforening og hovedorg.	Kommune, stat og EU	Renter og andre indtægtskilder	N =
Kunst og kultur	43	22	3	2	4	17	10	176
Ildræt, motion og dans	51	18	1	5	4	14	7	249
Fritid og hobby	50	21	2	3	3	15	6	160
Skole og undervisning	53	14	2	1	3	23	4	79
Sundhed/sygdom	23	14	10	2	20	27	6	53
Social indsats/hjælp mv.	28	20	2	1	7	36	7	143
Miljø, natur mv.	33	21	4	2	26	1	14	8
Bolig og lokalsamfund	72	13	1	2	2	4	6	180
Politik, juridisk bistand mv.	67	5	2	2	4	16	4	98
Internationale aktiviteter	31	22	2	<,05	5	20	20	37
Religion	23	18	45	0	1	9	4	17
Arbejde og erhverv	76	6	<0,5	1	5	3	10	97
Andre foreninger	52	33	5	<,05	0	5	5	11
Alle foreninger	51	17	2	2	5	16	7	1.308

Holdninger til offentlig styring

Spørgeskemaet indeholdt ikke spørgsmål om foreningernes vurdering af, hvor stor foreningens selvstændighed er. Svarene på to spørgsmål kan dog kaste lidt lys over, hvordan foreningerne ser på spørgsmålet.

Det første spørgsmål vedrører, om foreningerne synes, at foreningen skal indrette sig efter, hvad kommunen vil støtte. Til at belyse det, kan vi se på foreningernes svar på følgende modstridende udsagn. På den ene side kunne foreningen erklære sig helt enig i dette udsagn: *'Foreningen bør tilpasse sine aktiviteter efter kommunens ønsker for at få kommunale tilskud'*. Hvis foreningen ikke var enig i dette udsagn, kunne den tilslutte sig det modsatte synspunkt: *'Foreningen bør ikke indrette sine aktiviteter efter, hvad kommunen vil støtte økonomisk'*. Foreninger, som hverken kunne tilslutte sig (entydigt) det ene eller det andet udsagn, kunne markere et standpunkt midt mellem (tabel 3.7). Svarene giver altså et billede af, hvor meget foreningerne er villige til at tilpasse sig eksterne krav. To ud af tre foreninger svarer entydigt, at foreningen ikke bør tilpasse sine aktiviteter efter kommunens ønsker for at få kommunale tilskud, og kun omkring hver tyvende forening svarer entydigt, at de er indstillet på dette. Det er især foreninger, som der er lovgivning for offentlig støtte til, som helt eller delvist mener, at foreningerne bør indrette sine aktiviteter efter kommunens ønsker. Det gælder 'idræt', 'undervisning' (fx aftenskolerne) samt de sociale og sygdomsbekæmpende foreninger (tabel 3.7).

Der er imidlertid meget få foreninger, som synes, at kommunale krav er et problem. Det er således mindre end hver tiende forening, som erklærer sig enige i (helt eller delvist), at *'Det offentlige stiller i stigende grad krav om, hvad foreningen skal beskæftige sig med (aktiviteter og målgrupper)'*. Halvdelen af foreningerne mener ikke, det er et problem, og for 40 pct. er det slet ikke et relevant spørgsmål (fordi de fleste af disse foreninger slet ikke modtager offentlige tilskud). Den eneste foreningskategori, som afviger væsentligt fra dette billede, er de sygdomsbekæmpende foreninger, hvoraf hver femte forening mener, at kravene fra det offentlige er stigende.

VÆRDIER

Da foreningerne for alvor bredte sig i anden halvdel af 1800-tallet, udsprang mange af dem af de store politiske, sociale og åndelige bevægelser: Den agrare grundtvigianske bevægelse, Indre Mission, arbejderbevægelsen, de politiske bevægelser osv. Det er da også en central side af foreningernes

Tabel 3.7

Foreningernes holdning til, om foreningen bør tilpasse sine aktiviteter efter kommunens ønsker for at få kommunale tilskud (procent).

	Foreningen bør tilpasse sine aktiviteter efter kommunens ønsker for at få kommunale tilskud	Både- og	Foreningen bør ikke tilpasse sine aktiviteter efter kommunens ønsker for at få kommunale tilskud	N =
Kunst og kultur	7,3	28,0	64,8	193
Ildræt, motion og dans	11,1	45,1	43,8	324
Fritid og hobby	7,0	28,1	64,8	199
Skole og undervisning	11,1	33,3	55,6	108
Sundhed/sygdom	9,7	33,9	56,5	62
Social indsats/ hjælp mv.	7,4	32,4	60,3	136
Miljø, natur mv.	,0	16,7	83,3	18
Bolig og lokalsamfund	2,1	21,5	76,4	195
Politik, juridisk bistand mv.	2,4	11,0	86,6	127
Internationale aktiviteter	6,5	30,4	63,0	46
Religion	,0	9,1	90,9	22
Arbejde og erhverv	2,4	10,6	87,0	123
Andre foreninger	,0	4,8	95,2	21
Alle foreninger	6,7	28,3	65,0	1.574

Foreningerne har forholdt sig til følgende spørgsmål:

'Nedenfor har vi sat en række modstridende udsagn op om foreningens aktiviteter, formål og måde at fungere på. Sæt X ved 1, hvis du er enig i udsagnet til venstre, sæt X ved 5, hvis du er helt enig i udsagnet til højre. Du kan også vælge et tal mellem disse to yderpunkter'. I denne tabel er de foreninger, som har sat kryds mellem de to yderpunkter, samlet i svarkategorien 'både-og'.

og – især – landsorganisationernes selvforståelse, at de er idébaserede. Vi skal i dette afsnit belyse, hvilken betydning ideologier og overordnede værdier og holdninger har for foreningerne, og hvilke værdier de især bygger på. Analysen bygger på foreningernes svar på følgende spørgsmål: *'Har foreningen tilknytning til og/l eller bygger foreningens aktiviteter på bestemte værdier, holdninger, ideologier eller bevægelser af åndelig, politisk eller samfundsmæssig karakter?'* Foreningerne kunne derpå sætte kryds ved én eller flere 'værdier', som var angivet i spørgeskemaet (tabel 3.8).

To ud af tre foreninger og organisationer svarer, at de bygger på bestemte værdier eller ideologier. Det er dog især holdninger og værdier, som der i meget lille grad er uenighed om i Danmark nu om dage. 23 pct. svarer, at de bygger på 'folkelig oplysning', 19 pct. bygger på 'social solidaritet', 16 pct. på 'humanitære værdier' og 14 pct. på 'grønne værdier'.

De 'gamle' religiøse og politiske værdier, som tidligere skilte store dele af befolkningen bl.a. i forskellige foreninger, spiller derimod en forholdsvis lille rolle. 9 pct. svarer, at de bygger på 'kristne værdier', 'arbejderbevægelse/socialisme' er grundlaget for 7 pct., og 8 pct. svarer, at de bygger på 'borgerlige/liberale' værdier (tabel 3.9).

Tabel 3.8

Andel af foreninger og organisationer, som har tilknytning til og/eller bygger på bestemte værdier, holdninger, ideologier og bevægelser af åndelig, politisk eller samfundsmæssig karakter, opdelt på forenings- og organisationskategorier.

FORENINGSKATEGORIER	Foreninger		Landsorganisationer	
	Procent	N = 100 procent	Procent	N = 100 procent
Kunst og kultur	58,0	188	57,7	52
Ildræt, motion og dans	34,1	279	31,6	79
Fritid og hobby	66,7	189	54,7	86
Skole og undervisning	86,2	109	66,7	21
Sundhed/sygdom	75,0	64	68,4	114
Social indsats/hjælp mv.	76,6	145	93,2	44
Miljø, natur mv.	83,3	18	100,0	16
Bolig og lokalsamfund	28,6	185	100,0	3
Politik, juridisk bistand mv.	99,3	142	100,0	18
Internationale aktiviteter	96,2	52	96,4	55
Religion	100,0	24	100,0	16
Arbejde og erhverv	69,0	113	48,3	60
Andre foreninger	95,5	22	86,4	22
Alle foreninger	63,1	1530	66,4	586

Foreningerne og organisationerne har kunnet sætte x ved følgende værdier:

- Kristne værdier
- Andre religiøse værdier
- Arbejderbevægelse/socialisme
- Liberale/borgerlige værdier
- Nationale værdier
- International solidaritet
- Grønne værdier
- Folkelig oplysning
- Humanitære værdier
- Social solidaritet
- Andre værdier

Både tabel 3.8 og 3.9 afslører imidlertid store forskelle mellem foreningskategorierne. De mest ideologiske eller værdibaserede er naturligt nok de religiøse foreninger (96 pct. angiver 'kristne værdier') og politiske foreninger (der fordeler 'krydserne' på flere forskellige værdier). Dernæst kommer 'internationale aktiviteter' (der først og fremmest angiver 'humanitære værdier'), 'skole og undervisning' ('folkelig oplysning' primært) og 'natur

Tabel 3.9

Andel af foreningerne, som har tilknytning til og/eller bygger på bestemte værdier, holdninger, ideologier og bevægelser af åndelig, politisk eller samfundsmæssig karakter, opdelt på foreningskategorier (procent).

FORENINGS- KATEGORIER	Kristne værdier	Andre religiøse værdier	Arbejderbevægelse	Borgerlige/liberale værdier	Nationale værdier	International solidaritet	Grønne værdier	Folkelig oplysning	Humanitære værdier	Social solidaritet	Andre værdier	N = (100 %)
Kunst og kultur	6,4	,5	6,9	1,1	11,7	2,1	2,1	28,2	4,3	8,5	23,4	188
Ildræt, motion mv.	2,5	,4	,4	,7	2,5	1,1	5,0	12,5	4,7	10,0	15,1	279
Fritid og hobby	20,6	,5	1,6	1,1	20,1	11,6	34,4	12,2	15,9	20,6	14,8	189
Undervisning	6,4	,0	4,6	10,1	6,4	2,8	10,1	73,4	15,6	11,0	9,2	109
Sundhed/sygdom	3,1	1,6	1,6	,0	4,7	1,6	6,3	17,2	56,3	31,3	17,2	64
Social indsats mv.	11,7	,0	6,2	3,4	6,9	2,1	4,8	26,2	25,5	40,7	17,2	145
Miljø, natur mv.	,0	,0	,0	,0	11,1	,0	66,7	22,2	16,7	5,6	5,6	18
Lokalsamfund	2,2	,0	2,7	3,8	3,2	1,1	7,6	8,1	3,2	9,2	4,9	185
Politik, mv.	14,1	,7	31,7	52,1	36,6	35,2	38,0	35,2	28,2	40,1	9,9	142
Internationale akt.	1,9	,0	1,9	3,8	17,3	42,3	3,8	30,8	65,4	25,0	15,4	52
Religion	95,8	4,2	,0	,0	4,2	4,2	,0	8,3	16,7	25,0	,0	24
Arbejde og erhverv	,9	,9	26,5	14,2	6,2	6,2	17,7	11,5	7,1	19,5	18,6	113
Andre foreninger	,0	,0	,0	9,1	59,1	4,5	22,7	22,7	18,2	4,5	27,3	22
Alle foreninger	8,7	,5	7,4	8,0	11,6	7,8	13,9	22,5	15,7	19,0	14,31	530

og miljø' (først og fremmest 'grønne værdier'). Tre ud af fire foreninger inden for 'social indsats' og 'sundhed' svarer også, at de bygger på bestemte værdier, holdninger mv., men der er en interessant forskel mellem disse to foreningsgrupper. Mens 12 pct. af foreningerne inden for 'social indsats' markerer 'kristne værdier', og 6 pct. markerer 'arbejderbevægelse/socialisme', gælder det kun for henholdsvis 3 pct. og 2 pct. af foreningerne inden for 'sundhed'. Tilsvarende er andelen af de sociale foreninger, som bygger på 'folkelig oplysning' og 'social solidaritet', markant større end i sundhedsforeningerne, som til gengæld i meget højere grad anfører humanitære værdier. Der er også store forskelle mellem foreningskategorierne inden for 'kultur, idræt og fritid'. På næsten alle de værdier og ideologier, som foreningerne kunne sætte kryds ved, er andelen større blandt fritids- og hobbyforeningerne end blandt kulturforeningerne og især idrætsforeningerne, hvoraf kun hver tredje forening svarer, at den har tilknytning til eller bygger på bestemte værdier mv. Bolig- og lokalsamfundsforeningerne er de mindst 'ideologiske' med en fjerdedel af foreningerne.

DET FRIVILLIGE ARBEJDE

Det tredje centrale kendetegn ved foreningerne er det frivillige arbejde: at arbejdet i foreningen er frivilligt og ulønnet. Det er imidlertid en udbredt opfattelse i offentligheden, at frivilligheden er på retur: at det er blevet vanskeligere at rekruttere frivillige, og at stadigt flere opgaver i foreningerne honoreres. Denne opfattelse falder i tråd med flere samfundsvidenskabelige teorier, som påstår, at der er sket en individualisering af samfundet, et skifte til nye organiseringsformer og en offentlig eller privatøkonomisk overtagelse af en række samfundsmæssige funktioner, der betyder, at en række opgaver og sociale relationer enten forsvinder eller omdirigeres til et andet regi end foreningerne (Etzioni, 1988; Castells, 1997). Hvor forskellige disse teorier end er, så synes de at indikere en reduktion i det frivillige arbejde i foreningerne. Men hvordan ser det ud i virkeligheden?

Vi skal i dette afsnit belyse tre aspekter af denne side af foreningslivet. Først analyseres 'professionaliseringsgraden', dvs. hvor udbredt anvendelsen af lønnet arbejdskraft er i foreningerne, og hvor mange løntimer og frivillige timer der ydes i foreningen om ugen. Dernæst belyses foreningernes holdning til frivilligt arbejde og troen på dette ideal i fremtiden. Til slut skal vi se på foreningernes vurdering af, hvor vanskeligt det er at rekruttere nye frivillige.

Professionaliseringsgraden

Det er jævnlige til diskussion, om der er ved at ske en professionalisering af foreningslivet, dvs. at der i stigende grad betales løn eller honorar for det arbejde, som udføres i foreningen. Desværre findes der ikke tidligere undersøgelser af hele det frivillige foreningsliv, som resultaterne af denne undersøgelse kan sammenholdes med. Derfor er det ikke muligt at svare på, om foreningerne i højere grad benytter lønnet arbejdskraft i dag, end de gjorde tidligere. Vi skal her først se på, hvor udbredt lønnet arbejdskraft er i foreningerne. Derpå analyseres omfanget af frivillig arbejdskraft i foreningerne – såvel antallet af frivillige som antallet af timer, der arbejdes frivilligt.

Lønnet arbejdskraft

Foreningernes svar viser, at ca. 80 pct. af alle foreningerne ikke benytter sig af lønnet arbejdskraft, men der er store forskelle fra foreningsområde til foreningsområde. Det mest professionaliserede område er 'skole og under-

visning', hvor mere end halvdelen af foreningerne har lønnede medarbejdere. Det er især aftenskolerne og lignende folkeoplysende foreninger, der tilbyder voksenundervisning, foredrag, studiekredse mv., hvor den offentlige støtte gives til betaling af lønnede undervisere. Dernæst kommer de arbejdsrelaterede foreninger (brancheforeninger, professionsforeninger, fagforeninger mv.), hvor omkring 40 pct. benytter lønnede medarbejdere. Det er et foreningsområde, hvor frivillighedsidealet ikke står så stærkt, som det gør på især fritids- og kulturområdet og det sociale og sygdomsbekæmpende område. Der er også en forholdsvis høj professionalisering i de religiøse foreninger. Det skyldes fri- og valgmenighederne og andre frie, private kirker, der har lønnede præster, organister mv., mens de almindelige religiøse foreninger typisk ikke har lønnede medarbejdere (tabel 3.10).

De mindst professionaliserede foreningskategorier – på lokalt plan – er foreningerne inden for kategorien 'politik, rådgivning mv.', hvor det kun er 3 pct. af foreningerne, som benytter lønnet arbejdskraft. På samme lave professionaliseringsniveau er fritids- og hobbyforeningerne og de internationale foreninger. Fritids- og hobbyforeninger består både af mange – typisk små – hobbyforeninger, der ikke modtager offentlig støtte, og af børne- og ungdomskorps (spejdere, FDF, m.fl.), hvor der er en meget stærk tradition for, at arbejdet skal være helt ulønnet. De sociale og sygdomsbekæmpende foreninger har også en relativt lav professionaliseringsgrad. Lidt mere end hver tiende af disse foreninger har en lønnet medarbejder.

Udgifter til løn

En anden indikator for professionaliseringsgraden er andelen af foreningens udgifter, som går til løn. Tallet er beregnet ud fra foreningernes oplysninger om de samlede udgifter og udgifterne til løn. Desværre har en forholdsvis stor del af foreningerne ikke besvaret disse spørgsmål (26 pct.), og derfor er analysen behæftet med usikkerhed. I gennemsnit har foreningerne brugt 8 pct. af deres udgifter til løn i regnskabsåret forud for spørgsmålenes besvarelse. På denne indikator er professionaliseringen også lavest inden for foreningskategorierne 'fritid og hobby', 'politik mv.' og 'internationale aktiviteter' og højest inden for 'skole og undervisning' og 'arbejde' (branche-, professions- og fagforeninger).

Landsorganisationerne er – som forventet – mere professionaliserede i økonomisk og ansættelsesmæssig forstand. Knap halvdelen af organisationerne, som har besvaret spørgeskemaet, har det seneste år, før skemaet blev besvaret, benyttet lønnet arbejdskraft. Her finder vi også, at

Tabel 3.10

Andel af foreningerne og landsorganisationerne, som har haft lønnede medarbejdere det seneste regnskabsår (før skemaet blev besvaret), opdelt på foreningskategorier (procentandel af foreningerne og organisationerne).

FORENINGSKATEGORIER	Foreninger		Landsorganisationer	
		N =		N =
Kunst og kultur	28,6	217	42,4	59
Ildræt, motion og dans	20,3	335	52,4	84
Fritid og hobby	4,9	223	25,7	101
Skole og undervisning	55,3	123	79,2	24
Sundhed/sygdom	13,7	73	40,7	123
Social indsats/hjælp mv.	12,0	183	75,6	45
Miljø, natur mv.	23,8	21	56,3	16
Bolig og lokalsamfund	20,9	230	50,0	4
Politik, juridisk bistand mv.	2,7	146	57,1	21
Internationale aktiviteter	3,9	51	44,6	56
Religion	37,5	24	58,8	17
Arbejde og erhverv	39,5	147	60,3	68
Andre organisationer	3,7	27	71,4	21
Alle organisationer	20,4	1.800	48,8	639

organisationerne inden for 'fritid og hobby' er mindre professionaliserede end de øvrige organisationer, og de sygdomsbekæmpende organisationer og de internationalt orienterede organisationer har som på det lokale plan også en relativt lav professionalisering. 'Skole og undervisning' og det arbejdsrelaterede område er også på landsplan de to mest professionaliserede områder. Forskellene mellem organisationsområderne er dog mindre på landsplan end på det lokale plan.

På både landsplan og lokalt plan er der imidlertid store forskelle på professionaliseringsgraden inden for hver organisationskategori. I 'idrætten' eksisterer der både store organisationer med mange ansatte og mange små organisationer med få eller ingen ansatte medarbejdere.

Løntimer pr. uge

Et endnu mere præcist mål for professionaliseringsgraden er antallet af løntimer pr. uge i den enkelte forening. Foreningerne har både svaret på, hvor mange fuldtidsansatte foreningen råder over, og hvor mange timer de deltidsansatte arbejder (for løn) om ugen. Ud fra disse oplysninger kan det ugentlige antal lønnede arbejdstimer beregnes. Tabel 3.11 viser i overensstemmelse med tabel 3.10, at det især er inden for 'skole og undervisning', 'religion' og 'arbejde', at mange foreninger benytter lønnede medarbejdere, og det er også inden for disse foreningskategorier, at en forholdsvis

stor del af foreningerne har lønnet arbejdskraft i mere end ti timer om ugen.

Tabel 3.11

Antal løntimer i foreningen pr. uge, opdelt på foreningskategorier (procentandel af foreningerne).

FORENINGSKATEGORIER	Antal løntimer i foreningen pr. uge			N =
	0 timer	1-10 timer	Mere end 10 timer	
Kunst og kultur	73,5	20,8	5,8	226
Ildræt, motion og dans	80,3	8,4	11,3	346
Fritid og hobby	96,9	1,3	1,7	229
Skole og undervisning	60,2	18,8	21,1	133
Sundhed/sygdom	86,8	3,9	9,2	76
Social indsats/hjælp mv.	90,3	4,1	5,6	196
Miljø, natur mv.	86,4	4,5	9,1	22
Bolig og lokalsamfund	83,1	9,5	7,4	242
Politik, juridisk bistand mv.	98,0	,7	1,3	152
Internationale aktiviteter	96,2	3,8	,0	53
Religion	66,7	4,2	29,2	24
Arbejde og erhverv	66,7	6,0	27,3	150
Andre foreninger	96,4	,0	3,6	28
Alle foreninger	82,7	8,1	9,2	1.877

Antal frivillige

De frivillige udgør langt den største del af arbejdskraften i foreningerne. I gennemsnit benytter foreningerne sig af 17 frivillige. Dette dækker dog over store forskelle mellem foreningskategorierne og mellem foreningerne inden for hver af disse. Således benytter godt hver fjerde forening mellem nul og fem frivillige, mens en tilsvarende andel benytter mere end 15 frivillige. Antallet af frivillige hænger dels sammen med foreningens størrelse, dels med aktivitetsniveauet i foreningen og traditionen for at benytte frivillig arbejdskraft. Der bruges flest frivillige pr. forening inden for 'internationale aktiviteter', 'idræt', 'religion' og 'sundhed' og færrest inden for 'skole og undervisning' og 'bolig og lokalsamfund' (tabel 3.12).

Antal frivillige arbejdstimer om ugen

Der er imidlertid stor forskel på, hvor mange timer de frivillige yder i den enkelte forening. For at få tal på dette har foreningerne også oplyst, hvor mange frivillige arbejdstimer der i gennemsnit ydes om ugen i foreningen. Det oplyste tal er – efter alt at dømme – meget usikkert. Dels bliver der ikke holdt regnskab med antallet af timer, som der gør med antallet af

Tabel 3.12

Antal frivillige i foreningen, opdelt på foreningskategorier (procentandel af foreningerne).

FORENINGSKATEGORIER	Antal frivillige i foreningen				Antal i gennemsnit	N =
	0-5	6-8	9-15	> 15		
Kunst og kultur	29,8	28,8	22,9	18,5	15	205
Idræt, motion og dans	17,1	16,2	22,2	44,6	26	334
Fritid og hobby	28,2	23,1	21,8	26,9	13	216
Skole og undervisning	40,3	28,6	20,2	10,9	10	119
Sundhed/sygdom	23,5	29,4	19,1	27,9	22	68
Social indsats/hjælp mv.	23,1	29,5	23,1	24,3	16	173
Miljø, natur mv.	18,8	37,5	25,0	18,8	13	16
Bolig og lokalsamfund	46,0	18,8	18,3	17,0	10	224
Politik, juridisk bistand mv.	25,7	23,5	33,8	16,9	12	136
Internationale aktiviteter	10,0	18,0	22,0	50,0	33	50
Religion	17,4	21,7	8,7	52,2	24	23
Arbejde og erhverv	33,3	26,1	21,0	19,6	19	138
Andre foreninger	26,9	26,9	26,9	19,2	15	26
Alle foreninger	28,1	23,4	22,3	26,2	17	1.728

lønnede timer, dels har store foreninger ofte ikke et overblik over alle de aktiviteter – og frivillige knyttet dertil – der er i gang i foreningen. Endelig kan der også være forskellige opfattelser af, hvornår en medarbejder arbejder frivilligt. I nogle foreningstyper betragtes de medlemmer, der engagerer sig i foreningens aktiviteter, som frivillige (fx i aktivistiske 'politiske' foreninger), mens det i andre foreninger kun er de personer, der har påtaget sig bestemte opgaver (fx i bestyrelse og udvalg eller som instruktør). Endvidere er der ingen entydig definition af, hvornår en person er lønnet. Inden for 'idræt' er det således almindeligt i mange foreninger at give instruktørerne en form for honorar, som udbetales som omkostningsgodtgørelse, og de vil normalt også blive betragtet som frivillige. Med forbehold for den formodede usikkerhed ved analysen ydes der i gennemsnit 50 timer om ugen pr. forening. Det svarer til tre timer om ugen pr. frivillig og 12-13 timer om måneden. Til sammenligning viser undersøgelsen af befolkningens deltagelse i frivilligt arbejde, som også blev gennemført i 2004 som en del af Frivillighedsundersøgelsen, at de frivillige i gennemsnit arbejder frivilligt i 17 timer om måneden (Koch-Nielsen, Henriksen, Fridberg & Rosdahl, 2005). Foreningernes skøn over antallet af timer, som der arbejdes frivilligt, er altså lavere end de frivilliges eget skøn. Det kan der være flere forklaringer på. For det første er mange frivillige engageret i flere sammenhænge end én forening. For det andet er det tænkeligt, at forenin-

gerne undervurderer, hvor meget de frivillige arbejder i foreningen. Endeligt kan det tænkes, at foreningerne har angivet en arbejdstid for den 'typiske' frivillige. Af befolkningsundersøgelsen fremgår det, at de fleste frivillige arbejder omkring 10 timer om måneden. Gennemsnittet bliver dog 17 timer, fordi relativt få frivillige arbejder mange timer.

Der er store forskelle på det gennemsnitlige antal frivillige timer pr. forening pr. uge fra foreningskategori til foreningskategori. 'Idrætten' er den suveræne topscorer med 129 timer om ugen i gennemsnit pr. forening, og langt derefter kommer 'religion' med 54 timer i gennemsnit. Det laveste antal timer ydes inden for 'skole og undervisning', 'politik mv.', 'arbejde' og 'natur og miljø' (tabel 3.13).

Tabel 3.13

Antal timer til frivilligt arbejde om ugen, opdelt på foreningskategorier (procentandel af foreningerne).

FORENINGSKATEGORIER	Antal timer til frivilligt arbejde om ugen			Gennemsnit	N =
	0-3 timer	4-10 timer	Mere end 10 timer		
Kunst og kultur	39,5	36,0	24,4	32,1	172
Idræt, motion og dans	16,0	30,0	54,1	129,5	307
Fritid og hobby	28,6	33,2	38,3	23,2	196
Skole og undervisning	61,4	28,4	10,2	6,3	88
Sundhed/sygdom	30,4	26,8	42,9	27,6	56
Social indsats/hjælp mv.	28,1	22,2	49,6	37,8	135
Miljø, natur mv.	50,0	35,7	14,3	6,6	14
Bolig og lokalsamfund	58,3	19,8	21,9	45,7	187
Politik, juridisk bistand mv.	45,7	33,6	20,7	20,7	116
Internationale aktiviteter	20,5	34,1	45,5	44,5	44
Religion	23,8	42,9	33,3	54,5	21
Arbejde og erhverv	47,7	27,5	24,8	19,6	109
Andre foreninger	57,1	23,8	19,0	9,1	21
Alle foreninger	36,1	29,3	34,7	50,1	1.466

Holdninger til frivilligt arbejde

Det store frivillige arbejde kan imidlertid skyldes 'nødvendighed' (mangel på penge til at lønne medarbejdere) mere end 'idealisme'. Vi skal derfor også se på foreningernes holdning til frivillighedsidealet. Spørgeskemaet indeholdt en række påstande om forskellige sider af foreningslivet, som foreningerne skulle forholde sig til. Påstandene var formuleret som to modstridende udsagn, som foreningerne kunne sætte kryds ved. Hvis foreningen hverken kunne tilslutte sig det ene eller det andet (yder)stand-

punkt, kunne den markere en holdning mellem de to udsagn. Tre af udsagnene handlede om frivilligt arbejde kontra lønnet og professionelt arbejde i foreningen.

Frivilligheden som princip

Der er fortsat meget stor tilslutning i foreningslivet til frivilligheden som princip. For hver fire foreninger tilslutter de tre sig entydigt, at *'det frivillige og ulønnede arbejde har en værdi i sig selv, som det er vigtigt at bevare'*, mens ganske få procent tilslutter sig synspunktet, at *'hvis det var muligt, burde det frivillige arbejde overtages af lønnet arbejdskraft'*. Hver femte forening angiver et svar midt imellem de to synspunkter (tabel 3.14).

Idealet er især stærkt blandt foreninger på det sociale område og blandt de internationalt orienterede foreninger. Men bortset fra de arbejdsrelaterede foreninger (brancheforeninger, professionsforeninger og fagforeninger), hvor mindre end halvdelen entydigt tilslutter sig det første synspunkt, har synspunktet tilslutning blandt mere end to ud af tre foreninger inden for alle foreningskategorier.

Tilslutningen til frivillighedsidealet er knap så stort blandt landsorganisationerne, hvor godt halvdelen tilslutter sig princippet entydigt, men andelen, som tilslutter sig det modsatte synspunkt, er dog ikke større end blandt foreningerne. Forskellen mellem foreningerne og landsorganisationerne er derfor, at en større andel af landsorganisationerne tilslutter sig et synspunkt mellem de to yderstandpunkter. Blandt landsorganisationerne har idealet mindst tilslutning blandt de arbejdsrelaterede organisationer, kulturorganisationerne og miljø- og naturorganisationerne.

Skal arbejdet i foreningerne i højere grad lønnes?

Ovenstående mønster går igen i svarene på et andet spørgsmål, hvor foreningerne har forholdt sig til følgende to standpunkter: *'Arbejdet i foreningen bør i højere grad lønnes'* kontra *'arbejdet i foreningen bør være helt ulønnet'*. Kun 5 pct. tilslutter sig entydigt det første synspunkt, mens godt 50 pct. entydigt tilslutter sig det andet synspunkt. Her er det også blandt branche-, professions- og fagforeningerne, at vi især finder støtte til synspunktet, at arbejdet i foreningen i højere grad bør lønnes. De mest 'ideelle' foreninger, hvad angår frivilligt arbejde, finder vi især blandt fritids- og hobbyforeningerne, de internationale foreninger og de sociale foreninger, hvor tre ud af fire foreninger tilslutter sig det standpunkt, at *'arbejdet i foreningen bør være helt ulønnet'* (tabel 3.15). Ser vi på landsorganisationernes svar, finder vi også en markant lavere tilslutning til standpunktet,

Tabel 3.14

Foreningernes holdning til frivilligt arbejde, opdelt på foreningskategorier (procent).

Foreningskategorier	Holdning til frivilligt arbejde			N =
	Det frivillige og ulønnede arbejde har en værdi i sig selv, som det er vigtigt at bevare	Både-og	Hvis det var muligt, burde det frivillige arbejde overtages af lønnet arbejdskraft	
Kunst og kultur	74,1	21,4	4,5	201
Idræt, motion og dans	75,3	23,1	1,5	324
Fritid og hobby	79,0	19,0	1,9	210
Skole og undervisning	67,3	30,9	1,8	110
Sundhed/sygdom	80,9	16,2	2,9	68
Social indsats/ hjælp mv.	86,0	9,1	4,9	164
Miljø, natur mv.	66,7	27,8	5,6	18
Bolig og lokalsamfund	68,4	24,5	7,1	212
Politik, juridisk bistand mv.	77,9	20,6	1,5	131
Internationale aktiviteter	91,7	6,3	2,1	48
Religion	69,6	30,4	,0	23
Arbejde og erhverv	46,1	42,2	11,7	128
Andre foreninger	82,6	13,0	4,3	23
Alle foreninger	73,9	22,2	3,9	1.660

Foreningerne har forholdt sig til følgende spørgsmål:

'Nedenfor har vi sat en række modstridende udsagn op om foreningens aktiviteter, formål og måde at fungere på. Sæt X ved 1, hvis du er enig i udsagnet til venstre, sæt X ved 5, hvis du er helt enig i udsagnet til højre. Du kan også vælge et tal mellem disse to yderpunkter'. I denne tabel er de foreninger, som har sat kryds mellem de to yderpunkter, samlet i svarkategorien 'både-og'.

at 'arbejdet i organisationen bør være helt ulønnet', som 27 pct. tilslutter sig (halvt så stor en andel som blandt foreningerne). Igen er det standpunktet midt mellem, som har størst tilslutning blandt landsorganisationerne.

Faglig professionalisering

Endelig har foreningerne også forholdt sig til den 'faglige professionalisering', dvs. spørgsmålet om, hvorvidt arbejdet i foreningen kræver uddannelse eller særlige kvalifikationer. 60 pct. af foreningerne svarer entydigt, at 'alle, der har lyst og interesse for foreningens aktiviteter, kan bruges som frivillig uanset uddannelse og kvalifikationer', mens kun 10 pct. entydigt tilslutter sig, at 'mange af foreningens aktiviteter kræver, at de frivillige har en uddannelse eller særlige kvalifikationer'. Det sidste synspunkt finder vi især blandt foreninger, der tager sigte på arbejdslivet, blandt de internationale forenin-

Tabel 3.15

Foreningernes holdning til lønnet arbejde i foreningen, opdelt på foreningskategorier (procent).

FORENINGSKATEGORIER	Holdninger til lønnet arbejde i foreningen			N =
	Arbejdet i foreningen bør i højere grad lønnes	Både-og	Arbejdet i foreningen bør være helt ulønnet	
Kunst og kultur	5,0	36,5	58,5	200
Ildræt, motion og dans	4,6	50,8	44,6	325
Fritid og hobby	1,4	26,6	72,0	207
Skole og undervisning	4,6	55,6	39,8	108
Sundhed/sygdom	7,6	47,0	45,5	66
Social indsats/hjælp mv.	4,6	19,9	75,5	151
Miljø, natur mv.	,0	33,3	66,7	18
Bolig og lokalsamfund	7,3	36,6	56,1	205
Politik, juridisk bistand mv.	1,5	30,5	67,9	131
Internationale aktiviteter	2,0	24,5	73,5	49
Religion	,0	60,9	39,1	23
Arbejde og erhverv	12,5	55,5	32,0	128
Andre organisationer	4,5	36,4	59,1	22
Alle organisationer	4,9	39,2	55,9	1.633

Foreningerne har forholdt sig til følgende spørgsmål:

'Nedenfor har vi sat en række modstridende udsagn op om foreningens aktiviteter, formål og måde at fungere på. Sæt X ved 1, hvis du er enig i udsagnet til venstre, sæt X ved 5, hvis du er helt enig i udsagnet til højre. Du kan også vælge et tal mellem disse to yderpunkter'. I denne tabel er de foreninger, som har sat kryds mellem de to yderpunkter, samlet i svarkategorien 'både-og'.

ger, i fritids- og hobbyforeningerne (hvor princippet om frivilligt arbejde i økonomisk forstand ellers står højt) og blandt foreningerne inden for 'skole og undervisning' (tabel 3.16).

Også her er landsorganisationernes tilslutning til det frivillige ideal meget lavere end blandt foreningerne. Hver tredje landsorganisation tilslutter sig entydigt, at alle, der har lyst og interesse for organisationens aktiviteter, kan bruges (mod 60 pct. af foreningerne). Det er dog kun blandt de arbejdsrelaterede organisationer, at der er stor tilslutning til synspunktet, at arbejdet i organisationen kræver en uddannelse eller særlige kvalifikationer.

Rekruttering af frivillige

Til sidst skal vi i dette afsnit se på, hvordan foreningerne formår at rekruttere frivillige. Det er en udbredt opfattelse, at foreningerne har svært ved at skaffe frivillige, og at det er et større problem i dag end tidligere. Hvad mener foreningerne selv?

Tabel 3.16

Foreningernes holdning til 'faglig professionalisering', opdelt på foreningskategorier (procent).

FORENINGSKATEGORIER	Holdninger til 'faglig professionalisering'			N =
	Alle, der har lyst til og interesse for foreningens aktiviteter, kan bruges som frivillig uanset uddannelse og kvalifikationer	Både-og	Mange af foreningens aktiviteter kræver, at de frivillige har en uddannelse eller særlige kvalifikationer	
Kunst og kultur	63,6	27,8	8,6	198
Idræt, motion og dans	54,1	38,1	7,8	320
Fritid og hobby	55,2	31,5	13,3	203
Skole og undervisning	62,3	24,5	13,2	106
Sundhed/sygdom	67,1	24,3	8,6	70
Social indsats/hjælp mv.	70,4	21,0	8,6	162
Miljø, natur mv.	52,9	35,3	11,8	17
Bolig og lokalsamfund	66,3	27,3	6,3	205
Politik, juridisk bistand mv.	76,7	22,6	,8	133
Internationale aktiviteter	66,0	18,0	16,0	50
Religion	45,5	45,5	9,1	22
Arbejde og erhverv	33,6	37,6	28,8	125
Andre organisationer	65,2	30,4	4,3	23
Alle organisationer	60,3	29,6	10,2	1.634

Foreningerne har forholdt sig til følgende spørgsmål:

'Nedenfor har vi sat en række modstridende udsagn op om foreningens aktiviteter, formål og måde at fungere på. Sæt X ved 1, hvis du er enig i udsagnet til venstre, sæt X ved 5, hvis du er helt enig i udsagnet til højre. Du kan også vælge et tal mellem disse to yderpunkter'. I denne tabel er de foreninger, som har sat kryds mellem de to yderpunkter, samlet i svarkategorien 'både-og'.

20 pct. af foreningerne svarer, at det er et stort problem at få frivillige til bestyrelsen, 39 pct. synes, at det delvist er et problem, og 37 pct. synes ikke, at det er et problem. Det synes især at være et problem at skaffe frivillige til bestyrelsen inden for 'idrætten', blandt de internationale foreninger og blandt de sygdomsbekæmpende foreninger, mens problemet øjensynligt ikke opfattes som helt så stort blandt kulturforeningerne, de sociale foreninger, de religiøse foreninger, de arbejdsrelaterede foreninger og bolig- og lokalsamfundsforeningerne (tabel 3.17).

De fleste foreninger benytter sig imidlertid også af frivillige til andre opgaver. 16 pct. af foreningerne svarer, at det er et stort problem at skaffe frivillige til andre opgaver end bestyrelsesarbejdet, 40 pct. synes, at det delvist er et problem, mens 34 pct. svarer, at det ikke er et problem (de

Tabel 3.17

Foreningernes vurdering af, hvor vanskeligt det er for foreningen at få frivillige til bestyrelsen, opdelt på foreningskategorier (procent).

FORENINGS- KATEGORIER	Det er svært at få frivillige til bestyrelsen				N =
	Ikke et problem	Delvist et problem	Et stort problem	Ikke rele- vant/ved ikke	
Kunst og kultur	47,5	35,5	13,0	4,0	200
Ildræt, motion og dans	32,0	41,0	25,7	1,2	334
Fritid og hobby	33,5	42,8	21,4	2,3	215
Skole og undervisning	35,2	34,4	23,0	7,4	122
Sundhed/sygdom	30,4	39,1	24,6	5,8	69
Social indsats/hjælp mv.	43,9	29,3	21,0	5,7	157
Miljø, natur mv.	31,6	47,4	15,8	5,3	19
Bolig og lokalsamfund	38,3	39,6	19,8	2,3	222
Politik, juridisk bistand mv.	30,1	46,9	18,9	4,2	143
Internationale aktiviteter	29,2	39,6	27,1	4,2	48
Religion	61,9	33,3	0	4,8	21
Arbejde og erhverv	45,0	35,7	13,6	5,7	140
Andre organisationer	28,0	52,0	16,0	4,0	25
Alle organisationer	37,2	39,0	20,2	3,7	1.715

resterende 10 pct. svarer, at spørgsmålet ikke er relevant, eller at de ikke ved, om det er svært). Det er især de politiske foreninger, idrætsforeningerne, foreningerne inden for 'skole og undervisning' samt de sygdomsbekæmpende foreninger, som har problemer med at skaffe frivillige til andre opgaver end bestyrelsen (tabel 3.18).

Mens landsorganisationerne i mindre grad end de lokale foreninger tilslutter sig frivillighedsidealet, så er deres vurdering af, hvor vanskeligt det er at skaffe frivillige til bestyrelsen og andre opgaver, ikke meget anderledes, end vi finder hos de lokale foreninger.

PROBLEMER

Vi skal til slut i dette kapitel belyse, hvilke problemer foreningerne har. I spørgeskemaet skulle foreningerne forholde sig til 16 postulerede problemer. Foreningen kunne så svare på, hvor stort problemet var for den pågældende forening på det tidspunkt, skemaet blev besvaret. Vi har i denne sammenhæng udeladt landsorganisationernes vurdering af problemerne.

På tværs af de forskellige foreningskategorier er det vanskelighe-

Tabel 3.18

Foreningernes vurdering af, hvor vanskeligt det er for foreningen at få frivillige til andre opgaver (end bestyrelsen), opdelt på foreningskategorier (procent).

FORENINGSKATEGORIER	Det er svært at få frivillige til andre opgaver!				N =
	Ikke et problem	Delvist et problem	Et stort problem	Ikke relevant/ ved ikke	
Kunst og kultur	46,5	31,3	11,6	10,6	198
Idræt, motion og dans	29,0	49,7	18,0	3,3	334
Fritid og hobby	28,7	49,3	15,8	6,2	209
Skole og undervisning	30,6	29,7	19,8	19,8	111
Sundhed/sygdom	34,3	41,4	17,1	7,1	70
Social indsats/hjælp mv.	49,0	28,1	11,1	11,8	153
Miljø, natur mv.	42,1	21,1	10,5	26,3	19
Bolig og lokalsamfund	33,2	33,2	14,3	19,4	217
Politik, juridisk bistand mv.	20,0	53,6	22,9	3,6	140
Internationale aktiviteter	42,0	40,0	16,0	2,0	50
Religion	55,0	35,0	10,0	,0	20
Arbejde og erhverv	28,3	39,1	14,5	18,1	138
Andre organisationer	38,1	38,1	9,5	14,3	21
Alle organisationer	33,9	40,2	15,7	10,2	1.680

derne med at få nye medlemmer, få medlemmerne til at møde op til møder og det at skaffe nye frivillige, som er foreningernes største problemer. Men selv for de problemer, som flest foreninger synes er et stort problem, er det kun hver femte forening, som betragter problemet som stort, mens ca. dobbelt så stor en andel synes, at det 'delvist' er et problem.

Det næststørste problem har med økonomien at gøre; at den offentlige støtte er for lille, og at det er svært at skaffe penge fra anden side.

Det tredjestørste problem vedrører offentlighedens og mediernes (manglende) interesse for foreningens aktiviteter.

Det mindste problem vedrører foreningens aktiviteter samt foreningernes forhold til det offentlige og politikerne. Relativt få foreninger synes, at foreningen mangler politisk opmærksomhed, at der er for mange regler fra det offentlige, at det offentlige i stigende grad stiller krav, og at kommunale tilbud er en konkurrent for foreningen.

Foreningerne er altså generelt meget tilfredse, og forholdsvis få foreninger synes, at de har store problemer (tabel 3.19).

Involvering af medlemmer og frivillige

På tværs af alle foreningerne er det problemer med at få nye medlemmer, få medlemmerne til at deltage i møder samt rekruttere frivillige til besty-

Tabel 3.19

Hvad er de største problemer, opdelt på foreningskategorier?

PROBLEMER	Hvor stort er problemet?				N =
	Et stort problem	Delvist problem	Ikke et problem	Ikke relevant/ved ikke	
<i>Medlemmer og frivillige</i>					
Foreningen har svært ved at få nye medlemmer	19,1	40,0	33,2	7,7	1.747
For få af medlemmerne møder op til generalforsamlingen og andre møder	20,2	39,4	35,0	5,4	1.719
Det er svært at få frivillige til bestyrelsen	20,1	38,9	37,4	3,7	1.726
Det er svært at få frivillige til andre opgaver	15,7	40,2	34,1	10,1	1.691
<i>Økonomi</i>					
Foreningen har svært ved at skaffe de nødvendige indtægter til aktiviteterne	10,8	32,7	50,3	6,2	1.713
Den offentlige støtte til foreningen er for lille	15,3	23,3	27,5	33,9	1.685
Foreningen har svært ved at skaffe penge fra private fonde, virksomheder eller bidragsydere	15,0	19,7	20,2	45,1	1.684
Foreningen har svært ved at få lokaler og faciliteter til dens aktiviteter	5,2	11,9	67,4	15,5	1.706
<i>Politik/det offentlige</i>					
Foreningen har lille politisk bevågenhed	5,9	16,2	33,7	44,3	1.653
Der er for mange regler fra det offentlige, som gør det besværligt at være forening	6,9	16,4	44,2	32,6	1.660
Det offentlige stiller i stigende grad krav om, hvad foreningen skal beskæftige sig med	2,5	6,4	50,5	40,6	1.647
Kommunale tilbud er en konkurrent for foreningen	2,4	6,8	51,2	39,6	1.647
<i>Aktiviteter i foreningen</i>					
Foreningen har svært ved at forny sig	3,9	36,0	46,0	14,1	1.683
Der er for få aktiviteter i foreningen	4,8	24,5	57,7	13,0	1.694
<i>Medierne og offentligheden</i>					
Medierne beskæftiger sig ikke med foreningens aktiviteter	12,7	27,3	41,0	19,0	1.693
Der er generelt for lille interesse og forståelse i offentligheden for foreningens aktiviteter	10,0	32,0	39,2	18,9	1.687

relsen og andre opgaver, som opfattes som de største problemer (tabel 3.20).

Mellem foreningskategorierne er der imidlertid store forskelle på,

hvor stort problemet er. Omkring hver tredje af foreningerne inden for 'politik' og 'internationale aktiviteter' synes, at det er et stort problem at få nye medlemmer, mens det er under hver tiende af foreningerne inden for 'bolig og lokalsamfund' og 'miljø og natur', som opfatter det som et stort problem.

Variationerne er knap så store, når det gælder foreningernes vurdering af problemet med at få medlemmerne til at møde op til generalforsamlingen og andre møder. Her skiller de religiøse foreninger sig ud ved, at ingen af foreningerne synes, at det er et stort problem for disse foreninger. Andelen, som synes dette, er også forholdsvis lav blandt foreningerne inden for 'kunst og kultur', 'miljø og natur' samt 'arbejde og erhverv'.

Som beskrevet ovenfor opfattes det især som et problem at skaffe frivillige til bestyrelsen inden for idrætten, blandt de internationale foreninger og blandt de sygdomsbekæmpende foreninger, mens problemet øjensynligt ikke opfattes som helt så stort blandt kulturforeningerne, de sociale foreninger, de religiøse foreninger, de arbejdsrelaterede foreninger og bolig- og lokalsamfundsforeningerne. Til andre opgaver har især de politiske foreninger, idrætsforeningerne, foreningerne inden for skole og undervisning samt de sygdomsbekæmpende foreninger problemer med at skaffe frivillige.

Foreningernes økonomi

Det næststørste problem ifølge foreningerne selv er økonomien, men for de fleste foreningskategorier er andelen, som betragter det som et stort problem, betydeligt lavere end vurderingen af problemet med at få nye medlemmer og rekruttere frivillige (tabel 3.21).

Dette gælder dog ikke for foreningerne inden for 'sundhed og sygdom' og til dels 'undervisning'. Hver tredje af de sygdomsbekæmpende foreninger synes, at det er et stort problem 'at skaffe de nødvendige indtægter til aktiviteterne', 'at den offentlige støtte til foreningen er for lille', og at 'foreningen har svært ved at skaffe penge fra private fonde, virksomheder mv.' Foreningerne inden for 'undervisning' synes ikke i samme grad, at de har svært ved at skaffe de nødvendige indtægter, men hver tredje forening synes dog, at det er et stort problem, 'at den offentlige støtte er for lille'. Det kan hænge sammen med, at mange aftenskoler de seneste år har oplevet en reduktion i den kommunale støtte til voksenundervisning. Ellers er det især i foreningskategorier, hvor hovedparten af foreningerne ikke modtager offentlig støtte, at vi finder forholdsvis færrest foreninger,

Tabel 3.20

Andel af foreningerne, som synes, at de har store problemer, hvad angår involvering af medlemmer og frivillige, opdelt på foreningskategorier (procent).

	Foreningen har svært ved at få nye medlemmer	For få af medlemmerne møder op til generalforsamlingen og andre møder	Det er svært at få frivillige til bestyrelsen	Det er svært at få frivillige til andre opgaver
	– Et stort problem –			
Kunst og kultur	23,5	13,0	13,0	11,6
Ildræt, motion og dans	14,7	25,7	25,7	18,0
Fritid og hobby	19,4	21,4	21,4	15,8
Skole og undervisning	25,4	23,0	23,0	19,8
Sundhed/sygdom	20,5	24,6	24,6	17,1
Social indsats/hjælp mv.	15,2	21,0	21,0	11,1
Miljø, natur mv.	9,1	15,8	15,8	10,5
Bolig og lokalsamfund	7,3	19,8	19,8	14,3
Politik, juridisk bistand mv.	31,7	18,9	18,9	22,9
Internationale aktiviteter	37,7	27,1	27,1	16,0
Religion	14,3	,0	,0	10,0
Arbejde og erhverv	17,4	13,6	13,6	14,5
Andre foreninger	44,0	16,0	16,0	9,5
Alle foreninger	19,1	20,4	20,2	15,7

som opfatter økonomien som et stort problem. Det gælder foreningerne inden for 'fritid og hobby', 'politik', 'religion' samt 'arbejde og erhverv'.

I betragtning af, at gode lokaler og faciliteter for langt de fleste foreninger spiller en afgørende rolle, er det bemærkelsesværdigt, at det i så lille grad opfattes som et stort problem at få lokaler og faciliteter. De eneste foreningskategorier, hvor mere end hver tiende forening betragter det som et stort problem, er 'idræt' og 'miljø og natur'.

Forholdet til den offentlige sektor

I sammenligning med rekrutteringen af nye medlemmer og frivillige samt økonomien opleves forholdet til det offentlige som et meget mindre problem i alle foreningskategorierne. Foreninger, som i en vis forstand stræber efter politisk bevågenhed – foreninger inden for 'miljø og natur' og 'internationale aktiviteter' –, synes dog i noget højere grad end øvrige foreningskategorier, at det er et stort problem, at 'foreningen har lille politisk bevågenhed' (tabel 3.22).

Offentlige krav, som gør det besværligt at være forening, opfattes heller

Tabel 3.21

Andel af foreningerne, som synes, at de har store problemer, hvad angår økonomien, opdelt på foreningskategorier (procent).

	Foreningen har svært ved at skaffe de nødvendige indtægter til aktiviteterne	Den offentlige støtte til foreningen er for lille	Foreningen har svært ved at skaffe penge fra private fonde, virksomheder eller bidragsydere	Foreningen har svært ved at få lokaler og faciliteter til dens aktiviteter
	– Et stort problem –			
Kunst og kultur	13,2	19,4	15,2	4,0
Idræt, motion og dans	11,8	18,2	23,5	10,6
Fritid og hobby	5,2	8,7	11,5	4,3
Skole og undervisning	15,1	30,8	12,4	6,8
Sundhed/sygdom	30,0	38,6	30,0	1,4
Social indsats/hjælp mv.	9,5	16,9	20,8	4,5
Miljø, natur mv.	15,0	16,7	22,2	11,1
Bolig og lokalsamfund	5,0	8,9	5,1	3,2
Politik, juridisk bistand mv.	14,0	7,1	10,6	2,1
Internationale aktiviteter	12,0	10,2	12,5	6,0
Religion	4,8	4,8	4,8	,0
Arbejde og erhverv	7,1	6,5	8,6	2,2
Andre foreninger	8,3	13,0	8,7	4,3
Alle foreninger	10,7	15,2	14,8	5,1

ikke som et stort problem. Det er især blandt foreninger inden for 'idræt', 'fritid', 'undervisning' og 'sundhed', at vi finder forholdsvis flest foreninger, som synes, at det er et stort problem.

Foreningskategorier med de største problemer

Tabel 3.23 viser foreningskategoriernes fordeling på et 'problemindeks', som er konstrueret på den måde, at 'et stort problem' giver 2 point, 'delvist et problem' giver 1 point, mens det giver 0 point, hvis foreningen har sat kryds ved 'ikke et problem' eller 'ikke relevant'.

20 pct. af foreningerne har mellem 0 og 10 point, dvs. at de i lille grad synes, at foreningen har problemer. 48 pct. af foreningerne har mellem 11 og 20 point på 'problemindekset', hvor foreningerne typisk synes, at der er store problemer på enkelte af de 16 problemfelter, men på de fleste områder ikke synes, at de har et problem. 32 pct. af foreningerne har

Tabel 3.22

Andel af foreningerne, som synes, at de har store problemer i forhold til det offentlige, opdelt på foreningskategorier (procent).

	Foreningen har lille politisk bevågenhed	Der er for mange regler fra det offentlige, som gør det svært at være forening	Det offentlige stiller i stigende grad krav om, hvad foreningen skal beskæftige sig med	Kommunale tilbud er en konkurrent for foreningen
	– Et stort problem –			
Kunst og kultur	5,2	2,0	1,0	1,5
Ildræt, motion og dans	6,8	9,8	2,5	1,2
Fritid og hobby	6,3	9,2	1,9	3,4
Skole og undervisning	9,0	12,2	5,4	12,4
Sundhed/sygdom	10,1	10,4	6,0	1,5
Social indsats/hjælp mv.	4,9	4,8	2,1	2,8
Miljø, natur mv.	16,7	5,6	5,6	5,9
Bolig og lokalsamfund	,9	5,1	,9	,9
Politik, juridisk bistand mv.	4,9	2,2	1,4	,0
Internationale aktiviteter	16,3	4,5	4,8	2,3
Religion	,0	,0	4,8	,0
Arbejde og erhverv	4,4	8,8	3,7	,7
Andre foreninger	9,1	,0	4,5	4,5
Alle foreninger	5,8	6,8	2,5	2,4

mere end 20 point, og de synes typisk, at de har et stort problem på mange af de angivne problemfelter.

Med forbehold for de mulige fejlfortolkninger, som er forbundet med denne fremgangsmåde, viser analysen, at det er foreningskategorierne 'religion', 'kunst og kultur' samt 'politik', som har forholdsvis flest foreninger, der synes, at de har en del problemer. Omvendt er det især inden for foreningskategorierne 'bolig og lokalsamfund', 'undervisning' og 'sundhed og sygdom', at der er forholdsvis mange foreninger, som kun har få problemer.

Det er vigtigt at være opmærksom på, at en sådan kvantitativ sammenfatning af foreningernes problemer ikke tager højde for, at nogle problemer selvfølgelig kan betyde mere end andre problemer. Det er fx tænkeligt, at manglende adgang til faciliteter er et større problem, end at medierne ikke beskæftiger sig med foreningens aktiviteter.

Tabel 3.23

Hvor store problemer har foreningerne, opdelt på foreningskategorier (procent)?

	En del problemer	Nogle problemer	Få problemer	N =
Kunst og kultur	42,1	38,8	19,1	209
Ildræt, motion og dans	32,5	54,7	12,7	338
Fritid og hobby	33,3	50,2	16,4	219
Skole og undervisning	24,8	46,4	28,8	125
Sundhed/sygdom	25,3	45,3	29,3	75
Social indsats/hjælp mv.	36,3	42,1	21,6	171
Miljø, natur mv.	27,3	50,0	22,7	22
Bolig og lokalsamfund	24,3	42,5	33,2	226
Politik, juridisk bistand mv.	37,5	50,7	11,8	144
Internationale aktiviteter	28,3	50,9	20,8	53
Religion	52,4	47,6	,0	21
Arbejde og erhverv	24,5	50,3	25,2	143
Andre foreninger	24,0	60,0	16,0	25
Alle foreninger	31,9	47,7	20,4	1.771

Indekset bygger på foreningernes vurdering af 16 tænkelige problemer. Indekset er konstrueret på den måde, at 'et stort problem' giver 2 point, 'delvist et problem' giver 1 point, mens det giver 0 point, hvis foreningen har sat kryds ved 'ikke et problem' eller 'ikke relevant'. Foreninger med 'en del problemer' har mere end 20 point. Foreninger med 'nogle problemer' har 11-20 point. Foreninger med 'få problemer' har 0 til 10 point.

LIGHEDER OG FORSKELLE I FORENINGSLIVET

Trods stor forskellighed i mål, aktiviteter, størrelse og medlemssammensætning viser undersøgelsen, at der også er flere fællestræk ved foreningslivet.

For det første finder vi inden for alle forenings- og organisationskategorier mange nye foreninger. Halvdelen af foreningerne er dannet siden 1975, og hver fjerde forening er dannet siden 1990. Samtidig beretter mange foreninger om medlemsfremgang. To ud af fem foreninger svarer, at de har fået flere medlemmer de seneste fem år, mens hver fjerde forening har oplevet det modsatte. Det er kun blandt de arbejdsrelaterede foreninger, at der er overvægt af foreninger, som melder om tilbagegang. Hovedparten af foreningerne synes heller ikke, at det er et problem for foreningen at forny sig.

For det andet er graden af selvbestemmelse stor i foreningerne. På tværs af alle foreningskategorierne har det store flertal af foreningerne en selvstændig bestyrelse, følger egne eller en landsorganisations vedtægter, afholder selv en generalforsamling, der normalt er øverste myndighed, og har et særskilt regnskab. Det burde man også forvente, fordi det så at sige

definerer, hvad en forening er, men som vi senere skal se, gælder det ikke i samme grad for de selvejende institutioner. De største forskelle mellem foreningskategorierne synes at være selvbestemmelsen i forhold til en landsorganisation. Inden for foreningskategorierne 'sundhed og sygdom', 'miljø og natur', 'politik' og 'internationale aktiviteter' kan en forholdsvis stor del af foreningerne nærmest betragtes som en afdeling af en landsorganisation, og det er inden for disse foreningskategorier, at vi finder den laveste selvstændighedsgrad i formel forstand. Den højeste selvstændighed finder vi blandt bolig- og lokalsamfundsforeningerne samt amatørkulturforeningerne. Mange foreninger modtager imidlertid en betydelig offentlig støtte, benytter offentlige lokaler og faciliteter og skaffer også indtægter fra andre eksterne kilder (sponsorer, virksomheder, fonde mv.). I gennemsnit udgør denne eksterne støtte dog mindre end en femtedel af indtægterne, selvom det varierer mellem foreningskategorierne. Den største afhængighed af ekstern økonomisk støtte har de sociale og sygdomsbekæmpende foreninger. Medregner man værdien af det frivillige arbejde i foreningerne, har langt de fleste foreninger imidlertid en stor selvfinansieringsgrad, dvs. at langt de fleste ressourcer kommer fra medlemmerne i form af frivilligt arbejde, der bl.a. bidrager til indtægter fra arrangementer og andre indtægtsgivende aktiviteter samt kontingenter og deltagerbetaling. Selvfinansieringsgraden er meget mindre i mange af landsorganisationerne. Dels fordi de i større grad finansieres af statslig støtte (bl.a. tips- og lottomidler), dels fordi det frivillige arbejde i især de store organisationer udgør en meget mindre del af det samlede arbejde end i de lokale foreninger. Det er da også en relativt lille del af foreningerne, som synes, at foreningen skal tilpasse sine aktiviteter efter kommunens ønsker for at få kommunal støtte. Kun omkring hver tyvende forening er entydigt enig i dette udsagn. Det kan skyldes, at foreningerne i dag i meget lille grad oplever, at der stilles specifikke krav til dem fra kommunerne, men det kan også være en afspejling af en foreningskultur, hvor selvstændighed og autonomi sættes meget højt. Der er dog en svag tendens til, at de foreningstyper, som der er lovgivning for offentlig støtte til, i lidt højere grad tilslutter sig denne holdning, end andre foreninger uden offentlig støtte gør. Det gælder foreninger inden for 'idræt', 'undervisning' samt de social- og sygdomsbekæmpende foreninger.

For det tredje udgør det frivillige arbejde en væsentlig ressource i langt den største del af foreningslivet. I 80 pct. af alle foreningerne benytter man slet ikke lønnet arbejdskraft, og det er kun inden for 'skole og undervisning', at majoriteten af foreningerne har lønnede medarbejdere. I

landsorganisationerne er det dog mere almindeligt at bruge professionelle medarbejdere, men selv der er det kun hver anden organisation, som har egentlige lønudgifter. I gennemsnit benytter foreningerne sig af 17 frivillige, hvilket svarer til én frivillig for hver 22 medlemmer, og tilsammen skønner foreningerne, at der arbejdes frivilligt i 50 timer om ugen pr. forening. På tværs af alle foreningskategorier er der stor opbakning til det frivillige arbejde som princip. For hver fire foreninger svarer de tre entydigt, at det frivillige og ulønnede arbejde har en værdi i sig selv, som det er vigtigt at bevare, og det er kun blandt de arbejdsrelaterede foreninger, at det er under halvdelen af foreningerne, som giver sin fulde tilslutning til udsagnet. Mere end halvdelen af alle foreningerne giver da også udtryk for, at alt arbejdet i foreningen bør være ulønnet, mens en minoritet af foreningerne synes, at arbejdet i foreningerne i højere grad bør lønnes. I ingen af de sammenlignede foreningskategorier er andelen, som synes det sidste, højere end andelen, som synes, at arbejdet skal være helt ulønnet. Det store flertal af foreningerne synes heller ikke, at de frivillige skal have særlige kvalifikationer (dvs. en faglig professionalisering). Hver femte forening synes dog, at det er et stort problem at finde nye frivillige til bestyrelsen, men i alle foreningskategorierne er der endnu flere, som synes, at det ikke er et problem.

For det fjerde viser undersøgelsen, at foreningerne i meget højere grad er 'opgave- og aktivitetsorienteret' end 'problemorienteret'. For hver tre foreninger beskæftiger de to af foreningerne sig (bl.a.) med en eller flere fritids- og kulturaktiviteter. Det gælder selvfølgelig den halvdel af foreningerne, som er deciderede fritids- og kulturforeninger, men en stor del af de øvrige foreninger har også fritids- og kulturaktiviteter på programmet. Derimod er det kun hver femte forening, som har et socialt sigte (social støtte og omsorg, velgørenhed, besøgstjeneste, støtte til udsatte grupper mv.), hver tiende forening har et sygdomsforebyggende og sundhedsfremmende sigte, og hver sjette forening har et politisk og rådgivende sigte. Halvdelen af foreningerne svarer da også entydigt, at det ikke er foreningens opgave at løse sociale problemer, og det er kun blandt de politiske foreninger og sygdomsbekæmpende foreninger, at der er flere, som svarer, at foreningen skal medvirke til at løse sociale problemer i samfundet, end der svarer, at det ikke er foreningens opgave. Der er selvfølgelig store forskelle på dette mellem de forskellige foreningskategorier, men kultur- og fritidsaktiviteter fylder meget i de fleste foreningskategorier. De rene holdnings- og interesseforeninger, dvs. foreninger, der arbejder for be-

stemte sager, holdninger eller interesser, udgør således en lille del af foreningslivet.

For det femte viser analysen, at på tværs af alle foreningskategorierne synes langt de fleste foreninger ikke, at de har store problemer. I forhold til de problemer, som flest foreninger oplever som store, er det 'kun' hver femte forening, som karakteriserer det som 'et stort problem', og i forhold til alle de problemer, som foreningerne har forholdt sig til, er andelen, som har svaret, at det 'ikke er et problem', meget større end andelen, der har svaret, at det er 'et stort problem'. På tværs af næsten alle foreningskategorierne er det problemerne med at få nye medlemmer, involvere dem i foreningen og engagere nye frivillige, som opleves som de største problemer. Derpå kommer problemerne med at skaffe de nødvendige indtægter og få offentlig støtte. Øvrige tænkelige problemer er øjensynligt meget, meget små. Det gælder forholdet til det offentlige, aktiviteterne samt mediernes og offentlighedens interesse for foreningen. Enten fordi foreningerne ikke har problemer dermed, eller fordi de vanskeligheder, der måtte være, ikke betyder så meget for foreningerne. I hvert fald synes det store flertal af foreningerne ikke, at det offentlige i stigende grad stiller krav til foreningen om, hvad den skal beskæftige sig med.

Analysen viser imidlertid også, at der er betydelige forskelle mellem de forskellige forenings- og organisationskategorier, og på nogle områder er der også væsentlige forskelle mellem landsorganisationerne og de lokale foreninger. I alle analyserne af de forskellige sider af foreningslivet er foreningerne opdelt på 13 typer eller kategorier af foreninger. På tværs af disse kategorier samler foreningerne sig i fem hovedgrupper.

Kultur og fritid

Den største gruppe af foreninger er kultur-, fritids- og idrætsforeningerne, der tilsammen udgør 52 pct. af foreningerne i Fyns Amt. I denne gruppe af foreninger udgør idrætsforeningerne den største gruppe. Hver fjerde forening er en idrætsforening, knap hver femte forening er en fritids- eller hobbyforening, og hver tiende forening er en kulturforening. Dertil kommer skole-, undervisnings- og uddannelsesforeningerne, der omfatter 5 pct. af de registrerede foreninger. Langt de fleste af disse foreninger beskæftiger sig med en eller flere fritids- og kulturaktiviteter, som medlemmerne mødes om at dyrke, hvad enten det er fodbold, roning, korsang, foredrag, amatørteater, skak, spejder, jagt eller amatørgastronomi. På landsplan er der relativt færre organisationer end på lokalt plan inden for 'kultur, fritid, idræt og undervisning', som tilsammen udgør 31 pct. af

landsorganisationerne. Blandt disse organisationer er der dog flere meget store organisationer.

Disse foreninger har også det til fælles, at en betydelig del af foreningerne får kommunal støtte i henhold til Folkeoplysningslovens regler, såfremt kommunen (typisk Folkeoplysningsudvalget) godkender foreningen som tilskudsberettiget. For det første stilles lokaler og faciliteter gratis til rådighed for aktiviteter for børn og unge samt voksenundervisning. For det andet refunderes en del af lærerlønnen til undervisere på folkeoplysende kurser og foredrag for voksne. For det tredje ydes der også et tilskud til aktiviteter for børn og unge. Den offentlige støtte udgør dog i gennemsnit lidt under en femtedel af disse foreningers indtægter, på samme niveau som for foreningslivet som helhed. Dertil kommer imidlertid gratis benyttelse af kommunale lokaler og faciliteter, som mange af disse foreninger benytter sig af, der ikke er medregnet i analysen af økonomien.

Det karakteristiske ved disse foreninger er, at der er tale om et afgrænset interessefællesskab, dvs. at foreningerne typisk ikke beskæftiger sig med andre aktiviteter eller mål. Selvom der er store forventninger til idrættens forebyggende værdi, er det kun 5 pct. af disse foreninger, som svarer, at de beskæftiger sig med aktiviteter eller målgrupper under 'sundhed og sygdom', og 6 pct., der har aktiviteter inden for 'social indsats'. Endnu mindre er andelen, som har sat kryds ved 'uddannelse og undervisning', hvor en af svarmulighederne er 'anden oplysningsvirksomhed og debataktivitet', til trods for at hovedparten af idrætsforeningerne er støttet i henhold til Folkeoplysningsloven. Lidt mere tværgående er fritids- og hobbyforeningerne, og det kan hænge sammen med, at denne kategori er mindre entydig end 'idræt' og 'kunst og kultur'.

Som foreningslivet generelt har disse foreningsområder også fået mange nye foreninger de seneste årtier. Det gælder dog især inden for 'kultur og kunst', mens de nye foreninger inden for 'fritid og hobby' udgør en klart mindre andel end i foreningslivet generelt. Hvorvidt disse forskelle alene skyldes en stor tilvækst af foreninger inden for 'kultur og kunst', eller om det også kan tilskrives, at der er en stor udskiftning af foreninger på dette område (dvs. at gamle foreninger hører op), vides ikke. De fleste af disse foreninger svarer også, at de har oplevet medlemsfremgang de seneste fem år.

På tværs af disse foreningskategorier er der store forskelle på, hvem foreningerne især henvender sig til. Inden for 'kultur og kunst' har to tredjedele af foreningerne ingen børnemedlemmer, i idrætsforeningerne er

der typisk både børn og voksne, og inden for kategorien 'fritid og hobby' finder man både rene voksenforeninger og rene børne- og ungdomsforeninger (børne- og ungdomskorpserne). Det karakteriserer altså en stor del af foreningerne inden for dette område, at de enten henvender sig til børn eller henvender sig til voksne.

Derimod har disse foreninger typisk ikke et politisk eller ideologisk mål, og det store flertal af foreningerne tager ikke sigte på at påvirke det omgivende samfund med deres holdninger. Det gælder dog især idrætsforeningerne, hvoraf halvt så stor en andel (hver tredje) i forhold til hele foreningslivet (to ud af tre) svarer, at foreningen ikke bygger på bestemte værdier, holdninger, ideologier eller bevægelser af åndelig, politisk eller samfundsmæssig karakter. I de øvrige foreningskategorier under 'fritid og kultur' er andelen tættere på gennemsnittet for alle foreningerne. Tre ud af fire foreninger inden for 'undervisning' bygger således på værdierne i den folkelige oplysning, mens mange fritidsforeninger, især børne- og ungdomskorpserne, bekender sig til kristne værdier, nationale værdier eller grønne værdier. Det karakteriserer imidlertid fritids- og kulturforeningerne, at de først og fremmest er aktivitetsorienteret og kun i lille grad er problem-orienteret. Trods store politiske forventninger om det modsatte svarer mindre end hver tiende af disse foreninger entydigt, at foreningen skal medvirke til at løse de sociale problemer i samfundet. En mindre del af foreningerne har dog også et mere ideologisk og samfundsorienteret sigte, hvor aktiviteten opfattes som et middel til at fremme særlige værdier, eller hvor lokalsamfundets ve og vel er sigtet.

På tværs af foreningerne inden for 'kultur og fritid' finder vi både foreningskategorier, der næsten udelukkende hælder til det frivillige princip, og foreningskategorier, hvor det i højere grad går i spænd med lønnet, professionel arbejdskraft. Den største frivillighed finder vi i fritids- og hobbyforeningerne. Under 5 pct. af foreningerne benytter lønnet arbejdskraft; forholdsvis er der dobbelt så mange, der arbejder frivilligt i disse foreninger end i foreningslivet som helhed; og for hver fire foreninger synes de tre, at arbejdet i foreningen skal forblive helt ulønnet. Denne foreningskategori består dels af børne- og ungdomskorpserne, som har en stærk tradition for frivilligt arbejde, dels af mange små foreninger for især voksne medlemmer, der ikke modtager offentlig støtte. Modsat finder vi den laveste frivillighed i skole- og undervisningsforeningerne. Mere end halvdelen af disse foreninger benytter lønnet arbejdskraft; i en stor del af foreningerne er der kun et meget begrænset frivilligt arbejde (typisk i bestyrelsen); og selvom det også her er meget få foreninger, som synes, at

alt arbejde burde varetages af lønnede, så er det mindre end halvdelen af foreningerne, som synes, at alt arbejdet burde være ulønnet. Blandt disse foreninger finder vi også en forholdsvis større del end i foreningslivet generelt, som mener, at foreningens aktiviteter kræver, at de frivillige har en uddannelse eller særlige kvalifikationer. Kulturforeningerne og idrætsforeningerne placerer sig mellem fritids- og hobbyforeningerne og skole- og undervisningsforeningerne. Blandt idrætsforeningerne er der en forholdsvis stor del, som har ansatte, men samtidig er der et meget stort frivilligt arbejde i disse foreninger.

Arbejde

Det næststørste foreningsområde er de arbejdsrelaterede foreninger. Dermed menes foreninger, som på en eller anden måde søger at fremme interesser knyttet til det arbejde, folk har. Det omfatter erhvervs- og brancheforeninger, professionsforeninger samt fagforeninger og arbejdsgiverforeninger. Disse foreninger udgør tilsammen 12 pct. af de registrerede foreninger. På landsniveau er det imidlertid det helt dominerende organisationsområde, som tilsammen udgør 42 pct. af landsorganisationerne. Til forskel fra fritids- og kulturforeningerne får disse foreninger og organisationer normalt ikke offentlig støtte, og deres økonomi baseres først og fremmest på medlemskontingenter.

Selvom det er blandt disse foreninger, vi især finder den typiske 'interesseorganisation', så beskæftiger en stor del af disse foreninger sig med andet end at fremme medlemmernes interesse i forhold til job og fag.

Der er forholdsvis mange gamle foreninger blandt de arbejdsrelaterede foreninger, og der er også mange store foreninger. Det er på dette organisationsområde (og foreningerne for 'bolig og lokalsamfund'), at vi finder forholdsvis flest foreninger, som synes, at det er et problem for foreningen at forny sig.

Hvad angår disse foreningers værdigrundlag, så er der store forskelle mellem fagforeningerne, brancheforeningerne og professionsforeningerne. Fagforeningerne svarer helt overvejende, at de bygger på værdier fra arbejderbevægelsen/socialismen og på social solidaritet, men en forholdsvis stor del anfører også andre værdier. Brancheforeningerne og professionsforeningerne anfører i meget mindre grad særlige værdier, som foreningen bygger på.

De arbejdsrelaterede foreninger har i sammenligning med det generelle foreningsbillede en relativt høj grad af professionalisering, idet 40 pct. benytter lønnede medarbejdere, og der ydes forholdsvis lidt frivilligt

arbejde i sammenligning med andre foreningskategorier. Her finder vi også den mindste tilslutning til det frivillige arbejde som ideal. På tværs af disse meget forskellige foreninger opfattes det dog ikke som et stort problem at skaffe frivillige til bestyrelsen.

Ideologi og politik

Den tredje gruppe af foreninger er de idébaserede foreninger, her defineret som foreninger, der arbejder for bestemte holdninger, værdier, ideologier eller 'sager' ('politik', 'religion', 'miljø og natur' samt 'internationale foreninger'). Tilsammen udgør disse foreninger 11 pct. Hovedparten af de idébaserede foreninger er de politiske vælgerforeninger, tværpolitiske lister, politiske ungdomsorganisationer og andre politiske foreninger (7 pct.). Dertil kommer foreninger for civile rettigheder og menneskerettigheder, miljøforeninger, naturfredningsforeninger og dyreværnsforeninger samt foreninger for internationale mål eller internationalt samarbejde. Endelig er der de egentlige religiøse foreninger, som tilsammen kun udgør ca. 1 pct. af alle foreningerne. De politiske, religiøse og værdibaserede organisationer udgør også 11 pct. af landsorganisationerne, men sammensætningen er anderledes end på lokalt plan, idet halvdelen af organisationerne hører til i gruppen af internationale organisationer.

Denne foreningstype har generelt et bredere aktivitetsmønster end de øvrige foreningskategorier. De politiske foreninger opfatter sig i større grad end de øvrige foreningstyper som foreninger for lokalsamfund, og hver tredje af disse foreninger svarer, at de bl.a. har undervisnings-, oplysnings- og debataktiviteter. De religiøse foreninger beskæftiger sig også med kultur- eller fritidsaktiviteter, med undervisning, med social service og med internationale aktiviteter. Blandt miljø-, natur- og dyreværnsforeningerne beskæftiger hver tredje forening sig også med fritids- og kulturaktiviteter (eller opfatter foreningens aktiviteter som fritids- og kulturaktiviteter), hver tredje beskæftiger sig med undervisning eller oplysning, og samme andel er orienteret mod lokalsamfundet. Det samme billede finder vi hos de internationale foreninger, fordi den internationale orientering som regel tager udgangspunkt i en interesse for fx en kulturaktivitet eller for social service og solidaritet. Det er samtidig den kategori, der i størst grad bl.a. beskæftiger sig med økonomisk støtte til særlige formål.

Også på dette foreningsområde finder vi mange nye foreninger, men det er især inden for de nye værdibaserede foreninger med et stort element af 'aktivisme', at de nye foreninger er opstået, dvs. inden for 'miljø og natur' og inden for det internationale område. Derimod er der for-

holdsvis få nye foreninger inden for 'politik' og især 'religion'. Der er dog ikke en tendens til større fremgang eller tilbagegang i medlemstallet for disse foreninger end for foreningslivet generelt. De idébaserede foreninger er typisk forholdsvis små – især inden for 'politik' og 'religion' – og der findes relativt få store foreninger med mere end 250 medlemmer.

Det karakteristiske ved disse foreninger er – i sagens natur – at de bygger på værdier og ideologier af politisk, åndelig eller samfundsmæssig art, ikke blot som en 'toning' af nogle aktiviteter, men som det bærende grundlag for fællesskabet. Værdierne symboliseres og bekræftes af adfærd og de aktiviteter, som foreningen beskæftiger sig med, og den måde, hvorpå man beskæftiger sig dermed. Det er også her, vi finder forholdsvis flest foreninger, der ønsker at påvirke det omgivende samfund (overbevise andre om foreningens ideer) og opfatter sig som værende i opposition til de dominerende værdier i samfundet (selvom andelen, der svarer dette, også er lille blandt disse foreninger).

De idébaserede foreninger bygger i stor grad på frivilligt arbejde. Det hænger dels sammen med, at medlemmerne typisk er voksne (dog har de religiøse foreninger forholdsvis mange børn), at der ikke er offentlige tilskud til de fleste af aktiviteterne, og at majoriteten af foreningerne er små. Blandt de religiøse foreninger er der dog en forholdsvis høj professionalisering i ansættelsesmæssig og økonomisk forstand. Men samtidig er det den foreningskategori, der har forholdsvis mest frivilligt arbejde i forhold til antallet af medlemmer. I sammenligning med de andre foreningstyper synes de religiøse foreninger da heller ikke, at det er et stort problem at skaffe frivillige. I de politiske foreninger finder vi en meget lav professionaliseringsgrad, men samtidig er omfanget af det frivillige arbejde beskedent. Det gælder også for natur- og miljøforeningerne. Ikke fordi arbejdet udføres af ansatte, men fordi aktivitetsniveauet øjensynligt ikke er så højt som i andre foreningstyper. Blandt de internationale foreninger er der en meget høj tilslutning til frivilligheden som ideal, og det er også et af de foreningsområder, der efterlever det mest. Men en forholdsvis stor del af foreningerne synes, at det er et stort problem at skaffe frivillige til bestyrelsen

Bolig og lokalsamfund

Det fjerde foreningsområde er foreninger for 'bolig og lokalsamfund', der udgør 11 pct. af foreningerne. Det er først og fremmest boligforeninger, grundejerforeninger, beboerforeninger, borgerforeninger, ejerlejlighedsforeninger og kolonihaveforeninger, men kategorien omfatter også foreninger

for lokale installationer og huse (især vindmøller, antenner og forsamlingshuse) og foreninger for lokale opgaver og interesser (fx dige- og pumpelaug og genbrugsforeninger).

Bolig- og lokalsamfundsforeningerne er lige så afgrænsede til deres primære sigte, som kulturforeningerne og idrætsforeningerne er, men hver tredje af disse foreninger svarer dog, at de bl.a. beskæftiger sig med en eller flere fritids- og kulturaktiviteter.

Det er denne foreningskategori, hvor værdier, holdninger og ideologier af politisk, åndelig eller samfundsmæssig karakter spiller den mindste rolle. Kun hver fjerde forening svarer, at den bygger på en eller flere værdier eller ideologier, først og fremmest 'folkelig oplysning', 'grønne værdier' og 'social solidaritet'.

Disse foreninger fungerer også først og fremmest ved frivillig arbejdskraft, selvom antallet af frivillige i foreningerne ikke er så stort. Men idealet står ikke helt så højt som blandt fritids- og kulturforeningerne og de idébaserede foreninger. Selvom tallet er lille, så svarer næsten hver tiende forening, at hvis det var muligt, skulle arbejdet overtages af lønnede, og 'kun' godt halvdelen af foreningerne synes, at arbejdet bør være helt ulønnet.

Velfærd og sundhed

Den sidste gruppe af foreninger er de sociale og sygdomsbekæmpende foreninger. Disse foreninger udgør 9 pct. af alle foreningerne på lokalt og regionalt plan, mens landsorganisationerne udgør 13 pct. på landsplan. Forskellen skyldes primært de mange sygdomsbekæmpende landsorganisationer, der enten ikke har lokale foreninger eller har relativt få deraf.

Det er et foreningsområde, der igennem de seneste to årtier er blevet stadigt mere institutionaliseret og støttet under betegnelsen 'frivilligt socialt arbejde'. Fra begyndelsen af 1980'erne fik staten øjnene op for det frivillige sociale arbejdes betydning. I 1983 blev der oprettet et formelt samarbejdsorgan (Kontaktudvalget for det frivillige sociale arbejde, i dag Rådet for Frivilligt Socialt Arbejde), og i 1992 blev Center for frivilligt socialt arbejde etableret. Samtidig voksede den statslige støtte fra tips- og lottomidler og særlige puljer til frivilligt socialt arbejde. I midten af 1990'erne blev området belyst i et større udvalgsarbejde i Socialministeriet, og da sociallovgivningen efterfølgende blev revideret, kom der en bestemmelse ind i Serviceloven om, at kommunerne er forpligtet til at støtte frivilligt socialt arbejde.

De sociale og sundhedsorienterede foreninger har typisk et bredt

sigte og arbejdsfelt. En stor del af foreningerne har således også kultur-, fritids- og uddannelsesaktiviteter. Det er imidlertid interessant, at mens tre ud af fire af de sundhedsorienterede foreninger også beskæftiger sig med social service mv., så er det kun en lille del af de sociale foreninger, som også har aktiviteter inden for sundhed og sygdomsforebyggelse. Til gengæld beskæftiger de sig i meget høj grad med fritids- og kulturaktiviteter og tager i højere grad sigte på lokalsamfundet. Det sidste skyldes især, at en stor del af disse foreninger er foreninger for ældre.

Det er øjensynligt et foreningsområde i vækst. Dels er der forholdsvis mange nye foreninger, dels svarer en forholdsvis stor del (ca. halvdelen), at foreningen har haft medlemsfremgang de seneste fem år. Trods dette synes en forholdsvis stor del af de sociale foreninger, at det er svært at få nye medlemmer.

For hver fire af disse foreninger svarer de tre, at de bygger på værdier og holdninger af åndelig, politisk eller samfundsmæssig karakter. Men der er væsentlige forskelle på, hvad de bygger på. Sundhedsforeningerne har især sat kryds ved 'humanistiske værdier' og 'social solidaritet', mens de sociale foreninger i højere grad spreder sig på forskellige værdier. Her har flest sat kryds ved 'social solidaritet', dernæst 'folkelig oplysning' og 'humanistiske værdier' (men halvt så stor en andel som andelen hos sundhedsforeningerne), og til forskel fra sundhedsforeningerne bygger en del af de sociale foreninger på kristne værdier og arbejderbevægelse/socialisme.

Foreningerne på dette område benytter i meget lille grad lønnet arbejdskraft. På det sociale og sygdomsbekæmpende område findes de ansatte i højere grad i de selvejende institutioner, som analyseres i næste kapitel. Det er også blandt disse foreninger, at tilslutningen til frivillighedsidealet er størst. Trods dette er der relativt færre medlemmer, som arbejder frivilligt, end i foreningslivet generelt, og den samlede frivillige indsats pr. forening er også mindre end gennemsnittet for alle foreningerne. Blandt sundhedsforeningerne er det dog under halvdelen af foreningerne, som synes, at alt arbejdet i foreningen skal være ulønnet, og disse foreninger adskiller sig også fra de sociale foreninger ved, at de i noget højere grad synes, at det er et problem at skaffe nye frivillige til bestyrelsen.

Forskelle mellem det lokale og det landsdækkende foreningsliv

Mange af forskellene mellem foreningskategorierne findes også på landsplan, dvs. mellem de tilsvarende kategorier af landsorganisationer. Vi skal

her samle op på forskellene mellem det lokale organisationsniveau og landsorganisationsniveauet.

For det første er fordelingen af landsorganisationerne på organisationskategorierne væsentlig forskellig fra fordelingen af foreningerne på de tilsvarende kategorier. På landsplan er den helt dominerende organisationskategori de arbejdsrelaterede organisationer, som tilsammen udgør 42 pct. af organisationerne. Det er mere end tre gange så stor en andel som på lokalt plan. Det næststørste område er kultur-, fritids- og idrætsorganisationerne, der tæller 31 pct. af organisationerne, men i sammenligning med de lokale foreninger er det kun knap halvt så stor en andel. De sociale og sygdomsbekæmpende organisationer udgør en større andel på landsplan, 13 pct., end på lokalt plan, hvilket primært skyldes de mange sygdomsbekæmpende organisationer, der enten ikke har lokale foreninger eller har relativt få deraf. De politiske, religiøse og værdibaserede organisationer udgør 11 pct. af landsorganisationerne, og det er lidt mindre end på lokalt plan. Og endelig udgør landsorganisationer for bolig- og lokalsamfund mindre end 1 pct. af landsorganisationerne.

For det andet har landsorganisationerne et bredere repertoire af aktiviteter og mål, end foreningerne har (bemærk, at det ikke er enkeltorganisationer, som sammenlignes, men populationer af organisationer). Det viser sig derved, at andelen af organisationerne, som beskæftiger sig med en aktivitet under et hovedområde (fx 'sundhed og sygdom') er større på alle hovedkategorierne end andelen af foreningerne inden for samme kategori, der beskæftiger sig med den samme aktivitet. Det gælder dog kun i lille grad inden for organisationskategorien 'kultur og fritid'.

For det tredje er forskellene mellem de store og de små landsorganisationer meget, meget større end forskellene på foreningsniveau. De største landsorganisationer har mere end en mio. medlemmer, mens der også findes mange små landsorganisationer, der ikke er større end de lokale foreninger. 18 organisationer, svarende til 3 pct. af de organisationer, der har besvaret spørgeskemaet, har tilsammen 74 pct. af alle medlemmerne i alle de organisationer, der har besvaret spørgsmålet.

For det fjerde er andelen af landsorganisationerne, som svarede, at organisationen havde flere medlemmer på besvarestidspunktet end fem år tidligere, på næsten alle organisationskategorierne større end hos foreningerne.

For det femte er landsorganisationerne mere professionaliserede i økonomisk og ansættelsesmæssig forstand, end foreningerne er. Knap halvdelen af organisationerne, som har besvaret spørgeskemaet, har det seneste

år, før skemaet blev besvaret, benyttet lønnet arbejdskraft. Tilsvarende er tilslutningen til frivillighedsidealet knap så stor hos landsorganisationerne som hos foreningerne.

For det sjette arbejder landsorganisationerne i meget højere grad politisk. Deres aktiviteter er yderst åbne for alle interesserede, og de ønsker i højere grad at overbevise andre om deres ideer, end foreningerne inden for samme kategori af foreninger gør.

Perspektiver

Ved at sammenligne os med andre lærer vi os selv bedre at kende. Forhåbentlig har analyserne af forskellene mellem foreningskategorierne givet foreningerne og organisationerne på hvert af områderne en større indsigt i foreningsområdets særlige karakter, inspireret til en større forståelse af områdets samfundsmæssige rolle og rejst spørgsmål ved nogle af de myter, som foreningslivet på det enkelte område bl.a. bygger på. Her skal til slut peges på nogle af de perspektiver af politisk og forskningsmæssig karakter, som analyserne giver anledning til.

Analyserne viser, at der er en betydelig afstand mellem 'foreningsvirkeligheden' og forestillingerne i offentligheden og den politiske sfære om foreningslivets samfundsmæssige rolle. For det første er det kun en lille del af foreningerne, der er idébaserede og samfundsorienterede. For det andet har foreningslivet i lille grad et lokalt, integrerende sigte. For det tredje er det kun en begrænset del af foreningslivet, som spiller en rolle inden for den traditionelle velfærdspolitik ('social service', 'sundhed' og 'uddannelse'). Det rejser spørgsmålet om, hvorvidt de politiske forventninger er for store eller 'forkerte', dvs. om de er tilpasset det moderne foreningslivs kendetegn. Bør den udbredte politiske forestilling om, at foreningerne er lokalsamfundets garanter, afløses af en mere realistisk erkendelse af, at langt de fleste foreninger ikke er optaget af et lokalsamfund? Bør forestillingerne om foreningernes ideale, samfundsengagerende og kritiske rolle erstattes af en erkendelse af, at foreningerne snarere er et selvforvaltende fællesskab om en (meget) afgrænset interesse eller aktivitet?

Analyserne viser imidlertid også, at foreningslivet rummer en meget stor mangfoldighed, og deraf kan forskellige forenings- og organisationstyper indkredses, hvis sigte og måde at fungere på er forskellig. Det giver grund til at diskutere, om den måde, foreningerne støttes på, er afpasset efter denne forskellighed. Man kunne fx forestille sig, at den offentlige støtte i højere grad gives til de foreninger, som har en reel interesse for de mål, som støtten skal fremme, og at støtteformen indrettes

på en måde, så den passer til den måde, foreningerne typisk fungerer på. For at undgå en sådan styrende form for støtte, kunne man i stedet anvende mere differentierede støttemuligheder, som er tilpasset foreningernes forskellighed, dvs. at foreningerne så at sige kan få støtte på forskellige måder bestemt af, hvad foreningen beskæftiger sig med, og den måde, den ønsker at fungere på. For nogle foreninger ville det betyde, at de må nøjes med 'grundstøtte' (gratis lokaler og favorable skatte- og momsregler), mens andre foreninger også kan få 'aktivitetsstøtte', hvis de beskæftiger sig med aktiviteter og målgrupper, som kommunen ønsker at støtte. Endelig vil nogle foreninger kunne indgå en form for 'driftsaftale' med kommunen om at løse en opgave, som kommunen har ansvaret for.

Denne forskellighed i foreningslivet er imidlertid også en udfordring for forskningen i den frivillige sektor. Hvad er forklaringen på de forskelle, vi fx har fundet mellem amatørkulturforeningerne, idrætsforeningerne og fritidsundervisningsforeningerne, mellem de sociale foreninger og de sygdomsbekæmpende foreninger og mellem de politiske foreninger og de religiøse foreninger? En mulig forklaring er, at opgavens og aktivitetens karakter har indflydelse på, hvilken organisationsform (dvs. den måde, foreningen fungerer på) der er mest 'effektiv'. Bestemte organisationsformer er 'nødvendige' og mest effektive til bestemte typer af teknologi, aktiviteter og mål. En anden mulig forklaring er, at forskellene skal findes i historiske og institutionelle forhold, dvs. de forestillinger om og traditioner for 'den gode forening', der er opstået og udviklet på et bestemt område, og den indvirkning, omgivelserne har haft på organisationsformen. Her tænkes især på krav fra stat og kommune for at opnå offentlig støtte og konkurrence fra andre organisationsformer.

Det er blandt andet sådanne spørgsmål og problemstillinger, som fortsatte analyser af foreningernes og landsorganisationernes besvarelser skal forsøge at belyse.

DE SELVEJENDE INSTITUTIONER

Bjarne Ibsen og Ulla Habermann

Begrebet 'selvejende institution' er en dansk egenart og kendes ikke i andre lande. Organisationsformen har givet anledning til mange teoretiske og praktiske overvejelser om privatretlige og offentligretlige spørgsmål. Selvom der retsligt ikke sondres mellem fonde og selvejende institutioner, er det klart, at de fleste selvejende institutioner driver en virksomhed, der adskiller sig betydeligt fra den virksomhed, som udøves af typiske almennyttige fonde. De opgaver, de selvejende institutioner løser, kan i princippet også løses af det offentlige eller af private virksomheder. For mange af disse opgaver gælder det, at det offentlige har ansvaret for, i henhold til lovgivning, at opgaven løses, men den kan varetages af forskellige typer af 'producenter', der i princippet har forskellige interesser: Meget kortfattet kan det siges, at det offentlige interesser og krav er kvalitet og økonomisk holdbarhed, de private firmaer fremhæver pris og effektivitet, og de selvejende institutioner vægter selvstændighed, værdier og personligt (frivilligt) engagement.

Den selvejende institution er ikke et organiseret samvirke som en forening. Den ejer så at sige sig selv, og der er ikke 'nogen anden' end 'formålet', som er berettiget til et evt. overskud ved institutionens ophør (Hasselbalch, 1992). Men ligesom foreningen er den selvejende institution i princippet en selvstændig økonomisk enhed. Set med amters og kommuners øjne opfattes de selvejende institutioner ikke som 'frivillige', fordi de helt overvejende er offentligt finansieret, og som regel benytter sig af

forholdsvis få frivillige medarbejdere. Dertil kommer, at der nu også i kommunale daginstitutioner og skoler er oprettet forældrebestyrelser, hvilket i praksis kan gøre det vanskeligt at skelne mellem kommunale og selvejende institutioner. Ofte er end ikke personalet opmærksom på, hvilken formel, juridisk status deres arbejdsplads har (Habermann, 1993).

De seneste årtier har staten og kommunerne i stigende omfang oprettet offentlige selvejende institutioner og fonde. Mens de private selvejende institutioner klart opfylder kriterierne for 'frivillige organisationer', befinder de offentlige selvejende institutioner sig i den grå zone mellem det offentlige og det private. Man har også brugt begrebet 'offentlige fonde' eller betegnelsen '0-fonde', fordi offentlige og halvoffentlige selvejende institutioner ofte stiftes uden kapital (Lyng Andersen, 2002: 115). Disse halvoffentlige institutioner er dem, vi fra den britiske litteratur kender under betegnelsen 'Quango' (quasi-non-governmental organisation). I internationalt anvendte definitioner er det styrelsesforholdet, der er afgørende for, om en organisation betegnes som offentlig eller frivillig. Den centrale forskel mellem de private selvejende institutioner og de offentlige selvejende institutioner er, at sidstnævnte er oprettet ved lov og aktstykke eller er forudsat i en bestemt lovgivning.¹

Hvad adskiller de selvejende institutioner fra foreningerne? For det første har de selvejende institutioner normalt ikke individuelle medlemmer, og derfor tager institutionen heller ikke sigte på en medlemskreds. For det andet findes der som regel også kommunale institutioner på de samme områder, som der findes selvejende. Der findes offentlige museer, idrætsanlæg, borger- og kulturhuse, daginstitutioner, plejehjem osv. Der er ofte små forskelle mellem den selvejende og den kommunale institution på det enkelte samfundsområde. Inden for foreningslivet er der i meget højere grad en arbejdsdeling mellem foreningerne og kommunerne, eller også har foreningerne ikke konkurrence fra kommunale tilbud. For det tredje er mange selvejende institutioner stærkere knyttet til en regional forening eller landsorganisation. I princippet ejer institutionen sig selv, men ofte er det en eller flere organisationer, som 'ejer' institutionen i den forstand, at de har plads i et repræsentantskab og/eller bestyrelsen for institutionen. Den fjerde og væsentligste forskel er imidlertid, at de selvejende instituti-

1. Lyng Andersen (2002) finder ikke mindre end 24 lovområder, hvor dette er tilfældet. Fra Undervisningsministeriets område og lov om social service som de mest kendte, over bank- og sparekasseloven, museer, teatre, revision af statens regnskaber til zoologiske anlæg.

oner ofte har en skriftlig aftale med det offentlige om at varetage bestemte opgaver – ofte opgaver som kommunen har et ansvar for.

Nedenstående analyse omfatter alene de private selvejende institutioner. Analysen er disponeret på samme måde som analysen af foreningerne. I det første afsnit beskrives de selvejende institutioners udbredelse og udvikling, fordelingen af institutionerne på samfundsområder samt de forskellige institutionskategoriers karakteristika, hvad angår oprindelse, aktiviteter, mål, deltagere mv. I det andet afsnit analyseres institutionernes selvbestemmelse såvel organisatorisk som økonomisk. I det tredje afsnit belyses det, hvilke værdier institutionerne i særlig grad bygger på eller søger at fremme. Det fjerde afsnit sætter fokus på forholdet mellem lønnet og frivilligt arbejde og institutionernes holdning dertil. I det femte afsnit analyseres institutionernes problemer. Sidst i kapitlet sammenfattes og perspektiveres analyserne.

UDBREDELSE, MANGFOLDIGHED OG UDVIKLING

I dette afsnit skal vi se på, hvor mange selvejende institutioner der findes, på hvilke samfundsområder denne organisationsform især er udbredt, og om der er forskelle mellem kommunerne på udbredelsen.

Udbredelse

Der findes ikke oplysninger om det totale antal selvejende institutioner i Danmark. I en optegnelse fra Rigsrevisionen i 1980'erne gjorde man tallet op til lidt under 4.000 (Christensen, 1988). I september 2004 oplyste Danmarks Statistik, at der på dette tidspunkt fandtes 2.535 selvejende institutioner på det sociale og uddannelsesmæssige område.² Opgørelsen omfattede imidlertid ikke kostskoler (efterskoler og højskoler), de mange idrætshaller og -anlæg, forsamlingshuse, kulturhuse, museer mv., som også er selvejende institutioner.

Registreringen af selvejende institutioner i Fyns Amt i 2004 viste, at der på dette tidspunkt fandtes 600 selvejende institutioner. Dertil kom

2. Børnehaver/daginstitutioner: 1.618, Døgninstitutioner: 69, Klubber: 155, 'Særlige': 4, Friskoler: 341, Dagcentre for ældre: 48, Plejehjem: 120, Beskyttede boliger: 26, Voksne handicappede: 37, Sindslidende: 12, Revalidering: 41, Forsorghjem/krisecentre: 56, Stofmisbrugere: 8.

mer ca. 25 institutioner, som det ikke lykkedes at finde en korrekt adresse på, og hvis eksistens derfor er usikker. Ud fra dette tal kan antallet af selvejende institutioner i Danmark opgøres til knap 7.000 institutioner.³ Dette tal forudsætter imidlertid, at Fyns Amt er repræsentativt for Danmark som helhed på dette område, og det er givetvis ikke tilfældet. Blandt andet ved vi, at der er forholdsvis mange frie skoler på Fyn, og at der er forholdsvis flere selvejende idrætshaller og forsamlingshuse vest for Storebælt end på Sjælland og i Storkøbenhavn.

Til forskel fra foreningerne er de selvejende institutioner i meget højere grad knyttet til én kommune. 93 pct. af institutionerne har aktiviteter i én kommune, 5 pct. har det i to eller flere kommuner, og 3 pct. svarer, at de har aktiviteter i hele Fyns Amt. Ikke overraskende har Odense Kommune 28 pct. af samtlige selvejende institutioner på Fyn.

De selvejende institutioner er også mere lokalt orienteret, end foreningerne som helhed er. 47 pct. af institutionerne svarer, at det geografiske område for institutionen er et lokalområde, dvs. en landsby, mindre by eller sogn, et boligkvarter, et skoledistrikt eller en bydel. 18 pct. svarer, at det er hele kommunen, og 35 pct. angiver et større geografisk område end én kommune. Det er – naturligt nok – især institutioner inden for samfundsområdet 'bolig og lokalsamfund', der har aktiviteter i et lokalsamfund (fx forsamlingshuse), mens selvejende institutioner inden for 'skole og undervisning' (typisk frie skoler) helt overvejende er orienteret mod flere kommuner eller et større geografisk område. Nye institutioner, dannet siden 1990, er i betydelig mindre grad 'lokale', end ældre institutioner er. Halvdelen af disse nye institutioner har således aktiviteter i et større område end én kommune.

Mangfoldighed

Organisationsformen 'den selvejende institution' findes på mange samfundsområder, men langt de fleste findes inden for 'sundhed og social service', 'undervisning', 'kultur, idræt og fritid', samt 'lokalsamfund'. Tabel 4.1 viser både fordelingen af de registrerede institutioner på de fire samfundsområder – og derunder hørende institutionstyper – og fordelingen af de institutioner, der har besvaret spørgeskemaet. I det følgende gives

3. Befolkningen i Fyns Amt udgjorde i 2004 8,8 pct. af indbyggertallet i Danmark. Antallet af selvejende institutioner er derfor beregnet på følgende måde: $(600 \text{ institutioner} / 8,8) * 100 = 6.818$.

en kortfattet beskrivelse af de selvejende institutioners udvikling på de fire samfundsområder og en karakteristik af hver institutionskategoris typiske mål og brugergrupper.⁴

Tabel 4.1

De selvejende institutioners fordeling på samfundsområder (procent).

SAMFUNDSOMRÅDER	Registrerede institutioner		Besvarede spørgeskemaer		Besvarelsesprocent
	N =	Procent	N =	Procent	
Kultur, idræt og fritid – i alt	138	23,1	62	23,8	45
Museer, historiske samlinger mv.	33	5,5	11	4,2	
Andre kulturinstitutioner	9	1,5	4	1,5	
Idrætshaller og -anlæg	68	11,3	34	13,1	
Anden idrætsinstitution	11	1,8	8	3,1	
Fritidsklub og anden fritidsinstitution	17	2,9	5	1,9	
Undervisning og skole – i alt	123	20,5	69	26,5	56
Friskole og privat skole	53	8,8	27	10,4	
Efterskole	36	6,0	22	8,5	
Højskole	11	1,8	6	2,3	
Anden uddannelsesinstitution	23	3,8	14	5,4	
Sundhed og social service – i alt	197	32,9	85	32,7	43
Bolig og lokalsamfund – i alt	126	21,0	41	15,8	33
Forsamlingshuse mv.	123	20,5	41	15,8	
Anden lokalsamfundsinstitution	3	,5	0		
Andre samfundsområder – i alt	16	2,6	3	1,2	19
Total	600	100	260	100	44

Sundhed og social service: De sociale institutioner

De selvejende institutioner inden for det sociale og sygdomsforebyggende område omfatter meget forskellige typer af institutioner. Her finder vi bl.a. daginstitutioner og legestuer for normale børn, specialinstitutioner for børn, der har behov for særlig hjælp, plejehjem, krisecentre, institutioner for handicappede, centre for misbrugere, væresteder og herberger, rådgivningscentre samt sociale fritidsklubber. Alene i Fyns Amt blev der registre-

4. Institutionerne er som beskrevet kategoriseret efter deres primære mål og funktion. Mange institutioner beskæftiger sig imidlertid med flere aktiviteter og tager sigte på forskellige mål. For at få viden om dette har institutionerne svaret på, hvad de beskæftiger sig med. Institutionen kunne sætte kryds ud for 42 forskellige aktiviteter fordelt på de tolv hovedkategorier, som foreninger og institutionerne er opdelt efter i undersøgelsen. Svarene viser for det første, hvor stor overensstemmelsen er mellem den kategorisering, der er foretaget i denne undersøgelse, og institutionernes egen opfattelse af, hvad de beskæftiger sig med. For det andet viser svarene, hvilke aktiviteter institutionerne beskæftiger sig med ud over den primære aktivitet.

ret knap 200 sociale institutioner. Omregnet til landsplan kan antallet af selvejende sociale institutioner opgøres til ca. 2.250. På nyhedsportalen social.dk er antallet opgjort til 2.400. En opgørelse fra 2001 viste, at hver fjerde sociale institution var en selvejende institution (Riis, 2004).

Man kan opdele de sociale selvejende institutioner i tre typer (Hansen & Henriksen, 2001). Det største antal selvejende sociale institutioner findes inden for daginstitutionsområdet, hvor der i dag findes omkring 1.500 selvejende daginstitutioner. I henhold til lov om social service kan daginstitutioner både drives som kommunale institutioner og som selvejende institutioner. Antallet har dog været faldende siden Bistandslovens indførelse i 1976, hvor daginstitutionerne blev et kommunalt anliggende. Dengang var to tredjedele af daginstitutionerne selvejende. I dag udgør de godt en fjerdedel af alle daginstitutioner. Det andet sociale område med mange selvejende institutioner er ældreplejen. Traditionelt har de selvejende plejehjem haft overenskomst med kommunerne. De seneste årtier er der dog nedlagt mange plejehjemspladser, fordi kommunerne i stedet har opført ældreboliger efter lov om almene boliger. Foruden de selvejende daginstitutioner og plejehjem findes et stort antal selvejende institutioner for mange andre sociale opgaver: døgninstitutioner, caféer, væresteder, herberger, krisecentre, dagcentre, behandlingshjem mv. Det er institutioner, som især tager sig af de socialt svageste borgere. Mange af disse institutioner har overenskomst med amterne, og der findes ikke lovgivning eller regler for, hvordan kommunen kan støtte institutionerne.⁵ Halvdelen af de sociale institutioner for de svageste i samfundet (misbrugere, hjemløse mv.) er selvejende institutioner.

De fleste af disse institutioner er oprettet af og tilknyttet en frivillig organisation, som har rødder i en social, politisk eller åndelig bevægelse. Disse organisationer fremhæver værdigrundlaget som den centrale forskel fra de kommunale institutioner. De fleste af de selvejende sociale institutioner har en driftsoverenskomst med en kommune eller amtskommune om at varetage bestemte sociale opgaver.

Det giver sig selv, at sociale selvejende institutioner først og fremmest tager sigte på sociale og forebyggende mål. Ni ud af ti af institutionerne angiver dette mål. Endvidere svarer hver tredje institution, at den også arbejder med sygdomsforebyggelse og sundhed, og hver fjerde har

5. Alle organisationer, som har selvejende institutioner, er samlet i et fælles forum: Dialogforum for landsorganisationer med selvejende institutioner.

kultur- og fritidsaktiviteter. Generelt har de selvejende institutioner et bredere sigte, end foreningerne typisk har.

De sociale selvejende institutioner under ét orienterer sig mod mange forskellige grupper, men børn er den største målgruppe. I halvdelen af disse institutioner udgør børn og unge alle eller næsten alle brugere af institutionen. Det er de mange selvejende daginstitutioner, som er forklaringen. I spørgeskemaundersøgelsen svarer tre ud af fem institutioner, at institutionen (bl.a.) tager sigte på børn, hver fjerde institution arbejder for voksne, og en tilsvarende andel arbejder for personer med en sygdom eller et handicap. Kun godt hver tiende institution tager sigte på hjemløse eller udstødte, og en tilsvarende andel tager sigte på misbrugere. I det samlede billede er det forholdsvis få selvejende institutioner, som arbejder for grupper med sociale og sygdomsmæssige problemer eller svagt stillede grupper (hjemløse, flygtninge, misbrugere), og det er næsten udelukkende den kategori af selvejende institutioner, som her er karakteriseret som de sociale institutioner, der gør det. 18 pct. af alle selvejende institutioner, og 32 pct. af de selvejende sociale institutioner tager bl.a. sigte på en eller flere svage grupper (syge, flygtninge og indvandrere, hjemløse eller misbrugere). To ud af tre af de sociale institutioner svarer, at de har brugere, som tilhører en etnisk minoritet, men i næsten alle institutionerne udgør de en meget lille del af brugerne.

Undervisning og skole: De frie skoler

Inden for undervisningsområdet findes primært to typer af selvejende skoler: de frie og private grundskoler (undertiden kombineret med et privat gymnasium), hvor eleverne typisk bor hjemme, og de frie kostskoler, der består af efterskoler og højskoler, hvor eleverne bor på skolen. Fælles for disse skoler er, at de hverken er kommunale eller statslige, og de har heller ikke et kommercielt sigte. Alle tre skoleformer er imidlertid reguleret af lovgivning, og siden 1899 har skolerne fået statsstøtte. I dag findes der knap 800 selvejende frie skoler.

En grundlæggende forudsætning for de frie og private grundskoler samt efterskolerne er, at der i henhold til grundloven ikke er skolepligt, men undervisningspligt, dvs. at forældrene er forpligtet til, at børnene undervises. En bestemmelse, der blev indført i Grundloven i 1855. Det kan i princippet ske ved hjemmeundervisning, men for næsten alle betyder fravalget af den kommunale skole, at børnene sendes i en privat, fri skole eller på efterskole.

Den første frie børneskole blev grundlagt i 1852 af skolemanden

Christen Kold i Dalby på Fyn, stærkt inspireret af Grundtvigs skole- og uddannelsesideer. I dag er de frie og private grundskoler meget forskellige, både hvad størrelse og idégrundlag angår. De grundtvigske friskoler udgør den største del, men der findes også såvel venstreorienterede som borgerlige lilleskoler, der er skoler for forskellige religiøse retninger, og de seneste to årtier er der kommet en del skoler, som er oprettet af indvandrere. Endelig er der oprettet mange private grundskoler, fordi kommunerne har nedlagt lokale skoler. En opgørelse fra 1999 viser, at der på dette tidspunkt fandtes 437 frie grundskoler i Danmark. Det er karakteristisk for privatskolesektoren, at den består af mange små skoler. Halvdelen af eleverne er fordelt på ca. 80 pct. af skolerne (Undervisningsministeriets hjemmeside).⁶

Når de såkaldt frie skoler skal beskrive sig selv, er det i mindre grad den private, ikke-offentlige side af deres skole, de fremhæver. Det er i højere grad, at de er frie: frie til at bestemme, hvilke værdier skolens undervisning skal baseres på, frie til at bestemme de pædagogiske principper og undervisningsmetoder, frie til i stor grad selv at bestemme, hvordan skolepenge (fra forældrene) og statsstøtten skal anvendes, frie til selv at bestemme, hvem der skal ansættes (fx uden statslige krav til en bestemt uddannelse) samt frie til selv at bestemme, hvilke elever de vil optage og evt. bortvise (Balle & Balle-Petersen, 1996).

Frie kostskoler er en fælles betegnelse for folkehøjskoler, ungdomshøjskoler, efterskoler, husholdningsskoler og håndarbejdsskoler. Selvom skoleformen også findes i andre lande, så er Danmark givetvis det land, hvor der er forholdsvis flest borgere, der har gået på en sådan skole. En folkehøjskole kan defineres som en eksamensfri kostskole for elever, der er 17½ år eller ældre, og hvor undervisningen ikke er formelt kompetencegivende. Ofte nævnes folkehøjskolen som en institution, der i særlig grad kendetegner Danmark. I bogen 'Har du været på højskole?' skriver den indiske antropolog G. Prakash Reddy, at danskernes har tre religioner: kristendommen, velfærdssystemet og højskolebevægelsen (Reddy, 1997). Den første højskole i Danmark blev oprettet i 1844, da Rødding Højskole så dagens lys. Siden da er det gået op og ned for højskolerne. I begyndelsen af 1900-tallet blev antallet af folkehøjskoler opgjort til 74. I 1940 var tallet

6. Næsten alle de frie grundskoler er organiseret i Dansk Friskoleforening, som er en fællesforening for grundtvigske friskoler, og Frie Grundskolers Fællesråd, der er fællesorganisation for seks foreninger for friskoler (Danmarks Privatskoleforening, Sammenslutningen af Frie Skoler – Lilleskolernes sammenslutning, Foreningen af kristne friskoler, Foreningen af Katolske Skoler i Danmark, Private Gymnasier og Studenterkurser og Deutscher Schul- und Sprachverein für Nordschleswig).

reduceret til 54, men derefter steg antallet støt indtil midten af 1990'erne, da der fandtes 105 højskoler. De næste ti år faldt antallet af skoler imidlertid igen til 83 i 2003, og i samme periode faldt antallet af årselever med 30 pct. (Højskoleudvalget, 2004).⁷

De frie kostskoler er inspireret af Grundtvigs tanker fra begyndelsen af 1830'erne om en ny skoleform, hvor unge kunne oplyses for at opnå de nødvendige kvalifikationer til at kunne deltage i de rådgivende stænderforsamlinger, og Christen Kolds realisering af disse tanker i praksis. I dag bekender en stor del af skolerne sig fortsat til dette idégrundlag – også selvom praksis ofte ligger langt fra disse skoleideer. Men de frie kostskoler er også en praksis for en skoleform, som har institutionaliseret sig i form af en række dogmer, normer og politisk fastlagte regler for de frie kostskoler.

Den bærende idé for højskolen og de andre frie kostskoleformer, som senere opstod, var – foruden kostskoleformen – dannelse og oplysning frem for formel uddannelse i fag og færdigheder (bestemt af staten). Derfor har begreber som almindannelse, folkelig oplysning, livs-oplysning og demokratisk dannelse været helt centrale for disse skoler, mens eksamen har været bandlyst, og et begreb som kompetence er ugleset i mange højskolekredse.⁸ I de frie kostskolers egen selvforståelse er skolerne en del af det civile samfund eller den frivillige sektor, som det udtrykkes i en rapport om højskolernes fremtid fra 1999:

'Folkeoplysningen er en del af denne frivillige sektor, som er fri af statslig styring og samtidig modtager større eller mindre tilskud fra det offentlige. Denne måde at organisere sig på – mellem staten og de frie markeds kræfter – kaldes ofte civilsamfundet og karakteriseres ved solidaritet, gensidighed og ønsket om oprethol-

7. Højskolerne er organiseret i Foreningen af Folkehøjskoler i Danmark.

8. De første godt 100 år i højskolernes historie havde mange højskoler imidlertid både et alment dannende sigte og et erhvervsfagligt eller studieforberedende sigte. For de fleste unge på landet, hvor eleverne til højskolerne typisk kom fra indtil midten af 1960'erne, var højskolen den eneste mulighed for at lære mere, end den sparsomme undervisning i almueskolen og senere folkeskolen havde givet (bl.a. i form af håndværkerundervisning, undervisning i landbrugsfag, forskole til sygeplejeuddannelse og læreruddannelse mv.). Men allerede i mellemkrigsperioden begyndte der at ske en svækkelse af den erhvervsfaglige side. Dels fordi det formelle uddannelsessystem langsomt overtog den erhvervsfaglige del (fx i form af håndværkerskoler og andre erhvervsuddannelser, hf-kurser, voksenuddannelsescentre mv.), og fordi en stadig større del af eleverne kom med en gymnasial uddannelse, dels fordi højskolerne selv i stadig højere grad vægtede æstetiske, musiske og kropslige fag højere (musik, kunsthåndværk, idræt, dans mv.) (Højskoleudvalget, 2004: 3, 20).

delsen af forpligtende fællesskaber, hvor samtalen er i centrum' (Højskoleudvalget, 1999: 24).

I mange år havde højskolerne en helt unik status i det politiske liv og i den statslige forvaltning. For det første var der stor politisk konsensus om den statslige støtte, der byggede på en indforståethed om, hvad en højskole er, og hvorfor disse skulle have støtte fra staten. Indtil 1942 var der ikke et lovbestemt formål knyttet til statsstøtten (Højskoleudvalget, 2004: 23). Man behøvede ikke at definere, hvad en højskole var, og hvorfor de skulle støttes. For det andet var den øverste embedsmand i staten i mange år en person fra højskolerne med indsigt i og følelse for de frie kostskolers idégrundlag (Breinholt & Vogel, 1984).

Den første egentlige efterskole blev oprettet i 1879 som en afdeling af Galtrup Højskole, da forstanderen begyndte at optage 12-18-årige drenge på sin skole (Thøgersen, 2004; Andersen & Nielsen, 2003). Efterskolerne er i dag et tilbud til alle unge mellem 14 og 18 år. Mens højskolerne gjorde sig fri af den erhvervsfaglige og studieforberevende del af skolerne og i begyndelsen af 1970'erne valgte ikke at integrere hf og hf-enkeltfag på højskolerne, gik efterskolerne den anden vej. I 1967 besluttede skolerne – efter en meget følelsesladet diskussion – at efterskolerne kunne afholde prøver. Det fik for alvor betydning, da undervisningspligten i 1972 blev udvidet fra 7 til 9 år, og realeksamen i 1978 blev afløst af folkeskolens afsluttende prøver (Højskoleudvalget, 2004: 16; Thøgersen, 2004: 16). En konsekvens af dette var imidlertid, at skolerne nu var forpligtet til at undervise i fagene dansk, matematik og engelsk i et omfang og på et niveau, der svarer til undervisningen i folkeskolen. Beslutningen i 1967 var skelsættende for efterskolerne, men afgørende for den stærke vækst i antallet af skoler og elever, som derefter fandt sted. Dermed fjernede efterskolerne sig indholdsmæssigt og ideologisk fra de frie grundskoler og højskolerne og lagde sig tættere op af folkeskolen.

De seneste årtier har efterskolerne overhalet højskolerne, hvad angår antal skoler og elever. I 1942 var der 60 efterskoler i Danmark, 20 år senere var antallet mere end fordoblet til 143 skoler, og denne vækst er fortsat, så der i 2005 fandtes ca. 250 efterskoler (Thøgersen, 2004: 95). I dag tager omkring hvert tredje barn enten 8., 9. eller 10. klassetrin på en efterskole.⁹

9. Efterskolerne er organiseret i Efterskoleforeningen.

Ud over undervisning og uddannelse tager mange af de selvejende skole- og undervisningsinstitutioner sigte på 'kultur og fritid', som halvdelen af institutionerne har aktiviteter inden for, og hver tredje institution tager også sigte på 'social indsats' (aktiviteter for svage og udsatte grupper). Derimod er det kun hver tiende institution, som tager sigte på sygdomsforebyggelse og sundhed og i lyset af, at mange af disse institutioner har en stærk placering i det lokalsamfund, de holder til i, er det overraskende, at det kun er godt hver tiende institution, som har aktiviteter og mål, der tager sigte på lokalsamfundet.

Disse institutioner tager først og fremmest sigte på børn og unge, mens under hver tiende institution er orienteret mod ældre og endnu færre mod 'svage' grupper såsom flygtninge og indvandrere, hjemløse, misbrugere mv. I hver tredje af disse institutioner udgør børn og unge under 18 år alle eller næsten alle institutionens brugere. 16 pct. af institutionerne svarer dog, at de bl.a. er orienteret mod handicappede og sygdomsramte personer. Også for disse institutioner finder vi, at flertallet har brugere med anden etnisk baggrund end dansk, men i næsten alle disse institutioner udgør de en meget lille del af brugerne.

Kultur, idræt og fritid: Idrætsfaciliteter og museer

Inden for 'kultur, idræt og fritid' er det især idrætsanlæg og museer, der fungerer som selvejende institutioner. Dertil kommer relativt få biografer, teatre, musikskoler og fritids- og ungdomsklubber.

Fra begyndelsen af 1900-tallet var flere kommuner så fremsynede, at de anlagde idrætsbaner.¹⁰ Mange steder blev disse anlæg overdraget til en selvejende institution, der var ledet af repræsentanter fra såvel idrætsforeningerne som kommunen (Mortensen, 2004: 152-181). Igennem 1920'erne og 1930'erne blev der anlagt egentlige idrætsanlæg i mange kommuner, og fra 1940 til 1945 tog anlæggelsen af idrætsbaner fart, fordi statslige beskæftigelsesmidler bl.a. blev brugt til dette formål. I stedet for selv at anlægge idrætsbaner valgte mange kommuner at stille en kommunal grund til rådighed for idrætsforeningerne, som så selv stod for anlæggelsen

10. Sidst i 1800-tallet anlagde Københavns Kommune flere offentlige legepladser og diskuterede også anlæggelse af skøjtebaner, mens boldklubberne var overladt til grønne arealer på militære områder, som kommunen gav tilladelse til, at klubber kunne anvende. Enkelte klubber lejede arealer af kommunen. I 1890'erne var der flere bestræbelser på at få bygget kommunale idrætsanlæg, men visionen blev først realiseret i 1912, da Københavns Idrætspark blev indviet (Mortensen, 2004).

og den efterfølgende pasning og drift af anlægget. Ofte gav kommunen også økonomisk støtte til anlæggelsen af disse private idrætsbaner.

Fra midten af 1960'erne til midt i 1980'erne blev der opført ca. 1.000 idrætshaller, dvs. et antal, som næsten svarer til antallet af forsamlingshuse opført knap 100 år tidligere (se nedenfor). Mange af idrætshallerne blev opført efter et pres og på initiativ fra lokale idrætsforeninger og idrætssinteresserede borgere og med støtte fra lokale indsamlinger og frivilligt arbejde. Det var dog først i 1968, at denne ansvarsfordeling mellem det offentlige og de frivillige foreninger blev lovfæstet, da Lov om fritidsundervisning mv., i daglig tale fritidsloven, blev vedtaget. Foruden en række bestemmelser om tilskud til såvel voksen- som ungdomsundervisning i fritiden åbnede loven for første gang for offentligt tilskud til foreningsarbejde (for unge), dvs. støtte til de forskellige aktiviteter i foreningerne. Af endnu større betydning for det lokale idræts-, fritids- og kulturliv var det imidlertid, at loven påbød kommunerne at

... anvise egnede lokaler og udendørs anlæg med fornødent udstyr til interessegrupper for børn og unge, til ungdomsklubber og til foreningsarbejde for børn og unge under 25 år. (Lov om fritidsundervisning mv., 1968)

Endvidere indeholdt loven en bestemmelse om, at kommunerne kunne give tilskud til driftsudgifter til lokaler og lejrpladser (men ikke udendørs anlæg), der ejes eller lejes af foreninger og benyttes til foreningsarbejde for børn og unge. Kommunen skulle i så tilfælde refundere 75 pct. af foreningens udgifter til drift eller leje af privat- eller selvejende lokaler, hvoraf halvdelen blev betalt af staten. Disse bestemmelser blev bevaret – med mindre justeringer – da folkeoplysningsloven i 1991 afløste fritidsloven. Fritidsloven sikrede altså en væsentlig offentlig støtte til private eller selvejende idrætshallers drift, og i mange tilfælde støttede kommunerne også byggeriet af private idrætshaller med tilskud, gratis byggegrund, lånegaranti mv. Uden disse etablerings- og driftstilskud var de fleste af disse selvejende idrætshaller uden tvivl ikke blevet bygget.

Fra midten af 1980'erne til midten af 1990'erne stagnerede byggeriet af idrætshaller og andre idrætsfaciliteter, men derefter er antallet igen vokset. I 2005 fandtes der 1.495 idrætshaller på minimum 800 m² og 264 svømmehaller på minimum 25 m., hvoraf henholdsvis 48 pct. og 35 pct.

er privatejede.¹¹ Statistikken har dog ikke tal på fordelingen mellem kommercielle haller, foreningsejede haller og selvejende haller, men det vides, at langt de fleste private idrætshaller er organiseret som selvejende institutioner. Der er dog færre institutioner for disse anlæg, end disse tal giver indtryk af, fordi mange haller og idrætsfaciliteter er samlet i idrætscentre med flere haller og specialiserede idrætsfaciliteter. De private og selvejende idrætshaller og -centre findes især vest for Storebælt. I Storkøbenhavn er 25 pct. af idrætshallerne således private, på Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm er det i gennemsnit 34 pct., i Fyns Amt 60 pct. og i Jylland 55 pct.

Et andet område med mange selvejende institutioner er museerne – såvel kultur- og naturhistoriske museer som kunstmuseer. Mange af disse får statstilskud, idet museumsloven giver mulighed for, *'at Kulturministeren kan statsanerkende et museum som tilskudsberettiget med henblik på, at museet kan indgå med et ansvarsområde i det landsdækkende museumssamarbejde'* (Lov nr. 473 af 7.6. 2001). Museet skal enten være kommunalt, amtskommunalt, selvejende eller ejes af en forening, hvis formål er museets drift. For at blive statsanerkendt, skal museet opfylde en række krav, som fremgår af museumsloven. I 2005 var 130 museer statsanerkendt. Hvor mange af disse, der er private selvejende institutioner, vides ikke.

De selvejende idræts- og kulturinstitutioner har i meget lille grad fokus på andre aktiviteter og mål end 'kultur, idræt og fritid'. Hver tiende institution har også sundhedsfremmende aktiviteter, og en tilsvarende andel har aktiviteter for socialt 'svage' grupper. Kun hver femte af institutionerne svarer, at de har aktiviteter, der tager sigte på lokalsamfundet.

Disse institutioner orienterer sig bredt mod forskellige aldersgrupper, idet det først og fremmest er facilitetsinstitutioner, som forskellige brugergrupper kan benytte. Derimod er de i meget lille grad orienteret mod 'svage' grupper: handicappede, syge, flygtninge, misbrugere mv. I det hele taget har disse institutioner svært ved at svare på, hvem der benytter institutionen, fordi det for mange institutioners vedkommende er foreninger, organisationer og institutioner, som lejer faciliteterne.

Lokalsamfund: Forsamlingshuse, beboerhuse mv.

Mange forsamlingshuse, borgerhuse og aktivitetscentre benytter sig i dag af den selvejende organisationsform. Fra begyndelsen af 1870'erne til 1905

11. Dertil kommer knap 3.000 mindre idrætshaller og gymnastiksale, hvoraf hver femte er privatejet.

blev der bygget knap 1.000 'forsamlingshuse' i Danmark, og ved århundredeskiftet havde næsten hver eneste landsby fået sit eget forsamlingshus. De bestod som regel af en forstue, et køkken, en stor sal med ribbevægge og bomme til gymnastik samt ofte også en balkon på den ene gavlvæg og en scene på den anden gavlvæg. Fast inventar var borde, bænke og stole samt en talerstol (Kulturministeriets forsamlingshusudvalg, 1979).¹²

De første forsamlingshuse blev bygget som reaktion mod statens indblanding i den voksende møde- og foreningsaktivitet, som fandt sted i landsbyskolerne. Sidste halvdel af forrige århundrede var en tid præget af den politiske magtkamp om landets styreform mellem regeringspartiet Højre og oppositionspartiet Venstre. Et væld af datidens nye foreninger blev dannet i opposition til regeringspartiet Højre – det var 'fremskridtsforeninger', 'grundlovsværneforeninger', 'foredragsforeninger', 'ungdomsforeninger' og 'riffeforeninger'. Som modtræk mod dette indførtes i 1885 et såkaldt 'mundkurvsirkulære', en form for 'berufsverbot' for lærere, der deltog i disse møder, og deraf opstod ideen om at bygge forsamlingshuse, hvor '*... ordet kunne lyde frit uden bånd i nogen retning*' (Kulturministeriets forsamlingshusudvalg, 1979: 13).

Forsamlingshusene var tænkt til fremme af både åndens og kroppens frihed, og de blev da også hjemsted for de første mange skytte- og gymnastikforeninger. Husene blev benyttet af stort set samtlige af datidens oppositionelle bevægelser: højskolebevægelsen, andelsbevægelsen, landboforeninger, husmandsbevægelsen, fredssagen og forsvarsbevægelsen, afholdsbevægelsen, kvindesagen og mange andre. Husene var multifunktionshuse, hvilket vil sige, at de blev anvendt både til foredrag og møder, sang, husflid, dilettant, folkedans, fester, sammenkomster og ikke mindst til gymnastik. Nogle steder var forsamlingshuset blot en sal i et andet hus (fx brugsforeningen eller mejeriet). Mange forsamlingshuse blev opført af gymnastik- og skytteforeninger, foredragsforeninger eller friskolekredse. Men der var også mange huse, som blev opført uden tanke på at fremme en større sag, men blot for at have et sted at kunne samles (Frederiksen, 1976).

Den folkelige opbakning om forsamlingshusene var stor, og hu-

12. I 1976 skrev Svend Frederiksen en artikel om de fynske forsamlingshuse i Fynske Årbøger. Han havde opgjort antallet af forsamlingshuse i Fyns Stifts sogne til 297, hvoraf 84 dog var ophørt eller overgået til andet formål. Fra 1886 til 1910 blev der bygget 233 huse (ca. 75 pct. af samtlige huse). I de 15 år forud for denne periode, dvs. fra 1871 til 1885 blev der opført 44 huse, og årene efter fra 1911 til 1950 blev der bygget 30 huse.

sene blev da også finansieret af borgerne selv ved indsamlinger, aktietegning, foræring af jorden til huset fra en lokal borger samt lån i den lokale sparekasse. Forsamlingshusene byggede således på en solidarisk hæftelse blandt alle aktionærerne, som var de formelle ejere af huset (én mand én stemme). Byggeriet blev udført af lokale håndværkere med hjælp af frivillig arbejdskraft, og økonomien baseredes på deltagernes entré ved de forskellige møder og arrangementer. Som regel var det dog ikke tilstrækkeligt for at få økonomien til at hænge sammen, og derfor måtte man med mellemrum lave nye indsamlinger, aktietegning, fester o.l. for at redde husene. Bortset fra at forsamlingshuse var fritaget for ejendomsskat, var der ingen statsstøtte til husene. Først fra 1934 gav staten støtte i form af billige lån. I dag modtager mange forsamlingshuse kommunal støtte – direkte eller indirekte i form af tilskud til de aktiviteter, som foreninger benytter huset til – og denne støtte er ofte betinget af, at huset er en selvejende institution.

I nyere tid er der oprettet mange lokale huse under andre betegnelser: beboerhus, medborgerhus, kulturhus, sognegård mv. Det er dog uklart, hvor mange af forsamlingshusene, beboerhusene mv. der er 'selvejende institutioner'. Forsamlingshuse kan også være organiseret som anpartsselskab, andelsselskab eller aktieselskab, og mange huse drives af en lokal borgerforening eller støtteforening.

I dag er ca. 800 forsamlingshuse medlem af 'Landsforeningen af forsamlingshuse i Danmark'. Det vides dog ikke, hvor stor organisationsprocenten er for forsamlingshusene. Det er således sandsynligt, at antallet af forsamlingshuse er endnu større, især hvis vi også inkluderer beboerhuse, medborgerhuse og lignende huse for boligområder og lokalsamfund. Det vides heller ikke, hvor mange af disse huse der er organiseret som selvejende institutioner.

Disse institutioner er ifølge deres svar i spørgeskemaet orienteret mod 'lokalsamfundet' – og adskiller sig derved stærkt fra de øvrige institutioner – samt mod 'kultur og fritid'. Ni ud af ti af institutionerne er orienteret mod 'lokalsamfundet' mod kun omkring hver femte af de øvrige selvejende institutioner, og to ud af tre har kultur- og fritidsaktiviteter. Derimod er der næsten ingen, som beskæftiger sig med 'undervisning', 'social indsats' eller 'sundhed'. Det er først og fremmest forsamlingssteder for 'fritid og kultur' i lokalsamfundet.

Forsamlingshusene og øvrige selvejende lokalsamfundsinstitutioner er i endnu højere grad end idræts- og kulturinstitutionerne orienteret mod alle borgere. Tre ud af fire af disse institutioner svarer, at de ikke er

orienteret mod bestemte grupper (blandt de sociale selvejende institutioner er det kun hver tyvende, som svarer det samme), og i øvrigt har institutionerne vanskeligt ved at svare på, hvem der benytter institutionen.

Udvikling

Såfremt institutionerne, der har besvaret spørgeskemaet, er repræsentative for de selvejende institutioner, er der kommet mange nye selvejende institutioner til de seneste 15 år. Næsten en tredjedel af de selvejende institutioner er stiftet efter 1990, og over halvdelen er stiftet efter 1975. Vi kan af gode grunde ikke vide, hvor mange institutioner der i samme periode er lukket. 15 pct. har overlevet i mere end 100 år.

De selvejende institutioner har typisk ikke medlemmer, som foreninger har. De har i stedet brugere, deltagere eller elever, og der er store forskelle mellem de forskellige institutionstyper på, hvad en bruger eller deltager er. På et selvejende museum er det en 'besøgende', der måske kun har besøgt institutionen én gang i løbet af året; i en selvejende idrætshal er det idrætsaktive, som typisk kommer på anlægget én gang om ugen; mens det i en selvejende børnehave er de børn, som er indskrevet i børnehaven, og i en friskole er de elever, som går på skolen, der er 'brugere'. Det er derfor vanskeligt at bruge deltager- og brugerantallet til en sammenligning af institutionernes størrelse.¹³

Halvdelen af institutionerne svarer, at de inden for de seneste fem år har fået flere brugere eller elever, mens 11 pct. svarer, at de har fået færre. Det er især de frie og private skoler, som har fået flere elever, og institutionerne inden for 'kultur, idræt og fritid', der har fået flere brugere. Andelen af institutionerne, der har fået flere brugere, er lidt lavere hos de selvejende sociale institutioner. Det kan hænge sammen med, at mange af disse institutioner har en fast normering (antal børn i børnehaven og antal ældre på plejehjemmet) (tabel 4.2).

13. 10 pct. af institutionerne har oplyst, at de har mindre end 30 deltagere/brugere, mens 5 pct. har opgivet et tal, der er større end 10.000. Den største af disse har oplyst, at institutionen havde 250.000 brugere året før, skemaet blev besvaret.

Tabel 4.2

Andelen af de selvejende institutioner, som har fået flere brugere de seneste fem år (procentandel af institutionerne).

INSTITUTIONSKATEGORIER	Har institutionen/skolen fået flere eller færre brugere/elever de seneste fem år?				N =
	Flere brugere	Samme antal brugere	Færre brugere	Ved ikke	
Kultur, idræt og fritid	60,0	20,0	20,0	,0	
Undervisning/skole	64,7	27,9	5,9	1,5	68
Sundhed og social service	36,3	53,8	8,8	1,3	80
Lokalsamfund/bolig	40,5	37,8	13,5	8,1	37
Andet	33,3	66,7	,0	,0	3
Alle institutioner	50,6	36,1	11,2	2,0	249

SELVBESTEMMELSE OG ORGANISERING

Eksistensen af selvejende institutioner giver kun mening, hvis institutionerne har en betydelig selvbestemmelse. Andre analyser af de selvejende institutioner har imidlertid peget på, at mange institutioner oplever, at denne selvbestemmelse og selvstændighed ikke respekteres af kommunen. Vi skal i dette afsnit belyse forskellige sider af denne problemstilling.

Formel uafhængighed

En væsentlig side af selvbestemmelsen er de regler, institutionen fungerer efter. Er det regler, som institutionen og dens bagland selv har bestemt, eller er det regler, som kommunen har krævet for at give tilskud? Tabel 4.3 viser, at ni ud af ti selvejende institutioner har 'egne vedtægter' og/eller standardvedtægter fra den organisation, som institutionen er knyttet til, men hver tiende institution følger vedtægter fra kommunen eller anden offentlig myndighed. Det finder vi først og fremmest blandt de selvejende sociale institutioner. Man skal dog være opmærksom på, at selvom de fleste institutioner svarer, at de har egne vedtægter, så skal institutionerne opfylde en række krav, bl.a. til vedtægterne, for at modtage offentlig støtte.

Fire ud af fem institutioner svarer, at de har egen bestyrelse, en lidt mindre andel afholder generalforsamling e.l., og 85 pct. har eget regnskab. Igen er det inden for 'sundhed' og 'social service', at der er tegn på lavest selvbestemmelse. 17 pct. af de selvejende sociale institutioner svarer således, at regnskab og administration varetages af kommunen (tabel 4.4). Næsten

Tabel 4.3

Andel af de selvejende institutioner, som har egne vedtægter, opdelt på institutionskategorier (procent).

INSTITUTIONS- KATEGORIER	Egne vedtægter	Standard- vedtægter fra lands- organisa- tion eller hovedfor- ening	Standard- vedtægter fra kom- mune eller anden of- fentlig myndighed	N =
Kultur, idræt og fritid	93,4	4,9	4,9	61
Undervisning/skole	94,1	11,8	5,9	68
Sundhed og social service	72,0	11,0	22,0	82
Lokalsamfund/bolig	94,9	2,6	0	39
Andet	100,0	66,7	0	3
Alle institutioner	87,0	9,1	9,9	253

alle institutionerne svarer dog, at det overordnede ansvar for institutionen findes hos en bestyrelse, der enten er valgt af medlemmerne, brugerne eller et repræsentantskab eller er selvsupplerende. Kun 1 pct. svarer, at det er en bestyrelse, der er udpeget af kommunen, som har det overordnede ansvar, og en tilsvarende andel svarer, at bestyrelsen er udpeget af en landsorganisation.

Tabel 4.4

Andel af de selvejende institutioner, som afholder generalforsamling, har egen bestyrelse og selv står for regnskab og administration, opdelt på institutionskategorier (procent).

INSTITUTIONS- KATEGORIER	Egen gene- ralforsamling eller lig- nende for- samling	Egen bestyrelse*	Eget regnskab*	Regnskab og admini- stration, der varetages af kommunen	N =
Kultur, idræt og fritid	77,0	86,9	91,8	6,6	61
Undervisning/skole	76,5	80,9	80,9	,0	68
Sundhed og social service	58,5	79,3	79,3	17,1	82
Lokalsamfund/ bolig	92,3	92,3	92,3	2,6	39
Andet	33,3	100,0	100,0	,0	3
Alle institutioner	72,7	83,8	85,0	7,5	253

* Forskellene er ikke statistisk signifikante

Tilknytning til landsorganisation

En anden side af selvbestemmelsen er institutionernes tilknytning til en landsorganisation. Mange institutioner er opstået på initiativ af en eller flere lokale foreninger eller en landsorganisation, og især på det sociale område er mange selvejende institutioner knyttet til en landsorganisation. Nogle kommuner har imidlertid anfægtet denne binding til og indflydelse fra en landsorganisation og krævet, at institutionen skal være uafhængig af andre organisationer. På undervisningsområdet er der ikke i samme grad tradition for, at skolen er dannet af og knyttet til en landsorganisation, men de fleste skoler er medlem af en interesseorganisation for de frie skoler. Det er da også på disse to områder, at vi finder den største organiseringsgrad. Lidt over halvdelen af institutionerne svarer, at de er medlem af en landsorganisation. På kultur- og fritidsområdet er det kun hver fjerde institution (tabel 4.5). De nye institutioner er i mindre grad medlem af en organisation, end de ældre institutioner er. Mens seks ud af ti institutioner, dannet før 1950, er medlem af en organisation, gælder det kun for fire ud af ti af de nye institutioner, dannet efter 1990.

Tabel 4.5

Andel af de selvejende institutioner, som er medlem af eller tilknyttet en forening eller organisation (procent).

INSTITUTIONS- KATEGORIER	(1) En overord- net for- ening, fælles- forening o.l.*	(2) En amts- eller regi- onal organisa- tion	(3) En lands- dæk- kende organisa- tion	Medlem af enten 1, 2 eller 3	N =
Kultur, idræt og fritid	13,1	6,6	21,3	27,9	61
Undervisning/skole	22,1	2,9	57,4	69,1	68
Sundhed og social service	12,2	,0	53,7	59,8	82
Lokalsamfund/bolig	7,7	25,6	28,2	51,3	39
Andet	,0	,0	66,7	66,7	3
Alle institutioner	14,2	6,3	43,1	53,4	253

* Forskellene er ikke statistisk signifikante.

Økonomisk uafhængighed

Selvbestemmelsen hænger givetvis også sammen med, hvor stor en del af institutionens indtægter der kommer fra offentlige kasser. I gennemsnit for alle de selvejende institutioner, som har besvaret spørgsmålet, udgør den offentlige støtte 50 pct. af de samlede indtægter. Den største afhængighed

af offentlig støtte finder vi hos de selvejende sociale institutioner, hvor tre fjerdedele af indtægterne kommer fra det offentlige (tabel 4.6). Der er dog givetvis en betydelig indirekte offentlig støtte gemt i nogle af de andre indtægtskilder. Det gælder fx idrætshallerne, hvor foreninger betaler for leje af faciliteterne; men hovedparten af denne udgift refunderes af kommunen, hvis der er tale om aktiviteter for børn og unge. Foruden den direkte økonomiske støtte modtager mange selvejende institutioner også en betydelig indirekte støtte i form af lokaler, administration mv. Det er især de selvejende institutioner inden for 'kultur, idræt og fritid' og inden for 'sundhed og social service', som modtager indirekte ikke-bogført støtte. I gennemsnit havde institutionerne indtægter for 3,25 mio. kr. i regnskabsåret forud for spørgeskemaets besvarelse. Der er dog store forskelle mellem institutionstyperne. Den største omsætning finder vi blandt de frie og private skoler.

Tabel 4.6

Indtægternes procentuelle fordeling på indtægtskilder, opdelt på institutionskategorier.

INSTITUTIONS- KATEGORIER	Medlems-, deltager- og elev-betalinger	Arrangementer og udleje af lokaler	Gaver, ind- samlinger, arv mv.*	Reklamer, sponsoring og støtte fra virksomheder	Private fonde, støtteforening oghovedorg.*	Kommune, stat og EU	Renter og andre indtægtskilder*	N =
Kultur, idræt og fritid	22	30	1	3	2	39	4	42
Undervisning/skole	35	2	2	0	1	51	8	44
Sundhed og social service	14	3	1	<1	3	74	5	45
Lokalsamfund/bolig	6	67	2	1	3	18	3	24
Andet	0	0	0	<1	0	100	<1	1
Alle institutioner	21	20	1	1	2	50	5	156

* Forskellene er ikke statistisk signifikante.

Stor offentlig støtte behøver imidlertid ikke at indskrænke institutionens selvbestemmelse. Det afhænger helt af de betingelser, støtten er forbundet med. Nogle institutioner får støtte i henhold til lovgivning, der præciserer, under hvilke betingelser institutionen kan få støtte. Andre institutioner må hvert år – eller med års mellemrum – indgå særlige driftsaftaler med

kommunen eller amtet. Endelig er der institutioner, som modtager støtte efter ansøgning. Det må antages, at driftsstøtteformen er den mest styrende form for støtte, selvom det selvfølgelig varierer fra aftale til aftale. Undersøgelsen viser, at 44 pct. af alle institutionerne har en driftsaftale med en kommune eller et amt. Det er især almindeligt blandt de selvejende sociale institutioner, hvor tre ud af fire institutioner har en sådan aftale, og i lidt mindre grad inden for 'kultur og idræt', hvor halvdelen af institutionerne har en driftsaftale (tabel 4.7).

Tabel 4.7

Andel af de selvejende institutioner, som har en driftsaftale med kommune eller amt, opdelt på institutionskategorier (procent).

INSTITUTIONSKATEGORIER	Har driftsaftale med kommune eller amt	N =
Kultur, idræt og fritid	47,3	55
Undervisning/skole	20,0	65
Sundhed og social service	72,7	77
Lokalsamfund/bolig	21,2	33
Andet	33,3	3
Alle institutioner	44,2	233

Holdning til offentlig styring

Hos en forholdsvis stor del af de selvejende institutioner er holdningen den, at institutionen bør tilpasse sine aktiviteter efter det offentlige ønsker. Knap hver tredje institution mener helt eller delvist dette. Det er et standpunkt, som især findes hos de selvejende sociale institutioner. Det er også blandt disse institutioner, at man får tilslutning til det standpunkt, at det ikke ville gøre større forskel, hvis institutionen blev overdraget til det offentlige. Det mener 15 pct. af alle de selvejende institutioner (helt eller delvist) og 21 pct. af de sociale institutioner. 61 pct. af de selvejende institutioner tilslutter sig dog entydigt det modsatte synspunkt – at det ville ændre institutionen betydeligt, hvis det offentlige overtog den – men denne opfattelse får lavest tilslutning blandt de selvejende sociale institutioner.

VÆRDIER

For de selvejende institutioner selv – og de landsorganisationer, som repræsenterer dem – er værdiorienteringen en afgørende side af institutionernes berettigelse, dvs. at institutionen tydeligt og synligt bygger på værdier og holdninger, der er specifik for den enkelte institution. Vi skal her belyse forskellige sider af denne værdiorientering.

Ideologier

Institutionerne har bl.a. svaret på, om institutionen har tilknytning til, eller om institutionens arbejde bygger på bestemte værdier, holdninger, ideologier eller bevægelser af åndelig, politisk eller samfundsmæssig karakter. 60 pct. af institutionerne svarer, at de ikke bygger på specielle værdier, og det er faktisk en noget højere andel end blandt foreningerne, hvor hver tredje forening gav udtryk for det samme. Blandt de værdier, som institutionerne kunne 'bekende' sig til i spørgeskemaet, fik 'folkelig oplysning' den højeste tilslutning (22 pct.), dernæst kom 'kristne værdier' (17 pct.), 'humanitære værdier' (16 pct.) og 'social solidaritet' (13 pct.). Der er en svag tendens til, at de yngre institutioner i mindre grad end de ældre institutioner bygger på sådanne overordnede værdier. Blandt institutionerne dannet før 1900 svarer 16 pct., at de ikke bygger på bestemte værdier, 41 pct. bygger på kristne værdier og 59 pct. på Grundtvigs og Kolds folkeoplysnings- og skoleideer. Blandt institutionerne dannet efter 1990 er de tilsvarende tal 63 pct., 8 pct. og 15 pct.

Der er imidlertid store forskelle på værdiorienteringen mellem institutionstyperne. Institutionerne inden for 'kultur, idræt og fritid' (især idrætsanlæg og museer) bygger i meget lille grad på bestemte værdier eller ideologier, og det samme gælder for forsamlingshusene og andre selvejende lokalsamfundsinstitutioner. Det omvendte gør sig gældende for de frie og private skoler, hvor hver tredje skole svarer, at de bygger på Grundtvigs og Kolds folkeoplysnings- og skoleideer, hver tredje svarer, at de bygger på kristne værdier, og en tilsvarende andel bekender sig til humanitære værdier. Tre ud af fem selvejende sociale institutioner bygger tilsvarende på værdier og ideologier, og blandt disse institutioner er det hver fjerde institution, der bygger på kristne værdier, og hver fjerde bygger på humanitære værdier. Knap hver femte institution svarer, at de bygger på social solidaritet, og det er måske overraskende, at denne andel ikke er højere (tabel 4.8).

Tabel 4.8

Andel af de selvejende institutioner, som har tilknytning til og/eller bygger på bestemte værdier, holdninger, ideologier og bevægelser af åndelig, politisk eller samfundsmæssig karakter, opdelt på institutionskategorier (procent).

INSTITUTIONS- KATEGORIER	Ingen særlige værdier	Kristne værdier	Grundtvigs og Kolds folkeoplys- nings- og skoleideer	Humani- tære værdier	Social solidaritet*	N =
Kultur, idræt og fritid	80,0	2,0	2,0	2,0	6,0	50
Undervisning/ skole	24,6	24,6	62,3	27,5	17,4	69
Sundhed og social service	42,5	26,0	4,1	23,3	16,4	73
Lokalsamfund/ bolig	75,0	,0	6,3	,0	6,3	32
Andet	33,3	66,7	,0	,0	,0	3
Alle institutioner	59,8	17,2	21,6	16,3	12,8	227

I denne tabel er kun medtaget de 'værdier', som fik størst tilslutning.

Institutionerne kunne sætte kryds ved flere 'værdier'.

* Forskellene er ikke statistisk signifikante.

Institutionernes oppositionelle karakter

Mange forsamlingshuse, frie skoler og selvejende sociale institutioner er dannet som en reaktion på sociale og politiske forhold. Forsamlingshuse blev dannet for at få et sted, hvor '*...ordet kunne lyde frit uden bånd i nogen retning*', frie skoler opstod pga. af utilfredshed med den 'sorte skole', og mange selvejende sociale institutioner er opstået pga. social indignation og utilfredshed med det offentlige indsats. Vi skal her se på, i hvilken grad institutionerne ser sig selv som 'oppositionel' i forhold til dominerende holdninger og værdier i samfundet. Dette kan bl.a. aflæses af institutionernes holdning til følgende modstridende udsagn: '*Institutionen er i opposition til dominerende holdninger i samfundet*' eller '*Institutionen er i overensstemmelse med gængse holdninger i samfundet*'. Institutioner, som ikke entydigt kunne tilslutte sig et af to standpunkter, kunne angive et svar derimellem. Svarene viser, at i dag opfatter meget få institutioner sig som værende i opposition til dominerende holdninger i samfundet. Næsten hver tiende af de frie skoler og de selvejende sociale institutioner opfatter sig dog helt eller overvejende som værende i opposition til samfundets dominerende værdier, og blandt de frie skoler er det kun hver tredje skole, som entydigt tilslutter sig standpunktet, at institutionen er i overensstemmelse med gængse holdninger i samfundet (tabel 4.9).

Tabel 4.9

Andel af de selvejende institutioner, som entydigt tilslutter sig følgende udsagn: 'Institutionen er i opposition til dominerende holdninger i samfundet', opdelt på institutionskategorier (procent).

INSTITUTIONS-KATEGORIER	Institutionen er i opposition til dominerende holdninger i samfundet	Både-og	Institutionen er i overensstemmelse med gængse holdninger i samfundet	N =
Kultur, idræt og fritid	,0	23,6	76,4	55
Undervisning/skole	3,0	59,1	37,9	66
Sundhed og social service	3,8	36,5	57,7	78
Lokalsamfund/bolig	,0	21,5	78,6	28
Andet	,0	50	50,0	2
Alle institutioner	2,2	38,8	59,0	229

Institutionerne har forholdt sig til følgende spørgsmål:

'Nedenfor har vi sat en række modstridende udsagn op om institutionens aktiviteter, formål og måde at fungere på. Sæt X ved 1, hvis du er enig i udsagnet til venstre, sæt X ved 5, hvis du er helt enig i udsagnet til højre. Du kan også vælge et tal mellem disse to yderpunkter'. I denne tabel er de institutioner, som har sat kryds mellem de to yderpunkter, samlet i svarkategorien 'både-og'.

De selvejende institutioners værdiorientering kan også belyses ud fra institutionernes svar på følgende modstridende udsagn. På den ene side kunne institutionen erklære sig helt enig i dette udsagn: *'Det er ikke vigtigt for os at overbevise andre om vores ideer'*. Hvis institutionen ikke var enig i dette udsagn, kunne den tilslutte sig det modsatte synspunkt: *'Det er meget vigtigt for os at overbevise andre om vores ideer'*. Institutioner, som hverken kunne tilslutte sig (entydigt) det ene eller det andet udsagn, kunne markere et standpunkt midt mellem (tabel 4.10). Hver fjerde institution tilslutter sig entydigt den sidste svarmulighed, og svarmønstret hælder i det hele taget mest mod dette standpunkt. Der er forholdsvis små forskelle på holdningen til disse udsagn mellem de forskellige institutionskategorier.

Social forpligtelse

En tredje side af de selvejende institutioners legitimitet – dog især de sociale institutioner – er forestillingen om, at de især er forpligtet i forhold til svage grupper i samfundet og løsningen af sociale problemer.

På tværs af institutionskategorierne svarer 33 pct. af de selvejende institutioner, at *'institutionen skal medvirke til at løse sociale problemer i samfundet'*, 20 pct. synes det modsatte, mens 47 pct. markerer et standpunkt midt mellem de to yderpunkter. Det er som forventet især de selv-

Tabel 4.10

Andel af de selvejende institutioner, som tilslutter sig følgende udsagn: 'Det er meget vigtigt for os at overbevise andre om vores ideer', opdelt på institutionskategorier (procent).

INSTITUTIONSKATEGORIER	Det er ikke vigtigt for os at overbevise andre om vores ideer	Både-og	Det er meget vigtigt for os at overbevise andre om vores ideer	N =
Kultur, idræt og fritid	18,2	47,3	34,5	55
Undervisning/skole	14,9	65,7	19,4	67
Sundhed og social service	15,2	55,6	29,1	79
Lokalsamfund/bolig	20,7	65,5	13,8	29
Andet	,0	0	100,0	2
Alle institutioner	16,4	57,3	26,3	232

Institutionerne har forholdt sig til følgende spørgsmål:

'Nedenfor har vi sat en række modstridende udsagn op om institutionens aktiviteter, formål og måde at fungere på. Sæt X ved 1, hvis du er enig i udsagnet til venstre, sæt X ved 5, hvis du er helt enig i udsagnet til højre. Du kan også vælge et tal mellem disse to yderpunkter'. I denne tabel er de institutioner, som har sat kryds mellem de to yderpunkter, samlet i svarkategorien 'både-og'.

ejende sociale institutioner, som tilslutter sig det første standpunkt, men både inden for 'kultur, idræt og fritid' og 'undervisning' er omkring halvdelen af institutionerne helt eller delvist enig i standpunktet (tabel 4.11). I foreningslivet er andelen af foreningerne, som tilslutter sig, at foreningen skal medvirke til at løse sociale problemer, kun halvt så stor.

FRIVILLIGT ARBEJDE

Den tredje side ved de selvejende institutioner, som ofte fremhæves, er det frivillige arbejde. Det spiller dog ikke samme rolle for institutionernes legitimitet, som det gør for foreningerne. Vi skal i dette afsnit først se på, hvor stort det lønnede og det frivillige arbejde er i institutionerne, og dernæst belyse institutionernes holdning til benyttelsen af frivillig arbejdskraft.

Professionalisering

Tabel 4.12 viser, at udgifterne til løn udgør omkring to tredjedele af alle udgifterne i de selvejende institutioner inden for 'undervisning' og 'sundhed og social service'. Det er vanskeligt at sammenligne disse institutioner med selvejende idrætsanlæg, museer og forsamlingshuse, fordi deres op-

Tabel 4.11

Institutionernes holdning til, om det er institutionens opgave at løse sociale problemer, opdelt på institutionskategorier (procent).

INSTITUTIONSKATEGORIER	Institutionen skal medvirke til at løse sociale problemer i samfundet	Både-og	Det er ikke institutionens opgave at løse sociale problemer	N =
Kultur, idræt og fritid	21,8	52,7	25,5	55
Undervisning/skole	23,9	64,3	11,9	67
Sundhed og social service	59,0	32,1	9,0	78
Lokalsamfund/bolig	7,1	28,6	64,3	28
Andet	,0	100	,0	2
Alle institutioner	33,0	46,5	20,4	230

Institutionerne har forholdt sig til følgende spørgsmål:

'Nedenfor har vi sat en række modstridende udsagn op om institutionens aktiviteter, formål og måde at fungere på. Sæt X ved 1, hvis du er enig i udsagnet til venstre, sæt X ved 5, hvis du er helt enig i udsagnet til højre. Du kan også vælge et tal mellem disse to yderpunkter'. I denne tabel er de institutioner, som har sat kryds mellem de to yderpunkter, samlet i svarkategorien 'både-og'.

gaver er anderledes. Næsten alle de selvejende institutioner inden for 'undervisning' har lønnede medarbejdere, og i gennemsnit bruger de undersøgte institutioner omkring 650 løntimer om ugen (pr. institution). Omkring hver tiende selvejende institution inden for 'sundhed og social service' har ingen lønnede medarbejdere, og de sociale institutioner bruger i gennemsnit omkring 350 løntimer om ugen. I sammenligning dermed benytter de selvejende idrætscentre, museer og forsamlingshuse meget færre ansatte. Hver fjerde selvejende institution inden for 'kultur, idræt og fritid' har ingen lønnede medarbejdere, og blandt forsamlingshusene er det fire ud af fem.

Tabel 4.12

Andel af de selvejende institutioners bruttoudgifter i seneste regnskabsår, som gik til løn, opdelt på institutionskategorier (gennemsnit for institutionerne).

INSTITUTIONSKATEGORIER	Lønnens andel af bruttoudgifter	N =
Kultur, idræt og fritid	36	51
Undervisning/skole	64	56
Sundhed og social service	68	57
Lokalsamfund/bolig	8	27
Andet	0	2
Alle institutioner	49	193

Frivilligt arbejde

I sammenligning med det lønede arbejde udgør det frivillige arbejde en beskedent del af det samlede arbejde i de selvejende institutioner. I gennemsnit arbejdes der lønnet i 312 timer om ugen, mens der ydes et frivilligt arbejde på 47 timer om ugen pr. institution. De fleste institutioner – 86 pct. – svarer dog, at der ydes et frivilligt arbejde af større eller mindre omfang. Det største frivillige arbejde finder sted i institutionerne inden for 'kultur, idræt og fritid' og 'undervisning', mens der ydes mindst frivilligt arbejde i de selvejende sociale institutioner (tabel 4.13). Det er først og fremmest bestyrelses- og udvalgsarbejdet, som er frivilligt og ulønnet, men hver tredje institution har også frivillige til administrativt arbejde, og en tilsvarende andel har frivillige til andet praktisk arbejde. I godt en fjerdedel af institutionerne er det frivillige, som står for aktiviteter, der har til formål at skaffe midler til institutionen. Endelig benytter hver femte institution frivillige til pasning af fx faciliteter, værested, café mv.

Tabel 4.13

Antal frivillige i de selvejende institutioner, opdelt på institutionskategorier (procentandel af institutionerne).

INSTITUTIONS- KATEGORIER	Antal frivillige i institutionen *					Gns. antal timer pr. institution pr. uge **	N =
	0	1-7	8-15	> 15	Antal gns.		
Kultur, idræt og fritid	14,5	32,3	29,0	24,2	17	63	62
Undervisning/skole	13,0	46,4	17,4	23,2	18	60	69
Sundhed og social service	15,3	44,7	20,0	20,0	11	30	85
Lokalsamfund/bolig	14,6	22,0	26,8	36,6	30	34	41
Andet	,0	66,7	,0	33,3	24	39	3
Alle institutioner	14,2	38,8	22,3	24,6	17	47	260

* Institutioner, der ikke har opgivet et tal for antal frivillige, er sat til 0 frivillige i denne analyse.

** Institutioner, som ikke har oplyst et skøn over antal timer, de frivillige arbejder om ugen i alt, er sat til 0 timer i denne analyse.

Selvom det frivillige arbejde udgør en beskedent del af det samlede arbejde i institutionerne, så tillægges det fortsat stor betydning i de fleste institutioner. Halvdelen af institutionerne tilslutter sig helt eller delvist synspunktet, at '*det er vigtigt for institutionen at inddrage frivillige i institutionens arbejde*', mens knap hver tredje institution helt eller delvist tilslutter sig den opfattelse, at '*arbejdet i institutionen bør udelukkende udføres af ansatte*'. Her skiller de sociale institutioner sig også ud ved i højere grad end de øvrige institutionskategorier at foretrække, at arbejdet i institutionen burde være helt eller delvist professionaliseret (tabel 4.14).

Tabel 4.14

Institutionernes holdning til frivilligt arbejde, opdelt på institutionskategorier (procent).

INSTITUTIONS- KATEGORIER	Det er vigtigt for institutionen at inddrage frivillige i institutionens arbejde	Både-og	Arbejdet i institutionen bør udelukkende udføres af ansatte (lønnede)	N =
Kultur, idræt og fritid	57,1	30,4	12,5	56
Undervisning/skole	28,4	55,3	16,4	67
Sundhed og social service	23,4	46,8	29,9	77
Lokalsamfund/bolig	87,1	12,9	,0	31
Andet	100,0	0	,0	2
Alle institutioner	42,1	40,3	17,6	233

Institutionerne har forholdt sig til følgende spørgsmål:

'Nedenfor har vi sat en række modstridende udsagn op om institutionens aktiviteter, formål og måde at fungere på. Sæt X ved 1, hvis du er enig i udsagnet til venstre, sæt X ved 5, hvis du er helt enig i udsagnet til højre. Du kan også vælge et tal mellem disse to yderpunkter'. I denne tabel er de institutioner, som har sat kryds mellem de to yderpunkter, samlet i svarkategorien 'både-og'.

PROBLEMER

Sidst i spørgeskemaet blev institutionerne bedt om at tage stilling til en række postulerede problemer. Vi skal i dette afsnit belyse, hvilken betydning disse problemer har, dvs. hvor stor en andel af institutionerne der opfatter det pågældende 'problem' som stort. Da der som tidligere beskrevet er store forskelle på de forskellige institutionstypers opgaver og vilkår, vil problemerne blive analyseret særskilt for de fire hovedkategorier af institutioner.

De selvejende kultur-, idræts- og fritidsinstitutioners største problemer

For de selvejende institutioner inden for kultur-, idræts- og fritidsområdet gælder det, at på alle de postulerede problemer er andelen af institutionerne, som svarer, at det ikke er et problem, større end andelen, der svarer, at det er et stort problem (tabel 4.15).

Det største problem er øjensynligt af økonomisk karakter. Hver fjerde institution svarer, at det er et stort problem, at institutionen er ramt af offentlige nedskæringer. En lidt mindre andel synes, at det er et stort problem at skaffe penge fra private fonde, virksomheder og bidragydere.

15 pct. synes generelt, at det er et stort problem at skaffe de nødvendige indtægter til aktiviteterne, og 53 pct. synes, at det delvist er et problem.

Det næststørste problem er at skaffe frivillige til bestyrelsen, men det er kun hver tiende institution, som synes, at det er et stort problem. Det opleves heller ikke som et stort problem at få frivillige til andre opgaver. I sammenligning med foreningerne opfattes det hos institutionerne som et betydeligt mindre problem. Forskellen hænger givetvis sammen med, at institutionerne i meget mindre grad end foreningerne er afhængige af frivillig arbejdskraft. Der er dog en forholdsvis stor del af institutionerne, som synes, at det er et problem – stort eller delvist – at få folk til at engagere sig i institutionens formål og aktiviteter.

Bortset fra, at forholdsvis mange institutioner tilsyneladende oplever, at det offentlige har skåret bevillingen ned til institutionen, så opleves forholdet til den offentlige sektor ikke som et stort problem. Mindre end 10 pct. synes, at reglerne og bestemmelserne fra det offentlige er et stort problem, og to ud af tre institutioner synes slet ikke, at det er et problem. Det samme gælder holdningen til en påstand om, at det offentlige i stigende grad stiller krav om, hvordan institutionen skal drives. Og næsten ingen institutioner på dette område synes, at konkurrence fra offentlige institutioner er et stort problem.

De selvejende skole- og undervisningsinstitutioners største problemer

De frie, private skoler synes i højere grad end de selvejende institutioner inden for 'kultur, idræt og fritid', at de har problemer. På de problemer, som opfattes som størst, er andelen, der synes, at det er et stort problem, dobbelt så stor som andelen af skolerne, der ikke synes, at det er et problem (tabel 4.16).

Det er imidlertid ikke de samme problemer, som opfattes som store hos de frie skoler. Blandt disse institutioner er det først og fremmest forholdet til det offentlige, som giver hovedbrud. Næsten hver tredje institution synes, at det er et stort problem, at det offentlige i stigende grad stiller krav om, hvordan skolen skal drives. Blandt kultur- og idrætsinstitutionerne var det kun 5 pct. Tilsvarende synes en næsten lige så stor andel, at det er et stort problem, at der er for mange regler fra det offentlige, som gør det besværligt for skolen. Disse svar er givetvis årsag til, at de frie skoler i meget højere grad end kultur- og idrætsinstitutionerne synes, at skolen har lille politisk bevågenhed. En anden væsentlig forskel er, at mens kultur- og idrætsinstitutionerne øjensynligt ikke oplever konkur-

Tabel 4.15

De selvejende kultur-, idræts- og fritidsinstitutioners største problemer (procentandel af institutionerne).

	Et stort problem	Delvist et problem	Ikke et problem	Ikke relevant/ ved ikke	N =
Institutionen er ramt af offentlige nedskæringer	25,9	29,3	36,2	8,6	58
Institutionen har svært ved at skaffe penge fra private fonde, virksomheder eller bidragydere	22,4	24,1	13,8	39,7	58
Institutionen har svært ved at skaffe de nødvendige indtægter til aktiviteterne	15,5	51,7	25,9	6,9	58
Det er svært at få frivillige til bestyrelsen/ledelsen	10,2	33,9	55,9	,0	59
Institutionen har svært ved at få lokaler og faciliteter til dens aktiviteter	8,8	12,3	56,1	22,8	57
Det er svært at få folk til at engagere sig i institutionens formål, aktiviteter og udvikling	8,6	41,4	43,1	6,9	58
Det er svært at få frivillige til andre opgaver	8,6	48,3	27,6	15,5	58
Der er for mange regler fra det offentlige, som gør det besværligt for institutionen/skolen	8,5	13,6	69,5	8,5	59
Medierne beskæftiger sig ikke med institutionens aktiviteter	8,5	25,4	52,5	13,6	59
Der er generelt for lille interesse og forståelse i offentligheden for institutionens aktiviteter	6,8	25,4	54,2	13,6	59
Institutionen har svært ved at få nye brugere	5,3	33,3	56,1	5,3	57
Det offentlige stiller i stigende grad krav om, hvordan institutionen skal drives	5,1	13,6	67,8	13,6	59
Institutionen har svært ved at forny sig	3,4	31,0	58,6	6,9	58
Institutionen har lille politisk bevågenhed	1,7	22,0	55,9	20,3	59
Offentlige institutioner og aktiviteter er en konkurrent for institutionen	1,7	16,9	62,7	18,6	59

rence fra offentlige institutioner, så svarer omkring halvdelen af de selvejende skoler, at det er et problem – stort eller delvist.

For omkring hver fjerde af de frie skoler er det et stort problem, at skolen er ramt af offentlige nedskæringer, og for en lidt mindre andel er det et stort problem at skaffe midler fra private fonde, virksomheder mv.

Svarmønstret på disse problemer ligner kultur- og idrætsinstitutionernes svar.

De frie skoler synes i endnu mindre grad end idræts- og kulturinstitutionerne, at det er et problem at skaffe frivillige til bestyrelse og andre opgaver.

De selvejende sociale institutioners største problemer

De selvejende sociale institutioners største problem er øjensynligt offentlige nedskæringer. Fire ud af fem institutioner synes, at det er et problem – stort eller delvist. Det næststørste problem er at skaffe penge fra private fonde, virksomheder mv., helt på linje med de øvrige selvejende institutioner (tabel 4.17).

Bortset fra dette store problem, så synes disse institutioner ikke i samme grad som de frie skoler, at de har store problemer med forholdet til det offentlige. Halvdelen af institutionerne synes, at det er et problem – stort eller delvist – at det offentlige i stigende grad stiller krav om, hvordan institutionen skal drives. Blandt de frie skoler var det tre ud af fire skoler, som anså dette for et stort problem. Tilsvarende er andelen, som synes, at for mange regler fra det offentlige er et stort problem, kun halvt så stor som blandt de frie skoler.

De selvejende sociale institutioner synes i lidt højere grad end de frie skoler, at det er svært at få frivillige til bestyrelse og andre opgaver. Svarmønstret ligner mere svarene blandt kultur- og idrætsinstitutionerne. Men generelt opfattes det ikke som et stort problem.

På de fleste af de postulerede problemer synes de selvejende sociale institutioner således ikke, at de har store problemer. Langt de fleste har ikke problemer med at få nye brugere, over halvdelen ser det ikke som et problem at få folk til at engagere sig i institutionen, to ud af tre opfatter ikke konkurrence fra offentlige institutioner og tilbud som et problem, tilsvarende er det ikke et problem at få lokaler og faciliteter til institutionens aktiviteter, og tre ud af fire synes ikke, det er et problem for institutionen at forny sig.

De selvejende lokalsamfundsinstitutioners største problemer

I sammenligning med de andre typer af selvejende institutioner har forsamlingshusene og tilsvarende selvejende lokalsamfundsinstitutioner mindre problemer – når institutionerne selv skal forholde sig til det (tabel 4.18).

Meget få af disse institutioner synes, at de har problemer i forhold

Tabel 4.16

De selvejende skole- og undervisningsinstitutioners største problemer (procentandel af institutionerne).

	Et stort problem	Delvist et problem	Ikke et problem	Ikke relevant /ved ikke	N =
Det offentlige stiller i stigende grad krav om, hvordan institutionen/skolen skal drives	30,9	44,1	17,6	7,4	68
Der er for mange regler fra det offentlige, som gør det besværligt for institutionen/skolen	29,0	53,6	11,6	5,8	69
Institutionen/skolen er ramt af offentlige nedskæringer	27,9	50,0	16,2	5,9	68
Institutionen/skolen har svært ved at skaffe penge fra private fonde, virksomheder eller bidragydere	22,1	20,6	8,8	48,5	68
Institutionen/skolen har lille politisk bevågenhed	13,4	29,9	37,3	19,4	67
Offentlige institutioner og aktiviteter er en konkurrent for institutionen/skolen	10,1	39,1	36,2	14,5	69
Institutionen/skolen har svært ved at skaffe de nødvendige indtægter til aktiviteterne	8,7	55,1	33,3	2,9	69
Der er generelt for lille interesse og forståelse i offentligheden for institutionens aktiviteter	7,5	28,4	59,7	4,5	67
Institutionen/skolen har svært ved at få lokaler og faciliteter til dens aktiviteter	7,4	16,2	52,9	23,5	68
Institutionen har svært ved at få nye brugere	5,8	27,5	65,2	1,4	69
Det er svært af få frivillige til bestyrelsen/ledelsen	5,8	23,2	68,1	2,9	69
Institutionen har svært ved at forny sig	2,9	19,1	72,1	5,9	68
Medierne beskæftiger sig ikke med institutionens/skolens aktiviteter	2,9	33,8	55,9	7,4	68
Det er svært at få frivillige til andre opgaver	1,5	32,8	35,8	29,9	67
Det er svært at få folk til at engagere sig i institutionens formål, aktiviteter og udvikling	1,4	40,6	53,6	4,3	69

til det offentlige. Det er givetvis et udtryk for, at de i meget lille grad er reguleret af det offentlige og i mindre grad er økonomisk afhængige af kommunal støtte. Det største problem er derfor at engagere folk i insti-

Tabel 4.17

De selvejende sociale institutioners største problemer (procentandel af institutionerne).

	Et stort problem	Delvist et problem	Ikke et problem	Ikke relevant /ved ikke	N =
Institutionen er ramt af offentlige nedskæringer	41,0	35,9	19,2	3,8	78
Institutionen har svært ved at skaffe penge fra private fonde, virksomheder eller bidragydere	19,7	23,7	17,1	39,5	76
Institutionen har svært ved at skaffe de nødvendige indtægter til aktiviteterne	16,0	36,0	37,3	10,7	75
Det er svært at få frivillige til bestyrelsen/ledelsen	11,7	31,2	41,6	15,6	77
Institutionen har svært ved at få lokaler og faciliteter til dens aktiviteter	10,5	34,2	39,5	15,8	76
Det er svært at få folk til at engagere sig i institutionens formål, aktiviteter og udvikling	10,3	29,5	46,2	14,1	78
Det er svært at få frivillige til andre opgaver	10,1	25,3	59,5	5,1	79
Der er for mange regler fra det offentlige, som gør det besværligt for institutionen/skolen	7,8	11,7	76,6	3,9	77
Medierne beskæftiger sig ikke med institutionens aktiviteter	5,3	34,2	35,5	25,0	76
Der er generelt for lille interesse og forståelse i offentligheden for institutionens aktiviteter	5,3	35,5	40,8	18,4	76
Institutionen har svært ved at få nye brugere	5,1	37,2	51,3	6,4	78
Det offentlige stiller i stigende grad krav om, hvordan institutionen skal drives	2,6	13,2	64,5	19,7	76
Institutionen har svært ved at forny sig	2,6	15,6	59,7	22,1	77
Institutionen har lille politisk bevågenhed	1,3	7,9	65,8	25,0	76
Offentlige institutioner og aktiviteter er en konkurrent for institutionen	1,3	15,8	75,0	7,9	75

tutionen. Først og fremmest har de problemer med at skaffe frivillige til bestyrelsen. Mere end 80 pct. af institutionerne synes, at det er et problem – stort eller delvist. Dette opfattes i meget højere grad som et problem hos disse institutioner, end det gør i de øvrige selvejende institutioner. De har øjensynligt også større problemer med det, end foreningslivet har generelt. Halvdelen af forsamlingshusene mv. har også problemer med at få nye brugere, og tre ud af fire synes, at det er svært at få folk til at engagere sig

i institutionens formål og aktiviteter. Det næststørste problem er økonomien. Omkring halvdelen af disse institutioner synes, at det er et problem at skaffe penge fra private fonde, virksomheder mv., og to ud af tre synes generelt, at det er et problem at skaffe de nødvendige indtægter. Det er dog kun hver tiende institution, som synes, at det er et stort problem.

Tabel 4.18

De selvejende lokalsamfundsinstitutioners største problemer (procentandel af institutionerne).

	Et stort pro- blem	Delvist et pro- blem	Ikke et pro- blem	Ikke relevant /ved ikke	N =
Institutionen er ramt af offentlige nedskæringer	26,5	58,8	14,7	,0	34
Institutionen har svært ved at skaffe penge fra private fonde, virksomheder eller bidragydere	18,8	34,4	21,9	25,0	32
Institutionen har svært ved at skaffe de nødvendige indtægter til aktiviteterne	12,5	40,6	34,4	12,5	32
Det er svært af få frivillige til bestyrelsen/ledelsen	12,5	59,4	21,9	6,3	32
Institutionen har svært ved at få lokaler og faciliteter til dens aktiviteter	12,1	54,5	30,3	3,0	33
Det er svært at få folk til at engagere sig i institutionens formål, aktiviteter og udvikling	9,4	59,4	25,0	6,3	32
Det er svært at få frivillige til andre opgaver	3,1	18,8	31,3	46,9	32
Der er for mange regler fra det offentlige, som gør det besværligt for institutionen/skolen	3,1	21,9	31,3	43,8	32
Medierne beskæftiger sig ikke med institutionens aktiviteter	3,1	21,9	31,3	43,8	32
Der er generelt for lille interesse og forståelse i offentligheden for institutionens aktiviteter	3,1	25,0	40,6	31,3	32
Institutionen har svært ved at få nye brugere	3,1	34,4	28,1	34,4	32
Det offentlige stiller i stigende grad krav om, hvordan institutionen skal drives	,0	,0	59,4	40,6	32
Institutionen har svært ved at forny sig	,0	21,9	34,4	43,8	32
Institutionen har lille politisk bevågenhed	,0	32,3	32,3	35,5	31
Offentlige institutioner og aktiviteter er en konkurrent for institutionen	,0	22,6	32,3	45,2	31

SAMMENFATNING OG PERSPEKTIVER

De selvejende institutioner er en dansk egenart, som ikke kendes i andre lande. Organisationsformen er på den ene side ikke en forening, fordi den ikke består af et samvirke af individuelle medlemmer. På den anden side er den hverken en del af den offentlige sektor eller den kommercielle sektor. Den selvejende institution findes på mange samfundsområder, men langt de fleste findes inden for 'sundhed og social service' (især selvejende daginstitutioner og plejehjem samt institutioner for særlige grupper), 'undervisning' (især frie og private grundskoler, efterskoler og højskoler), 'kultur og idræt' (især idrætsfaciliteter og kulturelle museer) samt 'lokalsamfund' (forsamlingshuse, beboerhuse mv.). Tre fjerdedele af institutionerne tager (bl.a.) sigte på børn og unge, mens under hver femte institution er orienteret mod ældre, og kun godt hver tiende arbejder for personer med sygdom eller et handicap.

Registreringen af selvejende institutioner i Fyns Amt i 2004 viste, at der på dette tidspunkt fandtes ca. 600 selvejende institutioner i amtet. Hvis det antages, at Fyns Amt er repræsentativt for landet som helhed, kan antallet af selvejende institutioner i Danmark opgøres til knap 7.000 institutioner. Undersøgelsen viser, at der fortsat dannes mange nye selvejende institutioner. Næsten en tredjedel af de institutioner, som har besvaret spørgeskemaet, er stiftet siden 1990, og over halvdelen er stiftet efter 1975. Hvor stor væksten er i samme periode, vides ikke, da der ikke er informationer om, hvor mange institutioner der i samme periode er blevet nedlagt. Undersøgelsen viser samtidig, at halvdelen af institutionerne har fået flere brugere eller elever de seneste fem år forud for spørgeskemaets besvarelse, mens kun hver tiende institution har oplevet et fald. Det er især inden for 'undervisning' og 'kultur og idræt', at der har været vækst.

Formelt er de selvejende institutioner uafhængige af den offentlige sektor. Det er så at sige en betingelse for at være inkluderet i undersøgelsen. Hvor reel er denne uafhængighed imidlertid? Næsten alle institutionerne svarer, at det overordnede ansvar for institutionen findes hos en bestyrelse, der enten er valgt af brugerne eller et repræsentantskab eller er selvsupplerende; ni ud af ti selvejende institutioner har 'egne vedtægter' eller standardvedtægter fra den organisation, som institutionen er knyttet til; fire ud af fem har egen bestyrelse; en lidt mindre andel afholder generalforsamling e.l., og en tilsvarende andel har eget regnskab. Det er blandt de selvejende sociale institutioner, at vi især finder institutioner, som ikke har egne vedtægter, ikke selv fører regnskabet mv.

Selvbestemmelsen afhænger imidlertid også af, hvor stor en del af institutionens indtægter der kommer fra offentlige kasser. I gennemsnit udgør den offentlige støtte 50 pct. af de samlede indtægter. Den største afhængighed af offentlig støtte finder vi hos de selvejende sociale institutioner, hvor tre fjerdedele af indtægterne kommer fra det offentlige. Der er dog givetvis en betydelig indirekte offentlig støtte gemt i nogle af de andre indtægtskilder. Selvbestemmelsen afhænger imidlertid af de betingelser, støtten er forbundet med. Det må antages, at driftsstøtteformen er den mest styrende form for støtte, selvom det selvfølgelig varierer fra aftale til aftale. Undersøgelsen viser, at 44 pct. af alle institutionerne har en driftsaftale med en kommune eller et amt. Det er især almindeligt blandt de selvejende sociale institutioner og i lidt mindre grad inden for 'kultur og idræt'. Den relativt store økonomiske afhængighed af offentlig støtte er måske forklaringen på, at knap hver tredje institution mener, at institutionen bør tilpasse sine aktiviteter efter det offentliges behov. Det er et standpunkt, som især findes hos de selvejende sociale institutioner. Det er også blandt disse institutioner, at man får tilslutning til det standpunkt, at det ikke ville gøre større forskel, hvis institutionen blev overdraget til det offentlige.

En anden central side af de selvejende institutioners selvforståelse er, at de er værdibaserede. Fire ud af ti institutioner svarer, at de bygger på specielle værdier, og det er en meget lavere andel end blandt foreningerne, hvor to ud af tre foreninger gav udtryk for det samme. De mest nævnte værdier er 'folkelig oplysning', 'kristne værdier', 'humanitære værdier' og 'social solidaritet'. De mindst værdiorienterede er institutionerne inden for 'kultur, idræt og fritid' samt selvejende lokalsamfunds-institutioner (forsamlingshuse, beboerhuse mv.). De mest værdiorienterede er de frie og private skoler og de selvejende sociale institutioner. Men selvom halvdelen af institutionerne således bygger på særlige værdier og holdninger, så er det meget få af institutionerne, som betragter sig som en del af en social bevægelse i opposition til dominerende holdninger og værdier i samfundet, og disse institutioner finder vi næsten kun blandt de frie skoler og de sociale institutioner. En lidt større andel – hver fjerde – svarer dog, at de helt eller delvist tilslutter sig det standpunkt, at det er vigtigt for institutionen at overbevise andre om dens ideer. I sammenhæng med denne værdiorientering tillægges de selvejende institutioner ofte en særlig rolle i forhold til sociale problemer. Det er imidlertid kun hver tredje af de selvejende institutioner, som mener, at institutionen skal medvirke til at løse sociale problemer i samfundet. Det er som forventet især de selvejende

sociale institutioner, som tilslutter sig dette standpunkt. Det er dog en noget større andel end i foreningslivet, hvor andelen er halvt så stor.

Den tredje side ved de selvejende institutioner, som typisk adskiller dem fra offentlige og kommercielle institutioner på de samme samfundsområder, er det frivillige arbejde. Det frivillige arbejde udgør dog en meget mindre andel af det samlede arbejde i institutionerne, end vi finder hos foreningerne. Tre fjerdedele af institutionerne har udgifter til løn mod kun hver femte blandt foreningerne, og i gennemsnit arbejdes der lønnet i 312 timer om ugen, mens der ydes et frivilligt arbejde på 47 timer om ugen pr. institution. Det største frivillige arbejde finder sted i institutionerne inden for 'kultur, idræt og fritid' og 'undervisning', mens der ydes mindst frivilligt arbejde i de selvejende sociale institutioner. Selvom det frivillige arbejde udgør en beskedent del af det samlede arbejde i institutionerne, så tillægges det fortsat stor betydning i de fleste institutioner.

På tværs af de forskellige institutionstyper synes de fleste af de selvejende institutioner ikke, at de har store problemer. Det varierer dog fra institutionstype til institutionstype, hvilke problemer der opfattes som størst. Blandt de selvejende institutioner inden for 'kultur, idræt og fritid' er det økonomien, som volder problemer, og det problem, som flest opfatter som stort, er, at institutionen er ramt af offentlige nedskæringer. Det næststørste problem er at skaffe frivillige til bestyrelsen, men det er dog kun hver tiende institution, som synes, at det er et stort problem. I sammenligning med foreningerne opfattes det hos institutionerne som et betydeligt mindre problem.

De frie, private skoler synes i højere grad end de selvejende institutioner inden for 'kultur, idræt og fritid', at de har problemer. Det er imidlertid ikke de samme problemer, som opfattes som store hos de frie skoler. Blandt disse institutioner er det først og fremmest forholdet til det offentlige, som giver hovedbrud (at det offentlige i stigende grad stiller krav om, hvordan skolen skal drives, og at der er for mange regler fra det offentlige, som gør det besværligt for skolen). En anden væsentlig forskel er, at mens kultur- og idrætsinstitutionerne øjensynligt ikke oplever konkurrence fra offentlige institutioner, så svarer omkring halvdelen af de selvejende skoler, at det er et problem – stort eller delvist.

Ved de fleste af de postulerede problemer synes de selvejende sociale institutioner ikke, at de har store problemer. Ligesom hos kultur- og idrætsinstitutionerne er det økonomien, der giver de største problemer: offentlige nedskæringer og vanskelighederne med at skaffe penge fra private fonde, virksomheder mv. Bortset fra dette store problem så synes disse

institutioner ikke i samme grad som de frie skoler, at de har store problemer med forholdet til det offentlige.

I sammenligning med de andre typer af selvejende institutioner har forsamlingshusene og tilsvarende selvejende lokalsamfundsinstitutioner mindre problemer – når institutionerne selv skal forholde sig til det. I disse institutioner er det største problem at engagere folk i institutionen. Først og fremmest har de problemer med at skaffe frivillige til bestyrelsen, og en stor del har problemer med at få nye brugere. Dernæst kommer problemer med økonomien.

Perspektiver

De frivillige selvejende institutioner har institutionaliseret sig som en organisationsform for civilsamfundets involvering i opgaver, som det offentlige har ansvaret for. På den ene side har mange af institutionerne rødder i sociale og folkelige bevægelser og opfatter sig som en del af det civile samfund. De har ofte en tilknytning til en frivillig organisation; der udføres et frivilligt arbejde i de fleste institutioner; de lægger selv vægt på, at de er værdibaserede; og endelig betyder selvbestemmelse og autonomi meget for mange af institutionerne. På den anden side er de fleste også dybt integreret i og afhængig af den offentlige sektor. For det første løser institutionerne 'offentlige' opgaver: pasning af børn, undervisning af børn og unge, pleje af ældre, hjælp til udsatte grupper, faciliteter til idræt og fritid mv. Derfor er der også love, regler eller særskilte driftsaftaler for den offentlige støtte til flere af de analyserede institutionstyper, som i betydelig grad regulerer deres virksomhed. For det andet er institutionerne overvejende finansieret af den offentlige sektor, og de færreste af dem ville overleve, hvis den offentlige støtte hørte op. For det tredje 'konkurrerer' de selvejende institutioner typisk med (næsten) tilsvarende offentlige institutioner. De frie og private skoler konkurrerer med de kommunale skoler, der findes også kommunale daginstitutioner, i mange kommuner findes der både kommunale og selvejende idrætsanlæg mv. På alle tre dimensioner adskiller de selvejende institutioner sig betydeligt fra foreningerne, der i lille grad organiserer aktiviteter, som er en kommunal forpligtelse, i meget mindre grad er afhængig af offentlig støtte og næsten ikke konkurrerer med den offentlige sektor.

Undersøgelsen viser, at der fortsat dannes mange nye selvejende institutioner inden for alle de områder, hvor organisationsformen især benyttes, og de fleste institutioner oplever også stigende tilslutning. Samtidig efterlader besvarelserne af spørgsmålene om, hvilke problemer der

opleves som store, det indtryk, at langt de fleste institutioner fungerer godt og er tilfredse med de vilkår, de har. De selvejende institutioners eksistensberettigelse som en særlig organisationsform forskellig fra de offentlige institutioner hænger imidlertid sammen med:

- at de udgør et reelt alternativ
- at de bygger på særlige værdier og holdninger, som præger institutionens aktiviteter og gør den forskellig fra andre institutioner – såvel offentlige som selvejende
- og at de formår at involvere og engagere frivillige i institutionens mål og aktiviteter.

Hvis man godtager disse dimensioner som fundamentet for denne organisationsform, så synes en række forandringer i den offentlige sektor at udfordre de selvejende institutioners eksistensberettigelse.

For det første har nye organisationsformer i den offentlige sektor udvisket nogle af forskellene mellem de selvejende og de offentlige institutioner. Det gælder oprettelsen af brugerbestyrelser, bl.a. i de kommunale skoler og daginstitutioner og på mange idrætsanlæg; ændringer af statslige og kommunale institutioner til offentlige selvejende institutioner med en selvstændig bestyrelse; samt kravene til de kommunale institutioner om at formulere mål og værdigrundlag. Selvom der givetvis fortsat er store forskelle mellem de frie selvejende institutioner og de tilsvarende kommunale institutioner, kan den offentlige sektors overtagelse af nogle af de selvejende institutioners særkender – selvom det måske er mere formelt end reelt – have betydet, at mange politikere, administratorer og brugere har svært ved at se den store forskel.

For det andet har nye styringsformer i den offentlige sektor ændret vilkårene for de selvejende institutioner. Indførelsen af 'frit valg' på flere områder af den offentlige sektor har fx betydet, at den frie skole ikke mere er det eneste alternativ til den lokale folkeskole, hvis forældrene ikke bryder sig om den. Samtidig giver mange institutioner udtryk for, at stigende krav til institutionens virksomhed anfægter deres autonomi, og mange institutioner er ledelsesmæssigt og administrativt tæt sammenvævet med den kommunale sektor. De selvejende institutioner synes i stigende grad at blive vurderet på, om de lever op til offentligt definerede kvalitetskrav til en pris, der ikke overstiger prisen for den samme ydelse i den offentlige sektor.

For det tredje er der (måske) også tegn på en svækkelse af de

selvejende institutioners forankring i det civile samfund. Selvom mange institutioner svarer, at deres virksomhed bygger på *'værdier eller ideologier af åndelig, politisk eller samfundsmæssig karakter'*, så er andelen meget mindre end hos foreningerne, og tre ud af fem institutioner kan ikke pege på særlige værdier, som institutionen bygger på. Det frivillige arbejde udgør en relativt lille del af det samlede arbejde, og derved er institutionerne domineret af 'professionerne'. Når vi ser bort fra deltagerbetaling og indtægter fra udleje af lokaler, så formår de selvejende institutioner kun i lille grad at generere egne ressourcer. De selvejende institutioner er da også mere indstillet på at tilpasse deres aktiviteter efter, hvad den offentlige sektor ønsker, end foreningerne er, og næsten hver femte institution mener ikke, at det ville gøre nogen større forskel for institutionen, hvis det offentlige overtog den. Det gælder især de institutionstyper, der er mest afhængige af offentlig støtte. Samtidig skal det dog også tilføjes, at langt de fleste institutioner ikke har (større) problemer med hverken at få frivillige til institutionens bestyrelse eller at få folk til at engagere sig i institutionens aktiviteter.

ALMENNYTTIGE FONDE

Bjarne Ibsen

Betegnelserne ‘almennyttig fond’, ‘selvejende institution’, ‘stiftelse’ og ‘legat’ har terminologisk været anvendt sideløbende, og disse institutioner er i lovgivningen samlet under fællesbetegnelsen ‘fond’. Først i 1980’erne fik vi i Danmark en egentlig lovgivning på området, som nu består af tre love: Lov om fonde og visse foreninger (1984), Lov om erhvervsdrivende fonde (1984) og Lov om beskatning af fonde (1986). Registreringsloven fra 1983 blev ophævet i 1992.

En fond kan defineres som en formue, der er henlagt (udskilt) under en selvstændig bestyrelse til varetagelse af bestemte formål (Lyng Andersen, 1998: 119). Fondsbegrebet er ikke defineret i lovgivningen, men begrebet er tilsyneladende så indarbejdet, at man ikke har fundet behov for en lovmæssig præcisering. På grundlag af ‘praksis og sædvane’ stilles følgende krav til en fond:

- En formue, som skal være adskilt fra stifterens formue
- Rådighed tilkommer en selvstændig ledelse (bestyrelse)
- Fonden udgør et selvstændigt retssubjekt
- Fonden (og ikke fx stifterens arvinger) har ejendomsretten
- Fonden skal have formelle (skriftlige) vedtægter og formål.¹

1. Se yderligere om definition af almennyttige fonde i Ibsen & Habermann, 2005.

Fonde – eller stiftelser – har været kendt praksis i Danmark i århundreder, men de har ofte levet en noget skjult og dermed beskyttet tilværelse. De har sjældent gjort noget for at blive kendte i offentligheden, og de har ikke organiseret sig i fondsnetværk, som man ser det i andre lande. I de første beskrivelser af disse stiftelser blev der lagt vægt på ‘stiftertiljen’. Når borgeren oplevede en mild og retfærdig regering og begyndte at elske sit fædreland og skønne på den beskyttelse og sikkerhed, han nød godt af, så fik han lyst til at give tilbage. Hans velgerning rakte frem mod efterslægten, og han skabte sig selv et minde. Det er altså stifterens vilje og ‘naturlige lyst’ til at virke til gavn for samtiden og eftertiden, der lægges vægt på. Og stifterens vilje, som den udtrykkes i fundatsen, anses stadig for at være fondens ‘grundlov’.

Fonde og stiftelser blomstrede op i slutningen af 1800-tallet som en del af den national-demokratiske bevægelse. Nederlaget til tyskerne i 1864 sved hårdt, og mottoet ‘hvad udad tabes skal indad vindes’ motiverede til en styrkelse af fædrelandet og danskheden. Et typisk eksempel er brygger Jacobsens gave til det danske folk: Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg Slot (Habermann, 2004).

Ud over stifterens filantropiske tilbøjeligheder og fædrelandskærlighed kan der være mange andre motiver til at oprette en fond. For eksempel et ønske om at undgå splid i familien, at omgå skatteregler, at tilbagebetale sin ‘gæld’ til samfundet eller at sætte sig et minde. Men det var først omkring midten af det 20. århundrede, at fondsformen blev det instrument, vi kender i dag – det var der, stiftelserne blev til fonde.

Dette kapitel indeholder fem afsnit. I det første afsnit beskrives udbredelsen af almennyttige fonde i Danmark og fordelingen af fondene efter størrelse, økonomi, ansøgninger, bevillinger, formål mv. I det andet afsnit beskrives fondenes ledelse og omfanget af frivilligt arbejde deri. Tredje afsnit indeholder en analyse af, hvilke værdier og holdninger fondene bygger på, derunder deres holdning til, hvilken rolle fondene har i samfundet. I det fjerde afsnit beskrives fondenes syn på de vilkår, fondene har i Danmark. Til slut sammenfattes og perspektiveres analyserne af de almennyttige fonde.

UDBREDELSE, MANGFOLDIGHED OG UDVIKLING

Udbredelse

Efter nedlæggelsen af fondsregisteret i 1992 er det i praksis ikke muligt at skaffe pålidelige statistiske oplysninger om fondenes antal mv., således som det var muligt, da fondsregisterloven blev indført i 1984. I KRAKs fonds- og legatvejviser (2002-2003) er der registreret 8.300 fonde, hvorimod der i 1988 var registreret omkring 10.000. Nedgangen kan ganske enkelt skyldes, at det ikke længere er lovpligtigt at registrere sig, og mange fonde er så små og så lokale, at de ikke finder det umagen værd at lade sig registrere. Kun få af disse fonde er almindeligt kendte i offentligheden, og de fleste fonde har en meget beskedent formue.

Ligesom undersøgelsen af foreninger og undersøgelsen af selvejende institutioner er denne undersøgelse afgrænset til Fyns Amt. Som nævnt findes der ikke mere et fondsregister, og derfor måtte der først foretages en registrering af fondene i amtet. Det skete primært ved at benytte KRAKs fonds- og legatvejviser, og ved at kommunerne velvilligt gav oplysninger om, hvilke fonde de har registreret. Fra disse to kilder blev 582 almennyttige fonde registreret.

De registrerede fonde har alle adresse i Fyns Amt eller tager sigte på grupper eller aktiviteter i amtet. Halvdelen af fondene har et forholdsvis lokalt sigte, dvs. at aktiviteter og uddelinger foregår i eller er afgrænset til en eller flere kommuner i amtet. En fjerdedel af fondene svarer, at de tager sigte på hele amtet, og endelig svarer den sidste fjerdedel, at de har aktiviteter i og/eller uddelinger til hele landet. Af disse tager omkring 5 pct. også sigte på udlandet. Der er en svag tendens til, at de store fonde i højere grad findes i Odense og/eller tager sigte på hele amtet eller hele landet (tabel 5.1).

Størrelse

Som nævnt i indledningen er en fond først og fremmest defineret af en kapital/formue, som er stillet til rådighed for et eller flere – typisk almennyttige – formål. Derfor er det også denne formue eller kapitalens størrelse, som er den centrale forskel mellem fondene. Ifølge Lyng Andersen (1998) disponerer mindre end 100 af fondene i Danmark over halvdelen af den samlede fondskapital, som estimeres at være mindst 200 mia. kr. (Lyng Andersen, 1998).

De 118 fynske fonde, som svarede på spørgsmålet om fondens

Tabel 5.1

I hvilken kommune i Fyns Amt har fonden aktiviteter eller uddelinger?

	N =	Procent		N =	Procent
Assens Kommune	11	7,7	Ringe Kommune	5	3,5
Bogense Kommune	6	4,2	Rudkøbing Kommune	3	2,1
Broby kommune	3	2,1	Ryslinge kommune	4	2,8
Egebjerg Kommune	8	5,6	Svendborg Kommune	6	4,2
Ejby Kommune	8	5,6	Sydlangeland Kommune	2	1,4
Faaborg Kommune	4	2,8	Søndersø Kommune	2	1,4
Glamsbjerg Kommune	6	4,2	Tommerup Kommune	4	2,8
Godme Kommune	7	4,9	Tranekær Kommune	2	1,4
Haarby Kommune	4	2,8	Ullerslev Kommune	4	2,8
Kerteminde Kommune	7	4,9	Vissenbjerg Kommune	3	2,1
Langeskov Kommune	5	3,5	Ærøskøbing Kommune	8	5,6
Mårstal Kommune	5	3,5	Ørbæk Kommune	4	2,8
Middelfart Kommune	5	3,5	Årslev Kommune	2	1,4
Munkebo Kommune	5	3,5	Aarup Kommune	3	2,1
Nyborg Kommune	5	3,5	Hele Fyns Amt	35	24,6
Nørre Aaby Kommune	7	4,9	Kommune uden for Fyn	5	3,5
Odense Kommune	46	32,4	Hele landet	36	25,4
Otterup Kommune	6	4,2	Uden for Danmark	9	6,3
			N =	142	100

Fondene kunne sætte flere kryds.

Omfatter alene de fonde, som har besvaret spørgeskemaet.

samlede kapital, havde i 2004 en kapital på til sammen 298 mio. kr. Fondenes svar viser imidlertid, at knap halvdelen af fondene havde en kapital på under 500.000 kr., mens 31 pct. havde en kapital, der var større end 1 mio. kr. En fond havde en kapital på 80 mio. kr., og en anden havde en kapital på 60 mio. kr. Det vil sige, at halvdelen af den samlede kapital i de undersøgte fonde, findes hos to fonde (knap 2 pct.) (tabel 5.2).

Tabel 5.2

Fondenes fordeling efter fondskapitalens størrelse

Kr.	N =	Procent
0-249.999	33	28,0
250.000-499.999	22	18,6
500.000-999.999	26	22,0
1.000.000 og større	37	31,4
Samlet antal svar	118	100,0
Har ikke svaret	28	

Fondene har også indtægter. De 113 fonde, som besvarede spørgsmålet om fondens indtægter, havde i 2003 samlede indtægter på kr. 64.390.035. Knap halvdelen af fondene havde indtægter på under 25.000 kr., og yder-

ligere en tredjedel havde indtægter på mellem 25.000 og 100.000 kr. Indtægterne finder vi altså på forholdsvis få store fonde. Blandt de 113 fonde havde én fond indtægter for 45 mio. kr., og yderligere seks fonde havde indtægter, der var større end 1 mio. kr. (tabel 5.3).

Tabel 5.3

Fondenes fordeling efter de samlede indtægter i fonden

Kr.	N =	Procent
Under 25.000 kr.	54	47,8
25.000-99.999 kr.	36	31,9
100.000 kr. og højere	23	20,4
Samlet antal svar	113	100,0
Har ikke svaret	33	

Ansøgninger og bevillinger

De 120 fonde, som besvarede spørgsmålet om, hvor mange ansøgninger de havde fået i 2003, havde i gennemsnit modtaget 44 ansøgninger. Det dækker dog over forholdsvis få ansøgninger til langt de fleste fonde og et meget stort antal ansøgninger til få fonde. Tilsammen havde de 120 fonde modtaget 5.325 ansøgninger. De ti fonde med flest ansøgninger havde tilsammen modtaget 2.830 ansøgninger. Fonden med flest ansøgninger havde modtaget 869 ansøgninger. 22 pct. modtog slet ikke en ansøgning i 2003, og det er næsten udelukkende fonde dannet siden 1975 (tabel 5.4). Der er naturligt nok en meget stærk sammenhæng mellem antallet af ansøgninger og fondens størrelse.

Tabel 5.4

Hvor mange ansøgninger fik fonden i 2003?

	N =	Procent
Ingen ansøgninger	26	21,7
1-9 ansøgninger	37	30,8
10-49 ansøgninger	34	28,3
50 og flere ansøgninger	23	19,2
Samlet antal svar	120	100,0
Har ikke svaret	26	

115 fonde har besvaret spørgsmålet om, hvor mange ansøgninger der blev imødekommet. Hver femte fond har ikke imødekommet en eneste ansøgning. Primært fordi de ikke modtog ansøgninger. Godt en femtedel imø-

dekom 10 eller flere ansøgninger. I gennemsnit kunne fondene imødekomme 13 ansøgninger. 31 pct. af de fonde, som modtog en ansøgning i 2003, kunne imødekomme alle ansøgerne, og i gennemsnit kunne fondene imødekomme 56 pct. af ansøgningerne. Dette afhænger dog meget af, hvor mange ansøgere fonden modtager. Fonde med under 10 ansøgere kunne i gennemsnit imødekomme 79 pct. af ansøgerne. Fonde med 10-49 ansøgere kunne i gennemsnit imødekomme 50 pct.. Og endelig kunne ansøgere med mere end 50 ansøgere i gennemsnit imødekomme 29 pct. af ansøgerne. Ligesom for antallet af modtagne ansøgninger hænger antallet af bevillinger sammen med fondens alder og størrelse. Jo ældre og jo større, jo flere bevillinger. Men der er en betydelig variation mellem nye fonde og ældre fonde i andelen af ansøgningerne, som imødekommes. Blandt de nye fonde, dannet siden 1990, (omfatter otte fonde, der har svaret på spørgsmålet) er 92 pct. af ansøgningerne – i gennemsnit – imødekommet, mens det kun gælder 46 pct. blandt fonde dannet mellem 1950 og 1974. I forhold til fondenes størrelse finder vi den laveste bevillingsrate blandt de største fonde med en kapital på mindst 1 mio. kr., mens den højeste findes blandt fonde med en kapital på 250.000 til 499.999 kr. Der er kun små og ikke signifikante forskelle mellem samfundsområderne, som fondene tager sigte på ('kultur', 'undervisning/forskning', 'sundhed og social indsats' mv.) (tabel 5.5).

Tabel 5.5

Hvor mange ansøgninger imødekom fondene i 2003?

	N =	Procent
Ingen	25	21,7
1-4 ansøgninger	36	31,3
5-9 ansøgninger	23	20,0
10 eller flere	31	27,0
Samlet antal svar	115	100,0
Har ikke svaret	31	

126 fonde besvarede spørgsmålet om, hvor stort det bevilgede beløb var tilsammen i 2003. I gennemsnit bevilgede fondene 149.892 kr. i 2003. Bag dette tal skjuler sig mange små fonde, som bevilger forholdsvis små beløb hvert år, og få meget store fonde, som bevilger mere end en mio. om året. Fem fonde, som alle bevilgede mere end en mio. kr. i 2003, bevilgede tilsammen 13.167.000 kr., hvilket udgjorde 70 pct. af de samlede bevillinger fra de 126 fonde. Halvdelen af fondene bevilgede under 20.000 kr.,

og 18 pct. bevilgede slet ikke noget. Også her er det især de gamle og de største fonde, som har bevilget de største beløb. Den store forskel i forhold til alder findes mellem fonde dannet før 1975 og fonde dannet efter. Fonde, som er dannet før 1975, bevilgede i gennemsnit næsten tre gange så meget som fonde dannet mellem 1975 og 1990 og femten gange så meget som fondene dannet siden 1990 (tabel 5.6).

Tabel 5.6

Fordelingen af fondene efter, hvor meget de bevilgede i 2003?

	N =	Procent
Ikke udbetalt noget i 2003	22	17,5
Mellem 1 og 19.999 kr.	40	31,7
Mellem 20.000 og 49.999 kr.	30	23,8
50.000 kr. og højere	34	27,0
Samlet antal svar	126	100,0
Har ikke svaret	20	

Mangfoldighed

En analyse af de officielle formål hos alle registrerede fonde viser, at sociale forhold er det mest almindelige formål i de almennyttige fonde. I 2002 havde knap 40 pct. af alle registrerede fonde et 'socialt' formål. Dette kan sikkert relateres til den filantropiske bevægelse, som vi kender den fra slutningen af 1800-tallet. Andelen af registrerede fonde, som uddeler midler til uddannelses- og forskningsformål, er imidlertid stigende. I 1988 udgjorde de 24 pct. og i 2002 40 pct. Andre overordnede formål er kultur og sport, som i 2002 udgjorde 8 pct., religion 2 pct. og virksomhedsformål (til gavn for ansatte) 7 pct. (Habermann, 2004).

Denne undersøgelse bekræfter, at 'social indsats' og 'uddannelse og forskning' er de områder, som flest fonde tager sigte på. 42 pct. svarer, at fondens mål og aktiviteter tager sigte på et socialt formål (social støtte og omsorg, velgørenhed/forsorg, udsatte grupper, selvhjælp, besøgstjeneste eller støtte til sociale institutioner). Dertil kommer 18 pct., som har sat kryds ved den lidt udefinerbare kategori 'filantropi' (økonomisk støtte til særlige formål eller fremme af frivilligt arbejde) og 19 pct. inden for 'sundhed og sygdomsforebyggelse'. 34 pct. satte kryds ved formål og aktiviteter inden for 'uddannelse og forskning' og 24 pct. inden for 'kultur, idræt og fritid' (fondene kunne sætte kryds ved flere formål) (tabel 5.7).

Der er en klar sammenhæng mellem fondens størrelse (kapitalens størrelse) og de formål og aktiviteter, fonden tager sigte på. Jo større fon-

dene er, jo større er andelen, som tager sigte på formål eller aktiviteter inden for 'kultur, idræt og fritid', 'sygdom og sundhed', 'social indsats' og 'lokalsamfund'. Men dette hænger sammen med, at de store fonde i meget højere grad breder sig på flere formålskategorier, mens de små i meget højere grad er afgrænset til specifikke formål og formålskategorier. Mens tre fjerdedele af de små fonde med en kapital på under 500.000 kr. tager sigte på et formål inden for én af formålskategorierne, gælder det kun for hver tredje af de store fonde med en kapital over en mio. kr. (tabel 5.7).

Tabel 5.7

Hvilke mål og aktiviteter tager fondene sigte på? Procentuel andel af fondene i Fyns Amt.

	N =	Procent
Kultur, idræt og fritid	33	23,6
Undervisning og forskning	47	33,6
Sundhed og sygdomsforebyggelse	26	18,6
Social indsats	59	42,1
Miljø og natur	8	5,7
Lokalsamfund og bolig	15	10,7
Politik, jura mv.	1	,7
Filantropi mv.	35	25,0
Internationale aktiviteter	2	1,4
Religion	2	1,4
Branche, profession og fagligt arbejde	10	7,1
Andet	13	9,3
N =	140	

Hver af ovenstående formålskategorier kan opdeles i specifikke mål.
Fondene kunne sætte kryds ved flere formål.

Tabel 5.8

Fondenes fordeling på antallet af formålskategorier, som mål og aktiviteter falder inden for, opdelt efter fondenes størrelse (procent).

	Fondens størrelse (kapital)			
	0- 249.999	250.000- 499.999	500.000- 999.999	1.000.000 og større
1 formålskategori	77,4	85,7	65,4	35,1
2 formålskategorier	16,1	4,8	26,9	29,7
3-6 formålskategorier	6,5	9,5	7,7	35,1
N =	31	21	26	37

Fondene har også svaret på, hvilke befolkningsgrupper fonden især støtter. I forhold til alder er unge den aldersgruppe, som flest fonde støtter. Det gælder 35 pct. af fondene. I forhold til køn er det meget få fonde, som specifikt støtter enten mænd/drenge eller kvinder/piger. 27 pct. støtter især

studerende, og 18 pct. støtter forskere. Andelen af fondene, som støtter personer med sociale eller sundhedsmæssige problemer, er meget lavere. Det gælder henholdsvis 10 pct. og 9 pct. Der er lige så store andele, som støtter personer med tilknytning til et bestemt erhverv og personer med tilknytning til en slægt (tabel 5.9). Fondens størrelse har lille betydning for, hvilke grupper fonden især støtter.

Tabel 5.9

Hvilke grupper støtter fondene? Procentuel andel af fondene i Fyns Amt.

	N =	Procent
Ingen speciel gruppe	23	16,9
Børn	18	13,2
Unge	48	35,3
Voksne	33	24,3
Ældre	29	21,3
Mænd/drenge	2	1,5
Kvinder/piger	8	5,9
Begge køn	64	47,1
Studerende	37	27,2
Forskere	25	18,4
Kunstnere (forfattere, musikere, malere)	6	4,4
Personer med sygdom eller handicap	12	8,8
Flygtninge og indvandrere	0	0
Personer med sociale problemer	13	9,6
Personer eller husstande fra et bestemt bolig- eller lokalområde	7	5,1
Personer med tilknytning til en bestemt erhvervsvirksomhed	13	9,6
Personer med tilknytning til et bestemt erhverv	15	11,0
Personer med tilknytning til en slægt/familie	14	10,3
Andre	6	4,4
N = 136 (100 pct.)		

Udvikling

Fonde eller stiftelser er som sagt en gammel foreteelse, men der dannes fortsat nye fonde. 18 pct. af fondene er dannet siden 1990, og halvdelen er dannet siden 1975. Kun 4 pct. er stiftet før 1899. Det er næsten det samme mønster, som vi finder hos foreningerne og de selvejende institutioner.

Der er en svag korrelation mellem fondens alder og størrelse i den forstand, at alder og størrelse følges ad. Således har de tre fonde, som er dannet før år 1900, alle en kapital, der er større end en mio. kr. Siden 1990 er der imidlertid også opstået fonde med en kapital af denne størrelsesor-

den, ligesom der er forholdsvis mange små fonde fra første halvdel af 1900-tallet (tabel 5.10).

Tabel 5.10

Fondenes fordeling efter hvornår de blev stiftet?

	N =	Procent
Før 1899	5	4,2
1900-1949	26	21,8
1950-1974	25	21,0
1975-1989	42	35,3
1990-2004	21	17,6
Samlet antal svar	119	100,0
Har ikke svaret	27	

FONDENES ORGANISERING

Foruden en bestyrelse har fondene typisk en daglig leder og/eller et sekretariat. Det finder vi i halvdelen af fondene. Derimod er forretningsudvalg, udvalg og frivillige (ud over bestyrelsen) en sjældenhed. Det er især i de store og ældre fonde, at man har en daglig leder.

Der er en betydelig sammenhæng mellem fonde og foreninger og selvejende institutioner. 19 pct. af fondene har tilknytning til en forening eller organisation, 8 pct. har tilknytning til en selvejende institution, 9 pct. har tilknytning til en erhvervsvirksomhed, og endelig har 21 pct. tilknytning til 'andet'. Det er især store og helt nye fonde, som har tilknytning til en selvejende institution (tabel 5.11).

BESTYRELSE OG FRIVILLIGE

Fondene har typisk en lille bestyrelse, og derudover benytter de i meget lille grad frivillig arbejdskraft. Givetvis fordi arbejdsopgaverne er begrænsede i de fleste fonde. 43 pct. af fondene har en bestyrelse med under fire medlemmer, og gennemsnittet for alle fondene er 4,7 medlemmer. I gennemsnit for alle fondene udgør kvinderne 30 pct. af medlemmerne i fondsbestyrelserne. I 38 pct. af fondene er der slet ingen kvinder i bestyrelsen. 93 pct. af fondene benytter ingen frivillige ud over bestyrelsesmedlemmerne. Vi har ikke oplysninger om, hvorvidt bestyrelsen får honorar for bestyrelsesarbejdet (tabel 5.12).

Tabel 5.11

Hvordan er fondene organiseret? Procentuel andel af fondene i Fyns Amt.

	N =	Procent
Egne vedtægter	124	89,2
En bestyrelse	129	92,8
Et forretningsudvalg	6	4,3
Et sekretariat	45	32,4
En daglig leder	40	28,8
Et eller flere udvalg, der varetager særlige opgaver	5	3,6
Frivillige medarbejdere ud over bestyrelsen	6	4,3
Er fonden tilknyttet		
en selvejende institution	11	7,5
en forening eller organisation	28	19,2
en erhvervsvirksomhed	13	8,9
andet	30	20,5
I alt (= 100 pct.)		146

Tabel 5.12

Antal bestyrelsesmedlemmer og antal frivillige i fondene

	Procent
Antal medlemmer af bestyrelsen	
1-3	43,0
4-5	36,4
6 eller flere	14,9
Antal medlemmer i fondenes bestyrelser i gennemsnit	4,7
N =	121
Kønsfordeling i bestyrelserne	
Ingen kvinder i bestyrelsen	37,7
Under halvdelen	51,8
Halvdelen eller større andel	10,5
Kvindes andel af bestyrelserne – gennemsnit for alle fonde	30
N =	114
Antal frivillige ud over bestyrelsen	
Ingen	93,4
1-9 frivillige	4,2
10 eller flere	1,4
N =	139

VÆRDIER OG HOLDNINGER

I sammenligning med foreningerne, landsorganisationerne og de selvejende institutioner er fondene meget mindre 'ideologiske'. 72 pct. af fondene svarer således, at de ikke har tilknytning til eller bygger på bestemte værdier, holdninger, ideologier eller bevægelser af åndelig, politisk eller samfundsmæssige karakter. 11 pct. svarer, at fonden bygger på hu-

manitære værdier, 8 pct. svarer 'social solidaritet', og 6 pct. svarer kristne værdier (tabel 5.13). Til sammenligning svarer 60 pct. af de selvejende institutioner, 37 pct. af foreningerne og 34 pct. af landsorganisationerne, at de ikke har tilknytning til bestemte værdier, holdninger, ideologier eller bevægelser.

Der er en svag tendens til, at ældre fonde, oprettet før 1950, i højere grad bygger på ideologier. Det gælder især liberale værdier, nationalistiske værdier, kristne værdier, humanitære værdier og social solidaritet.

Tabel 5.13

Andelen af fondene, som har tilknytning til og/eller aktiviteterne bygger på bestemte værdier, holdninger, ideologier og bevægelser af åndelig, politisk eller samfundsmæssig karakter (procent).

	N =	Procent
Ingen specielle værdier	84	71,8
Kristne værdier	7	6,0
Andre religiøse værdier	0	0
Arbejderbevægelse/socialisme	0	0
Liberale/borgerlige værdier	5	4,3
Nationale værdier	2	1,7
International solidaritet	2	1,7
'Grønne værdier' (miljø, natur)	4	3,4
Folkelig oplysning	3	2,6
Humanitære værdier	13	11,1
Social solidaritet	9	7,7
Andre værdier	9	7,7
N =	117	100

Holdninger

Sidst i spørgeskemaet blev fondene bedt om at forholde sig til en række påstande om fonde og fondes rolle i samfundet. Desværre undlod næsten hver tredje af de 147 fonde, som besvarede skemaet helt eller delvist, at besvare disse spørgsmål. Det efterlader lidt større usikkerhed om, i hvilken grad svarene er et repræsentativt billede af fondenes holdninger og vurderinger.

Udsagnene kan opdeles i to grupper. Den første gruppe af udsagn handler om fondenes rolle og betydning i samfundet. Den anden gruppe handler om fondenes vilkår og den måde, de fungerer på. Ved hvert udsagn har fonden kunnet sætte kryds på en skala fra 1 til 5: Var fonden helt enig i udsagnet, skulle den sætte kryds ved 1. Var den helt uenig, skulle

krydset sættes ved 5. Hvis fonden havde et standpunkt imellem disse to yderstandpunkter, kunne den sætte kryds ved 2, 3 eller 4.

Fondenes betydning og samfundsmæssige rolle

Et stort flertal af fondene erklærer sig enig i udsagnet, at *'fondene har stor betydning i Danmark'*, men det er alligevel lidt overraskende, at det kun er hver tredje fond, som erklærer sig 'helt enig' i påstanden, mens 11 pct. er uenig, og 24 pct. siger hverken-eller. Man kunne måske have forventet, at fondene selv i højere grad havde tilsluttet sig denne vurdering. På den anden side har mange af fondene så små formuer, at de måske alene af denne grund nedprioriterer deres betydning. Det er da også kun 27 pct. af fondene, som er enig i, at *'der burde være flere fonde i Danmark'*, og 58 pct. ved ikke, hvad de skal mene om dette (har sat kryds imellem enig og uenig). Det er især de nye fonde, som synes, at der burde være flere fonde, mens tilslutningen til synspunktet falder i takt med fondenes alder.

Flertallet af fondene tillægger sig imidlertid ikke en rolle som 'samfundsforandrer'. Det store flertal af fondene synes ikke, at de har en *'vigtig funktion for ændringer i velfærdssamfundet'*. Kun 14 pct. tilslutter sig denne holdning, mens 42 pct. er uenige. Endvidere er tre ud af fire fonde enige i, at *'det er ikke fondenes opgave at ændre samfundet'*. Det er da også forholdsvis få fonde (22 pct.), som er enige i, at *'en af fondenes roller er at støtte forandringer til fordel for et mere retfærdigt samfund'* (kun 1 pct. satte kryds ved 'helt enig'), og 35 pct. er uenige i standpunktet.

Fondene opfatter sig i meget højere grad som et 'supplement', der 'fylder huller ud'. 75 pct. af fondene erklærer sig helt eller delvis enig i, at *'en af fondenes roller er at udfylde huller i velfærdssamfundet (fx at hjælpe personer med særlige behov)'*, og kun 2 pct. er uenige i standpunktet. Ligeledes er godt halvdelen af fondene enige i, at *'en af fondenes roller er at omfordele økonomiske ressourcer – at støtte mindre bemidlede personer'*, som kun 16 pct. er uenige i. Synspunktet får dog noget mindre tilslutning blandt de nye fonde, dannet siden 1990, og blandt de mindste fonde. Denne rolle som et supplement viser sig også i holdningen til følgende standpunkt: *'En af fondenes roller er at fremme mål og aktiviteter, som markedet og det offentlige ikke tilgodeser godt nok'*. Godt halvdelen erklærer sig enige i standpunktet, og kun 6 pct. er uenige (tabel 5.14).

På tværs af disse standpunkter om fondenes samfundsmæssige rolle, er der en klar tendens til, at fonde, som giver støtte til 'kultur, idræt og fritid', i mindre grad er enige i, at fondenes rolle er at være et 'supplement', 'fylde huller ud' og 'omfordele' end fonde, som støtter andre for-

mål. Omvendt er der en – ikke signifikant – tendens til, at fondene inden for 'kultur, idræt og fritid' i højere grad tillægger fondene en betydning for at skabe udvikling og støtte nye ideer.

Tabel 5.14

Fondenes syn på forskellige udsagn om, hvilken rolle fondene har. Procentuel andel af fondene i Fyns Amt.

	1Helt enig	2	3	4	5Helt uenig	N =
Fondene har stor betydning i Danmark	33,0	32,0	23,7	3,1	8,2	97
Der burde være flere fonde i Danmark	15,7	11,2	58,4	5,6	9	89
Fondene er et vigtigt middel i ændringer i velfærdssamfundet	6,5	7,6	44,6	20,7	20,7	92
Fonde bør stræbe efter samfundets bedste	34,7	13,7	31,6	9,5	10,5	95
Fondene tager primært sigte på særlige interesser og grupper	31,9	36,3	29,7	2,2	0	91
Det er ikke fondenes opgave at ændre samfundet	51,6	25,3	17,6	4,4	1,1	91
En af fondenes roller er at udfylde huller i velfærdssamfundet (fx at hjælpe personer med særlige behov)	42,9	31,9	23,1	1,1	1,1	91
En af fondenes roller er at omfordele økonomiske ressourcer – at støtte mindre bemedlede personer	27,8	23,3	33,3	7,8	7,8	90
En af fondenes roller er at skabe udvikling og støtte nye ideer og initiativer	34,4	30	26,7	6,7	2,2	90
En af fondenes roller er at støtte forandringer til fordel for et mere retfærdigt samfund	1,1	20,5	43,2	18,2	17	88
En af fondenes roller er at støtte og bevare danske værdier og traditioner	17,8	18,9	41,1	14,4	7,8	90
En af fondenes roller er at fremme mål og aktiviteter, som markedet og det offentlige ikke tilgodeser godt nok	29,7	27,5	37,4	5,5	0	91

VILKÅR OG PROBLEMER

Til slut skal vi se på, hvordan de almennyttige fonde ser på de vilkår, som fondene har i Danmark.

Fondene synes absolut ikke, at de har for mange privilegier, men det er dog lidt mindre end halvdelen, som erklærer sig helt uenig i standpunktet, og hver tredje fond har sat kryds ved midterstandpunktet 3 (tabel 5.16). Det er måske også for meget at forvente, at fondene selv skulle

synes, at de har for mange privilegier. Godt halvdelen af fondene synes heller ikke, at der bør stilles bestemte krav til, hvor stor legatsummen skal være, men det er dog omkring hver fjerde fond, som helt eller delvist kan tilslutte sig krav til dette.

14 pct. af fondene er enige i, at *'fondene bør arbejde mere professionelt'*, men mere end dobbelt så mange er ikke enige i standpunktet. Igen er det omkring halvdelen af fondene, som har sat kryds ved 3 ('hverken-eller'). Hver fjerde fond synes, at fondene bør være mere synlige, men en lidt større andel er uenige i standpunktet. Fondene deler sig også i holdningen til standpunktet, at fondene i højere grad bør arbejde sammen. Omkring 30 pct. er enige – helt eller delvist – i standpunktet, mens en lige så stor andel ikke kan tilslutte sig standpunktet.

Mere end halvdelen af fondene er enige i, at *'fondene bør virke selvstændigt og uafhængigt af såvel staten som private virksomheder'*. Hver femte forening er uenig i standpunktet. Det kan hænge sammen med, at godt en tredjedel af fondene mener, at *'private virksomheder og fonde bør arbejde tættere sammen'*. Et standpunkt som halvt så stor en andel erklærer sig uenig i. Fondene er imidlertid mindre indstillede på at arbejde sammen med det offentlige. Hver femte fond er helt eller delvist enig i synspunktet, mens hver tredje fond ikke er enig.

40 pct. af fondene er ikke enige i udsagnet, at *'fondene har for lille politisk indflydelse i Danmark'*, mod kun 14 pct., som er enige i udsagnet. Halvdelen ved ikke, hvad de skal mene. Over halvdelen af fondene ved heller ikke, om de er enige eller uenige i udsagnet, at *'politikere forstår ikke, hvad fondene kan – og ikke kan'*, mens 29 pct. er uenige i udsagnet, og 24 pct. er enige. Mønstre er lidt anderledes i holdningen til udsagnet: *'Der er ikke nok forståelse i befolkningen for fondenes betydning'*, som 30 pct. erklærer sig enig i, og 18 pct. er uenig i.

SAMMENFATNING OG PERSPEKTIVER

146 fonde fra Fyns Amt har helt eller delvist besvaret et spørgeskema som led i Frivillighedsundersøgelsen. Besvarelsene blev indsamlet i 2004.

Der dannes fortsat nye fonde. Halvdelen af fondene er dannet siden 1975, og 18 pct. er dannet siden 1990. Halvdelen af fondene har et forholdsvis lokalt sigte, dvs. at de hører til i én kommune eller få kommuner, mens den anden halvdel har aktiviteter i eller uddelinger til hele amtet eller hele landet.

Tabel 5.16

Fondenes syn på forskellige udsagn om deres vilkår og måde at fungere på. Procentuel andel af fondene i Fyns Amt.

	1 (Helt enig)	2	3	4	5 (Helt uenig)	N =
Fondene har for mange privilegier	0	2,2	31,5	18,5	47,8	92
Fondene bør arbejde mere professionelt	3,4	10,2	53,4	5,7	27,3	88
Fondene bør være mere synlige med en tydeligere profil	3,3	22,2	46,7	11,1	16,7	90
Der bør stilles krav om en minimum legatsum, som fondene hvert år skal udbetale for at være godkendt som fond	13,2	13,2	22	15,4	36,3	91
Fondene bør i højere grad arbejde sammen	6,7	23,3	38,9	12,2	18,9	90
Fondene bør virke selvstændigt og uafhængigt af såvel staten som private virksomheder	38	18,5	23,9	10,9	8,7	92
Private virksomheder og fonde bør arbejde tættere sammen	14,6	21,3	49,4	5,6	9	89
Fondene bør i højere grad arbejde sammen med det offentlige	4,5	14,8	45,5	17	18,2	88
Fondene har (for) lille politisk indflydelse i Danmark	3,4	9,1	47,7	22,7	17	88
Politikere forstår ikke, hvad fondene kan – og ikke kan	5,6	18	57,3	10,1	9	89
Der er ikke nok forståelse i befolkningen for fondenes betydning	8,9	21,1	52,2	7,8	10	90

Fondene har typisk en bestyrelse, der er forholdsvis lille, samt en ansat administrator og/eller et sekretariat. En stor del af fondene har adresse på et advokatkontor. Hver tredje af de besvarede spørgeskemaer fra fondene er således besvaret af en ansat administrator. Det gælder især for de store fonde. Meget få fonde, og næsten kun de store, har udvalg, og meget få benytter sig af frivillige medarbejdere ud over bestyrelsen. Bestyrelserne er domineret af mænd, som udgør to tredjedele af bestyrelsesmedlemmerne. Generelt har fondene ikke ønsker om større ændringer i den måde, de fungerer på. En del fonde synes dog, at de kunne være mere synlige, og næsten hver tredje fond synes, at fondene kunne arbejde mere sammen. Fondene 'forsvarer' de privilegier, de har, og de ønsker ikke større krav til fx legatsum som forudsætning for at være godkendt som fond.

De almennyttige fonde består af relativt få meget store fonde og mange, mange forholdsvis små fonde. Andre analyser har vist, at mindre end 100 fonde i Danmark disponerer over halvdelen af den samlede fonds-

kapital. Denne undersøgelse bekræfter dette billede. To fonde disponerer således over halvdelen af de undersøgte fondes samlede kapital, hver tredje fond har en kapital på over en mio. kr., mens en lidt mindre andel har en kapital på mindre end 250.000 kr.

I 2003 modtog fondene i gennemsnit 44 ansøgninger. Dette varierer dog meget med fondens størrelse. Hver femte fond modtog ikke en eneste ansøgning, og få store fonde modtog flere hundrede ansøgninger. I gennemsnit kunne fondene imødekomme 56 pct. af ansøgningerne, men da det især er de små fonde med forholdsvis få ansøgninger, som kan imødekomme ansøgningerne, er andelen af ansøgningerne, som imødekommes, noget lavere for alle fondene tilsammen. Hver tredje af i alt godt 5.000 ansøgningerne i 2003 blev således imødekommet. I gennemsnit bevilgede fondene ca. 150.000 kr. i 2003. Dette tal dækker dog over meget store variationer. Fem fonde bevilgede således 70 pct. af de samlede bevillinger fra de 126 fonde, som har givet oplysninger om dette.

Fondenes støtte og bevillinger går især til sociale formål, 'uddannelse og forskning' samt 'kultur, idræt og fritid'. 42 pct. af fondene tager sigte på et socialt formål, 34 pct. på 'uddannelse og forskning', og 24 pct. tager sigte på 'kultur, idræt eller anden fritidsaktivitet'. De store fonde støtter i højere grad forskellige formål, mens de mindre fonde er mere afgrænsede til ét formål. Unge er den aldersgruppe, som de fleste fonde støtter, og fondene støtter i større grad studerende og forskere, end de støtter personer med sociale og sundhedsmæssige problemer.

I sammenligning med foreninger og selvejende institutioner er fondene langt mindre ideologiske. 72 pct. af fondene svarer således, at de ikke har tilknytning til eller bygger på bestemte værdier, holdninger, ideologier eller bevægelser af åndelig, politisk eller samfundsmæssig karakter.

Denne lave ideologiske profil kan måske forklare fondenes syn på deres samfundsmæssige rolle. Flertallet af fondene synes, som forventet, at de har stor betydning i Danmark, men det er alligevel lidt overraskende, at det kun er hver tredje fond, der entydigt erklærer sig enig i denne påstand. Der er da også forholdsvis lille tilslutning til synspunktet om, at der burde være flere fonde i Danmark. Flertallet af fondene tillægger sig heller ikke en rolle som 'samfundsforandrer'. De synes ikke, at de spiller en vigtig rolle for ændringer i velfærdssamfundet, og meget få fonde synes, at det er fondens opgave at medvirke til en ændring af samfundet. Fondene opfatter sig i meget højere grad som et 'supplement', der 'fylder huller ud', bl.a. ved at støtte mindre bemidlede personer og ved at tilgodese aktiviteter og mål, som hverken det offentlige eller markedet formår at tilgodese.

Ligesom foreningerne og de selvejende institutioner forsvarede fondene imidlertid deres uafhængighed i forhold til det offentlige og private virksomheder, men en stor del af fondene vil gerne samarbejde. Hver tredje fond mener, at fondene bør arbejde sammen med private virksomheder, mens hver femte fond mener, at fondene i højere grad bør arbejde sammen med det offentlige.

Perspektiver

I denne undersøgelse er de almennyttige fonde registreret som 'filantropiske organisationer': en organisation, som alene drives med det formål at opfylde stifterens vilje om at støtte almennyttige formål. Fondene er således hverken styret af kommercielle eller politiske mål, og derved ligner de foreningerne og de selvejende institutioner, men bortset fra denne lighed har de almennyttige fonde ikke meget tilfælles med og berøring til de to andre organisationsformer, som vi har analyseret i denne bog. Tre fjerdedele af fondene svarer, at de ikke bygger på bestemte værdier, holdninger eller ideologier; mange fonde er administreret af professionelle, og frivilligt arbejde er stort set begrænset til bestyrelsesarbejde; og endelig er fondene i lille grad knyttet til andre frivillige organisationer – som vi finder hos foreningerne og de selvejende institutioner. Analyserne af foreningernes og de selvejende institutioners økonomi viser endvidere, at støtte fra fonde og andre private bidragsydere udgør en meget lille del af deres indtægter (henholdsvis 5 og 2 pct.), og de fleste forenings- og institutionskategorier betragter det som et af de største problemer at skaffe penge fra bl.a. fonde.

Analyserne af foreningerne og de selvejende institutioner har vist, at det frivillige sociale og sygdomsforebyggende arbejde udgør en mindre del af det samlede arbejde. Den store frivillige indsats og de mange frivillige foreninger og selvejende institutioner findes inden for 'kultur, idræt, fritid og undervisning'. Dette billede præger også de almennyttige fonde, selvom svarene giver et lidt uklart billede af, hvordan fondene fordeler pengene. To ud af tre fonde svarer, at de giver støtte til formål og aktiviteter inden for kategorierne 'social indsats', 'sundhed' og 'filantropi', men undersøgelsen tyder på, at støtte til 'uddannelse' og 'kultur, fritid og idræt' er voksende. Ser vi imidlertid mere specifikt på, hvilke grupper fondene støtter, så er det kun hver tiende fond, der støtter personer med sygdom eller handicap, flygtninge og indvandrere og/eller personer med sociale problemer. Til sammenligning giver tre gange så mange fonde støtte til studerende, forskere eller kunstnere. Det er dog muligt, at fondene, som

har svaret, at de støtter 'social indsats', 'sundhed' og 'filantropi', giver støtte til projekter og organisationer, som arbejder for disse 'svage' grupper.

Fondene betragter sig først og fremmest som et 'supplement' og som 'igangsættere', mens de ikke ser sig som et alternativ til den offentlige sektor. Mange fonde synes, at de som sådan har en rolle at spille også i det moderne samfund, men der er så vidt vides ikke en fælles diskussion om dette mellem fondene. Fondene lever – hver for sig – deres eget stille liv, de ved meget lidt om hinanden, og de arbejder sjældent sammen. Fondene er privilegerede ved at være de frieste af alle frie organisationer. De har alene deres fundats at tage hensyn til, de kan koncentrere sig om at støtte de formål og de værdier, som de finder væsentlige eller støtteværdige, og de kan vælge eller lade være med at samarbejde – med hinanden eller med det offentlige. Denne frihed har været genstand for en del kritik, men friheden kunne bruges til at gå ind i debatten om samfundets udvikling og fondenes rolle deri.

DEL 2:
NONPROFITSEKTORENS
SAMFUNDSØKONOMISKE
OG BESKÆFTIGELSESMÆSSIGE BETYDNING

METODE FOR DEN SAMFUNDSØKONOMISKE OG BESKÆFTIGELSESMÆSSIGE ANALYSE

Thomas P. Boje

INDLEDNING

Formålet med denne anden del af bogen er at belyse den samfundsmæssige betydning af den frivillige nonprofitsektor i Danmark. Dette vil blive gjort på flere forskellige måder. På den ene side vil sektorens økonomiske og beskæftigelsesmæssige betydning blive kortlagt med baggrund i oplysninger hentet fra Danmarks Statistiks nationalregnskabsstatistik og fra undersøgelsen af de frivillige nonprofitorganisationer i Danmark. På den anden side vil omfanget af det frivillige arbejde, som bliver udført i Danmark i relation til etablerede organisationer og i forbindelse med den uformelle hjælp, som gives til venner og familie uden for hjemmet, blive beregnet og dets beskæftigelsesmæssige og økonomiske betydning for det danske samfund anslået. Dette vil blive foretaget med baggrund i de oplysninger, som vi har hentet ind gennem befolkningsundersøgelsen (se Koch-Nielsen, Henriksen, Fridberg & Rosdahl, 2005) såvel som undersøgelsen af de frivillige organisationer (se første del af denne bog).

Analysen er afgrænset til den beskæftigelsesmæssige og økonomiske betydning af det frivillige arbejde samt betydningen af nonprofitorganisationer i Danmark anno 2003-2004. I dette kapitel vil der blive givet en beskrivelse af de forskellige typer af data, som anvendes til at belyse nonprofitsektorens betydning, og med baggrund i disse kilder vil der i kapitel 7 blive beregnet et estimat på antallet af organisationsenheder samt antallet

af medlemmer, som er omfattet af sektoren. Kapitel 8 indeholder en beskrivelse af sektorens økonomiske størrelse og betydning for den samlede danske økonomi. Kapitel 9 udgør en analyse af nonprofitsektorens beskæftigelsesmæssige omfang, og hvilken plads den indtager i forhold til den samlede danske erhvervsaktive befolkning/beskæftigelse anno 2004. Endelig vil der i kapitel 10 blive foretaget en sammenligning mellem nonprofitsektoren i Danmark og de øvrige nordiske lande.

Analysen er udarbejdet på baggrund af datamateriale og assistance fra lektor Bjarne Ibsen, SDU (Organisationsundersøgelsen), stud.scient. soc. David Rosdahl, SFI (Befolkningsundersøgelsen) samt fuldmægtig Martin Ausker Hørdum, Danmarks Statistik.

Som nævnt er der tale om, at denne rapport bygger på data fra tre forskellige kilder – oplysninger fra nationalregnskabsstatistikken, fra den foretagne befolkningsundersøgelse og fra undersøgelsen af den frivillige sektors organisationer. Disse tre datakilder skal her kort beskrives, hvor hovedvægten dog lægges på nationalregnskabsundersøgelsen, idet der for de to andre undersøgelser er blevet udførligt redegjort dels i kapitel 2 i denne bog (Organisationsundersøgelsen) og dels i Koch-Nielsen, Henriksen, Fridberg & Rosdahl (2005, Befolkningsundersøgelsen).

NATIONALREGNSKABSANALYSEN

Danmarks Statistik leverede i efteråret 2005 nationalregnskabstabeller for nonprofitinstitutioner i Danmark med året 2003 som reference. De leverede statistiske oplysninger for nonprofitinstitutioner (NPI), som var organiseret i tre institutionelle sektorer: offentlig forvaltning og service, den ikke-finansielle selskabssektor og nonprofitinstitutioner rettet mod husholdninger.

Herudover blev nationalregnskabsoplysningerne fordelt på 12 branchegrupperinger defineret ved International Classification Nonprofit Organisation (ICNPO-aktivitetskoden), som den er blevet udviklet af FN i samarbejde med forskerne tilknyttet Johns Hopkins Study of Nonprofit Institutions (se United Nations, 2003). Denne ICNPO-aktivitetskode er beskrevet i bilag 1.

Danmarks Statistiks definition af nonprofitinstitutioner:

I Danmarks Statistiks opgørelse over nonprofitsektoren skelnes der mellem tre forskellige institutionelle sektorer, som her kort skal defineres,

samtidig med at der redegøres for, hvordan de statistiske data er blevet fremskaffet.

Nonprofitinstitutioner i offentlig forvaltning og service defineres som værende enheder, som ikke naturligt fødes i sektoren, men som igennem størrelsen af det offentlige tilskud til institutionen inkluderes i sektoren. Institutionerne er karakteriseret ved ikke at udbyde tjenesteydelser til markedspris, ikke generere profit til stifterne/ejerne af institutionen samt at udbyde ydelser, der også udbydes af offentlige institutioner. Denne type af institutioner er aktive primært inden for 'undervisning', 'forskning', 'social velfærd' og 'kulturelle tjenester'.

Afgrænsningen af nonprofitinstitutioner i den offentlige forvaltning og service blev foretaget med baggrund i 'Databasen for Integreerede Offentlige Regnskaber' (DIOR) og regnskabsdata fra kommuner og amter. Ud over disse kilder har det for en del selvejende kommunale NPI været nødvendigt at tilføje endnu en kilde, da data for disse ikke var identifikationsbare i DIOR. De supplerende oplysninger er hentet med udgangspunkt i de modtagne regnskabsindberetninger fra kommunerne.

For de to andre institutionelle sektorer, det vil sige sektorerne *ikke-finansielle nonprofitselskaber* og *nonprofitinstitutioner med service rettet mod husholdningerne*, har udgangspunktet for afgrænsningen været et udtræk fra Danmarks Statistiks Erhvervsstatistiske Register (ESR). Dette register indeholder oplysninger om alle registrerede CVR-numre i Danmark. Her finder vi oplysninger om beskæftigelse, omsætning, branche, virksomhedsform mv. I ESR findes der ikke nogen entydig nøgle til at afgrænse, hvornår der er tale om en nonprofitinstitution, men i dialog mellem forskergruppen ved Frivillighedsundersøgelsen og Danmarks Statistik blev der enighed om, at en NPI:

- er organiseret som fond, forening eller forening med begrænset ansvar (svarer til virksomhedskoderne 90, 110 og 150 – se bilag 3),
- ikke har hovedaktivitet i de finansielle brancher (Dansk Branchekode 2003: 65.11.00-67.20.90 – se bilag 3), og endelig
- er det en forudsætning, at enhederne ikke driver virksomhed med henblik på at generere profit til ejerne. Dette betyder ikke, at virksomheden ikke kan generere profit/overskud, men blot, at et eventuelt

overskud ikke kan trækkes ud af ejerne. Erhvervsdrivende fonde er selvsagt heller ikke klassificeret som værende NPI.

Med baggrund i denne afgrænsning er de to sektorer defineret som følger:

Ikke-finansielle nonprofitselskaber er markedsproducenter, hvis hovedaktivitet er produktion af markedsfølsomme varer og ikke-finansielle tjenester. For disse selskaber gælder endvidere også de øvrige kriterier for nonprofitinstitutioner; nemlig at de skal være en selvstændig organisation, ikke-for-profit, privat, selvbestemmende og evt. frivillig deltagelse. Kan fx være forlag, konsulentvirksomhed, vandforsyning, cafeterier og kantiner mv.

Nonprofitinstitutioner med service rettet mod husholdningerne er kendetegnet ved at være ikke-markedsproducenter, som leverer serviceydelser til befolkningen. Igen er de ovennævnte kriterier for nonprofitinstitutioner gældende. Organisationer inden for denne institutionelle sektor kan fx være faglige organisationer, lejerforeninger, oplysende og kulturelle foreninger mv.

Ved anvendelse af overstående kriterier er Danmarks Statistik for de to 'private' institutionelle sektorer 'ikke-finansielle nonprofitselskaber' og 'nonprofitinstitutioner med service rettet mod husholdningerne' kommet frem til en population indeholdende 37.513 enheder (se fordeling på NPI-grupper tabel 7.2, side 182). Derudover er der inden for den institutionelle sektor for 'nonprofitinstitutioner i offentlig forvaltning og service' optalt i alt 7.869 enheder. Disse enheder er altovervejende selvejende institutioner inden for organisationskategorierne 'uddannelse mv.' samt 'social service', og for disse institutioner var det muligt at indhente alle relevante oplysninger fra allerede eksisterende databaser, hvilket ikke var tilfældet for de andre to institutionelle sektorer.

For de institutionelle sektorer 'ikke-finansielle nonprofitselskaber' og 'nonprofitinstitutioner med service rettet mod husholdningerne' blev der derfor gennemført en selvstændig survey. Denne blev foretaget på baggrund af en stikprøve, som blev trukket fra populationen på 37.513 enheder ved hjælp af simpel tilfældig udvælgelse. Denne stikprøve omfattede omkring 700 enheder. Disse blev gennemgået af forskergruppen og efterfølgende reduceret med 70 enheder, som lå uden for populationen samt ejerforeninger, som var overrepræsenteret i stikprøven. Efterfølgende

blev stikprøven udvidet med enheder fra brancher, som var underrepræsenteret i den oprindelige stikprøve. Der blev fremsendt spørgeskema til omkring 670 virksomhedsenheder, og efter én rykker havde man opnået en besvarelse fra 232 enheder, hvilket svarer til en besvarelsesprocent på 35. En besvarelsesprocent, som af Danmarks Statistik blev anset for tilfredsstillende for denne type af population.

Med baggrund i oplysninger fra de virksomheder, som har besvaret spørgeskemaet, blev der foretaget en opregning til den samlede population. For offentlig forvaltning og service kunne der som omtalt hentes fuldstændige oplysninger fra de eksisterende databaser, mens der for sektorerne 'ikke-finansielle nonprofitselskaber' og 'nonprofitinstitutioner med service rettet mod husholdningerne' blev foretaget en opregning på baggrund af årsværksoplysninger. Enhederne i de to private institutionelle sektorer blev opdelt i seks strata i forhold til, om der inden for den respektive sektor var registreret beskæftigelse eller ikke, således at der for virksomheder med og uden beskæftigelse blev foretaget særskilte opregninger.

I den normale regnskabsstatistik, som Danmarks Statistik anvender, er der indført en bagatelgrænse, hvad angår virksomhedernes arbejdsindsats, således at enheder med mindre end 0,5 årsværk udelades af statistikken – dvs. at kun enheder med ATP-indbetalinger for ansatte lønarbejdere svarende til mindst 0,5 årsværk bliver medtaget. Denne bagatelgrænse kunne imidlertid ikke anvendes i denne undersøgelse, idet mange virksomheder ikke har ansatte lønarbejdere. Eksempelvis ville anvendelse af bagatelgrænsen have betydet en reducere af populationen i sektorerne 'ikke-finansielle nonprofitselskaber' og 'nonprofitinstitutioner med service rettet mod husholdningerne' med mere end 16.000 enheder – hvilket jo netop er de brancher og institutioner, som er vigtige ved opstilling af et nationalregnskab for nonprofitorganisationer.

De oplysninger fra Danmarks Statistiks nationalregnskabsundersøgelser, som primært anvendes i denne analyse af den frivillige nonprofitsektors samfundsøkonomiske og beskæftigelsesmæssige betydning for det danske samfund, er:

- oplysninger om økonomisk værdi af aktiviteter og arbejde udført i NPI-institutioner – totalt og fordelt på 12 NPI-grupper
- oplysninger om NPI-institutioners udgifter og indtægter – totalt og fordelt på 12 NPI-grupper

- oplysninger om lønnet arbejde udført i NPI-institutioner – totalt og fordelt på 12 NPI-grupper
- oplysninger om tilskud til NPI-institutioner – fordelt på offentlige tilskud, kontingenter, arv og overførsler fra udlandet til NPI-institutioner – totalt og for 12 NPI-grupper.

BEFOLKNINGSUNDERSØGELSEN

Befolkningsundersøgelsen blev foretaget af Socialforskningsinstituttet, og i denne undersøgelses kortlægning af det frivillige arbejdes omfang anvendes den afgrænsning af frivilligt arbejde, som er lagt til grund for Johns Hopkins-projektet som helhed (se for mere indgående diskussion Koch-Nielsen, Henriksen, Fridberg & Rosdahl, 2005). Frivilligt arbejde er her forstået, som en aktivitet der:

- er ulønnet (dog med mulighed for kompensation for udgifter)
- er frivillig (fx ikke aktivering)
- udføres i en organisatorisk sammenhæng, som godt kan være offentlig
- er til gavn for andre end en selv og den nærmeste familie
- er aktiv (dvs. medlemskab af en organisation er ikke nok).

Det, som her måles, er det ulønnede frivillige arbejde i en organisatorisk sammenhæng, mens helt uformelle hjælpeaktiviteter ikke indregnes i opgørelsen over frivilligt ulønnet arbejde, men nok er med i opgørelsen over det samlede omfang af uformelle aktiviteter i den frivillige sektor. Der kræves, at arbejdet foregår i en organisatorisk struktur, der både kan være offentlig og privat. Spørgsmålet om deltagelse i frivilligt arbejde er blevet operationaliseret på følgende måde:

Her kommer nogle spørgsmål om frivilligt, ulønnet arbejde. Frivilligt ulønnet arbejde kan udføres på mange områder. Ofte er det for frivillige foreninger og organisationer, men det kan også finde sted for en offentlig og privat virksomhed.

Ulønnet frivilligt arbejde kan bestå i mange forskellige ting: Man kan træne et fodboldhold, man kan også være museumsvagt, samle penge ind, sidde i bestyrelsen i grundejerforeningen, i skolebestyrelsen, være frivillig på et værested og meget andet.

Frivilligt arbejde er ikke den hjælp, du giver til familie og nære venner.

Der arbejdes frivilligt på mange områder i samfundet. Arbejder du frivilligt inden for ...?

Herefter nævnes så alle de 12 forskellige NPI-grupper, som den frivillige indsats er organiseret inden for, og som Johns Hopkins-undersøgelsen klassificerer de frivillige aktiviteter i overensstemmelse med – se bilag 1.

I ovenstående spørgsmål er det alene det ulønnede frivillige arbejde i organisatorisk sammenhæng, som er i fokus. Senere spørges der i Befolkningsundersøgelsen til omfanget af uformelt ulønnet, frivilligt arbejde udført i forhold til familie og nære venner uden for eget hjem – se nedenfor.

Der blev endvidere stillet spørgsmål om, hvorvidt man i årets løb har givet pengebeløb til frivilligt arbejde, organisationer o.l. Hvilket i undersøgelsen blev formuleret på følgende måde:

Nu følger nogle spørgsmål om pengegaver. Der er tale om pengegaver, når et beløb gives for at støtte en organisation, forening eller fond, eller større aktiviteter, der er drevet af disse. Pengegaver dækker alle beløb, uanset størrelsesorden, og kan både indbetales fast eller ved husstandsindsamlinger. Medlemskontingenter skal ikke tælles med.

Har du inden for det seneste år givet pengegaver til en forening eller organisation?

Hvorefter de samme 12 NPI-grupper nævnes, som der blev spurgt om i forbindelse med deltagelse i frivilligt arbejde.

I tillæg til oplysninger om det frivillige arbejde, som bliver udført i en organisatorisk sammenhæng, har forskergruppen som nævnt også ønsket at kortlægge omfanget af de uformelle og ulønnede aktiviteter, som finder sted ved hjælp til venner og bekendte uden for eget hjem samt omfanget af pengegaver, som bliver givet til familie, venner og bekendte. De spørgsmål, der blev stillet til belysning af denne problematik, lød således:

Hjælper du regelmæssigt nogen, som du ikke bor sammen med (fx

med indkøb, pasning, havearbejde, vask, bank, posthus, kontakt til myndigheder o.l.)? – Hvor mange timer inden for den sidste måned?

Hjælper du regelmæssigt nogen, som du ikke bor sammen med, med penge eller anden form for økonomisk støtte?

Der er således spurgt til såvel praktisk som økonomisk hjælp, som også kan omfatte hjælp af administrativ karakter.

Fra befolkningsundersøgelsen har vi til dette notat hentet:

- oplysninger om antal personer, som udfører ulønnet frivilligt arbejde i en NPI sammenhæng – totalt og for de 12 NPI-sektorer
- oplysninger om økonomiske bidrag til NPI-institutioner – totalt og for de 12 NPI-sektorer
- oplysninger om uformel praktisk hjælp til naboer, venner og familie uden for egen husholdning.

ORGANISATIONSUNDERSØGELSEN

Endelig er der i denne del af Frivillighedsundersøgelsen hentet oplysninger fra Organisationsundersøgelsen. Denne blev gennemført i to trin. Først blev der foretaget en registrering af frivillige nonprofitorganisationer i Danmark på såvel lokalt og regionalt plan som nationalt plan. Dernæst blev der gennemført en spørgeskemaundersøgelse af et udvalg af de registrerede frivillige foreninger og landsorganisationer (fremgangsmåden i denne undersøgelse er beskrevet ovenfor i kapitel 2).

På det regionale og lokale plan er det en yderst vanskelig opgave at foretage en total registrering. Undersøgelsen af nonprofitsektorens organisation blev derfor på det regionale og lokale plan gennemført i Fyns Amt. Ingen af amterne er helt repræsentativt for Danmark. I sammenligning med de øvrige amter er Fyns Amt dog et af de amter, der er mest repræsentativt for Danmark, både når vi ser på gennemsnitstal, og hvad angår de variationer i nonprofitsektorens sammensætning, som denne analyse er interesseret i. På landsplan er tilstræbt en total registrering af alle frivillige landsdækkende nonprofitorganisationer i Danmark, der faldt ind under afgrænsningen.

De registrerede foreninger og organisationer – lokalt, regionalt og

nationalt – er derefter blevet indplaceret i de organisationskategorier, som er udstukket af det internationale forskningsprojekt – Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project – som den danske undersøgelse indgår i. Her skelnes der, som nævnt ovenfor, mellem de 12 organisationskategorier (ICNPO-aktivitetskoden), som yderligere er opdelt i flere underkategorier (se oversigt i bilag 1). I langt de fleste tilfælde har det været let at indplacere de registrerede foreninger og organisationer. Det centrale kriterium for indplaceringen har været foreningens/organisationens primære aktivitet og formål. Som grundlag for dette er organisationens navn benyttet (se kapitel 2 for en mere indgående beskrivelse af organisationsundersøgelsens metodik).

Fra Organisationsundersøgelsen er der til denne analyse hentet:

- oplysninger om NPI-organisationers forskellige indtægtskilder – totalt og fordelt på de 12 NPI-sektorer
- oplysninger om antallet af organisationer og deres medlemstal – totalt og fordelt på de 12 NPI-organisationer
- oplysninger om antal personer, som udfører frivilligt arbejde
- beløb, som gives til NPI-organisationer i gaver, bidrag og kontingent mv. – totalt og fordelt på de 12 NPI-organisationer.

NONPROFITSEKTORENS STØRRELSE I DANMARK

Thomas P. Boje

ANTAL ENHEDER – FORENINGER, INSTITUTIONER OG FONDE

I bestræbelserne på at få et overblik over omfanget af den frivillige sektor i Danmark er der som omtalt foretaget en registrering af alle foreninger, organisationer og institutioner, som opfyldte fem kriterier for at være en nonprofitvirksomhed. For en mere udførlig redegørelse for definitionen af den frivillige sektor henvises til det tidligere udgivne notat om definition af sektoren (Ibsen & Habermann, 2005). Vi har i denne sammenhæng benyttet os af tre forskellige kilder til en opgørelse af antallet af enheder.

Den *første* kilde er Danmarks Statistik, som har etableret en database med 37.513 enheder omfattende enheder inden for de to institutionelle sektorer, som enten producerer for markedet, eller hvis virksomhed er rettet mod husholdningerne – dvs. henholdsvis sektorerne 'ikke-finansielle nonprofitselskaber' og 'nonprofitinstitutioner med service rettet mod husholdningerne'. Ud over disse to sektorer inkluderer Danmarks Statistiks nationalregnskabsundersøgelse også en tredje institutionel nonprofitsektor nemlig 'offentlig forvaltning og service'. Denne sektor omfatter i alt 7.869 enheder, hvoraf den overvejende andel er hjemmehørende i to organisationskategorier – 'uddannelse mv.' og 'social service'. Databasen fra Danmarks Statistik omfatter imidlertid kun organisationer/institutioner, som er registreret i det Centrale Virksomheds Register (CVR), hvilket

typisk vil sige organisationsenheder, som enten udbetaler løn og/eller er momsregistreret (se tabel 7.2).

Den *anden* kilde er antallet af organisationer og institutioner, som er registreret på lokalt niveau (foreninger) og på landsplan (landsorganisationer). Denne registrering omfatter både foreninger, frivillige organisationer og selvejende institutioner, som har lønnede medarbejdere, og foreninger mv., som kun benytter frivillige og ulønnede medarbejdere. Den sidste gruppe – altså foreninger og institutioner, som ikke har lønnet arbejdskraft – omfatter 80 pct. af de lokale og regionale foreninger og 51 pct. af landsorganisationerne. I tabel 7.1 er antallet af organisationer og institutioner i nonprofitsektoren opgjort på følgende måde: Først er beregnet antallet af foreninger, landsorganisationer og selvejende institutioner, som ikke benytter lønnede medarbejdere med udgangspunkt i det antal, som er registreret på Fyn. Derefter er dette tal opregnet til et estimat for hele landet ((antal enheder i Fyns Amt/8,8) * 100). Der er her alene tale om de enheder, som ikke har ansat lønnet arbejdskraft, og som derfor ikke antages at være med i Danmarks Statistiks database. På tilsvarende måde er antallet af landsorganisationer, som ikke har lønnet arbejdskraft, beregnet.

Endelig for det *tredje* er de almennyttige fonde medtaget. Her er foretaget en opgørelse af de 'lokale' almennyttige fonde med adresse i Fyns Amt. Fonde, som fx driver et kulturhus, er registreret under 'kultur', men ellers er fonde, der deler penge ud, placeret under 'filantropi'. Hvis vi omregner de 582 registrerede almennyttige fonde i Fyns Amt til landsplan, er der 6.613 almennyttige fonde i Danmark. Men en meget stor del af fondene har adresse i København. Ifølge Ulla Habermann (se notat Habermann, 2004) findes der mellem 12.000 og 14.000 almennyttige fonde, men efter nedlæggelsen af fondsregisteret i 1991 er det i praksis ikke muligt at skaffe pålidelige statistiske oplysninger om fondenes antal. I den nyeste udgave af KRAK er der registreret 8.300 fonde. Det tal, vi har beregnet for antallet af almennyttige fonde med baggrund i kortlægningen ud fra adresser i Fyns Amt – 6.613 enheder – svarer ganske godt til antallet af enheder registreret under fondskategorien 8100 i ICNPO aktivitetskoden i Danmark Statistiks database, hvilket er opgjort til 6.234. Med denne store overensstemmelse går vi derfor ud fra, at de almennyttige fonde er medtaget i Danmarks Statistiks database.

I tabel 7.1 er der foretaget en opregning af antallet af frivillige foreninger og landsorganisationer i Danmark 2003-2004 med baggrund i de oplysninger, vi har indhentet fra organisationsundersøgelsen i Fyns

Amt. I tabel 7.2 er de tre forskellige kilder nævnt ovenfor samlet, og en oversigt over den samlede størrelse af nonprofitsektoren sektor er beregnet.

Tabel 7.1

Andel af nonprofitorganisationer, som ikke har benyttet lønnet arbejdskraft i året 2003-2004, opgjort på organisationstyper og organisationskategorier for Fyns Amt og for hele Danmark.

	Foreninger			Landsorganisationer			
	Totalt antal org. registreret på Fyn	Andel org. uden lønnet arbejde	Totalt antal org. på Fyn uden lønnet arbejde	Totalt antal org. uden lønnet arbejde i Danmark	Totalt antal org. registreret i Danmark	Andel org. uden lønnet arbejde	Totalt antal org. uden lønnet arbejde i Danmark
Kunst og kultur	524	71.4	374	4.252	119	57.6	69
Ildræt, motion og dans	1.444	79.7	1.151	13.078	188	47.6	89
Fritid og hobby	1.039	95.1	988	11.228	552	74.3	410
Uddannelse mv.	274	44.7	122	1.392	64	20.8	13
Sundhed	158	86.3	136	1.549	288	59.3	171
Social service	341	88.0	300	3.410	107	24.4	26
Miljø og natur	70	76.2	53	606	53	43.8	23
Bolig og lokalsamfund	619	79.1	490	5.564	18	50.0	9
Politik, rådgivning mv.	407	97.3	396	4.500	47	42.9	20
Filantropi mv.	8	*	*	91	*	*	*
Internationale aktiviteter	90	96.1	86	983	178	55.4	99
Religion	39	62.5	24	277	64	41.2	26
Branche og faglige organisationer	683	60.5	413	4.696	1245	39.7	494
Andre organisationer	68	96.3	65	744	69	28.6	20
Alle organisationer	5.764	79.5	4.588	52.360	2.992	51.2	1.465

Kilde: Beregnet på baggrund af oplysninger hentet fra Organisationsundersøgelsen, 2004.

* Der er ikke foreninger/institutioner under denne kategori, som har besvaret spørgeskemaet, og derfor vil det ikke være muligt at ekstrapolere beregninger af antal enheder uden løn.

Ud fra de ovenfor beskrevne beregninger foretaget i tabel 7.1 af antallet af enheder i den frivillige sektor, som ikke haft lønnet arbejdskraft i henholdsvis Fyns Amt og hele Danmark, er det samlede antal institutioner/organisationer i den danske nonprofitsektor beregnet i tabel 7.2. Dette tal – kolonne 5 – er fremkommet ved at summere antallet af enheder, som ikke har haft ansat lønnet arbejdskraft – udregnet på baggrund af oplysninger fra Organisationsundersøgelsen – og antallet af enheder, som er registreret i Danmarks Statistiks databaser over enheder, som enten har lønnet arbejdskraft eller er momsregistreret. Danmarks Statistiks opgørelse

over enheder i nonprofitsektoren omfatter dels organisationer i de to 'private' institutionelle sektorer – 'ikke-finansielle nonprofitselskaber' og 'non-profitinstitutioner med service rettet mod husholdningerne' – dels antallet af enheder registreret som selvejende institutioner inden for 'offentlig forvaltning og service' fra Databasen for Integreret Offentlige Regnskaber (DIOR). Det samlede antal enheder i den frivillige nonprofitsektor er på baggrund af disse datakilder beregnet til totalt 101.274 enheder, hvoraf 45 pct. af enhederne var registreret med et CVR-nummer og omfattet af Danmarks Statistiks database (se tabel 7.2).

Tabel 7.2

Antal nonprofit/frivillige organisationer i Danmark – totale antal foreninger, institutioner og organisationer både med og uden lønnet arbejdskraft 2004.

	Org. med CVR- nummer	Organisationer som ikke har haft lønnet arbejdskraft i 2003-2004			Totale antal organi- sationer	Procent af totale antal organi- sationer
	DS-da- ta-ba- sen	For- ening	Lands- organi- sation	Selv- ejende		
Kunst og kultur	1.656	4.252	69	205	6.182	6.1
Ildræt, motion og dans	5.263	13.078	89	136	18.566	18.3
Fritid og hobby	379	11.228	410	45	12.062	11.9
Uddannelse mv.	2.494	1.392	13	45	3.944	3.9
Sundhed	97	1.549	171	0	1.817	1.8
Social service	4.983	3.410	26	295	8.714	8.6
Miljø og natur	9	606	23	57	695	0.7
Bolig og lokalsamfund	7.750	5.564	9	1.239	14.562	14.4
Politik, rådgivning mv.	223	4.500	20	0	4.743	4.7
Filantropi mv.	6.234	91		0	6.325	6.2
Internationale aktiviteter	22	983	99	0	1.104	1.1
Religion	473	277	26	45	821	0.8
Branche og faglige organisationer	4.923	4.696	494	0	10.113	10.0
Andre organisationer	10.876	744	20	0	11.640	11.5
Alle organisationer	45.382	52.360	1.465	2.067	101.274	100.0
Total	44.8	51.7	1.5	2.0	100.0	

Kilde: Beregnet på baggrund af tal fra Organisationsundersøgelsen 2004 og Danmarks Statistik: NonprofitDatabase, 2004.

De dominerende sektorer er 'idræt, motion og dans' samt 'fritid og hobby', som sammen med 'kunst og kultur' omfatter godt 36 pct. af frivillige organisationer i Danmark. De tre velfærdssektorer – 'uddannelse mv.', 'sundhed' og 'social service' – omfatter tilsammen godt 14 pct. af den

frivillige sektors enheder. Ud over disse kategorier repræsenterer 'bolig og lokalsamfund' med godt 14 pct. af sektorens enheder et stort antal non-profitorganisationer, mens sektoren 'branche og faglige organisationer' omfatter 10 pct. af nonprofit/frivillighedssektorens enheder. De øvrige underkategorier omfatter kun et beskedent antal organisationer ud af den samlede nonprofitsektor på godt 101.000 organisationer.

Dette tal er ca. 20 pct. højere end det tal, som en beregning af det totale antal foreninger, selvejende institutioner og almennyttige fonde kommer frem til ud fra registreringen af disse organisationstyper i Fyns Amt. I Organisationsundersøgelsen anslås det samlede antal nonprofitheder i Danmark til ca. 82.500 enheder (inklusive landsorganisationer). Som nævnt ovenfor er der forholdsvis stor overensstemmelse mellem de to opgørelsesmetoder på antallet af selvejende institutioner og antallet af almennyttige fonde. Forskellen skal derfor findes inden for 'ikke-finansielle nonprofitselskaber' og 'nonprofitinstitutioner med service rettet mod husholdningerne' (typisk almindelige foreninger).

Der er flere mulige forklaringer på denne forskel. For det første er en fjerdedel af nonprofitorganisationerne og institutionerne i Danmarks Statistiks database kategoriseret under 'andre organisationer'. Denne kategori omfatter primært 'ikke-finansielle nonprofitselskaber', som registreringen i Fyns Amt i ringe grad inkluderer. Det forklarer godt halvdelen af forskellen. For det andet er der en betydelig uoverensstemmelse mellem antallet af foreninger og institutioner inden for 'bolig og lokalsamfund' (grundejerforeninger, boligforeninger, forsamlingshuse, foreninger for lokale installationer mv.), som er registreret i Danmarks Statistiks database, og antallet, som kan beregnes ud fra Organisationsundersøgelsen i Fyns Amt. Organisationsundersøgelsen giver et samlet antal nonprofitheder under 'bolig og lokalsamfund' på ca. 8.500 enheder. På baggrund af besvarelsene i spørgeskemaerne fra disse foreninger og institutioner kan antallet af enheder, der benytter sig af ansatte medarbejdere, opgøres til ca. 1700 (ca. 20 pct. Svarer, at de benytter lønnet arbejdskraft). I Danmarks Statistik er 7.750 foreninger og institutioner registreret under denne kategori, dvs. en forskel på ca. 6.000 enheder. Det er tænkeligt, at der også her er tale om en række 'ikke-finansielle nonprofitselskaber', som driver beboerhuse, installationer i lokalsamfundet, foreningsdrevne brugsforeninger mv. – enheder som ikke er omfattet af Organisationsundersøgelsens kortlægning. Tilsammen kan disse to afvigelser mellem undersøgelserne forklare hovedparten af forskellen i antal organisationer.

På de øvrige samfundsområder er der en relativt god overensstem-

melse mellem antallet af enheder i Danmarks Statistik og antallet af enheder, der benytter sig af lønnet arbejdskraft ud fra Organisationsundersøgelsens tal. Dog kan en mindre del af forskellen skyldes, at estimatet for antallet af foreninger og landsorganisationer, som ikke er registreret i Danmarks Statistiks database, er for stort. Estimatet bygger på foreningernes og landsorganisationernes svar på, om de benytter lønnet arbejdskraft. Danmarks Statistiks database omfatter imidlertid også foreninger og organisationer, der er momsregistrerede, og hvis andelen af foreningerne og organisationerne, der ifølge undersøgelsen ikke benytter lønnet arbejdskraft, ikke er helt repræsentativ for foreningerne, vil antallet af enheder, der ikke er registreret i Danmarks Statistiks database, blive for stort.

ANTAL MEDLEMMER I DANSKE NONPROFITORGANISATIONER

Ud over en registrering af og estimering af antallet af organisationer i den frivillige sektor var det også en central opgave med Organisationsundersøgelsen at beregne antallet af medlemmer i de frivillige organisationer.

Blandt de 1.714 foreninger, som indsendte et besvaret spørgeskema, registreredes samlet 492.662 medlemmer. I Fyns Amt blev der registreret 5.764 foreninger, og hvis de 1.714 foreninger er repræsentative for de registrerede foreninger, vil det samlede medlemstal i lokale og regionale foreninger i Fyns Amt være i alt 1.656.769. Det giver i gennemsnit 3,5 medlemskaber pr. indbygger.

Der er dog et vist overlap mellem lokale foreningers medlemstal og medlemstallet fra regionale foreninger og organisationer, som de lokale foreninger er medlem af. Ved registreringen blev det forsøgt at skelne mellem regionale og lokale foreninger, og i spørgeskemaet skulle foreningerne også svare på, om '*Foreningen/organisationen selv er en paraplyorganisation eller sammenslutning af forskellige foreninger*'. Ud fra disse to registreringer/svar har vi frasorteret 40 foreninger. Når det er gjort, reduceres det samlede medlemstal til 365.319 blandt de organisationer, som besvarede spørgeskemaet.

Vi har ikke et præcist tal for, hvor mange regionale foreninger, der er en sammenslutning af forskellige lokale foreninger, som findes i Fyns Amt. Vi har imidlertid fjernet de foreninger og organisationer, som vi med sikkerhed ved er en regional fællesorganisation/forening. Derefter udgør det samlede antal foreninger 5.737. Ud fra disse tal kan det samlede antal

medlemmer af foreninger i Fyns Amt beregnes til ca. 1.300.000 medlemmer svarende til 2,8 medlemskab pr. indbygger.

Dette tal er lavere, end hvad medborgerundersøgelsen fandt i 1998 (Goul Andersen, Torpe & Andersen, 2000). I denne undersøgelse indgik imidlertid kun et befolkningsudsnit i alderen 18-70 år, mens Frivillighedsundersøgelsens organisationsdata registrerer medlemskab for hele befolkningen. Medborgerskabsundersøgelsen fandt, at det gennemsnitlige antal medlemskaber pr. indbygger mellem personer i alderen 18 til 70 år var 3,5. I Fyns Amt udgjorde denne del af befolkningen 67 pct. i 2004. Da vi ved, at antallet af medlemskaber er lavere hos børn og unge – selvom en del børn og unge kan være medlem af flere fritidsforeninger – og det samme gælder givetvis også for de ældre over 70, så forekommer 2,8 medlemskaber pr. indbygger, som blev fundet for Fyns Amt i organisationsundersøgelsen, at være realistisk. Omregnet til landsplan er der altså tale om ca. 15 mio. medlemskaber i danske frivillige Organisationer år 2004.

I tabel 7.3, kolonne III vises det opgjorte antal medlemskaber i Fyns Amt særskilt for hver af de 12 organisationskategorier i nonprofit-sektoren (den store sektor 'kultur, fritid og idræt' er i tabel 7.3 yderligere opdelt i tre grupper: 'kultur og kunst', 'idræt motion og dans' samt 'fritid og hobby'). Hvis dette tal for medlemskab i Fyns Amt omregnes til landsplan, hvor antallet af indbyggere i Fyns Amt udgør 8,8 pct. af den samlede befolkning i Danmark, fås et estimat for antallet af medlemskaber i Danmark på hver af organisationskategorierne. Dette estimat er angivet i tabel 7.3 kolonne IV.

Hvad angår medlemskab, er det klart sektoren 'branche og faglige organisationer', som er størst og omfatter mere end en tredjedel af samtlige medlemskaber i en nonprofitorganisation. Dernæst kommer 'kultur og idræt' med yderligere en tredjedel af det samlede antal medlemskaber. Inden for denne undersektor er det primært 'idræt, motion og dans', som dominerer, mens 'kultur og kunst' samt 'fritid og hobby' ligger på linje med en række andre sektorer, hvad angår omfanget af medlemskaber. På en tredjeplads kommer 'bolig og lokalsamfund' også med et betydeligt medlemstal. Resten af sektorerne har under 5 pct. af den samlede medlemsskare i Danmark.

Det gennemsnitlige antal medlemskaber i foreninger beregnet i tabel 7.3 kolonne I er foretaget på baggrund af de foreninger, som Frivillighedsundersøgelsen har registreret i Fyns Amt. Dette giver et gennemsnit på 219 medlemskaber pr. forening. Hvis vi skal have et tal for samtlige

Table 7.3

Antal medlemskaber i foreninger og frivillige organisationer.

	Antal medlemskaber i gennemsnit pr. forening	Det totale antal foreninger i Fyns Amt	Samlede antal medlemskaber i Fyns Amt – estimeret I x II i 1.000 pers.	Samlede antal medlemskaber i Danmark – estimeret(III) / 8,8 x 100 i 1.000 pers.	Andel af det totale antal medlemskaber i den frivillige sektor i procent
Kolonne	I	II	III	IV	V
Kultur og kunst	127,38	524	67	756	5.0
Idræt, motion og dans	193,78	1.432	278	3.157	20.9
Fritid og hobby	80,90	1.038	84	955	6.3
Uddannelse mv.	100,74	273	26	291	1.9
Sundhed	407,25	155	63	717	4.8
Social service	247,87	341	85	961	6.4
Miljø og natur	281,72	70	20	224	1.5
Bolig og lokalsamfund	279,95	619	173	1.970	13.1
Politik, rådgivning og bistand	106,66	401	43	488	3.2
Filantropi	*	8	*	*	*
Internationale aktiviteter	121,62	90	11	125	0.8
Religion	81,89	39	3	36	0.2
Branche og faglige organisationer	678,99	679	461	5.239	34.7
Andre organisationer	218,83	68	15	169	1.1
Total	219,01	5.737	1.328	15.088	100.0

Kilde: Beregnet på baggrund af data fra Organisationsundersøgelsen 2004.

* Der er ikke foreninger/institutioner under denne kategori, som har besvaret spørgeskemaet, og derfor vil det ikke være muligt at foretage beregninger af medlemskab.

foreninger i Danmark, må vi også inkludere de 37.513 enheder, som er indeholdt i Danmarks Statistiks database. Hvis disse foreninger inkluderes, da får vi, at den danske frivillige organisation/institution i gennemsnit har 181 medlemskaber – se tabel 7.4. I dette tal er alle nonprofit/frivillige organisationer i Danmark medregnet ved beregningen af det gennemsnitlige antal medlemskaber, mens selvejende institutioner og fonde, som jo typisk ikke er medlemsbaseret, er holdt uden for beregningen. Hvor det første tal baseret alene på fynske foreninger nok er noget i overkanten af det faktiske gennemsnit, vil gennemsnitstallet med alle enheder fra Danmarks Statistik være et for lavt estimat for gennemsnitligt antal medlemskaber, idet denne database også indeholder et mindre antal nonprofit-markedsproducenter, som jo ikke er medlemsbaseret. Disse udgør i alt 20 pct. af de 37.513 enheder registreret i Danmarks Statistiks databaser.

Tabel 7.4

Antal medlemskaber i danske frivillige nonprofitorganisationer – gennemsnit pr. organisation.*

	Gennemsnitlige antal medlemskaber i frivillige organisationer	Gennemsnitlige antal medlemmer, som arbejder frivil- ligt i organisationer
Kultur og kunst	131	15
Idræt, motion og dans	174	17
Fritid og hobby	83	9
Uddannelse mv.	190	12
Sundhed	460	33
Social service	274	25
Miljø og natur	364	22
Bolig og lokalsamfund	148	46
Politik, rådgivning og bistand	104	13
Filantropi	-	-
Internationale aktiviteter	127	7
Religion	48	2
Branche og faglige organisationer	545	48
Andre organisationer	15	3
Total	181	22

Kilde: Beregnet på baggrund af oplysninger fra Organisationsundersøgelsen 2004 og Befolkningsundersøgelsen 2004.

Note: Denne tabel omfatter alene foreninger og organisationer i Danmark, og gennemsnitlige medlemstal er således beregnet på grundlag af det totale antal enheder (83.639), mens gennemsnitstallet i tabel 7.3 kun omfatter foreninger i Fyns Amt (52.360 enheder).

Der er ifølge tabel 7.4 meget stor variation mellem de enkelte organisationskategorier i frivillighedssektoren, hvad angår det gennemsnitlige antal medlemskaber i de frivillige organisationer. Lige fra 'branche og faglige organisationer', som i gennemsnit har 545 medlemskaber pr. organisation, til 'religiøse organisationer', som har et gennemsnitligt medlemstal på 48 medlemskaber. Store organisationer kendetegner primært sektorer som 'sundhed', 'miljø og natur' samt 'social service', mens vi typisk finder små organisationer i 'hobby og fritid' inden for gruppen af 'andre organisationer' samt i 'politik, rådgivning og bistand'. Den sidste gruppe er yderst sammensat med få store partiorganisationer og mange små advocacy grupper.

Tabel 7.4 angives yderligere med baggrund i oplysninger fra Frivillighedsundersøgelsens befolkningsundersøgelse, hvor mange personer der er medlem af de pågældende organisationer, og som også arbejder frivilligt inden for de forskellige organisationskategorier. Gennemsnittet for hele den frivillige sektor er 22 personer, som både er medlem af organisationen og arbejder frivilligt inden for denne. Også her finder vi store

variationer. Størst er antallet af medlemmer, som arbejder frivilligt i organisationen inden for 'branche og faglige organisationer', som dog også er den kategori af frivillige organisationer, hvor de enkelte organisationer har flest medlemmer. Graden af frivilligt engagement synes at være størst inden for 'bolig og lokalsamfund', hvor næsten en tredjedel af medlemmerne arbejder frivilligt, mens det for alle de øvrige kategorier af frivillige organisationer ligger på omkring eller under en tiendedel af dens medlemskreds. I Befolkningsundersøgelsen blev de frivillige spurgt, om de var medlemmer af den organisation, som de arbejdede frivilligt for. På dette spørgsmål svarede 79 pct., at de var medlemmer af den forening, hvor de arbejdede frivilligt, men altså kun omkring en ottendedel af det samlede antal medlemmer i danske foreninger er frivillige (se Koch-Nielsen, Henriksen, Fridberg & Rosdahl, 2005).

NONPROFITSEKTORENS INDTÆGTER OG UDGIFTER SAMT VÆRDITILVÆKST

Thomas P. Boje

Dette kapitel bygger på økonomiske oplysninger fra alle tre empiriske undersøgelser, som er foretaget i forbindelse med Frivillighedsundersøgelsen i Danmark. Danmarks Statistik har med baggrund i nationalregnskabsstatistikens definitioner beregnet nonprofitsektorens indtægter, udgifter, værditilvækst samt overførsler til sektoren, Organisationsundersøgelsen har gennem spørgeskemaer til frivillige organisationer i Fyns Amt kortlagt indtægter og udgifter for de frivillige organisationer, og endelig har Befolkningsundersøgelsen i dens spørgeskema spurgt om omfanget af gaver, bidrag mv., som er givet af individuelle personer til frivillige organisationer.

Der er tale om meget forskellige fremgangsmåder ved beregningen af disse økonomiske nøgletal, og det er derfor heller ikke overraskende, at de forskellige undersøgelser kommer frem til forskellige talstørrelser. Med tanke på de meget forskellige fremgangsmåder ved beregningen af tallene og den store usikkerhed i forbindelse med opregning fra de forskellige undersøgelser er det dog bemærkelsesværdigt, at forskellene i beløbstørrelsen for de samlede indtægter og udgifter i nonprofit/frivillighedssektoren ikke er større, når Nationalregnskabsundersøgelsens og Organisationsundersøgelsens tal sammenlignes. Her skal blot for illustration angives de vigtigste nøgletal (tabel 8.1).

Ifølge tabel 8.1 er det primært, hvad angår beregningen af indtægterne, at Organisationsundersøgelsen synes at undervurdere størrelsen.

Tabel 8.1

Økonomiske nøgletal for nonprofitsektoren i Danmark.

Nationalregnskabstal fra Danmarks Statistik, 2003	
Nonprofitsektorens Bruttonationalprodukt (BNP)	36.747 mio.
I procent af BNP for den danske økonomi	2,6 procent
Samlede indtægter	96.486 mio.
Heraf:	
Tilskud, kontingenter og deltagerafgifter	62.498 mio.
Markedsværdi af serviceydelser og vareproduktion	27.484 mio.
Arv og andre kapitaloverførsler	938 mio.
Samlede udgifter	92.962 mio.
Heraf:	
Forbrug i produktionen	35.983 mio.
Lønninger mv.	41.889 mio.

Regnskabstal fra Organisationsundersøgelsen, 2004	
Samlede indtægter*	80.265 mio.
Heraf:	
Tilskud, kontingenter og deltagerafgifter	51.155 mio.
Salg af service og udlejning	10.527 mio.
Gaver, bidrag mv. fra enkeltpersoner	7.330 mio.
Samlede udgifter*	87.195 mio.

Kilde: Beregnet på baggrund af oplysninger fra Danmarks Statistik: Nationalregnskabsundersøgelsen for Nonprofitsektoren, 2003, og Organisationsundersøgelsen, 2004.

Note: Fra Organisationsundersøgelsen findes kun sparsomme oplysninger om indtægter og udgifter for filantropi (fonde mv.). For denne gruppe af nonprofitvirksomhed er oplysningerne fra Danmarks Statistiks nationalregnskab blevet anvendt, hvilket betyder, at der til Organisationsundersøgelsens oplysning om indtægter og udgifter for filantropi er tillagt 3.305 mio. for indtægter og 1.968 mio. for udgifter.

For det første er denne undersøgelses beregninger estimeret på baggrund af forholdene i Fyns Amt, for så vidt angår foreninger og for hele landet, hvad angår landsorganisationer. Et frafald af få landsorganisationer med store overførsler fra stat og kommune samt organisationer med betydelige midler fra indsamlinger kan medføre store udsving i Organisationsundersøgelsens regnskabstal og dermed usikkerhed i tallenes korrekthed. For det andet er de selvejende institutioner væsentligt mere repræsenteret i det Storkøbenhavnske område end i Fyns Amts, hvilket gør, at deres indtægter i nogen grad er underestimeret – se tabel 8.6 og tabel 8.8 for en sammenligning af indtægter.

Indtægter i den frivillige sektor 2004

Her startes ud med at se på den frivillige sektors indtægter på baggrund af Danmarks Statistiks nationalregnskabsoplysninger. Samlet er nonprofit-

eller frivillighedssektorens indtægter ifølge nationalregnskabsanalysen opgjort til godt 96 mia. kr.. Ifølge tabel 8.2 er det sektoren 'uddannelse mv.', som er størst og samlet disponerer over en tredjedel af nonprofitsektorens indtægter. Dernæst kommer 'branche og faglige organisationer' med disposition over knap en fjerdedel af sektorens indtægter fulgt af 'social service' med knap 15 pct. Samlet disponerer disse tre sektorer over mere end 70 pct. af nonprofitsektorens samlede indtægter. Velfærdssektoren – afgrænset til 'uddannelse', 'sundhed' og 'social service' – står for halvdelen af nonprofitsektorens samlede indtægter og fremtræder således som den alt-dominerende økonomiske faktor i den danske nonprofitsektor sammen med 'branche og faglige organisationer'. Også, for så vidt angår sektorerne 'kultur og fritid' samt 'bolig og lokalsamfund', er der dog tale om betydelige indtægter af en størrelsesorden på 8-9 mia.

Tabel 8.2

Nonprofitsektorens samlede indtægter fordelt på indtægtskilde samt organisationskategorier.

	Samlede indtægter	
	i mio. kroner	i procent af total
Kultur og fritid	9.111	9,4
Uddannelse mv.	30.935	32,1
Sundhed	2.024	2,1
Social service	14.401	14,9
Miljø og natur	252	0,3
Bolig og lokalsamfund	7.659	7,9
Politik, rådgivning, bistand	873	0,9
Filantropi	3.305	3,4
Internationale organisationer	1.837	1,9
Religion	1.048	1,1
Branche og faglige organisationer	23.156	24,0
Andet	1.885	2,0
Total	96.486	100,0

Kilde: Beregnet på baggrund af oplysninger fra Danmarks Statistiks Nationalregnskabsundersøgelse, 2003.

Nonprofitsektorens indtægter stammer primært fra tre kilder, som er overførsler fra stat og kommune (43,7 pct. af samlede indtægter), værdi af salg af varer og tjenester (28,5 pct.) samt kontingenter, indsamlinger mv. (21,1 pct.) – se bilag 4, tabel A. Den vigtigste indtægtskilde for nonprofitsektoren er overførsler fra stat og kommune, og sammen med overførsler i form af indbetalinger fra kontingenter, indsamlinger, gaver mv. udgjorde disse indtægter i 2003 omkring 65 pct. af sektorens samlede indtægter. Den tredje store indtægtskilde i nonprofitsektoren er salg af service og

tjenesteydelser, som omfatter yderligere 28 pct. af de samlede indtægter. Den sidste del af indtægterne opnås gennem arv, donationer og udbytte fra kapitalanbringelser, hvilket dog kun er omkring 7 pct. af de samlede indtægter.

Den sektor, som står for den største andel af indtægterne i non-profitsektoren, er som nævnt 'uddannelse mv.', som modtager stort set hele sin indtægt gennem tilskud fra stat og kommuner. Den diametrale modsætning til uddannelsesområdet er sektoren 'branche og faglige organisationer', hvis indtægter altovervejende kommer fra overførsler via kontingenter, indsamlinger mv. betalt af medlemmer af de faglige organisationer – se tabel 8.3.

Fordelingsprofilerne, hvad angår indtægtskilderne for organisationskategorierne, er, som det fremgår af tabel 8.3, meget forskellige, når vi ser på indtægter fra overførsler. Her skal nærmere kommenteres indtægtsprofilen for de enkelte organisationskategorier for overførsler fra henholdsvis stat og kommune og fra kontingenter, indsamlinger mv. For så vidt angår indtægter fra kontingenter, indsamlinger mv., gik over halvdelen af den samlede indtægt til 'branche og faglige organisationer', mens 'kultur og fritid' modtog omkring 13 pct. af sektorens samlede indtægter fra kontingenter, indsamlinger mv. Den store overvægt på 'branche og faglige organisationer' er ikke overraskende med tanke på, at deres primære indtjening kommer fra faglige kontingenter betalt af organisationernes medlemmer. Det samme gælder en stor del af de indtægter i form af kontingent mv., som sektoren for 'kultur og fritid' modtager. Overførsler fra stat og kommune til nonprofitorganisationer går altovervejende til institutionerne inden for velfærdssektoren – 'uddannelse mv.' (57 pct.), 'social service' (27 pct.) og væsentligt mindre til 'sundhed' (0,6 pct.). For både 'uddannelse' og for 'social service' er der tale om et stort antal af selvejende institutioner, som får meget betydelige driftstilskud til gennemførelse af uddannelser og til varetagelse af omsorgsopgaver. Samlet tilflød der de tre velfærdssektorer i alt 84,2 pct. af det totale offentlige tilskud til den frivillige sektor. De andre sektorer, som modtager væsentlig økonomisk støtte fra stat og kommune, er 'internationale organisationer', som får støtte til oplysningsopgaver og til varetagelse af opgaver i forbindelse med det internationale bistandsarbejde samt organisationer inden for 'kultur og fritid', som primært modtager støtte til fritidsaktiviteter i form af tilskud til leje af lokaler og til arrangementer for børn og unge over folkeoplysningslovgivningen (se Ibsen, 2006). De øvrige indtægtskilder for den frivillige sektors institutioner er angivet i bilag 4, tabel A. Heraf fremgår det, at nonprofitsek-

Tabel 8.3

Størrelsen af overførsler fra stat og kommune samt fra kontingenter, indsamlinger mv. og deres betydning i forhold til samlede indtægter i nonprofitsektoren.

	Overførsler fra stat og kommune i procent af samlede overførsler for hver af organisationskategorierne	Overførsler fra stat og kommune i procent af samlede overførsler fra stat og kommune	Kontingenter, indsamlinger mv. fordelt på organisationskategorier	Kontingenter, indsamlinger mv. i procent af totale indtægt fra kontingenter mv. fordelt på organisationskategorier	Overførsler fra stat og kommune i procent af samlede overførsler fra stat og kommune
Kultur og fritid	2.959	7,0	2.586	12,7	53,4
Uddannelse mv.	23.853	56,6	146	0,7	99,4
Sundhed	235	0,6	1.428	7,0	14,1
Social service	11.378	27,0	229	1,1	98,0
Miljø og natur	31	0,1	112	0,6	21,7
Bolig og lokalsamfund	441	1,0	1.720	8,4	20,4
Politik, rådgivning, bistand	241	0,6	348	1,7	40,9
Filantropi	668	1,6	541	2,7	55,3
Internationale organisationer	1.350	3,2	184	0,9	88,0
Religion	208	0,5	444	2,2	31,9
Branche og faglige organisationer	335	0,8	12.241	60,1	2,7
Andet	436	1,0	384	1,9	53,2
Total	42.135	100,0	20.363	100,0	67,4

Kilde: Beregnet på baggrund af oplysninger fra Danmarks Statistiks Nationalregnskabsundersøgelse, 2003.

tores institutioner også har meget betydelige indtægter fra salg af ydelser, udlejning af lokaler mv., der som nævnt omfatter 28 pct. af de samlede indtægter.

Organisationsundersøgelsen har også indhentet oplysninger om nonprofitsektorens indtægter og udgifter. De samlede indtægter beregnet ud fra Organisationsundersøgelsen er dog estimeret til omkring en sjettedel mindre end, hvad Nationalregnskabsundersøgelsen fandt frem til – se tabel 8.4. Organisationsundersøgelsen har en række mere detaljerede oplysninger om sektorens indtægter end nationalregnskabet, og i det følgende skal de forskellige indtægtskilder kort beskrives. Først skal dog for sammenlignelighedens skyld fordelingen af de samlede indtægter på orga-

nisationskategorier beregnet ud fra Organisationsundersøgelsens oplysninger kort kommenteres – se tabel 8.4.

Tabel 8.4

Den frivillige sektors samlede indtægter – totalt og i procent – fordelt på organisationskategorier – organisationsundersøgelsens oplysninger.

	Totale indtægter i sektoren i DKR (mio.)	Sektorens indtægter i procent af totale indtægter
Kultur og fritid	12.320	15,3
Uddannelse mv.	13.917	17,4
Sundhed	2.672	3,3
Social service	9.350	11,6
Miljø og natur	735	0,9
Bolig og lokalsamfund	2.235	2,8
Politik, rådgivning, bistand	410	0,5
Filantropi	3.305	4,2
Internationale organisationer	5.329	6,6
Religion	1.185	1,5
Branche og faglige organisationer	28.556	35,6
Andet	251	0,3
Total		100,0
N	80.265	

Kilde: Beregnet på baggrund af oplysninger fra Organisationsundersøgelsen, 2004.

Ifølge Organisationsundersøgelsen havde den frivillige sektor indtægter svarende til mere end 80 mia. danske kroner i 2003-4. Sammenlignes disse tal hentet fra interview med nonprofitorganisationer og institutioner i Fyns Amt samt et udvalg af landsorganisationer med nationalregnskabsstatistikens tal for indtægter gengivet i tabel 8.2, er afvigelserne mellem de to undersøgelser størst, for så vidt angår de to sektorer, som modtager den altovervejende andel af indtægterne fra overførsler fra stat og kommune – ’uddannelse mv.’ og ’social service’ – hvis indtægter klart er underestimeret. På den anden side er indtægterne for de tre sektorer, som modtager relativt flest midler fra kontingenter, indsamlinger mv. – ’kultur og fritid’, ’branche og faglige organisationer’ samt ’bolig og lokalsamfund’ – overvurderet i Organisationsundersøgelsen i forhold til nationalregnskabsstatistikken. Dette gør, at specielt ’branche og faglige organisationer’, men også ’kultur og fritid’ får en langt mere dominerende plads i Organisationsundersøgelsens indtægtsopgørelse, end tilfældet er i nationalregnskabsopgørelsen, hvilket skal huskes, når de enkelte indtægtskilder i det følgende bliver analyseret. Endelig har Organisationsundersøgelsen kun meget begrænset

oplysninger om 'filantropi og fonde'. Her er oplysningerne som nævnt hentet fra Nationalregnskabsundersøgelsen.

Som nævnt indeholder Organisationsundersøgelsen væsentligt mere detaljerede indtægtsoplysninger end nationalregnskabet, og fordelingen af indtægterne på de forskellige kilder er angivet for hver organisationskategori i tabel 8.5. Heraf fremgår det, at der er betydelige forskelle på, hvorfra de enkelte organisationskategorier får deres midler.

Tabel 8.5

Den frivillige sektors indtægter fordelt på indtægtskategorier i procent for hver af de 12 organisationskategorier.

	Medlemskontingent og deltagerbetaling	Indtægt fra salg og udlejning	Filantropi – totalt	Renteindtægter	Overførsler fra stat og kommune	Andre indtægter	Totale indtægter
I procent af totale indtægter for hver kategori							
Kultur og fritid	28,5	20,8	18,9	1,2	24,5	6,1	100,0
Uddannelse mv.	40,5	3,0	1,1	0,4	49,7	5,3	100,0
Sundhed	9,3	4,4	28,1	2,5	45,8	9,9	100,0
Social service	19,1	8,0	6,8	0,4	61,5	4,2	100,0
Miljø og natur	36,7	16,1	25,3	2,7	15,7	3,5	100,0
Bolig og lokalsamfund	55,7	29,4	3,1	1,3	7,4	3,1	100,0
Rådgivning, bistand	28,5	1,7	26,6	0,2	41,5	1,5	100,0
Filantropi	44,4*	-	-	-	55,6**	-	100,0
Internationale organisationer	4,0	11,7	13,8	0,3	66,2	4,0	100,0
Religion	36,8*	17,5	40,6	0,6	2,8	1,8	100,1
Branche og faglige organisationer	51,9	17,6	6,4	3,6	2,4	18,1	100,0
Andet	17,9	23,1	23,9	20,7	5,2	9,2	100,0
Total	36,9	13,5	9,4	1,9	28,5	9,8	100,0
N	28.856	10.527	7.330	1.471	22.299	7.678	78.161

* Justeret i henhold til befolkningsurvey.

** Justeret i henhold til nationalregnskabsstatistikken.

Kilde: Beregnet på baggrund af oplysninger fra Organisationsundersøgelsen, 2004.

For så vidt angår 'branche og faglige organisationer', kommer mere end halvdelen af indtægterne fra medlemskontingenter og deltagerbetaling. Denne indtægtskilde er kun af større betydning relativt for sektoren 'bolig

og lokalsamfund', men da på et meget lavere niveau i absolutte tal. Medlemskontingent og deltagerbetaling vejer yderligere tungt, hvad angår 'uddannelse mv.' (kursusafgifter og deltagerbetaling), 'miljø og natur' (medlemskontingenter) samt inden for 'religion' (bidrag i form af kontingenter og tiende). Indtægter ved salg og udlejning af lokaler er en væsentlig indtægtskilde for 'kultur og fritid' samt for 'bolig og lokalsamfund', mens den spiller en mindre rolle i de fleste andre sektorer. 'Filantropi', som her er defineret ved bidrag i form af gaver fra individer, virksomheder, fonde og andre nonprofitorganisationer, er især en central indtægtskilde for 'religiøse organisationer', men udgør også godt en fjerdedel af indtægterne for 'sundhed', 'politik, rådgivning og bistand' samt 'miljø og natur'.

Den anden store indtægtskilde for de frivillige organisationer er ifølge Organisationsundersøgelsen – ud over indtægter fra medlemskontingenter og deltagerbetaling – som allerede nævnt, overførsler fra stat og kommune. Det er her kun den støtte, som ydes i form af økonomisk tilskud, overførsler mv., som er medregnet. Den subventionering, som ydes befolkningen i form af gratis benyttelse af offentlige lokaler og faciliteter er ikke medregnet. Gratis benyttelse af offentlige lokaler spiller især en stor rolle inden for sektoren 'kultur og fritid', hvor den anslået omfatter et beløb på mellem 3 og 4 mia. kr. (se Ibsen, 2006). Samlet udgjorde den økonomiske støtte fra stat og kommune ifølge Organisationsundersøgelsen knap 30 pct. af de frivillige organisationers indtægter, men for de tre velfærdssektorer – 'uddannelse mv.', 'sundhed' og 'social service' – var den offentlige støtte på op mod 50 pct. af deres samlede indtægter (se bilag 4, tabel B). Samme høje niveau for offentlig støtte finder vi for de 'internationale organisationer', som modtager store statslige tilskud dels til oplysning, dels til udførelse af bistandsprojekter i udviklingslandene. Også for 'politik, rådgivning og bistand' spiller de statslige tilskud en central rolle som indtægtskilde (støtte til de politiske partier), mens organisationskategorierne: 'religion', 'branche og faglige organisationer' samt 'bolig og lokalsamfund' kun modtager offentlig støtte i begrænset omfang.

Efter denne oversigt over indtægtskilder for de enkelte kategorier skal vi nu se lidt mere detaljeret på to former for indtægter – medlemskontingent og deltagerbetaling samt på filantropi. Disse to typer af indtægter er de traditionelle indtægtskilder for nonprofitorganisationer og er ved siden af frivilligt arbejde et udtryk for det folkelige engagement i organisationerne gennem medlemskab og villighed til at støtte indsamlinger til specifikke formål.

MEDLEMSKONTINGENT OG DELTAGERBETALING

Hvad angår medlemskontingent og deltagerbetaling (tabel 8.6), har vi oplysninger om denne indtægtskilde fra to kilder, nemlig Organisationsundersøgelsen og Nationalregnskabsopgørelsen. Igen er det vigtigt at gøre opmærksom på, at de to undersøgelser ikke omfatter identiske populationer. Oplysningerne om medlemskontingent og deltagerbetaling er beregnet på baggrund af undersøgelsen i Fyns Amt, opregnet til et estimat for samtlige nonprofitorganisationer i hele landet, mens oplysninger om kontingent alene er dækkende for de institutioner, som ifølge Danmarks Statistik er registreret med CVR-nummer og følgelig er lønudbetalende eller momsbetalende. Det er derfor rimeligt at antage, at tallet for kontingentindbetalinger i Nationalregnskabsopgørelsen er underestimeret, hvilket også i nogen grad blev bekræftet i opgørelsen over de samlede indtægter beregnet ud fra de to undersøgelser, hvor netop de organisationskategorier, som var kendetegnet af at modtage store indtægter fra kontingenter, indsamlinger mv., klart havde større indtægter i Organisationsundersøgelsen end i nationalregnskabsstatistikken.

Tabel 8.6

Fordelingen af medlemsbetaling og deltagerbetaling.

	Medlemskontingent og deltagerbetaling i mio. kr.	Kontingenter i mio. kr.
Kultur og fritid	3.513	2.543
Uddannelse mv.	5.634	143
Sundhed	249	269
Social service	1.783	224
Miljø og natur	270	110
Bolig og lokalsamfund	1.246	1.682
Politik, rådgivning, bistand	117	343
Filantropi	533*	533
Internationale organisationer	212	181
Religion	436 ¹	436
Branche og faglige organisationer	14.818	12.219
Andet	45	377
N	28.856	19.060

Tal hentet fra nationalregnskabsundersøgelsens oplysninger om kontingent tilskud mv.

Kilde: Beregnet på baggrund af oplysninger fra Organisationsundersøgelsen, 2004, og Danmarks Statistiks Nationalregnskabsundersøgelsen, 2003.

Som allerede omtalt var medlemskontingent og deltagerbetaling koncentreret omkring tre sektorer – 'branche og faglige organisationer', 'kultur og fritid' samt 'uddannelse mv.' Der er imidlertid store forskelle i måden, hvorpå disse tre sektorer får deres indtægt fra medlemmer og/eller deltagere. For 'branche og faglige organisationer' samt for 'kultur og fritid' er det primært i form af medlemskontingent, mens det for 'uddannelse mv.' er i form af deltagerbetaling. Det samme er tilfældet, når vi ser på 'social service', mens resten af sektorerne helt overvejende får denne type af indtægt gennem kontingenter. Ved sammenligning mellem de to opgørelser finder vi, at kontingenter udgør to tredjedele af den samlede indtægt fra medlemskontingent/og deltagerbetaling. Et tal, som dog skal tages med et betydeligt forbehold, da beregningerne fra Danmarks Statistik over kontingentbetalinger bygger på et yderst spinkelt grundlag, og at det ydermere er usikkert at sammenligne tallene fra de to opgørelser, hvis det overhovedet er muligt, uden at gå langt mere i detaljer.

Filantropi

Filantropi defineres i Frivillighedsundersøgelsen som værdien af de gaver og bidrag, nonprofitorganisationer modtager i form af penge eller naturallier fra enkeltindivider, fonde, virksomheder og andre nonprofitorganisationer i indland såvel som i udlandet. Inkluderet er både bidrag fra indsamlinger, individuelle bidrag, gaver, arv og støtte fra virksomheder, men ikke deltagerbetaling eller støtte fra stat og kommuner.

Opgørelsen over filantropi er igen hentet fra forskellige kilder, nemlig Organisationsundersøgelsen, hvor der detaljeret spørges til, om de frivillige organisationer har modtaget støtte fra enkeltpersoner, fra virksomheder og fra fonde eller andre nonprofitorganisationer, samt fra Befolkningsundersøgelsen, hvor der spørges, om den interviewede har givet økonomiske bidrag bortset fra betaling af kontingent til frivillige organisationer inden for det sidste år. I tabel 8.7 er det samlede beløb modtaget i forhold til, hvad Frivillighedsundersøgelsen definerer som filantropi, opgjort.

To sektorer er klart dominerende, hvad angår den samlede filantropi, nemlig 'kultur og fritid' samt 'branche og faglige organisationer'. Tilsammen modtager de mere end 55 pct. af det samlede beløb, som gives i filantropi. For den store gruppe af organisationer, som er omfattet af 'kultur og fritid', er det helt primært fritidsorganisationerne, som modtager denne form for midler indsamlet gennem det store antal af støtteforæninger, som findes inden for 'idræt og kultur'. For 'branche og faglige

Tabel 8.7

Filantropi – gaver fra individer, virksomheder, fonde eller andre nonprofitorganisationer.

	Individer eller hus- holdninger	Virksom- heder	Fonde og andre NPI	Totalt fra filantropi	Andel af totale indtægt fra filan- tropi i procent
Kultur og fritid	751	535	1.036	2.322	31,7
Uddannelse mv.	64	4	84	152	2,1
Sundhed	614	6	133	752	10,3
Social service	304	57	274	635	8,7
Miljø og natur	98	20	68	186	2,5
Bolig og lokalsamfund	44	11	15	70	0,9
Politik rådgivning, bistand	101	2	6	109	1,5
Internationale organisationer	410	66	261	737	10,1
Religion	467	0	14	481	6,6
Branche og faglige organisationer	42	99	1.685	1.826	24,9
Andet	39	8	13	52	0,7
N	2.936	807	3.588	7.330	
I procent	40,0	11,0	49,0		100,0

Kilde: Beregnet med baggrund i oplysninger hentet fra Organisationsundersøgelsen, 2004, og Befolkningsundersøgelsen, 2004, SFI.

organisationer' hidrører indtægterne under filantropi primært fra fonde og andre nonprofitorganisationer. Endelig er filantropi også en central indtægtskilde for 'sundhed' og for 'internationale organisationer' (indsamlinger).

'Religion' er suverænt den sektor, som, hvad angår filantropi, modtager den højeste andel af sine penge fra individuelle gaver (indsamlinger, donationer og tiende). Samme mønster finder vi dog også for 'politik, rådgivning og bistand' samt i mindre tydelig grad for frivillige organisationer i 'sundhed' i form af indsamlinger og donationer. Blandt organisationer inden for 'kultur og fritid' samt 'branche og faglige organisationer' er den vigtigste kilde for filantropiske gaver andre NPI eller fonde, i form af tilskud fra nationale paraplyorganisationer eller bidrag fra fonde til specifikke aktiviteter.

Bidrag fra virksomheder spiller for alle typer af frivillige organisationer en overraskende beskedne rolle. Den eneste sektor, som får betydelige midler fra virksomheder, er organisationer inden for 'kultur og

fritid', hvor virksomheders sponsorater til sportsklubber samt private donationer til kultur såvel som idræt har et ganske betydeligt og stigende omfang.

I det komparative Johns Hopkins Nonprofit Sector Project (Salamon, Sokolowski et al., 2004) omfatter filantropi i visse opgørelser også værdien af det frivillige arbejde, som bliver udført i sektoren. Dette ville i en dansk sammenhæng forøge værdien af filantropi med mere end 35 mia. kr. – altså mere end en femdobling af det beløb, som nonprofitorganisationer modtager fra gaver, indsamlinger mv. (se tabel 9.7, s. 224).

UDGIFTER I DEN FRIVILLIGE SEKTOR 2004

Efter denne gennemgang af den frivillige sektors indtægter skal vi i det følgende se på fordelingen af sektorens udgifter. Først vil vi se på udgifterne til lønnet arbejdskraft og øvrige udgifter, der medgår til produktionen af den service og de produkter, som tilvejebringes gennem nonprofitinstitutionerne. Dette gøres med baggrund i Danmarks Statistiks Nationalregnskabsundersøgelse i tabel 8.8. Det vil sige, at oplysningerne alene vedrører nonprofitvirksomheder, som er CVR-registreret, hvilket svarer til 45 pct. af sektorens samlede antal enheder. Virksomhederne omfattet af Danmarks Statistiks undersøgelse er dog de nonprofitorganisationer, som disponerer over langt den overvejende del af nonprofitsektorens økonomi. Det er alene disse organisationer, som har enten lønudbetalinger eller momsbetalinger. Yderligere står de for mere end ni tiendedele af sektorens samlede udgifter – se tabel 8.10.

De samlede udgifter til produktionen af service og andre produkter inden for nonprofitsektoren er knap 93 mia. kr. Heraf udgør udgifter til løn knap halvdelen – nemlig 45 pct. – mens udgifterne til produktion af service og varer udgør knap 40 pct. af de samlede udgifter. De resterende udgifter, som nonprofitorganisationer har, er renteudgifter og overførsler til andre nonprofitorganisationer.

Med hensyn til udgifterne er, som det var tilfældet for indtægterne, de tre vigtigste kategorier af nonprofitorganisationer: 'uddannelse mv.' (31,9 pct.), 'branche og faglige organisationer' (22,6 pct.) og 'social service' (15,4 pct.) i den nævnte rækkefølge. Dernæst følger 'kultur og fritid' samt 'bolig og lokalsamfund' med udgifterne til produktionen af den service, som ydes af disse sektorer, svarende til 9-11 pct. af nonprofitsektorens samlede udgifter. Velfærdssektoren står således for lige knap halv-

Tabel 8.8

Udgifter til produktion og til lønnet arbejdskraft i den frivillige sektor i mio. kr.

	Udgifter til lønnet arbejdskraft	Udgifter til produktion af service mv.	Øvrige udgifter afholdt af NPI	Totale udgifter i forbindelse med virksomheden	Udgifter i sektorerne i procent af total
Kultur og fritid	2.558	4.648	2.647	9.853	10,6
Uddannelse mv.	17.310	9.253	3.088	29.651	31,9
Sundhed	494	1.243	270	2.007	2,2
Social service	9.629	3.888	784	14.301	15,4
Miljø og natur	61	158	38	257	0,3
Bolig og lokalsamfund	2.303	3.611	2.117	8.031	8,6
Politik, rådgivning og bistand	248	452	196	896	1,0
Filantropi	297	1.131	540	1.968	2,1
Internationale aktiviteter	443	483	743	1.669	1,8
Religion	254	513	254	1.021	1,1
Branche og faglige organisationer	7.619	9.581	3828	21.028	22,6
Andet	673	1.022	585	2.260	2,4
Total	41.889	35.983	15.090	92.962	100,0
Total i procent	45,1	38,7	16,2	100,0	

Kilde: Beregnet på baggrund af oplysninger fra Danmarks Statistisk: Nationalregnskabsundersøgelse, 2003.

delen af de samlede afholdte udgifter i nonprofitsektoren. For de øvrige organisationskategorier er det tale om beskedne andele af de totale udgifter.

Ikke overraskende er det inden for de to sektorer, som primært producerer serviceydelser inden for den offentlige velfærdssektor – 'uddannelse mv.' samt 'social service' – at lønudgifter vejer tungest og udgør mere end to tredjedele af de samlede udgifter – se tabel 8.9.

Totalt udgør lønudgifterne som nævnt 45 pct. af sektorens samlede udgifter, med de to velfærdssektorer som de mest lønudbetalende sektorer. En anden sektor, hvor lønudgifterne spiller en betydelig rolle, er 'branche og faglige organisationer', hvor lønudgifter omfatter godt 36 pct. af de samlede udgifter. Inden for de øvrige dele af den frivillige sektor er lønudgifterne væsentligt mindre og udgør typisk omkring en fjerdedel eller mindre af de samlede udgifter.

Omfattet af statistikken over nonprofitsektorens udgifter i tabel 8.9 er som nævnt alene de i Nationalregnskabsundersøgelsen registrerede virksomheder med CVR-nummer, dvs. typisk de virksomheder, som har

Tabel 8.9

Udgifterne til lønninger i forhold til samlede udgifter for de enkelte organisationskategorier.

	Udgifter til løn for hver organisationskategori i procent af totale udgifter	Udgifter til løn i procent af totale udgifter for hver organisationskategori
Kultur og fritid	6,1	26,0
Uddannelse mv.	41,3	58,4
Sundhed	1,2	24,6
Social service	23,0	67,3
Miljø og natur	0,1	23,7
Bolig og lokalsamfund	5,5	28,7
Politik, rådgivning og bistand	0,6	27,7
Filantropi	0,8	15,1
Internationale aktiviteter	1,1	26,5
Religion	0,6	24,9
Branche og faglige organisationer	18,2	36,2
Andet	1,6	29,8
Total	100,0	45,1

Kilde: Beregnet på baggrund af oplysninger fra Danmarks Statistiks Nationalregnskabsundersøgelse, 2003.

enten lønudgifter eller momsbetalinger. Hertil skal lægges et stort antal virksomheder, som hverken har lønnet arbejdskraft eller er momsregistreret. Dette er ifølge Organisationsundersøgelsen mere end halvdelen af det samlede antal institutioner og foreninger i den danske frivillighedssektor (se tabel 8.2). Udgifterne såvel som indtægter for disse foreninger er dog ganske meget mere beskedne, end når vi taler om de store organisationer med CVR-nummer – se tabel 8.10.

Udgifter til produktion af service og andre ydelser blandt virksomheder, som ikke har lønnet arbejdskraft og heller ikke er momsregistreret udgør ifølge tabel 8.10 blot 7,3 pct. af de samlede udgifter i den frivillige sektor i Danmark. Størst betydning har denne del af den frivillige sektor inden for 'kultur og fritid' med de mange små foreninger inden for fritids- og hobbyområdet, men også på det kulturelle område findes der et betydeligt omfang af små organisationer. Dernæst finder vi, at de ikke-registrerede foreninger udgør en betydelig andel inden for 'bolig og lokalsamfund' med mange lokale vandværker og grundejerforeninger samt inden for internationale organisationer, hvor vi ligeledes finder mange små solidaritets- og støtteforeninger.

Heroverfor står nonprofitinstitutioner inden for velfærdssektoren, som stort set alle er registreret med enten lønnet arbejdskraft eller moms-

Table 8.10

De totale udgifter i forbindelse med produktion af service og andre produkter i den frivillige sektor i Danmark.

	Totalt udgifter i forbindelse med virksomheden for NPL-regi-steret i Danmarks Statistik	Udgifter i foreninger og organisationer uden løn- og momsregistrering ifølge organisationsundersøgelsen	Samlede udgifter afholdt i nonprofitsektoren i Danmark 2003-04	Udgifter afholdt af foreninger registreret uden løn og moms i procent af totale udgifter for hver kategori
Kultur og fritid	9.853	3.686	13.539	27,2
Uddannelse mv.	29.651	78	29.729	0,3
Sundhed og sygdom	2.007	128	2.135	6,0
Social service	14.301	260	14.561	1,8
Miljø og natur	257	27	284	10,0
Bolig og lokalsamfund	8.031	1.311	9.342	14,0
Politik, rådgivning og bistand	896	113	1.009	11,2
Filantropi	1.968	-	1.928	-
Internationale aktiviteter	1.669	212	1.881	11,3
Religion	1.021	14	1.035	1,4
Brancher og faglige organisationer	21.028	1.501	22.529	6,7
Andet	2.260	25	2.285	1,1
Total	92.962	7.355	100.317	7,3

Kilde: Beregnet på baggrund af oplysninger fra Organisationsundersøgelsen, 2004, og Danmarks Statistik: Nationalregnskabsundersøgelse, 2003.

betalinger, og tilsvarende gælder for nonprofitinstitutioner inden for 'religion' samt 'branche og faglige organisationer'.

NONPROFITSEKTORENS ØKONOMISKE VÆRDITILVÆKST I 2003-2004

På samme måde, som det gøres for det samlede danske nationalregnskab, kan der for den frivillige sektors nonprofitvirksomheder opstilles en produktionskonto og derudfra beregnes et nationalprodukt. Bruttonationalproduktet er opgjort ud fra produktionssiden ved fra produktionsværdien i markedspriser at trække den totale værdi og de omkostninger, som går til at gennemføre produktionen. Det være sig materialer og serviceydelser, som skal til for at udføre produktionen. I en nationaløkonomisk sammen-

hæng er dette den gængse måde at opgøre værdien af den økonomiske tilvækst. Men for personer involveret i den frivillige sektor enten som frivillige eller som ansatte, ville det utvivlsomt være mere korrekt også at inkludere det frivillige arbejdes værdi i beregningen af sektorens værditilvækst. Det vil blive gjort senere – se tabellerne 9.7 og 9.8. Summarisk kan produktionskontoen ifølge Nationalregnskabsundersøgelsen opstilles på følgende måde for nonprofitsektoren:

Tabel 8.11

Produktionskonto og bruttonationalproduktet for nonprofitsektoren i mio. kr. 2003.

Udgifter		Indtægter	
Udgifter i forbindelse med produktionen	35.983	Produktion	72.615
Bruttoværditilvæksten	36.632	Produktskatter og produktsubsidier	115
Bruttonationalproduktet	36.747		

Kilde: Beregnet på baggrund af oplysninger fra Danmarks Statistiks Nationalregnskabsundersøgelse, 2003.

Den samlede produktionsværdi i nonprofitsektoren er ifølge opgørelsen fra Danmarks Statistik for 2003 knap 73 mia. danske kroner. Til at fremskaffe denne produktion er der forbrugt materialer og serviceydelser for i alt knap 36 mia. kr., hvilket da giver en samlet værditilvækst i nonprofitsektoren på 36,7 mia. danske kroner svarende til 2,6 pct. af det samlede bruttonationalprodukt i Danmark for år 2003, som totalt var på 1.401,8 mia. kr.

Nu er det imidlertid sådan, at en meget stor del af de økonomiske midler, som den frivillige sektor disponerer over, ikke fremskaffes gennem egentlig produktion af varer eller tjenesteydelser, men gives som tilskud fra stat og kommuner eller bliver samlet ind gennem kontingenter, donationer og støtteindsamlinger. For at få et realistisk billede af sektorens økonomiske ressourcer og af sektorens økonomiske betydning er det derfor rimeligt at summere den stedfundne værditilvækst og de midler, som sektoren modtager i støtte fra forskellige kilder – tabel 8.12.

Hvis vi lægger de betydelige økonomiske midler, som tilføres nonprofitsektoren i form af offentlig støtte, gaver, kontingenter mv., til den faktiske økonomiske værditilvækst, får vi til resultat, at sektoren i alt disponerer over knap 100 mia. danske kroner i 2003 svarende til 7,1 pct. af det samlede danske bruttonationalprodukt. Hertil kommer så forskellige

Tabel 8.12

Den økonomiske betydning af nonprofitsektoren i Danmark 2003.

Bruttonationalprodukt (mio.)	Mio. kr. (procent af samlede BNP)
	Værditilvækst i produktion
Totalt	36.747 (2,6 procent)
Heraf:	
ikke-finansielle sektor	- 499
offentlig forvaltning og service	29.997
NPI rettet mod husholdninger	7.233
	Kontingent, offentlige tilskud, arv mv.
Totalt	62.498 (4,5 procent)
Heraf:	
ikke-finansielle sektor	7.685
offentlig forvaltning og service	38.900
NPI rettet mod husholdninger	15.913

Kilde: Danmarks Statistiks Nationalregnskabsundersøgelse, 2003.

andre former for indtægter, som er opnået gennem renteindtægter, udbytte fra kapitalanbringelser mv. De samlede disponible økonomiske ressourcer er således på knap 105 mia. kr. for den del af sektoren, som er opgjort via nationalregnskabet.

I opgørelsen over nonprofitsektorens nationalregnskab er sektoren, som allerede omtalt i kapitel 1, opdelt i tre institutionelle sektorer. Disse tre sektorer blev defineret som følger:

- *ikke-finansielle selskaber, som er nonprofitselskaber eller institutioner*, hvis hovedaktivitet er markedsrettet produktion og ikke-finansielle tjenester. Omfattet af denne institutionelle sektor er selskaber og institutioner, som producerer fx forlag, cafeterier, kantiner, kooperative produktionsvirksomheder etc.
- *offentlig forvaltning og service*, defineret som private institutioner, der ikke udbyder tjenesteydelser til markedspris, ikke genererer profit til ejerne af institutionen, og som tilbyder ydelser, der også udbydes af offentlige institutioner, og hvis aktiviteter for størstedelens vedkommende er finansieret gennem tilskud fra det offentlige
- *nonprofitinstitutioner rettet mod husholdninger*, hvilket er institutioner, hvis ikke-markedsrettede produktion er rettet mod husholdninger. Denne sektor omfatter bl.a. fagforeninger, politiske partier og velgørende organisationer.

Opdelt på disse tre institutionelle sektorer viser tydeligt, at den danske

nonprofitsektor i økonomisk forstand er domineret af serviceproduktion af ikke-markedsmæssig karakter, der primært retter sig mod velfærdssektoren som et supplerende udbud til den offentlige sektor og dernæst er rettet mod husholdninger i form af tjenester af faglig og politisk karakter – tabel 8.13.

Tabel 8.13

Bruttoværditilvækst (BNP) for nonprofitorganisationer i Danmark – opdelt på offentlige institutioner (selvejende), ikke-finansielle sektor og NPI rettet mod husholdninger – totalt og for de 12 nonprofitkategorier.

	Værditilvækst i ikke-finansielle sektor procent af total	Værditilvækst offentlig forvaltning og serviceprocent af total	Værditilvækst NPI rettet mod husholdninger, procent af total	Total værditilvækst i mio.	Værditilvæksten i de enkelte sektorer i procent af total
Kultur og fritid	9,2	38,4	52,4	1.884	5,1
Uddannelse mv.	0,6	99,2	0,2	18.737	51,0
Sundhed	0,6	69,7	29,7	488	1,3
Social service	0,5	98,6	0,9	9.690	26,4
Miljø og natur	- 8,7	0	108,7	46	0,1
Bolig og lokalsamfund	79,1	13,6	7,3	902	2,5
Politik, rådgivning, bistand	0,8	7,2	92,0	236	0,6
Filantropi	-9,3	0	109,3	227	0,6
Internationale organisationer	- 0,6	86,4	14,2	493	1,3
Religion	- 2,1	0	102,1	240	0,7
Branche og faglige organisationer	- 50,9	0	150,9	3.311	9,0
Andet	35,6	47,8	16,7	467	1,3
Total i procent	- 1,4	81,7	19,7		100,0
Total i mio.	- 499	29.997	7.233	36.747	

Kilde: Beregnet på baggrund af oplysninger fra Danmarks Statistiks Nationalregnskabsundersøgelse, 2003.

I tabel 8.13 er værditilvæksten opgjort på de institutionelle sektorer og på de enkelte organisationskategorier for NPI-institutionerne. Den altovervejende del af den økonomiske værditilvækst i den frivillige sektor skabes inden for de to store velfærdssektorer – ’uddannelse mv.’ samt ’social service’ – som tilsammen står for mere end tre fjerdedele af den frivillige

sektors værditilvækst i 2003. Langt efter målt i andel af den samlede værditilvækst kommer 'branche og faglige organisationer' samt 'kultur og fritid'. Disse fire sektorer omfatter tilsammen over 90 pct. af den totale værditilvækst i nonprofitsektoren. Ud over at disse fire organisationskategorier står for den største værditilvækst i produktionen af serviceydelser, er det også til disse nonprofitorganisationer, at langt den overvejende del af yderligere midler – i form af overførsler fra stat og kommune eller kontingent, indsamlinger mv. – bliver allokeret. De øvrige nonprofitorganisationer bidrager kun i meget beskedent omfang til værditilvæksten med omkring 1 pct. eller mindre af den samlede værditilførsel for hver organisationskategori.

Ser vi mere detaljeret på værditilvæksten fordelt på de tre institutionelle sektorer, er det igen sektoren for 'offentlig forvaltning og service', som er helt dominerende med hele 82 pct. af den samlede værditilvækst koncentreret omkring de to førnævnte velfærdssektorer. Blandt nonprofitinstitutioner med produktion/service rettet mod husholdninger finder vi en betydelig værditilvækst inden for 'branche og faglige organisationer', 'religion', 'miljø og natur', 'politik, rådgivning og bistand' samt i 'filantropi'. Der er i alle tilfælde tale om interesseorganisationer, advocacygrupper eller velgørende foreninger. Selvom værditilvæksten inden for disse kategorier procentvis er høj, er der i kroner og øre tale om relativt beskedne beløb sammenlignet med størrelsen på værditilvæksten inden for velfærdssektorerne.

Den sociale økonomi forstået som selskaber/virksomheder, som på nonprofitgrundlag producerer varer og tjeneste på markedslignende vilkår, findes kun i meget begrænset omfang og da oftest som underselskaber til større nonprofitorganisationer såsom forlag, konsulentvirksomhed eller kantinedrift. Her er værditilvæksten inden for de fleste undersektorer direkte negativ forstået på den måde, at denne typiske virksomhed i Danmark kun kan opretholdes med betydelig tilførsel af midler fra moderforetagenderne eller fra offentlige tilskud til sektoren. Når den danske socialøkonomi kun indgår i et så beskedent omfang i denne undersøgelse, skyldes det primært, at de vigtigste dele af denne økonomi – de kooperative virksomheder, boligselskaberne mv. – ikke er medregnet. I den traditionelle forståelse af den sociale økonomi indregnes disse former for selskaber tillige med de kooperative og medlemsbaserede finansielle foretagender.

NONPROFITSEKTORENS BESKÆFTIGELSESMÆSSIGE STØRRELSE OG SAMMENSÆTNING PÅ DET DANSKE ARBEJDSMARKED

Thomas P. Boje

I dette kapitel belyses antallet af personer, som er aktive i den frivillige nonprofitsektor i Danmark. Med aktiviteter i den frivillige sektor menes både det lønnede arbejde, som udføres i sektoren, og den frivillige indsats, som gøres. Begge former for aktiviteter vil blive beregnet i såvel antal timer som i antal personer, der udfører arbejdet. Det skal her præciseres, at med løn forstås i dette afsnit den 'formelle løn', dvs. den løn, som registreres, og som bliver opgivet til skattevæsnet. 'Sort arbejde' er ikke medregnet, og det er de honorarer, som er fritaget fra dokumentation og beskatning, heller ikke. Det er således muligt at tjene op til 3.000 kr. pr. år uden at skulle dokumentere afholdte udgifter eller at betale skat af beløbet. Det er en særdeles udbredt form for kompensation blandt sportstrænere i mange idrætsforeninger.

Lønnet arbejde

Her ses først på, hvor mange der er ansat i lønnet arbejde inden for den frivillige sektor i Danmark. I tabel 9.1 er der foretaget en opgørelse over antallet af personer, som er beskæftiget i lønnet arbejde i den frivillige nonprofitsektor. Dette tal er dels opgjort i antal personer, som er ansat i sektoren – det være sig på fuldtid eller på deltid – hvilket er godt 200.000 personer. En del har imidlertid deltidsansættelser, som i tabellen er blevet omregnet til heltidsansættelser svarende til en arbejdsindsats på 1.650 arbejdstimer pr. heltidsansat om året. Det betyder, at der er ansat svarende

til 140.620 heltidspersoner i den frivillige sektor, hvilket stort set er det samme antal, som i 2003 var ansat i den danske jern- og metalindustri.

Table 9.1

Antal beskæftigede i lønnet arbejde i nonprofitsektoren i Danmark 2004.

	Antal personer beskæftiget i lønnet arbejde	Antal beskæftigede i lønnet arbejde omregnet til heltidsansatte	Andel beskæftigede omregnet til heltids- ansatte pr. sektor i procent af total	Forholdet mellem antal beskæftigede personer og be- skæftigede omregnet til heltidsansatte
Kultur og fritid	17.660	9.675	6,9	0,55
Uddannelse mv.	70.530	50.909	36,2	0,72
Sundhed	3.925	2.616	1,9	0,67
Social service	54.207	39.748	28,3	0,73
Miljø og natur	358	213	0,2	0,60
Bolig og lokalsamfund	13.036	9.743	6,9	0,75
Politik, rådgivning, bi- stand	2.207	1.839	1,3	0,83
Filantropi	722	469	0,3	0,65
Internationale organisatio- ner	2.340	1.274	0,9	0,54
Religion	1.593	944	0,7	0,59
Branche og faglige orga- nisationer	29.652	20.370	14,5	0,69
Andet	4.112	2.820	2,0	0,69
Total	200.342	140.620	100,1	0,70

Kilde: Beregnet på baggrund af oplysninger fra Danmarks Statistik: Nationalregnskabsundersøgelse, 2003.

En mere indgående analyse af den lønnede arbejdsstyrkes sammensætning i den frivillige sektor viser, at knap to tredjedele af de ansatte i lønnet arbejde findes inden for 'uddannelse mv.' og 'social service'. Her er der primært tale om selvejende institutioner på uddannelses- og daginstitutionsområdet – skoler, højskoler, børnehaver mv. Disse to organisationskategorier er således de helt centrale i den frivillige sektor, hvad angår lønnet arbejdskraft. Et betydeligt antal ansatte i lønnet arbejde findes dog også inden for 'branche og faglige organisationer' – 14,5 pct. af den samlede arbejdsstyrke – og på et væsentligt lavere niveau inden for 'kultur og fritid' samt 'bolig og lokalsamfund' – med omkring 7 pct. af den samlede arbejdsstyrke omregnet til heltidsansatte. De øvrige sektorer har kun et meget beskedent antal ansatte i lønnet arbejde.

Endelig er forholdet mellem antallet af beskæftigede personer og

det beregnede antal personer i heltidsansættelser angivet i tabel 9.1. Dette giver et mål for, hvor stor en andel af de ansatte der er i heltidsansættelser. Jo højere tallet er, jo flere af de lønnede ansatte er i heltidsansættelser. Heltidsansættelser er således mest udbredt i de to velfærdssektorer med mange ansatte – 'uddannelse mv.' samt 'social service' – samt i 'politik, rådgivning og bistand', hvor der i den sidste sektor dog kun totalt set er ansat få personer. Deltidsansættelser er særligt udbredt inden for 'internationale organisationer', 'kultur og fritid' samt 'religion'. I alle disse sektorer er det typisk, at de beskæftigede er ansat enten i kortere perioder eller i et begrænset antal timer om ugen til at udføre relativt snævre arbejdsopgaver.

Omfanget af lønnet arbejde i nonprofitsektoren bør med nogenlunde sikkerhed være dækkende ud fra de data, som er hentet fra Danmarks Statistik, eftersom alle foreninger, der har ansatte, skal have et CVR-nummer. Vi har dog alligevel foretaget en beregning af omfanget af lønnet arbejde ud fra Organisationsundersøgelsen bl.a. for på den måde at vurdere repræsentativiteten af den foretagne undersøgelse af de frivillige organisationer, som i Frivillighedsundersøgelsen er begrænset til at omfatte primært Fyns Amt – se nærmere i kapitel 7. Her er organisationerne blevet spurgt om, hvor mange fuldtidsansatte foreningen råder over, og dernæst om, hvor mange timer de deltidsansatte arbejder (for løn) om ugen. Ud fra disse oplysninger kan det ugentlige antal lønnede arbejdstimer beregnes for de foreninger, organisationer og institutioner, som har besvaret spørgeskemaet. Resultatet af sammenligningen mellem Danmarks Statistiks registeroplysninger og Organisationsundersøgelsens beregninger fremgår af tabel 9.2.

En beregning af omfanget af lønnet arbejde målt i heltidsansættelser i nonprofitsektoren på baggrund af Organisationsundersøgelsen giver således et noget lavere tal end en beregning ud fra Danmarks Statistiks dataoplysninger. Mens en udregning på baggrund af Organisationsundersøgelsens oplysninger giver ca. 113.000 heltidsansættelser, giver en udregning på baggrund af data fra Danmarks Statistik (DS) knap 141.000 heltidsansatte personer, dvs. 20 pct. mindre.

Differencen skyldes flere store forskelle på beregningerne inden for organisationskategorierne. I DS-beregningen er der næsten 51.000 heltidsansatte inden for 'uddannelse', mens beregningen ud fra data fra Organisationsundersøgelsen giver godt 28.000 heltidsansatte. Det er således tydeligt, at Organisationsundersøgelsen ud fra forholdene på Fyn undervurderer omfanget af denne sektor. Det samme er tilfældet, hvad angår sektoren 'social service', hvor DS-undersøgelsen har et noget højere tal på

Tabel 9.2

Omfanget af lønnet arbejde i nonprofitorganisationer fordelt på organisationskategorier omregnet til heltidsansatte i Danmark 2004.

	Antal timer lønnet arbejde ifølge Organisa- tionsundersø- gelsen	Omfanget af lønnet arbejde ifølge Organisa- tionsundersø- gelsen omreg- net til heltids- ansættelser	Omfanget af lønnet arbejde ifølge Dan- marks Statistik omregnet til heltidsansættel- ser
Kunst og kultur	94.562	2.556	} 9.675
Ildræt, motion og dans	230.369	6.226	
Fritid og hobby	39.320	1.063	
Uddannelse mv.	1.052.428	28.444	50.909
Sundhed	324.324	8.767	2.616
Social service	864.200	23.357	39.748
Miljø, natur mv.	59.963	1.621	213
Bolig og lokalsamfund	55.449	1.499	9.743
Politik, rådgivning og bistand	9.318	252	1.839
Filantropi mv.	0	0	469
Internationale aktiviteter	57.777	1.562	1.274
Religion	26.022	703	944
Branche og faglige organisationer	1.340.465	36.229	20.370
Andre organisationer	20.945	566	2.820
Alle organisationer	4.175.142	112.842	140.620

Kilde: Beregnet på baggrund af oplysninger fra Organisationsundersøgelsen, 2004, og Danmarks Statistik: Nationalregnskabsundersøgelse, 2003.

knap 40.000 heltidsansatte (det omfatter de mange selvejende sociale institutioner som børnehaver, plejehjem mv.), mens Organisationsundersøgelsen ligger på et betydeligt lavere tal med godt 23.000 heltidsansatte personer. Andre markante afvigelser mellem DS-undersøgelsen og den foretagne Organisationsundersøgelse finder vi inden for sektorer, hvor der både er mange små foreninger og en række meget store landsdækkende organisationer såsom 'bolig og lokalsamfund', 'politik, rådgivning og bistand' samt 'andre organisationer'. Her er antal ansatte ligeledes systematisk undervurderet i Organisationsundersøgelsen. Dette er særlig tydeligt, hvad angår 'bolig og lokalsamfund', idet DS-data giver næsten 10.000 heltidsansatte personer, mens organisationsundersøgelsen kun giver 1.500 heltidsansatte. På den anden side er der tale om en klar forskel i Organisationsundersøgelsens favør, når det gælder 'sundhed', hvor DS-undersøgelsen kun viser knap 3.000 heltidsansatte, mens Organisationsundersøgelsen her angiver et tal på knap 9.000 heltidsansatte. Samme markante overvurdering af antallet finder vi i kategorien 'branche og faglige organi-

sationer', hvor estimeret fra Organisationsundersøgelsen er godt 36.000 heltidsansættelser, mens Danmarks Statistik vurderer tallet til godt 20.000 heltidsansættelser.

Ulønnede frivilligt arbejde

En meget væsentlig del af den frivillige sektors arbejdsopgaver udføres som bekendt af ulønnet arbejdskraft i form af frivilligt arbejde. Her fandt vi i befolkningsundersøgelsen, at 35 pct. af den danske befolkning i alderen 16-85 år i 2004 udførte frivilligt ubetalt arbejde (se Koch-Nielsen et al., 2005). Dette svarer til næsten 1,5 mio. personer. For så vidt angår denne form for arbejde, er der for de fleste frivillige tale om et begrænset antal arbejdstimer pr. uge, måned og på årsbasis. Vi fandt, at det gennemsnitlige antal ulønnede arbejdstimer pr. år var 129 timer for en person, der udførte frivilligt arbejde i en organisation. For at få et realistisk udtryk for omfanget af det samlede ulønnede frivillige arbejde og for at kunne sammenligne den ulønnede frivillige arbejdsindsats med den lønnede arbejdsindsats har vi derfor også her beregnet antallet af frivillige, udtrykt i heltidsansættelser på årsbasis. Det giver som resultat, at mere end 110.000 heltidsansatte med en arbejdsmængde på 1.650 timer pr. person pr. år i 2004 ville være beskæftiget i ulønnet arbejde i den frivillige sektor.

Opdelt på organisationskategorier er den helt overvejende andel af de frivillige beskæftiget inden for 'kultur og fritid', hvor næsten halvdelen af det samlede ulønnede arbejde ifølge tabel 9.3 bliver udført. For alle de andre sektorer udgør andelen af ulønnet arbejde 7 pct. eller mindre af den samlede frivillige indsats. 'Social service', 'branche og faglige organisationer' samt 'religion' har også et betydeligt antal frivillige, men i alle tre sektorer er der således tale om en beskeden andel af den samlede ulønnede arbejdsindsats omregnet til heltidsansatte personer.

Ser vi på antallet af timer, som i gennemsnit bliver udført i form af ulønnet frivilligt arbejde inden for de enkelte kategorier, er topscoreren frivillige, som er aktive i 'politik, rådgivning og bistand' med 149 timer pr. år, mens 'kultur og fritid', 'miljø og natur' samt 'religion' kommer derefter med godt 120 timer gennemsnitligt frivilligt arbejde pr. år. I bunden findes to af sektorerne inden for velfærd – 'uddannelse mv.' med 60 timers frivilligt arbejde i gennemsnit pr. år og 'sundhed' med kun 51 timer. For begge sektorerne er der tale om, at frivilligt arbejde kun indtager en begrænset plads i den samlede indsats – sandsynligvis primært som bestyrelsesarbejde inden for 'uddannelse' og som besøgstjeneste inden for 'sundhed'. Tilsvarende lave gennemsnitlige antal timers ulønnet arbejde finder

Table 9.3

Omfanget af ulønnet frivilligt arbejde i Danmark 2004.

	Antal personer i ulønnet frivilligt arbejde	Ulønnet frivilligt arbejde omregnet til heltidsansættelser	Andel frivillige omregnet til heltidsansatte pr. sektor	Gennemsnitligt antal timers ulønnet frivilligt arbejde pr. år	Gennemsnitligt antal frivillige pr. nonprofit-organisation
Kultur og fritid	771.650	53.968	49,0	123	
Uddannelse mv.	147.303	4.999	4,5	60	10
Sundhed	124.329	3.667	3,3	51	22
Social service	131.086	8.342	7,6	113	16
Miljø og natur	20.271	1.396	1,3	122	13
Bolig og lokalsamfund	262.172	6.446	5,9	43	10
Politik, rådgivning og bistand	66.218	5.851	5,3	149	12
Filantropi	--	--	-	-	-
Internationale organisationer	68.921	4.205	3,8	107	33
Religion	91.895	6.489	5,9	122	24
Branche og faglige organisationer	112.166	6.890	6,3	104	19
Andet	106.761	7.810	7,1	125	15
Total	1.477.081	110.041	100,0	129	17

Kilde: Beregnet på baggrund af oplysninger fra Organisationsundersøgelsen, 2004, og Befolkningsundersøgelsen 2004, SFI.

vi inden for 'bolig og lokalsamfund' med 43 timer pr. år. Også her er der tale om, at det primært er bestyrelsesarbejde af begrænset omfang, som de frivillige påtager sig.

Endelig er der i tabel 9.3 beregnet, hvor mange frivillige der i gennemsnit er tilknyttet pr. nonprofitorganisation. For hele den frivillige sektor er der i gennemsnit tilknyttet 17 frivillige pr. organisation. Antallet af frivillige pr. nonprofitorganisation er højest inden for 'internationale organisationer' – 33 personer – efterfulgt af 'sundhed' og 'religion' med henholdsvis et gennemsnit på 22 og 24 frivillige pr. nonprofitorganisation. Alle disse nonprofitsektorer er kendetegnet af større organisationer med et nationalt sigte og med et betydeligt administrativt apparat. Helt modsat er forholdene for sektorer som 'uddannelse mv.', 'bolig og lokalsamfund' samt 'politik, rådgivning og bistand', som er kendetegnet af mange små organisationer, der er lokalt baserede, og hvor antallet af frivillige er begrænset.

Vi har igen to forskellige kilder til opgørelse over omfanget af frivilligt arbejde i Danmark. På den ene side Befolkningsundersøgelsen, hvor vi har spurgt, om de interviewede har udført frivilligt arbejde og om omfanget af dette arbejde, og på den anden side Organisationsundersøgelsen. I Organisationsundersøgelsen har foreningerne, landsorganisationerne og de selvejende institutioner, som tidligere omtalt, givet skøn over, hvor mange timer der arbejdes frivilligt i foreningen/organisationen/institutionen pr. uge.

I tabel 9.4 har vi for begge undersøgelser beregnet omfanget af frivilligt arbejde i Danmark år 2004 ved at omregne mængden af udførte ulønnede frivillige arbejdstimer til heltidsstillinger med 1.650 arbejdstimer pr. år. Ud fra Befolkningsundersøgelsen er det samlede frivillige arbejde på 110.000 heltidsstillinger, mens Organisationsundersøgelsens tal giver knap 68.000 heltidsstillinger, dvs. en forskel på 38 pct.

Tabel 9.4

Ulønnet frivilligt arbejde i nonprofitorganisationer i antal timer og omregnet til heltidsaktive opgjort på organisationskategorier.

	Antal timer frivilligt arbejde ifølge Organisa- tionsunder- søgelsen	Antal frivillige timer omregnet til heltidsstillin- ger ifølge Organisations- undersøgelsen	Antal frivillige timer omregnet til heltidsstillin- ger ifølge Befolknings- undersøgelsen
Kunst og kultur	234.776	6.345	} 53.968
Ildræt, motion og dans	926.170	25.031	
Fritid og hobby	257.015	6.946	
Uddannelse mv.	125.131	3.382	4.999
Sundhed/sygdom	82.725	2.236	3.667
Social service	287.580	7.772	8.342
Miljø, natur mv.	8.272	224	1.396
Bolig og lokalsamfund	173.476	4.689	6.446
Politik, rådgivning og bistand	118.112	3.192	5.851
Internationale aktiviteter	76.297	2.062	4.205
Religion	32.301	873	6.489
Branche og faglige organisationer	140.665	3.802	6.890
Andre organisationer	16.179	437	7.810
Alle organisationer	2.508.320	67.792	110.041

Kilde: Beregnet med baggrund i oplysninger fra Organisationsundersøgelsen, 2004, og Befolkningsundersøgelsen, 2004, SFI.

Antallet af personer i ulønnet frivilligt arbejde omregnet til fuld-tidsstillinger er i Organisationsundersøgelsen systematisk lavere end for Befolkningsundersøgelsen inden for alle organisationskategorierne, men forskellen varierer dog noget. Inden for 'social service' er forskellen kun på 7 pct. Inden for 'kultur og fritid', 'undervisning', 'bolig og lokalsamfund' og 'sundhed' er antallet i Organisationsundersøgelsen ca. en tredjedel mindre end tallet udregnet fra Befolkningsundersøgelsen. Inden for 'politik, rådgivning og bistand' og 'internationale aktiviteter' er Organisationsundersøgelsens tal kun det halve af Befolkningsundersøgelsens tal. De største forskelle finder vi inden for 'miljø og natur', 'religion' og 'branche og faglige organisationer' samt inden for 'andre organisationer', hvor Organisationsundersøgelsen har markant lavere antal frivillige i forhold til, hvad vi registrerede i Befolkningsundersøgelsen ved at spørge den enkelte frivillige.

Forskellene kan skyldes flere forhold. For det første omfatter Organisationsundersøgelsen ikke frivilligt arbejde i den offentlige sektor. Det kan forklare ca. 10 pct. af forskellen og primært det mindre antal frivillige, som registreres i Organisationsundersøgelsen inden for de tre velfærdssektorer. For det andet er det tænkeligt, at organisationerne generelt undervurderer, hvor meget der arbejdes frivilligt i organisationen. Det er bemærkelsesværdigt, at det især er inden for det mere politiske og holdningsbaserede/ideologiske frivillige arbejde, at forskellene er store. For det tredje kan organisationerne og institutionerne, som har besvaret spørgeskemaet i Organisationsundersøgelsen, være mindre 'frivillige', end foreninger, institutioner og landsorganisationerne er som helhed. De konstaterede forskelle i aktiviteterne inden for den frivillige sektor mellem de forskellige typer af undersøgelser – det være sig i relation til lønnet såvel som ulønnet frivilligt arbejde – vil blive belyst nærmere i et specielt arbejdsnotat fra Frivillighedsundersøgelsen.

Professionalisering i den danske nonprofitsektor

Med baggrund i ovenstående beregninger af omfanget af lønnet arbejde og ulønnet frivilligt arbejde inden for de enkelte kategorier af den danske frivillighedssektor kan vi beregne den samlede arbejdsindsats, som udføres i sektoren og dens forskellige delsektorer, og vi kan dermed vurdere graden af professionalisering i sektoren defineret ved omfanget af lønnet arbejdskraft i forhold til den frivillige indsats i organisationerne. Det er nemlig en plausibel antagelse, at en stor andel af lønnet arbejdskraft i forhold til den frivillige arbejdsindsats betyder, at der er tale om en formaliseret og pro-

fessionel organisationsform. Begge beregninger – den totale arbejdsindsats og grad af professionalisering – er foretaget i tabel 9.5.

Tabel 9.5

Samlet antal aktive (lønnede og ulønnede arbejdspladser) og professionaliseringsgraden i den frivillige sektor i Danmark 2004.

Ranking i forhold til professionalisering	Organsationskategori	Antal beskæftigede i lønnet arbejde omregnet til heltidsansatte	Antal beskæftigede i ulønnet frivilligt arbejde omregnet til heltidsaktive	Lønnet arbejde i procent af den totale arbejdsstyrke i den frivillige sektor	Lønnet og ulønnet arbejdes andel af det totale antal aktive personer i den frivillige sektor
1	Uddannelse mv.	50.909	4.999	91,1	22,3
2	Social service	39.748	8.342	82,7	19,2
3	Branche og faglige organisationer	20.370	6.890	74,7	10,9
4	Bolig og lokalsamfund	9.743	6.446	60,2	6,5
5	Sundhed	2.616	3.667	41,6	2,5
6	Andet	2.820	7.810	26,5	4,2
7	Politik, rådgivning, bistand	1.839	5.851	23,9	3,1
8	Internationale organisationer	1.274	4.205	23,3	2,2
9	Kultur og fritid	9.675	53.968	15,2	25,4
10	Miljø og natur	213	1.396	13,2	0,6
11	Religion	944	6.489	12,7	3,0
	Total	140.620	110.041	56,1	100,1

Kilde: Beregnet på baggrund af oplysninger fra Danmarks Statistik: Nationalregnskabsundersøgelse, 2003, og Befolkningsundersøgelsen, 2004, SFI.

Hvad angår graden af professionalisering, er denne tydeligt størst inden for nogle af de organisationskategorier, som totalt fylder mest i beskæftigelse – ’uddannelse mv.’, ’social service’ samt ’branche og faglige organisationer’. Der er tale om nonprofitsektorer med en høj grad af formaliserede organisationer. Det er endvidere sektorer, hvor det primært er serviceydelser, som produceres enten til medlemsskaren – ’branche og faglige organisa-

tioner' – eller som supplement til det offentlige servicetilbud såsom 'uddannelse mv.' samt 'social service'. I disse sektorer har frivillighed kun et begrænset omfang i form af supplerende aktiviteter såsom bestyrelses- og udvalgsarbejde, mens de mere udadrettede aktiviteter spiller en mindre central rolle (Koch-Nielsen et al., 2005: 73). De sektorer, hvor professionaliseringsgraden er mindst, er de budskabsbringende (ekspressive) sektorer såsom 'religion', 'miljø og naturorganisationer' samt inden for 'kultur og fritid'. Specielt inden for den sidste sektor er der tale om et udpræget frivilligt engagement. Omkring halvdelen af det frivillige arbejde foregår inden for 'kultur og fritid', og beregner vi den samlede arbejdsindsats i denne sektor – lønnet som ulønnet arbejde – er det den største delsektor i den danske frivillighedssektor omfattende en fjerdedel af den samlede arbejdsindsats fulgt af de to store velfærdssektorer – 'uddannelse mv.' samt 'social service' – hvor det imidlertid er den lønnede arbejdsindsats, som tæller mest. Der er i den danske frivillighedssektor et tydeligt skel i professionaliseringsgraden mellem på den ene side velfærdssektorerne – her inkluderet 'uddannelse', 'social service' og boligområdet – samt de faglige organisationer, som er kendetegnet af et betydeligt antal lønnede ansatte og bureaukratisk opbyggede organisationer. Der er tale om organisationer, hvor en dominerende aktivitet er produktion af serviceydelser til den almene befolkning enten gennem de selvejende institutioner på velfærdsområdet eller gennem store interesseorganisationer på bolig- og arbejdsmarkedsområdet. På den anden side er de ekspressive og folkelige organisationer primært repræsenteret ved 'kultur og fritid', 'miljø og natur' samt 'religion', som har et stort omfang af udadvendte aktiviteter udført af ulønnede frivillige og en meget lav professionaliseringsgrad. Her er det de medlemsbaserede og ofte lokalt forankrede foreninger med beskedne økonomiske midler, som er i flertal, og hvis aktiviteter i høj grad beror på en frivillig indsats. I en mellemkategori finder vi sundhedsområdet, politiske og internationale organisationer. I disse sektorer er der dels mange små støtteforeninger med et stort indslag af frivillighed i form af kampagner og støttearrangementer, dels store pressionsgrupper, hvor arbejdet er professionelt og i et væsentligt omfang udført af lønnet arbejdskraft som fx Kræftens Bekæmpelse, Røde Kors, Folkekirkens Nødhjælp, de politiske partiorganisationer.

Ser vi på det totale antal aktive – i lønnet og ulønnet beskæftigelse – i Danmark, var det i 2004 250.661 personer omregnet til heltidsaktive personer svarende til en person med 1.650 arbejdstimer pr. år. Det lønnede arbejde målt i heltidsansættelser udgjorde i 2004 140.620 heltidsansatte

svarende til 3,9 pct. af den samlede erhvervsaktive befolkning i Danmark, og det ulønnede frivillige arbejde udgjorde 110.041 heltidsaktive svarende til 3,1 pct. af den erhvervsaktive befolkning – se tabel 9.6. Det betalte arbejde var således i overtal i forhold til den samlede ulønnede frivillige indsats og udgjorde 56,1 pct. af den totale arbejdsindsats i den frivillige sektor.

Tabel 9.6

Omfanget af heltidsaktive i nonprofitsektoren i forhold til den samlede erhvervsaktive befolkning/beskæftigede arbejdsstyrke i Danmark 2004.

	Antal aktive omregnet til heltidsaktive svarende til 1.650 timer pr. år	Andel af den samlede erhvervsaktive befolkning (3,575 mio. personer)	Andel af den samlede beskæftigede arbejdsstyrke (2,458 mio. heltidsansatte)
Lønnet arbejde	140.620	3,9	5,5
Ulønnet frivilligt arbejde i en organisation	110.041	3,1	4,3
Uformelle hjælpeaktiviteter	169.500	4,7	6,6
Total	420.161	11,7	16,4

Kilde: Beregnet på baggrund af oplysninger hentet fra Befolkningsundersøgelsen, 2004, SFI, og Danmarks Statistik: Nationalregnskabsundersøgelse, 2003.

Uformelle hjælpetjenester uden for hjemmet

Ud over det ulønnede frivillige arbejde, som udføres i tilknytning til de frivillige organisationer, blev den danske befolkning i Befolkningsundersøgelsen også spurgt om omfanget af *uformelle hjælpeaktiviteter i forhold til familie, venner og naboer uden for egen husholdning*. Denne type af hjælp blev i 2004 udført af i alt 52 pct. af den danske befolkning. Hovedparten af hjælpen bliver givet enten til forældre/svigerforældre (25 pct.) eller til slægtninge, naboer og venner (31 pct.) (se Koch-Nielsen, Henriksen, Fridberg & Rosdahl, 2005). Andel af befolkningen, som er aktive i denne form for uformelle ulønnede hjælpetjenester, er således noget større, end hvad vi fandt for det ulønnede frivillige arbejde i organisatoriske sammenhænge. Omfanget af de uformelle ulønnede hjælpeaktiviteter er på baggrund af oplysningerne fra Befolkningsundersøgelsen beregnet som heltidsaktive på samme måde som det ulønnede frivillige arbejde i formelle organisationer. Vi får da, at i alt 169.500 heltidspersoner var aktive i uformelle hjælpeaktiviteter svarende til 4,7 pct. af den totale erhvervsaktive befolkning i Danmark i år 2004.

Samlet er der således tale om, at den frivillige ulønnede indsats i

Danmark i år 2004 var af en størrelsesorden svarende til 7,8 pct. af den erhvervsaktive befolkning, og lægges dertil den betalte arbejdsindsats i nonprofitsektoren, kommer vi op på et omfang svarende til 11,7 pct. af den erhvervsaktive befolkning respektive 16,4 pct. af den samlede beskæftigelse i Danmark i 2004 (se tabel 9.6). Denne størrelse på nonprofitsektorens samlede arbejdsindsats svarer i omfang til arbejdsindsatsen i den samlede danske fremstillingsindustri i året 2004.

Den økonomiske værdi af ulønnet frivilligt arbejde

Et stort antal af de aktive er beskæftiget i deltidsansættelser eller i korte perioder, og dette gælder i udpræget grad for de personer, som udfører ulønnet frivilligt arbejde. Det samlede antal i betalt arbejde var 200.342 personer svarende til 5,6 pct. af den erhvervsaktive befolkning i 2004 i alderen 15-64 år (3.575.484), mens det ubetalte frivillige arbejde ifølge tabel 9.3 involverede i alt 1.477.081 personer svarende til 34,9 pct. af den danske befolkning i alderen 16-85 år i 2004 (4.235.290). Samlet er det totale antal timer, som aktive personer har haft, opgjort i tabel 9.7, og det viser, at der samlet er blevet udført i alt knap 182 mio. timers ulønnet frivilligt arbejde i løbet af året 2004.

Vi har også i Frivillighedsundersøgelsen søgt at sætte en økonomisk værdi på det ulønnede frivillige arbejde. I Johns Hopkins-undersøgelsen er der forslag til flere forskellige beregningsmetoder. Ideelt ville det være, om vi for hver delsektor kunne få oplysninger om det gennemsnitlige lønniveau for den beskæftigede arbejdsstyrke og derudfra beregne værdien af det ulønnede frivillige arbejde. Dette er dog ikke muligt, hvorfor vi har måttet anvende nogle gennemsnitlige timelønssatser for hele landet for den type af arbejde, som typisk bliver varetaget af ulønnede frivillige personer. I tabel 9.7 er anvendt to forskellige timelønninger i beregningen af det frivillige arbejdes økonomiske værdi. På den ene side er værdien af det ulønnede frivillige arbejde beregnet ud fra en antagelse om, at det arbejde, som udføres af frivillige i velfærdssektorerne og inden for 'kultur og fritid', hvilket tilsammen omfatter mere end to tredjedele af det samlede udførte arbejde, svarer ganske godt til ikke-kvalificeret lønarbejde i den offentlige sektor – i staten såvel som i kommunerne. For denne gruppe er den gennemsnitlige timeløn i september 2004 224,38 kr. pr. time. På den anden side er det også rimeligt at anvende et gennemsnit af timelønnen for ansatte inden for sociale institutioner og foreninger, kultur mv. Her er tale om et gennemsnit for disse institutioner uden hensyn til kvalifikationsniveau. Her er argumentationen igen, at der er tale om en type af arbejde,

Tabel 9.7

Antallet af timer udført som ulønnet frivilligt arbejde i Danmark i 2004 og et estimat af det ulønnede frivillige arbejdes økonomiske værdi.

	Antal timer udført frivilligt arbejde	Beregnet værdi af det udførte frivillige arbejde i mio. (224,38 DKK)	Beregnet værdi af det udførte frivillige arbejde i mio. (194.47 DKK)
Kultur og fritid	89.046.972	19.980,36	17.316,96
Uddannelse m.v.	8.247.804	1.850,64	1.603,95
Sundhed	6.050.112	1.357,52	1.176,57
Social service	13.763.845	3.088,33	2.676,38
Miljø og natur	2.303.998	516,97	448,06
Bolig og lokalsamfund	10.635.660	2.386,43	2.068,32
Politik, rådgivning og bi- stand	9.654.344	2.166,24	1.877,48
Filantropi	-	-	-
Internationale aktiviteter	6.938.252	1.556,80	1.349,28
Religion	10.707.236	2.402,49	2.082,24
Branche og faglige organisationer	11.369.212	2.551,02	2.210,97
Andet	12.887.140	2.891,62	2.506,16
Total	181.566.880	40.739,98	35.309,31

Kilde: Beregnet på baggrund af oplysninger hentet fra Befolkningsundersøgelsen, 2004, SFI.

som ganske godt svarer til det, der bliver udført af de frivillige, og som er dækkende for hovedparten af den frivillige indsats, som bliver udført i Danmark. I dette tilfælde er timelønnen noget lavere, nemlig 194,47 kr. i gennemsnitlig timeløn.

Ved anvendelse af disse to gennemsnitlige timelønninger får vi, at værdien af det frivillige arbejde i efteråret 2004 ville være henholdsvis knap 41 mia. og godt 35 mia. kr. Vi har i det videre arbejde valgt at anvende det lavest alternative, hvilket vil sige, at værdien af den frivillige indsats svarer til 2,6 pct. af det danske bruttonationalprodukt. I tabel 9.8 er værdien af det ulønnede frivillige arbejde sammenlignet med den værditilvækst, som skabes i sektoren, hvilket var 36,7 mia., og de overførsler, som bliver foretaget i form af medlemsafgifter, tilskud fra stat og kommune, fonde mv., hvilket var yderligere 62,5 mia. Hvis de forskellige værditilførsler til nonprofitsektoren lægges sammen, fås, at den samlede økonomiske betydning af den frivillige sektor i Danmark i året 2004 kan estimeres til 134,6 mia. kr. svarende til 9,6 pct. af det samlede danske bruttonationalprodukt i 2004.

Den frivillige sektor i Danmark har således anno 2003-4 en meget betydelig status, både hvad angår den beskæftigelsesmæssige betydning og

Tabel 9.8

Den økonomiske betydning af den frivillige sektor i Danmark 2003-2004.

	Mio. DKK	Procent af BNP
Bruttonationalproduktet i nonprofitsektoren	99.245	7,1
værditilvækst i frivillige organisationer	36.747	2,6
overførsler fra medlemsafgift, det offentlige mv.	62.498	4,5
Beregnet værdi af frivilligt ulønnet arbejde	35.309	2,5
Samlede økonomiske betydning af den frivillige sektor	134.554	9,6

Kilde: Beregnet på baggrund af oplysninger fra Befolkningsundersøgelsen, 2004, SFI, og Danmarks Statistik: Nationalregnskabsundersøgelsen, 2003.

som en økonomisk faktor. Som et mål på den økonomiske betydning er det primært størrelsen af den værditilvækst, som sektoren tilfører samfundet, samt de overførsler, som sker til sektoren i form af medlemsafgifter, offentlige tilskud, gaver etc., der har betydning. Det vil her sige, at der er tale om et beløb på næsten 100 mia. kr. svarende til 7,1 pct. af det samlede danske bruttonationalprodukt. Det er også dette tal, som er sammenligneligt med andre landes frivillighedssektor i komparative analyser. Der kan dog være gode argumenter for også at værdisætte det frivillige ulønnede arbejde, som udføres inden for nonprofitorganisationerne, som altså ville betyde, at sektorens økonomiske værdi blev forøget med mere end 35 mia. svarende til en forhøjelse på noget mere end en tredjedel af den samlede værditilvækst i sektoren. Dette har vi dog ikke gjort i de internationale sammenligninger mellem Danmark og de øvrige lande omfattet af Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project, idet der ikke for alle lande inkluderet i studiet er tilsvarende oplysninger.

OPSAMLING

Efter denne gennemgang af den frivillige sektors omfang, sammensætning og samfundsmæssige betydning i økonomisk og beskæftigelsesmæssige henseende skal her som afslutning fremhæves nogle få hovedtræk ved sektoren. I tabel 9.9 og 9.10 er angivet nogle centrale parametre, som sammenfattende beskriver den frivillige sektor i Danmark. I året 2004 havde 35 pct. af den voksne danske befolkning udført frivilligt arbejde i et eller andet omfang. Næsten halvdelen af det ulønnede frivillige arbejde blev udført i forbindelse med aktiviteter inden for 'kultur og fritid', mens

alle andre former for nonprofitkategorier stod for blot 4-7 pct. af det samlede udførte ulønnede frivillige arbejde.

Tabel 9.9

Det ulønnede frivillige arbejdes fordeling på sektorer samt det lønnede arbejdes andel af den samlede arbejdsindsats i Danmark – beregnet på baggrund af heltidsbeskæftigede personer.

	Andel frivillige omregnet til heltidsansatte pr. sektor	Andel i lønnet arbejde ud af det samlede antal aktive i den frivillige sektor
Kultur og fritid	49,0	15,2
Uddannelse mv.	4,5	91,1
Sundhed	3,3	41,6
Social service	7,6	82,7
Miljø og natur	1,3	13,2
Bolig og lokalsamfund	5,9	60,2
Politik, rådgivning og bistand	5,3	23,9
Filantropi	-	
Internationale aktiviteter	3,8	23,3
Religion	5,9	12,7
Branche og faglige organisation	6,3	74,7
Andet	7,1	26,5
Total	100,0	56,1

Kilde: Beregnet på baggrund af oplysninger fra Befolkningsundersøgelsen, 2004, SFI, og Danmarks Statistik: Nationalregnskabsundersøgelsen, 2003.

I tabel 9.9 er forholdet mellem det lønnede og ulønnede arbejde i den danske frivillighedssektor også angivet. Heraf fremgår det, at for den samlede nonprofitsektor er mængden af lønnet arbejde større end mængden af det frivillige ulønnede arbejde, som udføres i sektoren. Begge størrelser er omregnet til heltidsbeskæftigede personer. Det er specielt inden for de to velfærdssektorer – 'uddannelse mv.' samt 'social service' – at det lønnede arbejde helt dominerer i forhold til den frivillige indsats. Lønnet arbejde er også i overvægt inden for sektorerne 'branche og faglige organisationer' samt 'bolig og lokalsamfund', mens sektorerne, hvor det ulønnede frivillige arbejde indtager den meget dominerende rolle, er 'kultur og fritid', 'miljø og natur' samt 'religion', hvor kun omkring 15 pct. af den samlede arbejdsomfang er udført af lønnet arbejdskraft. Disse sektorer er kendetegnet ved udadvendte og ekspansive aktiviteter rettet mod befolkningen bredt, mens sektorerne med dominans af lønnet arbejdskraft er de primært serviceproducerende former for nonprofitorganisationer.

I tabel 9.10 er den danske nonprofitsektors økonomiske struktur

sammenfattet. Heraf fremgår det, at den økonomisk dominerende non-profitkategori er 'uddannelse mv.', som står for knap en tredjedel af indtægter og udgifter og for halvdelen af den økonomiske tilvækst, som skabes i den samlede nonprofitsektor. Samlet set disponerer de tre velfærdssektorer – 'uddannelse mv.', 'sundhed' og 'social service' – over knap halvdelen af de totale økonomiske midler til nonprofitsektoren målt ved sektorens indtægter og udgifter. Når det drejer sig om den værditilvækst, som produceres i sektoren, er disse tre organisationskategorier endnu mere dominerende og står for næsten fire femtedel af værditilvæksten.

Tabel 9.10

Den danske nonprofitsektors økonomiske sammensætning – indtægter, udgifter og værditilvækst.

	Indtægter til nonprofitorganisationer i procent af totale indtægt	Udgifter afholdt af nonprofitorganisationer i procent af totale udgifter	Værditilvæksten i de enkelte sektorer i procent af totale værditilvækst
Kultur og fritid	9,4	10,6	5,1
Uddannelse mv.	32,1	31,9	51,0
Sundhed	2,1	2,2	1,3
Social service	14,9	15,4	26,4
Miljø og natur	0,3	0,3	0,1
Bolig og lokalsamfund	7,9	8,6	2,5
Politik, rådgivning og bistand	0,9	1,0	0,6
Filantropi	3,4	2,1	0,6
Internationale aktiviteter	1,9	1,8	1,3
Religion	1,1	1,1	0,7
Branche og faglige organisation	24,0	22,6	9,0
Andet	2,0	2,4	1,3
Total	100,0	100,0	100,0

Kilde: Beregnet på baggrund af oplysninger fra Organisationsundersøgelsen, 2004, SFI, og Danmarks Statistik: Nationalregnskabsundersøgelsen, 2003.

Det er først og fremmest velfærdssektorerne 'uddannelse mv.' og 'social service', som tæller tungt i økonomisk henseende, mens 'sundhed' kun spiller en meget lille rolle. Inden for såvel 'uddannelse mv.' som 'social service' findes der et stort antal selvejende institutioner, som helt på linje med de offentlige institutioner tilbyder undervisning, pasning af børn og voksne mv. Man kan således lidt forenklet sige, at en meget betydelig del af den danske frivillighedssektor har karakter af at være et supplerende eller

konkurrerende tilbud om serviceydelser i forhold til den offentlige forvaltnings institutioner, mens egentlig vareproducerende nonprofitorganisationer – typisk forstået som den sociale økonomi – indtager en helt perifer rolle i det danske samfund. Her skal det dog stadig erindres, at den kooperative sektor ikke er medtaget i denne analyse af den danske nonprofitsektor.

Hvad angår indtægter og udgifter indtager sektoren for 'branche og faglige organisationer' med de store fagforeninger og professionelle organisationer dog også en central rolle med ansvar for knap en fjerdedel af de samlede indtægter og udgifter i nonprofitsektoren. Dernæst følger sektoren for 'kultur og fritid', som har indtægter og udgifter svarende til omkring en tiendedel af den samlede sektors indtægts- og udgiftsportefølge. Velfærdsstatens betydelige rolle for nonprofitsektoren understreges yderligere af, at den vigtigste type af indtægter, som de frivillige organisationer råder over, er overførsler fra stat og kommune, som udgør knap 44 pct. af sektorens samlede indtægter. Indtægterne fra værdien af produktion af service og varer svarer til 28 pct. af indtjeningen, mens resten af indtægterne stammer fra medlemskontingenter, deltagerbetalinger, indsamlinger, gaver mv., der som indtægtskilde står for godt 20 pct. af de samlede indtægter (bilag 4, tabel A). Ser vi nærmere på betydningen af den offentlige støtte til nonprofitsektoren, er det primært de serviceproducerende velfærdssektorer – 'uddannelse mv.' og 'social service' – som modtager størstedelen af de offentlige tilskud, men også en sektor som 'internationale aktiviteter' er stærkt subventioneret af offentlige tilskud til bistandsarbejde og oplysning. Hvad angår betydningen af medlems- og deltagerbetaling for de enkelte delsektorer, er det ikke overraskende, at denne indtægt indtager en central plads i sektoren 'branche og faglige organisationer', som disponerer over mere end halvdelen af den samlede nonprofitsektors indtægter fra medlemskontingenter og deltagerbetalinger. Andre organisationskategorier, hvor indtægter fra medlems- og deltagerbetalinger spiller en central rolle, er sektorerne 'uddannelse mv.', 'bolig og lokalsamfund' samt 'kultur og fritid'. For så vidt angår de sidste to, er denne indtægts omfang dog væsentligt mindre end for de andre to kategorier.

DEN DANSKE NONPROFITSEKTOR SAMMENLIGNET MED ANDRE EUROPÆISKE LANDE

Thomas P. Boje

I dette sidste kapitel skal den danske nonprofitsektors størrelse og sammensætning kort sammenlignes med andre europæiske lande. Det vil i første række være en sammenligning mellem Danmark og de andre nordiske lande, men også lidt bredere ved at inddrage Storbritannien og Holland. Vi har valgt at begrænse den internationale sammenligning til disse fem lande blandt de næsten 50 lande, som er repræsenteret i Johns Hopkins-undersøgelsen. Dette er gjort for at sikre pålidelige og sammenlignelige data. For mange af landene er data ufuldstændige, og definition af sektorer og frivillighed adskiller sig fra den danske definition. For de valgte lande er der imidlertid overensstemmelse,

Først ser vi på sektorens økonomiske betydning i de fem lande målt på omfanget af udgifter i forhold til det samlede bruttonationalprodukt (BNP) i landet – tabel 10.1. Her skiller Danmark sig ud fra de to andre nordiske lande ved, at nonprofitsektorens udgifter beløber sig til 6,6 pct. af det samlede BNP, mens der for de to andre nordiske lande er tale om, at sektorens økonomiske størrelse svarer til omkring 4 pct. af det samlede BNP. Årsagen til den økonomisk større nonprofitsektor i Danmark skyldes primært det store antal selvejende nonprofitinstitutioner inden for velfærdssektoren. Nonprofitorganisationernes betydning inden for velfærdssektoren er væsentligt mindre i både Sverige og Norge. Den danske nonprofitsektor ligner i økonomisk størrelse mere den britiske sektor, men er væsentligt mindre end i Holland, som er kendetegnet ved at være

det land blandt Johns Hopkins-undersøgelsens mange lande, som har den største nonprofitsektor målt ved andel af landenes bruttonationalprodukt. Holland indtager i denne sammenhæng en unik position med meget store dele af sundhedsvæsnet og ældreforsorgen organiseret gennem nonprofit-institutioner.

Tabel 10.1

Nonprofitsektorens størrelse i udvalgte europæiske lande.

	Danmark	Sverige	Norge	Storbritannien	Holland
Samlede udgifter i procent af totale bruttonationalprodukt (BNP)	6,6	4,1	3,7	6,8	15,5
Lønnet arbejde i procent af den samlede erhvervsaktive befolkning (FTE)	3,9	2,6	3,0	6,2	9,3
Ulønnet arbejde i procent af den samlede erhvervsaktive befolkning (FTE)	3,1	7,4	5,1	4,4	5,8
Andel af den voksne befolkning, som har deltaget i frivilligt arbejde	35	51	59	30	32

Kilde: Lester M. Salamon, S. Wojciech and associates: 'Global Civil Society: Dimensions of the Non-profit Sector, Vol. 2 2004, and Johns Hopkins University 'Global Civil Society At-a-Glance', 2004.

Sivesind: data for Norge 2004.

Svedberg & Grassmann: data for Sverige 2002.

Dekker: data for Holland 2001.

Forskellen mellem landene i den frivillige sektors økonomiske betydning afspejler sig også i omfanget af lønnet arbejdskraft ansat i sektoren. Her er Holland igen kendetegnet ved at have den største lønarbejderandel målt i forhold til landenes samlede erhvervsaktive befolkning, efterfulgt af Storbritannien og med Danmark på en tredjeplads. Sverige ligger klart i bunden med en lønarbejderandel i nonprofitsektoren på kun 2,6 pct. i forhold til den samlede erhvervsaktive befolkning.

Rækkefølgen er anderledes, når vi ser på andelen af frivilligt ulønnet arbejde i forhold til landenes samlede erhvervsaktive befolkning. Her toppe Sverige med en frivillig ulønnet arbejdsmængde, som er mere end dobbelt så stor som i Danmark beregnet på baggrund af heltidsansættelser. Også i forhold til de andre lande er mængden af frivilligt arbejde større i Sverige, hvilket også dokumenteres ved, at mere end halvdelen af den svenske befolkning har udført frivilligt ulønnet arbejde mod 35 pct. i Danmark og endnu mindre i Storbritannien og Holland. Niveaue for

frivillighed i befolkningen ligger i Sverige på linje med Norge, men den norske befolkning arbejder tilsyneladende i gennemsnit væsentligt kortere tid som frivillige i løbet af året end i Sverige, idet omfanget af frivillighed målt som heltidsaktive personer er noget større i Sverige end i Norge.

Ser vi på forholdet den lønnede arbejdsmængde og den ulønnede frivillige arbejdsmængde målt i form af heltidsaktive personer, understreges forskellene mellem de nordiske lande – tabel 10.2. I Danmark bliver der som i Holland og Storbritannien udført en større arbejdsmængde i den frivillige sektor af lønnet arbejdskraft end af ulønnet frivillig arbejdskraft, mens de frivillige er i overtal for såvel Sverige som Norge. Det, som tilsyneladende er afgørende for, hvordan forholdet mellem mængden af lønnet arbejdskraft og mængden af frivillig ulønnet arbejde er i de enkelte lande, er omfanget af nonprofitinstitutioners involvering i tilvejebringelsen af 'velfærdsydelser' – 'uddannelse', 'sundhed' og sociale foranstaltninger. Jo mere involveret i tilvejebringelse af velfærdsydelser, jo mere professionaliseret synes sektoren at være. I Norge og Sverige, hvor det offentlige – staten og kommunerne – har overtaget produktionen af velfærdsydelser, er det primært i 'kultur og fritid' og andre ikke-serviceproducerende sektorer, at nonprofitinstitutioner spiller en central rolle. Heroverfor står lande som Holland og i endnu mere udpræget grad Canada og Portugal, hvor en meget væsentlig del af produktionen af velfærdsydelser sker inden for nonprofitinstitutioner (se Michael H. Hall, Cathy W. Barr et al., 2005; Raquel Campos Franco et al., 2005). De sidste to lande er medtaget i denne sammenligning, idet de er nogle af de senest tilkomne lande i Johns Hopkins-undersøgelsen på linje med Danmark.

Danmark er, som det fremgår af tabel 10.2, placeret i midten af landene, hvad angår grad af professionalisering. De nordiske lande – Norge og Sverige – er nogle af de lande, som har den mindste grad af professionalisering i den frivillige sektor, men samtidig også den højeste grad af frivilligt engagement i befolkningen (se tabel 10.1). Et andet billede finder vi i Canada og Holland, som er karakteriseret ved at have den mest omfattende nonprofitsektor blandt Johns Hopkins-undersøgelsens lande målt i antal aktive i sektoren i betalt såvel som ubetalt arbejde i forhold til den samlede erhvervsaktive befolkning. Samtidig er omfanget af frivilligt engagement i begge lande relativt beskeden i forhold til det lønnede arbejde. Lignende forhold gør sig gældende i Portugal, blot er nonprofitsektoren i dette land væsentligt mindre end i Canada og Holland, og tilsvarende er graden af frivilligt engagement.

Til sidst skal vi se på, hvordan den frivillige aktivitet er fordelt på

Tabel 10.2

Professionaliseringsgraden inden for den frivillige sektor i udvalgte lande – andel i lønnet arbejde ud af samtlige aktive i sektoren.*

	Lønnet arbejdskraft	Frivillig ulønnet arbejdskraft	Professionaliseringsgrad: andel i lønnet arbejde ud af samtlige aktive
Danmark (2004)	140.620	110.041	56,1
Norge (1997)	66.243	115.229	36,5
Sverige (2002)	99.000	351.000	22,0
Holland (1995)	669.122	425.554	61,1
Storbritannien (1995)	1.473.443	1.664.003	47,0
Canada (2003)	1.524.032	549.000	73,5
Portugal (2003)	159.950	67.342	70,4

* Den lønnede såvel som frivillige, ulønnede arbejdsmængde er beregnet på baggrund af heltidsbeskæftigede personer.

Kilde: Lester M. Salamon, S. Wojciech and associates 'Global Civil Society: Dimensions of the Non-profit Sector, Vol. 2 2004; Johns Hopkins University 'Global Civil Society At-a-Glance', 2004; Michael H. Hall, Cathy W. Barr et al., 2005; Raquel Campos Franco et al., 2005.

de 12 organisationskategorier i de forskellige europæiske lande. Her begrænser vi os igen til de fem tidligere analyserede europæiske lande. Igen er der en tydelig forskel mellem de nordiske lande på den ene side og de to andre lande. Som det fremgår af tabel 10.3, er halvdelen eller mere af de frivillige personer i de nordiske lande aktive inden for 'kultur og fritid'. Alle de andre sektorer har et meget lavere niveau af frivillighed. Den samlede velfærdssektor står i Danmark for blot 15 pct. af det samlede frivillige engagement og for omkring 10 pct. i de to andre nordiske lande. Sverige skiller sig noget ud på to felter, nemlig ved at have en noget større aktivitet inden for to sektorer – 'politik, rådgivning og bistand' og 'branche og faglige organisationer'. De sociale bevægelser såsom arbejderbevægelsen er væsentligt bredere forankret i nonprofitsektoren i Sverige og Norge, end tilfældet er i Danmark.

Vender vi blikket mod de to andre europæiske lande – Holland og Storbritannien – konstaterer vi, at frivilligt arbejde inden for velfærdssektorerne spiller en væsentligt større rolle end i Skandinavien. Specielt inden for 'social service' har frivilligt arbejde en klart mere fremtrædende plads i begge lande end i de nordiske lande. Der er i disse lande så tydeligt tale om, at ulønnet frivilligt arbejde udgør et supplement på det sociale område til den professionelle indsats. Et forhold, vi kun kender i begrænset omfang i de nordiske lande, selvom der i disse år og her er en tendens til, at den professionelle indsats bliver suppleret med ulønnet frivilligt arbejde. Dette er i nogen grad også tilfældet for 'sundhed'. Tilsammen omfatter

Tabel 10.3

Fordelingen af frivillighed inden for nonprofitsektoren på organisationskategorier i procent af den totale frivillighed for udvalgte europæiske lande.

	Danmark	Sverige	Norge	Holland	Storbritannien
I procent af det totale omfang af frivillighed					
Kultur og fritid	49	51	51	36	21
Uddannelse og forskning	5	2	2	14	3
Sundhed	3	0	3	7	9
Social service	8	8	6	21	13
Miljø og natur	1	2	1	4	3
Bolig og lokalsamfund	6	4	5	0	13
Politik, rådgivning og bistand	5	12	7	6	2
Filantropi	-	-	0	0	1
Internationale aktiviteter	4	2	3	2	0
Religion	6	-	11	8	33
Branche og faglige organisationer	6	16	10	1	-
Andet	7	2	0	-	2
Total	100	100	100	100	100

Kilde: Lester M. Salamon, Wojciech Sokolowski and associates 'Global Civil Society: Dimensions of the Non-profit Sector, Vol. 2 2004, and Johns Hopkins University 'Global Civil Society At-a-Glance', 2004, samt egne oplysninger hentet fra Befolkningsundersøgelsen, 2004, SFI.

frivillighed i velfærdssektorerne 42 pct. af det frivillige arbejde udført i Holland, mens det er noget mindre i Storbritannien, hvor til gengæld frivillighed inden for 'religion' udgør en tredjedel af den samlede frivillige aktivitet. Den store betydning, som religion har i Storbritannien, må skyldes, at alle de britiske kirkesamfund inklusive den Engelske Kirke, er medtaget som nonprofitorganisationer, hvilket kun er tilfældet for de mindre kirkesamfund i Danmark, mens aktiviteter i den danske statskirke såvel som den norske og daværende svenske statskirke ikke er medtaget i tabel 10.3.

I Johns Hopkins-undersøgelsen belyses det også, hvor udbredt det frivillige arbejde er i forhold til den funktion, som frivilligheden har. Der skelnes mellem det frivillige arbejdes funktion i forhold til at levere serviceydelser inden for velfærdssektoren og dets ekspressive funktioner forstået som kulturelle, sportslige, politiske og religiøse aktiviteter (Salamon, Sokolowski and associates, 2004). Det ulønnede frivillige såvel som det lønnede arbejde er opdelt i tre forskellige typer af funktioner: velfærdsfunktioner, ekspressive funktion og 'advocacy' funktioner. Derudover er der en restkategori omfattende 'filantropi', 'internationale aktiviteter' samt andet. I forhold til denne opdeling er i tabel 10.4 såvel det lønnede arbejde som det ulønnede frivillige arbejde klassificeret i de fem lande.

Tabel 10.4

Lønnet og ulønnet frivilligt arbejde udført i nonprofitsektoren fordelt efter funktion i udvalgte europæiske lande.

Lønnet arbejde					
	Danmark	Norge	Sverige	Storbritannien	Holland
Velfærdsydelse	66	56	41	56	88
Ekspressive	8	21	29	29	6
Advocacy	23	20	25	10	6
Andet	3	2	5	5	0
Total	100	99	100	100	100

Ulønnet frivilligt arbejde					
	Danmark	Norge	Sverige	Storbritannien	Holland
Velfærdsydelse	15	11	10	25	42
Ekspressive	56	63	53	57	48
Advocacy	18	22	32	15	7
Andet	11	4	5	3	3
Total	100	100	100	100	100

Definition:

Velfærdsydelse: 'Uddannelse og forskning', 'sundhed' samt 'social service'.

Ekspressive: 'Kultur og fritid', 'miljø og natur' samt 'religion'.

Advocacy: 'Politik, rådgivning og bistand', 'branche og faglige organisationer' samt 'bolig og lokalsamfund'.

Andet: 'Internationale aktiviteter', 'filantropi' og andet.

Kilde: Oplysninger hentet fra Befolkningsundersøgelsen, 2004, SFI, samt Lester M. Salamon, Wojciech Sokolowski and associates: 'Global Civil Society: Dimensions of the Non-profit Sector, Vol. 2 2004, and Johns Hopkins University 'Global Civil Society At-a-Glance', 2004.

Ser vi først på fordelingen af det lønnede arbejde udført i nonprofitsektoren, er velfærdsydelse klart dominerende i Holland og Danmark. Begge lande – og især Holland – har organiseret en væsentlig del af velfærdssektoren gennem selvejende/nonprofitinstitutioner. I Storbritannien, Norge og Sverige er det ekspressive arbejde væsentligt mere udbredt i gruppen af lønnede ansatte i den frivillige sektor end i Danmark og Holland. I Norge og Sverige er der tale om en betydelig vægt på lønnet arbejde og dermed professionalisering inden for 'kultur og fritid', men også større vægt på religiøse aktiviteter, end vi finder i Danmark. Advocacy funktionen fylder mest blandt de lønnede ansatte i de nordiske lande primært i kraft af de omfattende og stærke faglige og professionelle organisationer.

Om vi går til fordelingen af det ulønnede frivillige arbejde, er det i alle fem lande mest udbredt på det ekspressive område – 'kultur', 'fritid', 'idræt', 'religion' mv. Derudover spiller det ulønnede frivillige arbejde en central rolle inden for velfærdsområdet i Holland og Storbritannien, mens

dette er af begrænset omfang i de nordiske lande. Her har det frivillige arbejde derimod en central plads inden for organisationer med advocacy og rådgivnings funktioner – igen et udtryk for den centrale betydning, politisk og fagligt arbejde stadigvæk har i de nordiske demokratier.

DEN DANSKE FRIVILLIGE NONPROFITSEKTORS ORGANISATION OG OMFANG – SAMMENFATNING

Thomas P. Boje og Bjarne Ibsen

BAGGRUND

Formålet med denne publikation er dels at belyse den frivillige sektors størrelse, karakteristika samt socioøkonomiske og beskæftigelsesmæssige betydning, dels at belyse forskelle og ligheder inden for den frivillige sektor. Undersøgelsen, som rapporten bygger på, er en del af Frivillighedsundersøgelsen, som er det danske bidrag til den internationale undersøgelse af den frivillige nonprofitsektor: *The Johns Hopkins Comparative Non-profit Sector Project*, der omfatter ca. 50 lande.

Den frivillige sektor er i denne undersøgelse afgrænset til private selvbestemmende nonprofitorganisationer eller institutioner, hvor medlemskab eller deltagelse er frivilligt, og hvor der som regel også udføres frivilligt, ulønnet arbejde. I en dansk sammenhæng inkluderer denne definition tre forskellige organisationsformer: foreningen, den selvejende institution og den almennyttige fond.

Siden begyndelsen af 1990'erne har den frivillige, nonprofitsektor – i nogle sammenhænge også benævnt som det civile samfund – fået voksende opmærksomhed såvel politisk som forskningsmæssigt. Trods mange gode undersøgelser og større viden og erkendelse om sektorens kendetegn og potentialer, så har den hidtidige forskning belyst afgrænsede dele af den frivillige nonprofitsektor, og derfor har vi manglet en kortlægning af sektoren som helhed og af forskellighederne inden for denne sek-

tor. Med denne rapport har vi for første gang en kortlægning af såvel sektoren som helhed som forskellene inden for sektoren.

Datagrundlaget for analyserne er tilvejebragt ved:

1. En registrering af alle foreninger, selvejende institutioner og almennyttige fonde i Fyns Amt samt en registrering af alle frivillige landsorganisationer i Danmark.
2. En spørgeskemaundersøgelse blandt de registrerede organisationer og institutioner for hver af de fire organisationsformer: foreningerne, de selvejende institutioner, de almennyttige fonde samt landsorganisationer. Undersøgelsen gav svar fra i alt 2.029 foreninger, 649 landsorganisationer, 260 selvejende institutioner og 146 almennyttige fonde.
3. En særskilt nationaløkonomisk analyse af alle nonprofitinstitutioner og organisationer, som er registreret af Danmarks Statistik. Denne database omfatter i alt 45.382 enheder, heraf 37.513 enheder inden for de to institutionelle enheder, som producerer for markedet, eller hvis virksomhed er rettet mod husholdninger, og 7.869 selvejende institutioner inden for sektoren 'offentlig forvaltning og service'.
4. Data fra survey-undersøgelsen af befolkningens frivillige indsats (Befolkningsundersøgelsen). Resultaterne fra denne undersøgelse kan læses i rapporten 'Frivilligt arbejde. Den frivillige indsats i Danmark', skrevet af Inger Koch-Nielsen, Lars Skov Henriksen, Torben Fridberg og David Rosdahl.

Denne publikation er opdelt i to dele. Den første del indeholder en analyse af hver af de tre organisationsformer: foreningerne, de selvejende institutioner og de almennyttige fonde. Den anden del indeholder en analyse af den frivillige sektors socioøkonomiske og beskæftigelsesmæssige betydning og en kort sammenligning af sektorens størrelse og økonomiske betydning med andre europæiske lande.

ORGANISATIONSFORMER OG AKTIVITETER

Den frivillige sektor består overvejende af tre typer af organisationer. Den helt dominerende i antal og tilslutning er foreningen, der både omfatter lokale foreninger og frivillige landsorganisationer. Dertil kommer den selvejende institution og den almennyttige fond, som har meget færre enheder, men stor økonomisk og beskæftigelsesmæssig betydning for sektoren som

helhed. For alle tre typer gælder det, at de er oprettet på privatretligt grundlag, de drives ikke med profit for øje, og de har en selvstændig bestyrelse, der selv kan træffe beslutning om eventuelt ophør. De vigtigste formelle forskelle mellem de tre typer er for det *første*, at foreningerne har individuelle medlemmer, som de to andre typer normalt ikke har. For det *andet* findes der en særlig lovgivning for fondene og de selvejende institutioner, mens der ikke findes en foreningslov. I henhold til Folkeoplysningsloven er støtte til fritids- og kulturforeninger dog betinget af bestemte krav til organisationsformen, som svarer til den almindelige opfattelse af, hvad en forening er. For det *tredje* adskiller deres aktiviteter og opgaver sig typisk fra hinanden:

Foreningerne står typisk for aktiviteter og varetager mål, som medlemmerne interesserer sig for og ofte deltager i. Undersøgelsen viser, at man kan skelne mellem fem hovedtyper af foreninger:

- Den største gruppe af foreninger er kulturforeningerne, fritids- og hobbyforeningerne, idrætsforeningerne og (fritids)undervisningsforeningerne, der tilsammen udgør 57 pct. af foreningerne i Fyns Amt. Det karakteristiske ved disse foreninger er, at der er tale om et afgrænset interessefællesskab omkring en aktivitet, som medlemmerne dyrker i fællesskab, mens foreningerne typisk ikke beskæftiger sig med andre aktiviteter eller mål.
- Det næststørste foreningsområde er de arbejdsrelaterede foreninger. Dermed menes foreninger, som på en eller anden måde søger at fremme interesser knyttet til det arbejde, folk har. Det omfatter erhvervs- og brancheforeninger, professionsforeninger samt fagforeninger og arbejdsgiverforeninger. Disse foreninger udgør tilsammen 12 pct. af de registrerede foreninger. Til forskel fra fritids- og kulturforeningerne får disse foreninger og organisationer normalt ikke offentlig støtte, og deres økonomi baseres først og fremmest på medlemskontingenter.
- Den tredje gruppe af foreninger er de idébaserede foreninger, som man også kan kalde 'budskabsforeninger', her defineret som foreninger, der arbejder for bestemte holdninger, værdier, ideologier eller 'sager' ('politik', 'religion', 'miljø og natur' samt 'internationale foreninger'). Tilsammen udgør disse foreninger 11 pct.
- Det fjerde foreningsområde er foreninger for 'bolig og lokalsamfund', der udgør 11 pct. af foreningerne. Det er først og fremmest boligforeninger, grundejerforeninger, beboerforeninger, borgerforeninger, ejer-

lejlighedsforeninger og kolonihaveforeninger, men kategorien omfatter også foreninger for lokale installationer og huse og foreninger for lokale opgaver og interesser. Det er også et foreningsområde, som typisk ikke modtager offentlig støtte.

- Den sidste gruppe af foreninger er de sociale og sygdomsbekæmpende foreninger. Disse foreninger udgør 9 pct. af alle foreningerne på lokalt og regionalt plan. Det er et foreningsområde, der igennem de seneste to årtier er blevet stadigt mere institutionaliseret og støttet under betegnelsen 'frivilligt socialt arbejde', og som kommunerne i dag er forpligtet til at støtte i henhold til § 115 i Serviceloven.

De selvejende institutioner fungerer i vid udstrækning som det civile samfunds involvering i opgaver, som det offentlige har ansvaret for. Blandt disse institutioner kan man skelne mellem fire typer:

- Selvejende institutioner inden for det sociale og sygdomsforebyggende område, som omfatter daginstitutioner og legestuer, plejehjem, krisecentre, institutioner for handicappede, centre for misbrugere, væresteder og herberger, rådgivningscentre, sociale fritidsklubber mv. I Fyns Amt udgør de sociale selvejende institutioner 33 pct. af de selvejende institutioner i amtet. Disse institutioner har som regel et tæt samarbejde med den offentlige sektor og er overvejende finansieret deraf.
- De frie skoler omfatter de frie og private grundskoler, hvor eleverne typisk bor hjemme, og de frie kostskoler, der består af efterskoler og højskoler, hvor eleverne bor på skolen. Alle tre skoleformer er reguleret af lovgivning, og siden 1899 har skolerne fået statsstøtte. Disse institutioner udgør 27 pct. af de selvejende institutioner i Fyns Amt.
- Selvejende institutioner for idrætsanlæg, museer og andre kulturelle opgaver. Det er institutioner, som typisk har et meget tæt samspil med kommunen og med en betydelig offentlig støtte. De udgør 24 pct. af de selvejende institutioner i Fyns Amt.
- Private forsamlingshuse, borgerhuse og aktivitetscentre, der benytter sig af den selvejende organisationsform. Disse huse får ofte støtte fra kommunen, men de drives i meget højere grad ved private midler og brugerbetaling end de øvrige selvejende institutioner. 16 pct. af de registrerede selvejende institutioner i Fyns Amt er et forsamlingshus eller lignende lokal institution.

De almennyttige fonde er en institutionalisering af privat velgørenhed, hvis

opgave er at støtte specifikke formål af almennyttig karakter. Fondenes primære formål er at uddele midler, der ikke har et økonomisk og erhvervsmæssigt sigte. Mens foreningslivet og de selvejende institutioner er tæt forbundet såvel organisatorisk som ideologisk, er der ikke samme forbindelse mellem fondene og de to andre organisationsformer. Fondene består af mange relativt små fonde med en kapital under 500.000 kr. og få meget store fonde. Halvdelen af den samlede kapital i de undersøgte fonde findes hos 2 pct. af fondene.

STØRRELSE

Antal frivillige nonprofitorganisationer

På baggrund af såvel registreringerne af de frivillige organisationer og Danmarks Statistiks opgørelse af antallet af nonprofitinstitutioner og organisationer i Danmark kan det samlede antal opgøres til ca. 101.000 enheder, hvoraf 45 pct. af enhederne var registret med et CVR-nummer og omfattet af Danmarks Statistiks database – og følgelig må de forventes at have enten lønnet arbejdskraft eller at være momsregistreret. Af disse udgør de lokale og regionale foreninger langt de fleste med mere end 83.000 enheder. I både Organisationsundersøgelsen og Danmarks Statistiks database er antallet af almennyttige fonde opgjort til ca. 6.200. Antallet af selvejende institutioner er opgjort til knap 8.000, og landsorganisationerne er i Organisationsundersøgelsen opgjort til ca. 3.000. Samlet giver dette følgelig i alt ca. 101.000 enheder i den danske nonprofitsektor.

De dominerende sektorer er 'idræt, motion og dans' samt 'fritid og hobby', som sammen med 'kunst og kultur' omfatter godt 36 pct. af nonprofitorganisationerne i Danmark. De tre velfærdssektorer – 'uddannelse mv.', 'sundhed' og 'social service' – omfatter tilsammen godt 14 pct. af nonprofitsektorens enheder. Ud over disse kategorier repræsenterer 'bolig og lokalsamfund' med godt 14 pct. af sektorens enheder et stort antal nonprofitorganisationer, mens sektoren 'branche og faglige organisationer' omfatter 10 pct. af nonprofit/frivillighedssektorens enheder. De øvrige underkategorier omfatter kun et beskedent antal organisationer ud af den samlede nonprofitsektor.

Analysen giver desværre ikke mulighed for at analysere evt. forskelle mellem landsdelene, men undersøgelsen viser, at der er store variationer i foreningstætheden mellem kommunerne i Fyns Amt, hvor registreringen af frivillige organisationer er gennemført. Jo større kommu-

nerne er, jo lavere er foreningstætheden. Det skyldes imidlertid ikke kommunens størrelse isoleret set, men snarere en kombination af en række karakteristika ved større kommuner i sammenligning med mindre kommuner. Blandt andet har de ældres andel af befolkningen en signifikant positiv indvirkning på foreningstætheden.

Antal medlemskaber

Et andet mål for den frivillige sektors størrelse er antallet af medlemskaber. På baggrund af foreningernes svar på, hvor mange medlemmer de har, kan det gennemsnitlige antal medlemskaber pr. indbygger opgøres til i gennemsnit 2,8 medlemskab. Omregnet til landsplan er der altså tale om ca. 15 mio. medlemskaber i danske frivillige organisationer år 2004. Den største undersektor, hvad angår medlemskaber, er den arbejdsrelaterede sektor (brancheforeninger, professionsforeninger og fagforeninger), som omfatter en tredjedel af samtlige medlemskaber. Dernæst kommer 'kultur, idræt og fritid' med yderligere en tredjedel af medlemskaberne. Inden for denne undersektor er det primært 'idræt', som giver de mange medlemskaber. På tredjepladsen kommer 'bolig og lokalsamfund'.

I Befolkningsundersøgelsen blev den danske befolkning spurgt, om de udførte ulønnet frivilligt arbejde som medlemmer af en forening/organisation. Hele 79 pct. af de frivillige var medlem af den forening/organisation, hvor de udførte ulønnet frivilligt arbejde. Andelen af frivillige med foreningsmedlemskab var særligt højt inden for 'bolig og lokalsamfund', 'branche og faglige organisationer' samt 'kultur og fritid'. Der er her tale om en tæt sammenhæng mellem at være medlem af en lejerforening, en faglig eller politisk forening og en sportsklub og at arbejde frivilligt i denne forening dels med praktiske opgaver, være kontaktperson eller bistå ved forskellige foreningsaktiviteter (kampagner, træning etc.). Over for dette står det sociale område og uddannelsesområdet med en meget lille andel af frivillige, som er medlem af den forening/organisation, hvor de udfører ulønnet frivilligt arbejde. På disse områder er det primært bestyrelses- og udvalgsarbejde i daginstitutioner eller skoler, som er den dominerende frivillige aktivitet (se for mere detaljerede oplysninger i Koch-Nielsen, Henriksen, Fridberg & Rosdahl, 2005).

Omsætning, værditilvækst og økonomisk betydning

Det tredje mål for nonprofitsektorens størrelse er sektorens omsætning. De samlede indtægter i sektoren kan i 2003 opgøres til godt 96 mia. Nonprofitsektorens indtægter stammer fra tre primære kilder, som er overførs-

ler fra stat og kommune (43,7 pct. af samlede indtægter), værdi af produktion af service og varer (28,5 pct.) samt kontingenter, indsamlinger mv. (21,1 pct.). Den sidste del af indtægterne opnås gennem arv, donationer og udbytte fra kapitalanbringelser, og disse indtægtskilder andrager totalt mindre end 7 pct. af de samlede indtægter.

Den frivillige sektor inden for 'uddannelse mv.' disponerer over en tredjedel af den frivillige sektors indtægter. Dernæst kommer 'branche og faglige organisationer' med over en fjerdedel af sektorens indtægter fulgt af 'social service' med knap 15 pct. Velfærdssektoren – afgrænset til 'uddannelse', 'sundhed' og 'social service' – står for halvdelen af den frivillige sektors indtægter og fremtræder således som den altdominerende økonomiske faktor i sektoren. Der er imidlertid stor forskel på, hvor indtægterne kommer fra. Mens indtægterne i den frivillige uddannelsessektor helt overvejende kommer fra tilskud fra stat og kommuner, får foreninger og organisationer inden for 'branche og faglige organisationer' altovervejende deres indtægter fra medlemskontingenter.

Den samlede produktionsværdi i den frivillige sektor er for 2003 opgjort til godt 72 mia. danske kroner. Til at fremskaffe denne produktion er der forbrugt materialer og serviceydelser for i alt knap 36 mia., hvilket giver en samlet værditilvækst i sektoren på 36,7 mia. danske kroner svarende til 2,6 pct. af det samlede bruttonationalprodukt i Danmark for år 2003.

Hvis vi lægger de betydelige økonomiske midler, som tilføres non-profitsektoren i form af offentlig støtte, gaver, kontingenter, renteindtægter mv., disponerer den samlede sektor over knap 105 mia. kr. for den del af sektoren, som er opgjort via nationalregnskabet. Den altovervejende del af den økonomiske værditilvækst i den frivillige sektor skabes inden for de to store velfærdssektorer – 'uddannelse mv.' samt 'social service' – som tilsammen står for mere end tre fjerdedele af nonprofitsektorens værditilvækst i 2003. Langt efter kommer 'branche og faglige organisationer' samt 'kultur og fritid'. Disse fire sektorer omfatter tilsammen over 90 pct. af den totale værditilvækst i sektoren.

Ovennævnte økonomiske beregning er alene gjort på baggrund af Danmarks Statistiks regnskabsoplysninger. I tillæg til disse økonomiske beregninger giver det også god mening at medregne værdien af det ulønnede frivillige arbejde udført i non-profitsektoren. Dette arbejde er i mange tilfælde en helt afgørende forudsætning for foreningens/organisationens fortsatte virke og bør derfor medtages som en del af non-profitsektorens ressourcer. En beregning af den ulønnede frivillige indsats' samlede øko-

nomiske værdi, baseret på en forholdsvis lav timeløn, viser, at det frivillige arbejde i efteråret 2004 havde en økonomisk værdi på godt 35 mia. kr. svarende til 2,6 pct. af det danske bruttonationalprodukt.

Lægges den beregnede værdi af det ulønnede frivillige arbejde sammen med den værditilvækst, som skabes i nonprofitsektoren, hvilket var 36,7 mia., og de overførsler, som bliver foretaget i form af medlemsafgifter, tilskud fra stat og kommune, fonde mv., hvilket var yderligere 62,5 mia., kan sektorens samlede økonomiske betydning opgøres til 134,5 mia. kr. svarende til 9,6 pct. af det samlede danske bruttonationalprodukt i 2004.

SAMMENLIGNING MED ANDRE LANDE

Sammenligner vi den danske frivillige nonprofitsektors økonomiske betydning med andre europæiske lande, hvor den samme undersøgelse er gennemført, skiller Danmark sig ud fra Norge og Sverige, ved at den frivillige sektors udgifter beløber sig til 6,6 pct. af det samlede BNP, mens det for de to øvrige skandinaviske lande svarer til omkring 4 pct. af det samlede BNP. Årsagen til den økonomisk større frivillige nonprofitsektor i Danmark skal primært findes i det store antal selvejende nonprofitinstitutioner inden for velfærdssektoren. Den danske frivillige sektor ligner i økonomisk størrelse mere den britiske sektor, men er væsentligt mindre end i Holland, som er det land, som har den største frivillige sektor målt ved andel af landenes bruttonationalprodukt. Holland indtager i denne sammenhæng en unik position med meget store dele af sundhedsvæsenet og ældreforsorgen organiseret gennem nonprofitinstitutioner.

Ser vi på omfanget af lønnet arbejdskraft ansat i sektoren, skiller Holland sig også ud ved at have den største lønarbejderandel målt i forhold til landenes samlede erhvervsaktive befolkning, efterfulgt af Storbritannien og med Danmark på en tredjeplads. Rækkefølgen er anderledes, når vi ser på andelen af frivilligt ulønnet arbejde i forhold til landenes samlede erhvervsaktive befolkning. Her topper Sverige med en frivillig ulønnet arbejdsmængde, som er mere end dobbelt så stor som i Danmark. I Danmark bliver der som i Holland og Storbritannien udført en større arbejdsmængde i den frivillige nonprofitsektor af lønnet arbejdskraft end af ulønnet frivillig arbejdskraft, mens de frivillige er i overtal i såvel Sverige som Norge. Jo mere involveret i tilvejebringelse af velfærdsydelser. jo mere

professionaliseret synes sektoren at være, og desto større vil andelen af lønnet arbejdskraft i forhold til den ulønnede frivillige arbejdsindsats være.

Sammenligner vi fordelingen af den frivillige indsats på organisationsområder, er der en tydelig forskel mellem de nordiske lande og andre europæiske lande. Mens halvdelen eller mere af de frivillige personer i de nordiske lande er aktive inden for 'kultur og fritid', spiller velfærdssektoren en meget større rolle i Holland og Storbritannien. Specielt inden for 'social service' har frivilligt arbejde en klart mere fremtrædende plads i begge disse lande end i de nordiske lande.

UDVIKLING

Der er ikke tidligere i Danmark blevet gennemført tilsvarende undersøgelser, som resultaterne fra denne undersøgelse kan sammenlignes med. Derfor er det begrænset, hvad undersøgelsen kan sige om udviklingen i den frivillige nonprofitsektor i kvantitativ forstand. Undersøgelsen tyder imidlertid på, at der er vækst i den frivillige sektor, både hvad angår antal enheder og deltagelse der.

Undersøgelsen viser, at halvdelen af foreningerne og landsorganisationerne er dannet siden 1975, og hver fjerde er dannet siden 1990. Det tyder på en betydelig vækst i det samlede antal foreninger og organisationer. Tilsvarende er mere end halvdelen af de selvejende institutioner dannet siden 1975, og hver tredje er dannet siden 1990. Næsten det samme mønster finder vi blandt de almennyttige fonde. Halvdelen er dannet siden 1975, mens hver femte er dannet siden 1990.

De nye foreninger finder vi især inden for 'kultur og idræt', 'sundhed', 'social service' og 'miljø og natur', hvoraf to ud af tre foreninger er dannet siden 1975. Disse forskelle kan skyldes, at dannelsen af nye foreninger især har fundet sted inden for disse samfundsområder, men det kan også skyldes, at der er større udskiftning af foreninger – nedlæggelse af gamle og oprettelse af nye – inden for netop disse områder.

Ser vi på tilslutningen til foreningerne og de selvejende institutioner, så varierer det selvfølgelig, om der er voksende eller vigende tilslutning; men andelen, som kan fortælle om flere medlemmer eller deltagere i forhold til fem år tidligere, er klart større end andelen, som har oplevet det modsatte. To ud af fem foreninger og halvdelen af de selvejende institutioner har således større tilslutning, mens det kun er hver fjerde forening og hver tiende institution, som har haft vigende tilslutning. Det er

kun blandt de arbejdsrelaterede foreninger, at andelen af foreninger, der har haft tilbagegang, er signifikant større end andelen, der har haft fremgang.

LØNNET ARBEJDE OG ULØNNET FRIVILLIGT ARBEJDE

Lønnet arbejde

Af de samlede udgifter i den frivillige sektor udgør lønudgifterne omkring 45 pct. Det er især undersektorerne 'social service', hvor lønnen udgør 67 pct., 'uddannelse mv.', hvor lønnen udgør 58 pct., og 'branche og faglige organisationer', hvor 36 pct. af udgifterne går til løn, som tæller med i det samlede lønregnskab. Mere end 80 pct. af de samlede lønudgifter falder inden for disse tre sektorer.

Godt 200.000 personer var i 2003 ansat i den frivillige sektor. En del har imidlertid deltidsansættelser, og omregnes deres arbejdstid til heltidsansættelser kan antallet af 'fuldtidsjob' i sektoren opgøres til 140.620 heltidspersoner i den frivillige sektor, hvilket stort set er det samme antal, som i 2003 var ansat i den danske jern- og metalindustri.

Knap to tredjedele af de ansatte i lønnet arbejde findes inden for 'uddannelse mv.' og 'social service'. Her er der primært tale om selvejende institutioner på uddannelses- og daginstitutionsområdet – skoler, højskoler, børnehaver mv. Et betydeligt antal ansatte i lønnet arbejde findes dog også inden for 'branche og faglige organisationer' – 14,5 pct. af den samlede arbejdsstyrke – og på et væsentligt lavere niveau inden for 'kultur og fritid' samt 'bolig og lokalsamfund' – med hver repræsenterende omkring 7 pct. af den samlede arbejdsstyrke omregnet til heltidsansatte.

I foreningslivet er det kun 20 pct. af foreningerne, som har lønnet arbejdskraft, og i gennemsnit bruger foreningerne 8 pct. af deres udgifter til løn. Den største professionalisering finder vi på undervisningsområdet (typisk aftenskoler mv.) og på 'branche og faglige organisationer', mens den er lavest inden for 'fritid og hobby', 'politik, rådgivning og bistand' og 'internationale organisationer'. Landsorganisationerne er mere professionaliserede i såvel økonomisk som ansættelsesmæssig forstand. Halvdelen af organisationerne benytter således lønnet arbejdskraft. Som det fremgår ovenfor, er det især de selvejende institutioner, som har lønnede medarbejdere, og lønnen udgør en meget større del af udgifterne, end den gør i

foreningerne. I gennemsnit bruger institutionerne halvdelen af udgifterne til løn.

Ulønnede arbejde

Befolkningsundersøgelsen fra 2004 af den danske befolknings deltagelse i frivilligt arbejde viste, at 35 pct. af befolkningen i alderen 16-85 år udførte frivilligt ubetalt arbejde (se Koch-Nielsen et al., 2005). Det gennemsnitlige antal ulønnede arbejdstimer pr. år var 129 timer for en person, der udførte frivilligt arbejde i en organisation. Ud fra disse tal kan det samlede frivillige arbejde omregnet til heltidsansættelser opgøres til ca. 110.000 med en arbejdsmængde på 1.650 timer pr. person pr. år.

Den helt overvejende andel af de frivillige er beskæftiget inden for 'kultur og fritid', hvor næsten halvdelen af det samlede ulønnede arbejde bliver udført. For alle de andre sektorer udgør det frivillige arbejde mindre end 10 pct. af den samlede frivillige indsats. Ser vi på antallet af timer, som i gennemsnit bliver udført i form af ulønnet frivilligt arbejde inden for de enkelte kategorier, finder vi de mest aktive frivillige inden for 'politik, rådgivning og bistand' med 149 timer pr. år, mens de frivillige inden for 'uddannelse mv.', 'sundhed' og 'bolig og lokalsamfund' i gennemsnit bruger mindst tid med henholdsvis 60, 51 og 43 timers frivilligt arbejde i gennemsnit pr. år. For alle tre sektorer består det frivillige arbejde primært af bestyrelsesarbejde, administration mv. af begrænset omfang.

Professionalisering opad

Hvad angår graden af professionalisering, er denne tydeligt størst inden for de samfundsområder, som totalt fylder mest i beskæftigelse – 'uddannelse mv.', 'social service' samt 'branche og faglige organisationer'. Der er tale om sektorer med en høj grad af formalisering og professionalisering. Det er endvidere sektorer, hvor det primært er serviceydelser, som produceres enten til medlemskaren – 'branche og faglige organisationer' – eller som supplement til det offentlige servicetilbud – såsom 'uddannelse mv.' samt 'social service'. De sektorer, hvor professionaliseringsgraden er mindst, er de budskabsbringende sektorer såsom 'religion', 'miljø og naturorganisationer' samt inden for 'kultur og fritid'. Der er således et tydeligt skel i professionaliseringsgraden mellem på den ene side velfærdssektorerne – her inkluderet 'uddannelse', 'social service' og boligområdet – samt de faglige organisationer, som er kendetegnet af et betydeligt antal lønnede ansatte og bureaukratisk opbyggede organisationer, og på den anden side de ekspressive og folkelige organisationer primært repræsenteret ved 'kul-

tur og fritid', 'miljø og natur' samt 'religion', som har et stort omfang af udadvendte aktiviteter udført af ulønnede frivillige og en meget lav professionaliseringsgrad. I en mellemkategori finder vi sundhedsområdet samt politiske og internationale organisationer.

Det totale antal aktive i nonprofitsektoren

Ser vi på det totale antal aktive – i lønnet og ulønnet beskæftigelse – i nonprofitsektoren i Danmark, var det i 2004 250.661 personer omregnet til heltidsaktive personer svarende til en person med 1.650 arbejdstimer pr. år. Det lønnede arbejde målt i heltidsansættelser udgjorde i 2004 140.620 heltidsansatte svarende til 3,9 pct. af den samlede erhvervsaktive befolkning i Danmark, og det ulønnede frivillige arbejde udgjorde 110.041 heltidsaktive svarende til 3,1 pct. af den erhvervsaktive befolkning. Det betalte arbejde var således i overtal i forhold til den samlede ulønnede frivillige indsats og udgjorde 56,1 pct. af den totale arbejdsindsats i den frivillige sektor.

Ud over det ulønnede frivillige arbejde, som udføres i tilknytning til de frivillige organisationer, blev den danske befolkning i befolkningsundersøgelsen også spurgt om omfanget af uformelle hjælpeaktiviteter i forhold til familie, venner og naboer uden for egen husholdning. Denne type af hjælp blev i 2004 udført af i alt 52 pct. af den danske befolkning (se Koch-Nielsen, Henriksen, Fridberg & Rosdahl, 2005). Omfanget af de uformelle ulønnede hjælpeaktiviteter er på baggrund af oplysningerne fra Befolkningsundersøgelsen beregnet som heltidsaktive på samme måde som for det ulønnede frivillige arbejde i formelle organisationer. Vi får da, at i alt 169.500 heltidspersoner var aktive i uformelle hjælpeaktiviteter svarende til 4,7 pct. af den totale erhvervsaktive befolkning i Danmark i år 2004. Samlet er der således tale om, at den frivillige ulønnede indsats i Danmark i år 2004 – ulønnet frivilligt arbejde i organisationer og uformelle ulønnede hjælpetjenester for familie og venner uden for hjemmet – var af en størrelsesorden svarende til 7,8 pct. af den erhvervsaktive befolkning, og lægges dertil den betalte arbejdsindsats i nonprofitsektoren svarende til 3,9 pct. af den erhvervsaktive befolkning, kommer vi op på et omfang svarende til 11,7 pct. af den erhvervsaktive befolkning.

Forskel på størrelsen af den frivillige indsats

Der er store forskelle mellem såvel organisationsformerne som organisationskategorierne, hvad angår størrelsen af den frivillige indsats. Det er først og fremmest i foreningerne, at vi finder de mange frivillige. I gennemsnit

benytter foreningerne sig af 17 frivillige, der tilsammen yder en frivillig indsats på 50 timer om ugen (ifølge foreningernes skøn). Det største frivillige arbejde udføres i idræts- og motionsforeningerne, mens der er mindst i foreningerne inden for 'uddannelse mv.' I de selvejende institutioner udgør det frivillige arbejde en meget mindre del af det samlede arbejde, men det skyldes udelukkende, at omfanget af lønnet arbejde er så forholdsvist stort. Det gennemsnitlige antal frivillige og antal frivillige arbejdstimer pr. uge pr. institution svarer således til tallene for foreningerne (henholdsvis 17 og 47). Det største frivillige arbejde findes i institutionerne inden for 'kultur og fritid' og inden for 'uddannelse mv.' I de almennyttige fonde består det frivillige arbejde næsten udelukkende af bestyrelsesarbejde, og da hovedparten af arbejdet i mange fonde varetages af en lønnet administrator, har det ulønnede arbejde et meget begrænset omfang.

Undersøgelsen viser, at det frivillige ideal står meget stærkt i foreningerne. Ganske få pct. af foreningerne synes, at arbejdet i højere grad burde overtages af lønnede, og denne holdning findes først og fremmest blandt de arbejdsrelaterede foreninger. Blandt de selvejende institutioner er holdningen en anelse mere nuanceret. Her er det næsten hver fjerde institution, der foretrækker, at alt arbejdet burde varetages af ansatte medarbejdere.

Det er imidlertid vanskeligt for mange foreninger at rekruttere nye frivillige. Hver femte forening synes, at det er et stort problem at få frivillige til bestyrelsen. Andelen, der svarer, at det ikke er et problem, er imidlertid næsten dobbelt så stor. Der er forholdsvist små forskelle på dette mellem de forskellige foreningskategorier, men problemet opfattes som størst i idræts- og motionsforeningerne og mindst blandt de religiøse foreninger.

SELVBESTEMMELSE

En forudsætning for, at man meningsfuldt kan tale om en frivillig organisation, er, at den i en betydelig grad selv bestemmer over egne anliggender og ikke er kontrolleret af offentlige myndigheder eller andre organisationer. Det er så at sige betingelsen for at være inkluderet i sektoren, som den er defineret i denne undersøgelse. Selvbestemmelsen er i denne undersøgelse belyst ud fra, for det første om organisationen selv er øverste besluttede myndighed, om den selv har bestemt reglerne for dens virk-

somhed, og om den selv har ansvaret for økonomien (dvs. fører regnskab), og for det andet i hvilken grad den er afhængig af eksterne – og især offentlige – midler.

Foreningerne

Ud fra disse kriterier finder vi den største selvbestemmelse i foreningerne. Ni ud af ti foreninger afholder egen generalforsamling, hvor medlemmerne vælger bestyrelsen, og lige så mange fører selv foreningens regnskab. En lidt mindre del – fire ud af fem – har vedtægter, som de selv har bestemt, og næsten alle øvrige følger standardvedtægter fra en hovedforening eller landsorganisation, som de er medlem af. En lille del af de foreninger, som her er inkluderet i undersøgelsen, har en anden ledelse, der enten er udpeget af en hovedforening eller er selvsupplerende. Dette viser, at den traditionelle foreningsform fortsat følges i det helt store flertal af foreninger. 68 pct. af alle foreningerne opfylder alle kriterierne for formel selvstændighed: har 'egne vedtægter', 'egen bestyrelse', 'egen generalforsamling' og fører selv regnskabet, mens 99 pct. opfylder mindst ét af kriterierne. Den højeste selvstændighed finder vi blandt bolig- og lokalsamfundsforeningerne og amatørkulturforeningerne, mens den laveste findes blandt foreningerne inden for 'miljø og natur', 'internationale organisationer', 'politik, rådgivning og bistand' samt 'sundhed'.

Med hensyn til den økonomiske uafhængighed, så udgør egenfinansieringen (kontingenter og andre deltagerbetaling og indtægter fra arrangementer mv.) i gennemsnit tre fjerdedele af foreningernes samlede indtægter. Det er her vigtigt at pointere, at selvejende institutioner og almennyttige fonde ikke er omfattet af denne beskrivelse af indtægternes fordeling (derom senere). Her tales alene om foreningernes økonomi. Den resterende fjerdedel af foreningernes indtægter kommer først og fremmest fra den offentlige sektor (primært kommunerne), mens private bidrag fra sponsorer, virksomheder og fonde udgør under en tiendedel af indtægterne. Mange foreninger kan dog benytte offentligt ejede lokaler og anlæg, som de ikke skal betale for, og værdien af dette er ikke medregnet i denne opgørelse. Den største eksterne økonomiske afhængighed finder vi blandt foreningerne inden for 'religion' og 'sundhed', som får en stor del af indtægterne fra fonde og andre private kilder, samt de sociale foreninger, som får en forholdsvis stor del af indtægterne fra den offentlige sektor. Det karakteriserer endvidere foreningerne, at der sjældent er kontraktlige forpligtelser – driftsaftale o.l. – forbundet med den offentlige støtte. Sådanne aftaler har lidt mere end hver tiende forening med kommunen.

Selvbestemmelse tillægges da også stor betydning i foreningerne. To ud af tre foreninger svarer entydigt, at foreningen ikke bør tilpasse sine aktiviteter efter kommunens ønsker for at få kommunale tilskud. Det er dog heller ikke noget, som foreningerne i synderlig grad oplever. Ni ud af ti foreninger synes ikke, at det offentlige stiller øgede krav til, hvad foreningen skal beskæftige sig med.

De selvejende institutioner

Den formelle selvstændighed er også stor hos de fleste selvejende institutioner, men andelen, som har egen bestyrelse, afholder egen generalforsamling e.l. og selv fører regnskabet, er dog lidt lavere end blandt foreningerne. Det er især institutionerne inden for 'sundhed' og 'social service', som skiller sig ud. Næsten hver fjerde af disse institutioner har vedtægter, som kommunen eller en anden offentlig myndighed har bestemt, i knap hver femte institution er det kommunen, som fører regnskabet, og to ud af fem institutioner har ikke en generalforsamling eller lignende øverste myndighed. De selvejende institutioner er også meget mere afhængige af offentlig støtte, end foreningerne er. I gennemsnit kommer halvdelen af indtægterne fra offentlige kasser. Blandt institutionerne inden for 'sundhed' og 'social service' kommer tre ud af fire kroner fra kommune eller stat. 44 pct. af de selvejende institutioner har en driftsaftale e.l. som grundlag for den økonomiske støtte. Denne større afhængighed af offentlig støtte afspejler sig også i holdningen til offentlig støtte hos et forholdsvist stort mindretal af de selvejende institutioner. Knap hver tredje institution mener helt eller delvist, at institutionen bør tilpasse sine aktiviteter efter det offentlige ønsker, og 15 pct. mener, at det ikke ville gøre større forskel, hvis institutionen blev overdraget til det offentlige.

De selvejende fonde

Ligesom foreningerne og de selvejende fonde lægger de almennyttige fonde stor vægt på at være uafhængige, selvom det næsten er hver femte af fondene, som helt eller delvist er uenig i, at *'fondene bør virke selvstændigt og uafhængigt af såvel staten som private virksomheder'*, hver tredje er enig i, at *'private virksomheder og fonde bør arbejde tættere sammen'*, og hver fjerde synes, at fondene i højere grad bør arbejde sammen med det offentlige. Selvom svarene som nævnt ikke kan sammenlignes direkte med foreningernes og de selvejende institutioners svar, så synes fondene at være mere villige til at samarbejde.

VÆRDIER

Det er en central side af selvforståelsen i den frivillige nonprofitsektor, at organisationerne adskiller sig fra offentlige og kommercielle organisationer ved i højere grad at være værdibaserede, dvs. at de i højere grad arbejder ud fra bestemte værdier af åndelig, politisk eller samfundsmæssig karakter.

Såvel foreningernes som landsorganisationernes svar bekræfter da også denne selvforståelse. To ud af tre foreninger og organisationer svarer, at de bygger på bestemte værdier eller ideologier. Det er dog især holdninger og værdier, som der i meget lille grad er uenighed om i Danmark i vore dage: 'folkelig oplysning', 'social solidaritet', 'humanitære værdier' og 'grønne værdier'. De 'gamle' religiøse og politiske ideologier, som tidligere skilte store dele af befolkningen og foreningslivet, spiller derimod en forholdsvis lille rolle. Ud over de politiske og religiøse foreninger er det især foreninger, der arbejder inden for områder, som det offentlige primært har ansvaret for – 'undervisning', 'social service' og 'sundhed' – som svarer, at de er værdibaserede (som det her er analyseret), mens vi finder den mindste ideologiske orientering inden for 'idræt og motion' og 'bolig og lokalsamfund'.

Ser vi på de selvejende institutioner, er andelen, som svarer, at de bygger på værdier, holdninger, ideologier eller bevægelser af åndelig, politisk eller samfundsmæssig karakter, meget mindre, 40 pct., end hos foreningerne; men her er det endnu mere markant, at det især er inden for velfærdsområderne – 'undervisning', 'social service' og 'sundhed' – at vi finder de værdibaserede institutioner, mens det kun er omkring hver fjerde institution inden for 'kultur og fritid' og 'bolig og lokalsamfund', som svarer, at de har tilknytning til bestemte værdier. Blandt de selvejende institutioner spiller 'kristne værdier' en meget større rolle end blandt foreningerne.

De mindst ideologiske og værdibaserede er de almennyttige fonde, hvoraf tre ud af fire svarer, at de ikke har tilknytning til eller bygger på bestemte værdier.

FÅ PROBLEMER

Undersøgelsen har også stillet foreningerne og de selvejende institutioner en række spørgsmål om deres problemer. Der er tale om postulerede problemer, som de har forholdt sig til i besvarelsen. Inden for begge organi-

sationsformer viser besvarelsene, at det store flertal af såvel foreningerne som institutionerne har forholdsvis få problemer.

Det største problem blandt foreningerne er at få nye medlemmer, få dem til at møde op til møder og at skaffe nye frivillige. Men selv for de problemer, som flest foreninger synes er et stort problem, er andelen, som ikke synes, at det overhovedet er et problem, større. Dette finder vi i alle kategorier af foreninger, selvom problemets størrelse varierer fra kategori til kategori. Det næststørste problem er økonomien, men problemet opleves i de fleste organisationskategorier som betydeligt mindre end problemet med at involvere medlemmerne. Især synes mange, at den offentlige støtte er for lille, og det gælder især foreningerne inden for 'undervisning mv.' og 'sundhed'. Det tredjestørste problem vedrører offentlighedens og mediernes (manglende) interesse for foreningens aktiviteter. Derimod synes meget få foreninger, at de har store problemer med aktivitetsniveauet og fornyelsen i foreningen, og det mindste problem vedrører forholdet til det offentlige og den politiske bevågenhed. Samlet er det især blandt foreningerne inden for 'religion', 'politik, rådgivning og bistand', 'kunst og fritid' og 'social service', at en forholdsvis stor del giver udtryk for, at de har en del problemer.

Hos de selvejende institutioner finder vi også et højt tilfredshedsniveau, men andelen, som giver udtryk for, at de har store problemer på de forskellige postulerede problemer, er generelt højere end blandt foreningerne. Samtidig er rækkefølgen af problemernes størrelse anderledes. Endelig er der større forskelle på problemernes størrelse mellem organisationskategorierne, end der er mellem foreningskategorierne, hvilket givetvis skyldes, at de har meget forskellige vilkår. De største problemer for de selvejende institutioner – på tværs af alle kategorierne – er økonomien og især nedskæringer i den offentlige støtte. Dernæst kommer forholdet til den offentlige sektor med stigende krav og mange regler. Det sidste gælder dog især de selvejende skole- og undervisningsinstitutioner. Derimod har de ikke i samme grad som foreningerne problemer med at få frivillige til bestyrelsen og andre opgaver, og det er især blandt de institutioner, hvor det frivillige arbejde udgør en relativt stor del af arbejdet, at det opleves som et stort problem.

BILAG 1

Foreninger og frivillige organisationer opdelt på samfundsområder		
ICNPO-grupper	Samfundsområde	Foreninger, institutioner og organisationer, som omfattes deraf
Gruppe 1	Kultur og fritid	
1 100	Kultur og kunst	<p>Sangforening, sangkor, musikforening, spillemandsdragt, pigegarde o.l.</p> <p>Amatørteater, festsplil, sommerspil</p> <p>Lokalhistoriske foreninger, lokalhistorisk arkiver, museumsforeninger, folkemindesamling, arkæologforeninger mv.</p> <p>Veteranbilmuseum/forening, veteranjernbane</p> <p>Bevarelse af bygninger og skibe, forening for bygnings- og landskabskultur</p> <p>Etniske foreninger (fx 'Fællesforeningen Inuit')</p> <p>Venskabsforeninger (fx Dansk Tamilsk Venskabsforening)</p> <p>Radio- og fjernsynsklubber, forening for privatradio</p> <p>Kulturformidling, kunstforening, biograf-forening</p> <p>Hjemstavnsforeninger</p>
1 200	Idræt og sport	<p>Idrætsforeninger og sportsklubber, derunder også ridning, bowling, skydning, bueskydning, motorsport, dart, kegle, hestesport, ældreidræt, rulleskøjteløb mv.</p> <p>Folkedans, moderne dans, etnisk dans</p> <p>Gang-, vandre- og marchforening</p> <p>Handicapidræt</p> <p>Dansk Skoleidræt (forening)</p> <p>Firmaidrætsforeninger (lokale 'idrætsklubber' på de enkelte virksomheder er dog ikke medtaget)</p> <p>Støtteforeninger for idrætsforeninger</p> <p>Selvejende idrætsanlæg og idrætshaller</p>

Foreninger og frivillige organisationer opdelt på samfundsområder		
ICNPO-grupper	Samfundsområde	Foreninger, institutioner og organisationer, som omfattes deraf
Gruppe 1	Kultur og fritid	
1 300	Anden fritid og hobbyaktivitet	<p>Spil af forskellig slags: skak, bridge, whist, l'hombre, backgammon, dart mv.</p> <p>Radio- og Fjernsynsklubber (men ikke private radioer og lytter- og fjernsynsforeninger, som er registreret under 1100)</p> <p>Dyreforeninger: hund, kanin, fjerkræ, papegøje, pony, due, brevdue, biavl, mv. (betrages som foreninger for en hobby)</p> <p>Net-klub, web-klub, computerklubber o.l.</p> <p>Natur og have: Ornitologisk Forening, botanisk forening, haveforeninger, Det Danske Haveselskab o.l. (kolonihaveforeninger er registreret under 6200)</p> <p>Motorklubber: motorcykel, bil (fx Opel, Ford), veteranbil</p> <p>Flyveklub, drageflyveklub</p> <p>Jagt, strandjagt, jagt- og flugtskydning</p> <p>Spejderkorps og andre børne- og ungdomskorps: Det Danske Spejderkorps, FDF/FPF, KFUM-spejderne, DUI, 4-H mv.</p> <p>Fritidsklub, ungdomsklub, ungdomsforening, fritidsforening, mv.</p> <p>Loger: Junior Chamber, Frimurerlogen Asnesia, YFU-Danmark, Rotary, St. Georgs Gildet, Lions Club, Den Danske Frimurerorden mv.</p> <p>Garderforening, soldaterforening, dragonforening, Luftværns Artilleri forening o.l.</p> <p>Amatørfiskeri, fritidsfiskeri</p> <p>Samlerforeninger: frimærkeklub, møntklubber</p> <p>Billedvævning, kartering o.l. (husflidsforeninger er registreret under 2300)</p> <p>Mad (amatørgastronomisk forening)</p> <p>Latterforening, humørklub, hyggekлуб o.l.</p>

Foreninger og frivillige organisationer opdelt på samfundsområder		
ICNPO-grupper	Samfundsområde	Foreninger, institutioner og organisationer, som omfattes deraf
Gruppe 2	Uddannelse og forskning	
2 100	Grunduddannelse/skole	Forældreforeninger og støtteforeninger (for såvel private som kommunale skoler) Private grundskoler Frie skoler Efterskoler Højskoler
2 200	Højere uddannelse	
2 300	Anden uddannelse Erhvervsuddannelse Tekniske skoler Handelsskoler Fritidsundervisning	De store oplysningsforbunds lokale aftenskoler: AOF, FOF, LOF, FO, SFOF Andre aftenskoler, deraf aftenskoler for patientforeninger, Dansk Røde Kors m.fl., som får støtte fra kommunen til voksenundervisning i henhold til Folkeoplysningsloven Foredragsforening, højskoleforening, aftenhøjskole, Familie og Samfund, Folkeuniversitetet Husflidsforeninger og -skoler under Dansk Husflid Husholdningsforeninger og husmoderforeninger Landbougdom
2 400	Forskning	
Gruppe 3	Sundhed	
3 100	Hospitaler og genoptræning	Støtteforeninger for private hospitaler, plejehjem, mv.
3 200	Plejehjem, hjem for handicappede o.l.	Støtteforeninger for plejehjem
3 300	Psykiatrisk behandling, krisehjælp o.l.	

Foreninger og frivillige organisationer opdelt på samfundsområder		
ICNPO-grupper	Samfundsområde	Foreninger, institutioner og organisationer, som omfattes deraf
Gruppe 3 3 400	Sundhed Anden sundhedsservice	Sygdomsbekæmpende foreninger og lokale afdelinger af landsorganisationer (fx Kræftens Bekæmpelse, Gigtforeningen, Hjernesagen, Sindslidende, mv.) Handicapforeninger Bloddonorer Beredskabsforbundet Adoption og Samfund Afholdsforeninger
Gruppe 4 4 100	Social indsats Social indsats/hjælp	Ældreforeninger: Ældre Sagen, pensionistforeninger, ældreklubber, OK-klubber, Senior-Net, Ældremobilisering, Ældre hjælper Ældre, førtidspensionister mv. Omsorgsklubber og samværsklubber (Tirsdagsklubben, Fredagsklubben, o.l.) Støtteforeninger (fx Støtteforening for Tidligere Jehovas Vidner) Natteravnene Børneklubber, legestuer Børns Vilkår Besøgstjeneste Familieplejeforening Red Barnet Unge for Ligeværd Ordblindeforeningen Kirkens Korshær Omsorgsklubber Selvejende daginstitutioner Selvejende plejehjem

Foreninger og frivillige organisationer opdelt på samfundsområder		
ICNPO-grupper	Samfundsområde	Foreninger, institutioner og organisationer, som omfattes deraf
4 200	Nødhjælp i Danmark	Andre selvejende sociale institutioner M.fl. Foreninger for hjemløse (i DK) Flygtningeorganisationer (i DK)
4 300	Økonomisk støtte	
Gruppe 5	Miljø	
5 100	Miljø og natur	Miljøforeninger, byøkologi, bevarings- og miljøforeninger, skovplantningsselskab, Grønne råd Naturforeninger, Plant et træ – lokalkomite, Natur og Ungdom Naturfredningsforeninger
5 200	Dyrebeskyttelse	Dyreværnsforeninger og dyrebeskyttelsesforeninger (Dyrenes Beskyttelse, Dansk Dyreværn, Kattens Værn og Husdyrenes Vel)
Gruppe 6	Lokalsamfund og bolig	
6 100	Lokalsamfund	Lokalsamfundsforeninger, sogneforeninger, lokale beboerråd Forsamlingshuse og andre beboerhuse (både foreningsejede og selvejende) Borger- og beboerforeninger, bylaug, sogneforeninger (til forskel fra boligforeninger, ejerlejlighedsforeninger og grund-ejerforeningen, hvor interessefællesskabet primært er boligen og derfor hører under 6200) Foreninger og selvejende institutioner for lokale installationer: antenneforeninger, vindmøllelaug, pumpelaug, digelaug, landvindingslaug, genbrug mv. Støtteforeninger til vandværk mv. Foreninger til fremme af områder og regioners infrastruktur, økonomi mv.

Foreninger og frivillige organisationer opdelt på samfundsområder		
ICNPO-grupper	Samfundsområde	Foreninger, institutioner og organisationer, som omfattes deraf
6 200	Bolig	Boligforeninger, grundejerforeninger, sommerhusforeninger, ejerlejlighedsforeninger Lejerforeninger, Lejernes Landsorganisation o.l. Haveforeninger, kolonihaveforeninger, haveejerforeninger, havelodsforeninger mv.
Gruppe 6 6 300	Lokalsamfund og bolig Beskæftigelse og træning/ uddannelse	
Gruppe 7 7 100	Rådgivning, juridisk bistand og politik Rådgivning og juridisk bistand	Fortalerorganisationer Foreninger for civile rettigheder, menneskerettigheder, o.l. Amnesty Foreninger for bestemte værdier
7 200	Lov og regel-service	Foreninger til forebyggelse af kriminalitet Juridiske rådgivningsforeninger Forbrugerorganisationer
7 300	Politiske organisationer	Politiske parti- og vælgerforeninger: Det Konservative Folkeparti, Det Radikale Venstre, Socialdemokraterne, SF, Dansk Folkeparti, Fremskridtspartiet, Enhedslisten, De Grønne, m.fl. Tværpolitiske lister, andre lokalpolitiske lister/grupper, borgerlister Politiske ungdomsorganisationer Andre politiske bevægelser (Junibevegelsen, Selskabet til værn for dansk folkestyre m.fl.)
Gruppe 8 8 100	Filantropi og frivillighed Fondsstøtte	Fx Julespareforeninger, Julens Glæde mv.

Foreninger og frivillige organisationer opdelt på samfundsområder		
ICNPO-grupper	Samfundsområde	Foreninger, institutioner og organisationer, som omfattes deraf
8 200	Andre filantropiske organisationer og organisationer til fremme af frivillighed	Frivillighedsformidlinger Andre almennyttige foreninger
Gruppe 9 9 100	Internationale aktiviteter Internationale aktiviteter	Internationale humanitære foreninger Freds- og solidaritetsorganisationer Udvekslingsorganisationer Udviklingsorganisationer Foreningen Norden Fx Dansk Røde Kors, Dansk Flygtningehjælp, ASF – Dansk Folkehjælp, Amnesty International, Mellemfolkeligt Samvirke, Foreningen Norden, Red Barnet, U-landsforeningen Svalerne, YFU – Danmark, Folkekirkens Nødhjælp, SOS – Børnebyerne m.fl.
Gruppe 10 10 100	Religion Religiøse organisationer	Religiøse foreninger og menigheder, bl.a. Luthers Missionsforening Indre Mission Baptistmenigheder Bibelkredse Katolske foreninger Kirkeligt Samfund Pinsekirken Valg- og frimenigheder Jehovas Vidner

Foreninger og frivillige organisationer opdelt på samfundsområder		
ICNPO-grupper	Samfundsområde	Foreninger, institutioner og organisationer, som omfattes deraf
Gruppe 11	Arbejde og erhverv	
11 100	<p>Brancheforeninger og erhvervsforeninger</p> <p>Omfatter foreninger og organisationer for erhverv eller brancher, fx håndværkerforeninger. Disse foreninger arbejder typisk for at forbedre vilkårene for det pågældende erhverv, hvad enten det er elektrikere, landmænd, forretninger (handelsstandsforeninger), turisme mv.</p>	<p>Erhvervsråd</p> <p>Handelsstandsforeninger, handelsforeninger mv.</p> <p>Husmandsforeninger/Dansk Familielandbrug, landboforeningerne</p> <p>Håndværkerforeninger</p> <p>Restauratørforeninger</p> <p>Centerforeninger, gadeforening og lignende foreninger for butikker og forretninger</p> <p>Industriforeninger</p> <p>Foreninger for diverse brancher: malermestre, kørelærere, el-installatører, mv.</p> <p>Turistforening</p> <p>Avlsforeninger: Dansk Fjerkræavlerforening, kaninavlerforeninger, gedeavlforeninger, hesteavlforeninger mv.</p> <p>Fiskeri- og sømandsforeninger</p> <p>Kommuneforeningen i Fyns Amt</p> <p>M.fl.</p>
	<p>Profession</p> <p>Omfatter foreninger og organisationer, hvis interesse er 'faget' eller 'professionen', dvs. den faglighed, man har opnået gennem en bestemt uddannelse. Fx Dansk Sociologforening</p>	<p>Foreninger for personer med en bestemt uddannelse eller et bestemt job (dog ikke med sigte på løn- og ansættelsesvilkår), fx Odontologisk Selskab, Bygnings- og Landskabsarkitekter, Ingeniørforeningen</p>
	<p>Fagligt arbejde</p> <p>Omfatter både fagforeninger, der kæmper for medlemmernes løn- og arbejdsvilkår, og arbejdsgiverforeninger, der varetager arbejdsgivernes interesser.</p>	<p>Fagforbund og -foreninger, lønmodtagerorganisationer</p> <p>Arbejdsgiverorganisationer</p>

Foreninger og frivillige organisationer opdelt på samfundsområder		
ICNPO-grupper	Samfundsområde	Foreninger, institutioner og organisationer, som omfattes deraf
Gruppe 11	Arbejde og erhverv	
11 200	Andre	
11 300	Fremme af særlige sager eller værdier	Sagsorienterede foreninger, bl.a. Flyverhjemmeværnet Forsvarsvilje Danske Forsvarsbrødre Hjemmeværnskompagniets støtteforening Aktive Kvinder Danmarks-Samfundet Grænseforeningen Dansk Kvindesamfund Dansk Cyklist Forbund Bøsser og Lesbiske Foreningen til støtte af forsvarsviljen på Midtfyn Indkøbsforening, forbrugergrupper
Gruppe 12	Økonomi	Aktieforeninger Forbrugsorganisationer Indkøbsforeninger
12 100		
12 200		

Klassifikationen i Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project findes bl.a. i projekt-rapporten fra Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project: 'Field Guide No.1: Definitions and Classification. Phase III: November, 2002.

Præcisering af registreringen af særlige foreningsformer:

- Selvstændige afdelinger under hovedforeninger, som især findes inden for 'idræt og motion', er registreret som selvstændig forening. Det

gælder, hvis afdelingen har egen bestyrelse og selvstændig økonomi. I tvivlstilfælde er sådanne afdelinger registreret som en selvstændig forening.

- Generelt er arbejdspladsforeninger og -klubber ikke registreret, fx værkstedsklubber, idrætsklubber, kunstforeninger mv. på den enkelte forening. Derimod registreres sammenslutninger af sådanne firmaforeninger og -klubber, fx firmaidrætsforeninger.
- Tilsvarende er nonprofitinstitutioner tilknyttet en arbejdsplads (fx en kantine) ikke omfattet af registreringen i Fyns Amt, men indgår i den økonomiske analyse ud fra Danmarks Statistiks database.
- Regionale organisationer er registreret under den adresse, som er anført for foreningen, typisk adressen for foreningens 'hus' eller tilholdssted eller formandens adresse.
- Venskabs- og støtteforeninger er registreret under samme organisationskategori, som den pågældende forening, der støttes, hører til under.

BILAG 2

Andel af foreningerne, der beskæftiger sig med forskellige aktiviteter og mål, opdelt på foreningskategorier, som foreningerne blev placeret under ved registreringen (procent).

FORE- NINGS- KATEGO- RIER	Aktiviteter, mål, interesser, som foreningen beskæftiger sig med (ifølge foreningens egne oplysninger i spørgeskemaet)											
	Kultur og fritid	Uddannelse og undervisning	Sundhed og sygdom	Social indsats	Miljø	Lokalsamfund og bolig	Økonomisk støtte og filantropi	Politik mv.	Økonomisk støtte og filantropi	Internationale aktiviteter	Religion	Arbejde og erhverv
Kultur og kunst (N= 218)	93,1	22,5	,0	6,4	1,8	19,7	2,3	5,5	9,2	3,7	3,7	17,4
Ildræt, motion og dans (N=340)	97,9	4,7	4,4	5,9	3,2	11,8	3,5	5,3	5,3	,3	,6	3,2
Fritid og hobby (N=217)	88,9	10,1	3,7	13,8	22,1	15,2	5,5	7,8	13,4	10,1	3,2	14,7

FORE- NINGS- KATEGO- RIER	Aktiviteter, mål, interesser, som foreningen beskæftiger sig med (ifølge foreningens egne oplysninger i spørgeskemaet)											
	Kultur og fritid	Uddannelse og undervisning	Sundhed og sygdom	Social indsats	Miljø	Lokalsamfund og bolig	Politik mv.	Økonomisk støtte og filantropi	Internationale aktiviteter	Religion	Arbejde og erhverv	Andet
Skole og undervisning (N=122)	77,0	67,2	12,3	10,7	7,4	23,8	9,0	1,6	4,9	,8	4,9	19,7
Sundhed/-sygdom (N=72)	31,9	23,6	80,6	73,6	1,4	8,3	19,4	25,0	16,7	,0	4,2	15,3
Social indsats/hjælp mv. (N=164)	57,9	15,2	15,2	61,0	3,0	26,2	11,0	17,1	5,5	2,4	2,4	21,3
Miljø og natur og dyrebekyttelse (N=22)	36,4	22,7	4,5	9,1	72,7	22,7	13,6	22,7	13,6	,0	,0	18,2
Bolig og lokalsamfund (N=220)	31,8	4,5	1,8	6,4	9,1	87,3	6,4	10,5	,9	,5	2,7	11,8
Politik, rådgivning og juridisk bistand (N=147)	23,1	32,0	9,5	14,3	19,7	40,1	96,6	10,2	15,0	,0	17,0	25,9
Internationale aktiviteter (N=51)	39,2	39,2	15,7	54,9	,0	11,8	11,8	31,4	72,5	,0	2,0	25,5
Religion (N=24)	41,7	37,5	4,2	33,3	,0	4,2	,0	20,8	20,8	100,0	,0	16,7
Branche-, professions- og fagforeninger (N=144)	29,2	29,2	4,2	13,2	16,0	26,4	32,6	11,8	11,8	,7	70,1	29,9

FORE- NINGS- KATEGO- RIER	Aktiviteter, mål, interesser, som foreningen beskæftiger sig med (ifølge foreningens egne oplysninger i spørgeskemaet)											
	Kultur og fritid	Uddannelse og undervisning	Sundhed og sygdom	Social indsats	Miljø	Lokalsamfund og bolig	Politik mv.	Økonomisk støtte og filantropi	Internationale aktiviteter	Religion	Arbejde og erhverv	Andet
Andre organisationer (N=27)	51,9	25,9	,0	7,4	14,8	14,8	14,8	29,6	40,7	3,7	,0	63,0
Alle organisationer (N=1768)	64,4	19,9	8,8	18,3	9,6	28,2	16,3	10,4	10,8	3,6	9,2	16,7

Tabellen viser, at langt de fleste foreninger har sat kryds ved en eller flere aktiviteter, som falder ind under den foreningskategori, som de på forhånd var placeret i (analysen omfatter ikke de 5 pct. af foreningerne, som ikke har sat mindst ét kryds i dette spørgsmål). For eksempel svarer 93 pct. af kulturforeningerne og 98 pct. af idrætsforeningerne, at de beskæftiger sig med en kultur- eller fritidsaktivitet. Den laveste overensstemmelse finder vi blandt de frivillige sociale organisationer, hvor kun 61 pct. har sat kryds ved en eller flere af følgende svarmuligheder: 'social støtte og omsorg', 'velgørenhed/forsorg', 'udsatte grupper', 'selvhjælp', 'besøgstjeneste' og 'støtte til sociale institutioner'. Denne uoverensstemmelse mellem indplaceringen a priori og nogle foreningers svar kan skyldes flere forhold. For det første kan det skyldes, at indplaceringen af nogle af foreningerne er forkert. Indplaceringen under de tolv hovedkategorier og derunder hørende underkategorier er sket ud fra foreningens og organisationens navn. Det har i langt de fleste tilfælde ikke givet anledning til tvivl, men hvor der var tvivl, er supplerende information om foreningen blevet indhentet. En gennemgang af de foreninger, som har givet et svar, der ikke matcher med den foreningskategori, som foreningen er indplaceret i, viser imidlertid, at der kun i få tilfælde kan være tvivl om indplaceringen i forhold til afgrænsningen af hver enkelt organisationskategori. For det andet kan uoverensstemmelsen skyldes upræcis besvarelse af spørgeskemaet, således at en eller flere af de 42 svarmuligheder er overset. Gennemgangen af besvarelsene afslører da også flere uoverensstemmelser, som umiddelbart synes at være en fejl. For eksempel har enkelte partiforeninger ikke sat kryds ved svarmuligheden 'politisk interesse og mål'. Det kan dog kun forklare en meget lille del af uoverensstemmelsen. For det tredje kan uoverensstemmelsen skyldes, at ingen af de konkrete svarmuligheder, som foreningen har kunnet sætte kryds ved, passer til foreningens aktiviteter, eller foreningen ikke kategoriserer sig (opfatter sig) på samme måde, som forskerne har gjort. Gennemgangen af svarene viser, at det er langt den væsentligste årsag til uoverensstemmelsen. Den relativt lave andel af de 'sociale foreninger', der har sat kryds ved mindst en af svarmulighederne inden for 'social indsats', skyldes primært to forhold. Dels har en del af disse foreninger i stedet sat kryds ved en af svarmulighederne inden for 'sundhed og sygdom', dels har hovedparten af de mange ældreforeninger (pensionistforeninger, ældreklubber mv.) ikke sat kryds ved en af svarmulighederne under 'social indsats'. Spørgeskemaet manglede øjensynligt en svarmulighed, der passede til disse foreninger. Det viser imidlertid også, at ældreforeningerne i meget lille grad opfatter sig som foreninger for social støtte og omsorg, velgørenhed mv.

BILAG 3

BRANCHEKATEGORIER (DANSK BRANCHEKODE 2003, DB03)

De virksomheder, som er blevet registreret som nonprofitinstitutioner inden for den private selskabssektor og inden for nonprofitinstitutioner rettet mod husholdninger, er fundet gennem udtræk fra Danmarks Statistiks Erhvervsstatistiske Register (ESR). Dette register indeholder oplysninger om alle registrerede CVR-numre i Danmark. ESR indeholder desuden en række klassifikationsoplysninger såsom branche, virksomhedsform og ejerskab.

Der var i forskergruppen enighed om, at en nonprofitinstitution er kendetegnet ved to karakteristika i forhold til ESR:

- organiseret som fond, forening eller forening med begrænset ansvar svarende til virksomhedsformerne 90, 110 og 150, hvilket er følgende:

Virksomhedskode	Betegnelse
90	Fond
110	Forening
150	Forening eller selskab med begrænset ansvar

- ikke har hovedaktivitet i de finansielle brancher. Det vil sige ikke er omfattet af Dansk Branchekodes kategorier 651100 til 672090. Den altovervejende andel af de registrerede nonprofitorganisationer – 70 pct. – er hjemmehørende inden for følgende branchekoder:

Branchekode (DB03)	Betegnelse for branche
703220	Ejerforeninger
853260	Legater og fonde med velgørende formål
911100	Arbejdsgiver og erhvervsorganisationer
911200	Faglige oplysende foreninger
912000	Fagforeninger
	Andre oplysende og kulturelle foreninger og institutioner
913340	
913390	Selskabelige foreninger
926210	Ildrætsklubber
980000	Uoplyst

De sidste ca. 30 pct. af de danske nonprofitorganisationer omfattet af Danmarks Statistisks database er hjemmehørende inden for de øvrige brancher med relativt få enheder i hver af de 314 brancher, som dansk branchekode omfatter.

Ved anvendelse af ovennævnte kriterier kom vi ved udtrækket frem til en population på 36.696 enheder fordelt på 314 forskellige branchekoder. Næsten 219 af disse brancher indeholdt færre end 11 enheder, hvorimod ni brancher – inklusive uoplyst branche – indeholdt mere end 1.000 enheder.

BILAG 4

Tabel A

Fordelingen af indtægter i millioner kroner i den danske nonprofitsektor på organisationskategorier 2003 – ifølge Nationalregnskabsundersøgelsen 2003.

	Samlede indtægter i danske nonprofit-sektorer	Heraf fordelt på:		
		Offentlige tilskud	Medlemskontingent, indsamlinger, arv mv.	Værdi af salg af varer og tjenester
Kultur og fritid	9.111	2.959	2.586	3.066
Uddannelse mv.	30.935	23.853	146	6.567
Sundhed	2.024	235	1.428	247
Social service	14.401	11.378	229	2.531
Miljø og natur	252	31	112	53
Bolig og lokalsamfund	7.659	441	1.720	4.177
Politik, rådgivning, bistand	873	241	348	177
Filantropi	3.305	668	541	515
Internationale organisationer	1.837	1.350	184	196
Religion	1.048	208	444	223
Branche og faglige organisationer	23.156	335	12.241	8.775
Andet	1.885	436	384	957
Total	96.486	42.135	20.363	27.484
I procent	100,0	43,7	21,1	28,5

Kilde: Beregnet på baggrund af oplysninger fra Danmarks Statistik: Nationalregnskabsundersøgelsen, 2003.

Tabel B

Den danske nonprofitsektors indtægtskilder i millioner kroner ifølge Organisationsundersøgelsen, 2004.

	Medlems- og delta-gerbetaling	Indtægter fra salg og udlejning	Filantropi Totalt	Rente indtægter	Støtte fra stat og kom-mune	Andre indtægter	Totale indtægter
Kultur og fritid	3.513	2.559	2.322	153	3.019	754	12.320
Uddan-nelse							
mv.	5.634	412	152	57	6.919	743	13.917
Sundhed	249	117	752	66	1.224	264	2.672
Social service	1.783	746	635	41	5.750	395	9.350
Miljø og natur	270	118	186	20	115	26	735
Bolig og lokal-sam-fund	1.246	657	70	28	165	69	2.235
Politik, rådgiv-ning, bi-stand	117	7	109	1	170	6	410
Filantropi	533*	0	0	0	668**	0	1.201
Internationale organi-satio-ner	212	623	737	17	3.528	212	5.329
Religion	436*	207	481	7	33	21	1.185
Branche og faglige orga-nisatio-ner	14.818	5.023	1.826	1.029	695	5.165	28.556
Andet	45	58	60	52	13	23	251
Total	28.856	10.527	7.330	1.471	22.299	7.678	78.161

* justeret i henhold til befolkningsurvey.

** justeret i henhold til nationalregnskabsstatistikken.

Kilde: Beregnet på baggrund af oplysninger fra Organisationsundersøgelsen, 2004.

Tabel C

Samlet indtjening i millioner kroner i den danske nonprofitsektor fordelt på institutionelle sektorer og organisationskategorier – ifølge Nationalregnskabsundersøgelsen, 2003.

	Totalt indtjente beløb fordelt på organisationskategorier	Indtjening offentlig service	Indtjening i ikke-finansielle virksomheder	Indtjening i NPI rettet mod husholdninger
Kultur og fritid	4.950	1.681	199	3.070
Uddannelse mv.	25.581	25.312	137	132
Sundhed og sygdom	1.704	1.257	7	440
Social service	11.891	11.596	24	271
Miljø	140	0	9	131
Bolig og lokalsamfund	2.056	191	1.623	242
Politik, rådgivning og bistand	602	44	12	546
Filantropi	2.670	0	65	2.605
Internationale aktiviteter	1.653	1.410	2	241
Religion	697	4	3	690
Branche og faglige organisationer	10.149	0	909	9.240
Andet	683	328	108	247
Total	62.776	41.823	3.098	17.855
Udgifter i procent	100,0	66,6	5,0	28,4

Kilde: Beregnet på baggrund af oplysninger fra Danmarks Statistik: Nationalregnskabsundersøgelsen, 2003.

Tabel D

Den danske nonprofitsektors bruttonationalprodukt i millioner kroner fordelt på institutionelle sektorer og organisationskategorier 2003.

	Offentlig Service	Ikke-finansiell vareproduktion	NPI rettet mod husholdninger	Total BNP i sektoren
Kultur og fritid	723	173	988	1.884
Uddannelse mv.	18.581	117	39	18.737
Sundhed og sygdom	340	3	145	488
Social service	9.559	45	86	9.690
Miljø	0	- 4	50	46
Bolig og lokalsamfund	123	713	66	902
Politik, rådgivning og bistand	17	2	217	236
Filantropi	0	- 21	248	227
Internationale aktiviteter	426	- 3	70	493
Religion	0	- 5	245	240
Branche og faglige organisationer	0	- 1.685	4.996	3.311
Andet	223	166	78	467
Total	29.997	- 499	7.233	36.747

Kilde: Beregnet på baggrund af oplysninger fra Danmarks Statistik: Nationalregnskabsundersøgelsen, 2003.

LITTERATUR

- Anker, J. (1995): *De frivillige sociale organisationer*. København: Socialforskningsinstituttet. 95:12.
- Andersen, A.I. & Nielsen, H.B. (2003): *Efterskoleveje – efterskolernes placering i fremtidens uddannelsesbillede*. Efterskoleforeningens Forlag.
- Balle, T. & Balle-Petersen, M. (1996): *Den danske friskole – en del af den grundtvig-koldske skoletradition*. Dansk Friskoleforening.
- Balle-Petersen, M. (1976): *Foreningstiden. I Det forsømte århundrede*. Dansk Kulturhistorisk Museumsforening.
- Breinholdt, O. & Vogel, N. (1984): *Om folkehøjskolen*. Gyldendals Pædagogiske Bibliotek.
- Buksti, J. & Johansen, L. Nørby (1977): *Danske organisationers hvem-hvad-hvor*. Politikens Forlag.
- Castells, M. (1997): *The Power of Identity. The Information Age: Economy, Society and Culture. Vol. II*– Malden, Massachusetts. Blackwell.
- Christensen, J. (1988): Denmark, I: Modeen & Rosas (red.): *Indirect Public Administration in Fourteen Countries*. Åbo: Åbo University Press, pp 65-82.
- Clemmensen, N. (1987): *Associationer og foreningsdannelse I Danmark 1780-1880*. Alvheim & Eide.

- Esping-Andersen, G. (1990): *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Pres.
- Etzioni, A. (1988): *The Moral Dimension. Toward A New Economics*. The Free Press.
- Frederiksen, S. (1976): Fynske forsamlingshuse. I: *Fynske årbøger, 1976*, side 76-108.
- Goul Andersen, Torpe, L. og Andersen, J. (2000): *Hvad folket magter – demokrati, magt og afmagt*. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Gundelach, P. (1988): *Sociale bevægelser og samfundsændringer*. Århus. Politica.
- Habermann, U. (1993): *Folkelighed og frivilligt arbejde*. København: Akademisk Forlag.
- Habermann, U. (2004): *Where money meets visions. Foundations in Europe: Denmark*. København: Institut for Idræt. Københavns Universitet.
- Hall, M.H., Barr, C.W. Barr, Easwaramoorthy, M., Sokolowski, S.W. and Salamon, L.M. (2005): *The Canadian Nonprofit and Voluntary Sector in Comparative Perspective*. Toronto: Imagine Canada.
- Hannan, M.T. & Freeman, J. (1977): The Populations Ecology of Organizations. *American Journal of Sociology*, 82, 5, s. 929-964.
- Hansen, H. & Syberg Henriksen, C. (2001): *Selvejende institutioner på det sociale område: Aktuelle problemstillinger*. København: CASA.
- Hasselbalch, O. (1992): *Foreningsret*. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Hirst, P. (1994): *Associative democracy: new forms of economic and social governance*. Polity Press.
- Højskoleudvalget (1999): *Folkehøjskolens fremtid. Rapport fra Højskoleudvalget*. Undervisningsministeriet.
- Højskoleudvalget (2004): *Rapport fra Højskoleudvalget*. Undervisningsministeriet.
- Ibsen, B. (1992): *Frivilligt arbejde i idrætsforeninger*. 348 sider. DHL/Systime.
- Ibsen, B. (1994): *De lokale foreninger i Danmark. En sammenligning af fritids- og kulturforeningerne med de sociale, sygdomsbekæmpende og humanitære foreninger*. Odense: Center for frivilligt socialt arbejde.
- Ibsen, B. (1996): Changes in local voluntary associations in Denmark. In: *Voluntas, Volume 7, Number 2*, p. 160-176.

- Ibsen, B. og Habermann, U. (2005): *Definition af den frivillige sektor i Danmark*. Arbejdsnotat. Frivillighedsundersøgelsen/www.frivillighedsus.dk
- Ibsen, B. (2006): *Foreningsidrætten i Danmark. Udvikling og udfordringer*. Idrættens Analyseinstitut og Center for forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund.
- Kuhnle, S. & Selle, P. (ed.) (1992): *Government and voluntary organizations: a relational perspective*. Avebury.
- Koch-Nielsen, I., L.H. Henriksen, T. Fridberg og D. Rosdahl (2005): Frivilligt arbejde. Den frivillige indsats i Danmark. Socialforskningsinstituttet. 05:20.
- Kulturministeriets forsamlingshusudvalg (1979): *Forsamlingshuse på landet*. Kulturministeriet.
- Lovbekendtgørelse nr. 443 af 13. juni 1990
- Lov nr. 480 af 31/05/2000
- Lov nr. 473 af 7.6. 2001
- Lynge Andersen, L. (1998): *Fonde og foreninger I og II*. København. Gad-jura.
- Lynge Andersen, L. (2002): Stiftelser med offentligt engagement. I: Lynge Andersen & Olsson (red.): *Stiftelser i Norden II. Rapport fra et nordisk forskningssymposium*, Dec. 2001. København: Gjellerup.
- Lynge Andersen, L. (2002): *Fra Stiftelse til Fond*. København: Gellerup.
- Micheletti, M. (1994): *Det civila sambället och staten: Medborgarsammanslutningarnas roll i svensk politik*. Stockholm: Fritzes.
- Mortensen, M. (2004): *Idræt som kommunal velfærd. Mentalitet, velfærd og idrætspolitik i København, Ballerup og Skive 1870-1970*. København: Københavns Universitet, Institut for Idræt.
- Nielsen, M.B. & Thuesen, A.AA. (2002): *Foreningslivets betydning i en landkommune – Helle Kommune*. Center for Forskning og Udvikling i Landdistrikter.
- Parsby, I. (1986): *Forsvinder de selvejende institutioner? – en undersøgelse af udviklingen i antallet af selvejende og offentlige institutionspladser 1980-1986*. København: Kontaktudvalget til det frivillige sociale arbejde.
- Putnam, R.D. (1993): *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Putnam, R.D. (2000): *Bowling alone. The collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.

- Reddy, G.P. (1997): *'Har du været på højskole?' En indisk antropolog ser på et mini-Danmark*. Grevas Forlag.
- Riis, K. (2004): *De selvejende sociale institutioner; hvad skal vi egentlig med dem?* www.frivillighed.dk
- Salamon, Lester M. (1987): Of Market Failure, Voluntary Failure and Third-Party Government: Toward a Theory of Government-Nonprofit Relations in the Modern Welfare State. *Journal of Voluntary Action Research* 16:29-49.
- Salamon, L.M. og Anheier, H.K. eds. (1997): *Defining the Non-profit Sector: a Cross-cultural Analysis*. Manchester: Manchester University Press.
- Salamon, L.M. & Anheier, H.K. (1998): Social Origins of Civil Society: Explaining the Nonprofit Sector Cross-Nationally. *Voluntas*, 9, 213-248.
- Salamon, L.H., Anheier, H.K. & Sokolowski, W. (2000): *Global Civil Society. Dimensions of the Nonprofit Sector*. Baltimore: The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies
- Salamon, L.M., S.W. Sokolowski & R. List (2003): *Global civil society. An Overview*. Baltimore: The Johns Hopkins University.
- Salamon, L.M., S.W. Sokolowski and Associates (2004): *Global Civil Society: Dimensions of the Nonprofit Sector, Volume Two*. Bloomfield, CT: Kumarian Press.
- Schøler, S & Torpe, L. (1999): *Foreningerne i Skanderborg. Arbejdsrapport 1999:6*. Institut for Økonomi, Politik og Forvaltning
- Sivesind, K.H., Lorentzen, H., Selle, P. & Wollebæk, D. (2002): *The voluntary sector in Norway: composition, changes and causes*. Forlag: Institutt for samfunnsforskning.
- Skovmand, R. (1951): *De folkelige bevægelser i Danmark*. København: Schultz.
- Stinchcombe, A.L. (1965): Social Structure and Organization. In: J.G. March (red.): *Handbook of Organizations*. Skokie.
- Thøgersen, A.B. (2004): *På sporet af succes. Efterskolen 1982-2002*. Efterskoleforeningens Forlag.
- Thøgersen, M.L. (2006): *Omgivelsernes betydning for det lokale foreningsliv. En analyse af foreningslivet på Fyn*. Speciale. Institut for Statskundskab. Syddansk Universitet.
- Torpe, L. & Kjeldgaard, T.K. (2003): *Foreningssamfundets sociale kapital. Danske foreninger i et europæisk perspektiv. Magtudredningen*.

United Nations (2003): *Handbook on Non-Profit Institutions in the System of National Accounts*

SFI-UDGIVELSER SIDEN 2005

- 05:01 Dahl, K.M. & Jakobsen, V.: *Køn, etnicitet og barrierer for integration. Fokus på uddannelse, arbejde og foreningsliv.* 2005. 112 s. ISBN 87-7487-774-7. Kr. 90,00.
- 05:02 Geerdsen, L.P., Koch-Nielsen, I., Vinther, H., Christensen, I. & Christensen, V.T.: *Ud af hjemløshed? Om livet efter ophold på en institution for hjemløse.* 2005. 207 s. ISBN 87-7487-776-3. Kr. 198,00.
- 05:03 Jørgensen, M.S., Larsen, M. & Rosenstock, M.: *Et længere arbejdsliv. Tilbagetrækningsordninger og arbejdspladsens muligheder.* 2005. 64 s. ISBN 87-7487-777-1. Kr. 50,00.
- 05:04 Graversen, B.K. & Tinggaard K.: *Loft over ydelser. Evaluering af loftet over ydelser til kontanthjælpsmodtagere.* 2005. 128 s. ISBN 87-7487-779-8. Kr. 110,00.
- 05:05 Christensen, E. & Sloth, D.A.: *Børn med anden etnisk baggrund ved skolestart. Fra tredje dataindsamling i forløbsundersøgelsen af børn med anden etnisk baggrund end dansk.* 2005. 105 s. ISBN 87-7487-782-8. Kr. 98,00.
- 05:06 Rasmussen, L.K., Espersen, L.D., Sørensen, M.L. & Thomsen, S.A.: *Ungdomssanktionen i kvalitativ belysning. Ti unge og ni institutioner.* 2005. 106 s. ISBN 87-7487-783-6. Kr. 90,00.
- 05:07 Nielsen, A.M., Fink-Jensen, K. & Ringsmose, C.: *Skolen og den sociale arv.* 2005. 147 s. ISBN 87-7487-784-4. Kr. 145,00.

- 05:08 Jensen, B.: *Kan daginstitutioner gøre en forskel? En undersøgelse af daginstitutioner og social arv*. 2005. 163 s. ISBN 87-7487-785-2. Kr. 165,00.
- 05:09 Jensen, U.H. & Jensen, T.P.: *Unge uden uddannelse. Hvem er de, og hvad kan der gøres for at få dem i gang?* 2005. 143 s. ISBN 87-7487-787-9. Kr. 150,00.
- 05:10 Ploug, N.: *Social arv. Sammenfatning 2005*. 2005. 53 s. ISBN 87-7487-789-5. Kr. 50,00.
- 05:11 Bengtsson, S.: *Princip og virkelighed. Om sektoransvar i handicappolitikken*. 2005. 206 s. ISBN 87-7487-786-0. Kr. 198,00.
- 05:12 Damgaard, B., Hohnen, P. & Madsen, M.B.: *Fokus på job? En analyse af kontaktførelsessamtaler i AF, kommuner og hos andre aktører*. 2005. 107 s. ISBN 87-7487-789-5. Kr. 100,00.
- 05:13 Rosenstock, M., Jensen, S., Holt, H., Weatherall, C.D. & Jørgensen, M.S.: *Virksomheders sociale engagement. Årbog 2005*. 2005. 168 s. ISBN 87-7487-791-7. Kr. 195,00.
- 05:14 Rosenstock, M.: *Virksomheders sociale engagement. Årbog 2005 – Sammenfatning*. 2005. 30 s. ISBN 87-7487-792-5. Kr. 25,00.
- 05:15 Christoffersen, M.N., Hestbæk, A.D., Lindemann, A. & Nielsen, V.L.: *Nye regler for udsatte børn og unge. Ændringerne i Serviceloven 2001, delrapport I*. 2005. 261 s. ISBN 87-7487-794-1. Kr. 250,00.
- 05:16 Hestbæk, A.D., Lindemann, A., Christensen, E., Rebien, C. & Christensen, M.: *Kommuner i udvikling på børneområdet. Ændringerne i Serviceloven 2001, delrapport II*. 2005. 136 s. ISBN 87-7487-796-8. Kr. 130,00.
- 05:17 Fabricius, N., Tilia, G., Ramsbøl, H., & Villadsen, K.: *Fra hjemløshed til fast bolig. Samarbejde og metoder i arbejdet med hjemløse*. 2005. 248 s. ISBN 87-7487-797-6. Kr. 225,00.
- 05:18 Bonke, J. (red.), Borgeraas, E., Døving, R., Hjort, T., Hohnen, P., Montesino, N., Rysst, M. & Salonen, T.: *Udsathed og forbrug i de nordiske velfærdsstater*. 2005. 373 s. ISBN 87-7487-798-4. Kr. 298,00.
- 05:19 Olsen, B.M.: *Mænd, orlov og arbejdspladskultur. Fire danske virksomheder*. 2005. 125 s. ISBN 87-7487-801-8. Kr. 125,00.
- 05:20 Koch-Nielsen, I., Henriksen, L.S., Fridberg, T. & Rosdahl, D.: *Frivilligt arbejde. Den frivillige indsats i Danmark*. 2005. 163 s. ISBN 87-7487-799-2. Kr. 158,00.

- 05:21 Jespersen, C. & Sivertsen, M.B.: *Unge sociale problemer. En forskningsoversigt*. 180 s. Netpublikation. Kan downloades på www.sfi.dk.
- 06:01 Egelund, T.: *Sammenbrud i anbringelser*. 2006. 79 s. ISBN 87-7487-802-6. Kr. 65,00
- 06:02 Holt, H., Geerdsen, L.P., Christensen, G., Klitgaard, C. & Lind, M.L.: *Det kønsopdelte arbejdsmarked. En kvantitativ og kvalitativ belysning*. 2006. 250 s., ISBN 87-7487-804-2. Kr. 228,00.
- 06:03 Rosdahl, A.: *Kommunale aktiveringsprojekter med produktion*. 2006. 51 s. ISBN 87-7487-805-0. Kr. 50,00.
- 06:04 Christensen, E.: *Opvækst med særlig risiko. Indkredsning af børn med behov for en tidlig forebyggende indsats*. 2006. 92 s. ISBN 87-7487-806-9. Kr. 85,00.
- 06:05 Jørgensen, M.S., Holt, H., Hohnen, P. & Schimmel, G.: *Job på særlige vilkår. Overblik over viden på området*. 2006. 83 s. ISBN 87-7487-807-7. Kr. 75,00.
- 06:06 Rasmussen, M.: *Kontanthjælpsmodtageres gæld. Eftergivelse af offentlig gæld*. 2006. 68 s. ISBN 87-7487-808-5. Kr. 55,00.
- 06:07 Møller, S.S. & Rosdahl, A.: *Indvandrere i job. Marginalisering og beskæftigelse blandt ikke-vestlige indvandrere og efterkommere*. 2006. 171 s. ISBN 87-7487-809-3. Kr. 160,00.
- 06:08 Bengtsson, S. & Kristensen, L.K.: *Særforsorgens udlægning*. 2006. 96 s. ISBN 87-7487-810-7. Kr. 100,00.
- 06:09 Larsen, M.: *Fastholdelse og rekruttering af ældre. Arbejdspladsers indsats*. 2006. 101 s. ISBN 87-7487-813-1. Kr. 100,00.
- 06:10 Hestbæk, A.-D., Lindemann, A., Nielsen, V.L. & Christoffersen, M.N.: *Nye regler – ny praksis. Ændringerne i servicelovens børneregler 2001. Afslutningsrapport*. 2006. 265 s. ISBN 87-91247-80-2. Rapporten er udgivet af Styrelsen for Social Service. Den kan downloades på www.sfi.dk.
- 06:11 Olsen, H.: *Guide til gode spørgeskemaer. En manual*. 2006. 100 s. ISBN 87-7487-812-3. Kr. 100,00.
- 06:12 Bonke, J.: *Ludomani i Danmark. Udbredelsen af pengespil og problemspillere*. 2006. 79 s. ISBN 87-7487-811-5. Kr. 85,00.
- 06:13 Miiller, M.M.: *Arbejds miljø og indvandrere. Erfaringer i forhold til rekruttering og fastholdelse*. 2006. 92 s. ISBN 87-7487-816-6. Kr. 90,00.

FRIVILLIGHED OG NONPROFIT I DANMARK

– OMFANG, ORGANISATION, ØKONOMI OG BESKÆFTIGELSE

Den frivillige sektor har de senere år haft stor politisk og mediemæssig bevågenhed. Alligevel er den frivillige sektors faktiske størrelse, sammensætning og samfundsmæssige betydning hidtil kun undersøgt sporadisk.

Denne rapport dokumenterer som den første af sin art den frivillige sektors størrelse, karakteristika samt socioøkonomiske og beskæftigelsesmæssige betydning i Danmark. Rapportens forfattere sætter bl.a. tal på omfanget af frivillige organisationer i Danmark og af lønnede og ulønnede, der er beskæftigede i den frivillige sektor, samt sektorens økonomiske bidrag til bruttonationalproduktet.

Undersøgelserne, som rapporten bygger på, indgår i Frivillighedsundersøgelsen som er det danske bidrag til den internationale undersøgelse af den frivillige nonprofitsektor The Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project, der omfatter ca. 50 lande.

Socialforskningsinstituttet

06:18

250,00 kr. inkl. moms

ISSN: 1396-1810

